

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
ЗАХІДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, М. ТРОЛЛХЕТТАН, ШВЕЦІЯ
УНІВЕРСИТЕТ ПРИКЛАДНИХ НАУК NOVIA, М. ТУРКУ, ФІНЛЯНДІЯ
БАТУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ШОТА РУСТАВЕЛІ, М. БАТУМІ, ГРУЗІЯ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ТОВАРИСТВО НЕЗАЛЕЖНИХ ЕКСПЕРТІВ»

МАТЕРІАЛИ

Х ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

«РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ»

14-15 березня 2025 р.

м. Київ

УДК 316.4:316.6:159.9

ББК 65.272 : 88.5

М

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 11 від 27.03.2025 року)

Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали X Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (14-15 березня 2025 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2025. – 216 с.

Рецензенти:

Власова Олена Іванівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології розвитку факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Карамушка Людмила Миколаївна – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступниця директора Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України з науково-організаційної роботи та міжнародних наукових зв'язків, завідувачка лабораторією організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

Редакційна колегія:

Данилюк І. В., доктор наук, професор, член-кореспондент НАПН України

Александров Д. О., доктор психологічних наук, професор,

Люта Л. П., кандидат соціологічних наук, доцент,

Чернуха Н. М., доктор педагогічних наук, професор,

Чуйко О. В., доктор психологічних наук, професор,

Швалб Ю. М., доктор психологічних наук, професор

У матеріалах конференції викладено результати досліджень щодо найбільш актуальних міждисциплінарних проблем теорії і практики соціальної роботи, зокрема їх психологічних, соціологічних та правових аспектів. Представлені наукові розробки дослідників будуть корисні фахівцям соціальної роботи, психологам, юристам, соціологам, адміністративним працівникам соціальної сфери, представникам недержавних громадських організацій, усім, хто цікавиться проблемами сучасної соціальної роботи, її розвивальним потенціалом, управлінням соціальними процесами тощо.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ЗМІСТ

<i>Аксьонова К.М.</i>	ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ ТА ПРОГРАМИ СУПРОВОДУ	8-10
<i>Александров Д.О.</i>	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ	11-13
<i>Байдарова О.О.</i>	РИЗИКИ ДЛЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	13-16
<i>Балухтіна О.М., Танкушина Л.В.</i>	ФАХІВЕЦЬ ІЗ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ: НОВИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ.....	16-18
<i>Баратюк А.Ю.</i>	МЕТОДИ VR-ТЕРАПІЇ У ПОДОЛАННІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ПАЦІЄНТІВ	19-21
<i>Беліменко М.Р.</i>	СТАТУС ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ	21-23
<i>Бобівник В.</i>	ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ВТОМИ ТА ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ У ВИКЛАДАЧІВ-ВОЛОНТЕРІВ.....	24-25
<i>Бовдрич О.М.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	26-28
<i>Бойко К.В.</i>	ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	28-30
<i>Васильєва- Халатникова М.О.</i>	РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ВІДКРИТОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДЛЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВЕТЕРАНІВ ЗСУ (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА).....	31-33
<i>Вернік О.Л., Варава Л.А.</i>	ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	33-35
<i>Візнюк І.М., Долинна А.С., Долинний С.С.</i>	ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ГРОМАД ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	36-38
<i>Власюк Л.П.</i>	РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ГРИ.....	38-39
<i>Волинець Н.В.</i>	ФОРМИ ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ	40-43

<i>Вольф О.О.</i>	ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПАЛІАТИВНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ПРОГАЛИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ.....	43-45
<i>Гарнець Є.К.</i>	ПАРАМЕТРИ І ОЗНАКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО У НОВУ ГРОМАДУ	45-47
<i>Головчук О.В.</i>	ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	48-51
<i>Demydenko T.M., Bartenyeva D.D.</i>	SOCIAL EXCLUSION OF PEOPLE WITH DISABILITIES: ANALYSIS OF CONCEPTS, CAUSES AND CONSEQUENCES	51-53
<i>Derpoliuk O.</i>	NONVERBAL PSYCHOCORRECTION AS A MEANS OF INTEGRATING TRAUMATIC EXPERIENCE IN WOMEN UNDER CONDITIONS OF FORCED MIGRATION.....	54-56
<i>Дідковський С.В.</i>	СХЕМА САМОПРОБЛЕМАТИЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОБІТНИКА	56-58
<i>Жуковська М.О., Буряк К.В.</i>	ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	59-61
<i>Заїко А.В., Стульнікова Л.Ю.</i>	СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НАВЧАННЯ В НОВОМУ ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	62-64
<i>Зінченко Д.О.</i>	РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛІКАРЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	65-67
<i>Івченко Л.І.</i>	ВПЛИВ СТРЕСУ НА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	68-70
<i>Католик Г.В.</i>	ПІДЛІТКИ ПОСТМОДЕРНУ ПРО УЗАЛЕЖНЕННЯ	70-75
<i>Кікбаєв Д.С.</i>	ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	76-79
<i>Кіричевська Е.В.</i>	РОЗВИВАЛЬНІ ПСИХО-СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	80-82
<i>Коваленко Б.М.</i>	РОЛЬ ВІЛ-СЕРВІСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	82-84
<i>Кононенко А.О., Ходотаєв А.А.</i>	КАТЕГОРІЯ ДЕВІАЦІЇ В СУСПІЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ: ВІДХИЛЕННЯ ВІД НОРМ ТА КОРЕКЦІЯ ПОВЕДІНКИ	85-86
<i>Копилова Є.С.</i>	РОЛЬ ЖІНКИ ЯК БЕРЕГІНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЖИТТЄТВОРЕННЯ СУСПІЛЬСТВА	86-88
<i>Копилова С.В.</i>	СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА РОЗВИТОК ГРОМАД	89-92
<i>Корнійчук Т.В.</i>	АНІМАЛОТЕРАПІЯ ЯК РОЗВИВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ У РОБОТІ З ВЕТЕРАНАМИ	92-94

<i>Корольов Д.К.</i>	ПСИХОЛОГІЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПЕДАГОГІЧНА ДОПОМОГА ОБДАРОВАНИМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ.....	94-96
<i>Костогриз М.Ф.</i>	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВПО: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ	96-99
<i>Кравченко О., Дзиговський А.</i>	ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ.....	99-101
<i>Крюкова О.В.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	102-104
<i>Кубишко І.В., Півень С.М.</i>	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	105-107
<i>Кузьміна М.О.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ.....	107-109
<i>Левенець О.А.</i>	ПІНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОМАЛЮНКІВ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	110-112
<i>Литва Л.А.</i>	ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	112-113
<i>Литвиненко І.В.</i>	СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ ГРОМАД ДО ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ	113-115
<i>Львочкіна А.М.</i>	ОРГАНІЗАЦІЯ ЗЕЛЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ТЕРИТОРІЯХ, ЩО ВІДНОВЛЮЮТЬСЯ ПІСЛЯ КАТАСТРОФ.....	116-118
<i>Люта Л.П.</i>	СОЦІАЛЬНА РЕПУТАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ГРОМАД...	119-120
<i>Маринич В.О., Стульнікова Л.Ю.</i>	СТРАТЕГІЧНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	120-122
<i>Марчинська О.С., Мирончук Т.А.</i>	ЗБЕРЕЖЕННЯ БАЛАНСУ В САМОРОЗВИТКУ І САМОРЕСУРСНОСТІ У ПРАКТИЦІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	123-125
<i>Маслюк А.М., Котух Є.В.</i>	РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВІЙСЬКОВО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	125-128
<i>Мустафаєв Алім Нурі огли, Чуйко О. В.</i>	УПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ....	128-130
<i>Назар Ю.О.</i>	РИЗИКИ ВТОРИННОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ПРАКТИКУЮЧИХ ПСИХОЛОГІВ	131-133

<i>Ніколайчук Г.І., Ногачевська І.О., Демчук О.О.</i>	БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	134-136
<i>Новицька М.І.</i>	ЖИТТЄВІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ КОМБАТАНТІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ	137-139
<i>Оборкіна М.О.</i>	ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЯКІСТЬ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	139-140
<i>Овчаренко С.А.</i>	СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ	141-143
<i>Павленко О.В.</i>	ЖИТТЄРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЕРЕДОВИЩНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ФОКУС-ГРУПОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	143-145
<i>Пащенко С.Ю.</i>	ВІКАРНА ТРАВМА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	145-147
<i>Пінчук О.В.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВПО В ПРОЦЕСІ ПЕРЕЖИВАННЯ ГОРЯ ВІД ВТРАТИ ДОМІВКИ.....	148-150
<i>Полякова В.І.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ У ПОДОЛАННІ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ.....	150-152
<i>Попович А.М.</i>	РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО ЗМІН: МОДЕЛЬ ADKAR.....	153-155
<i>Прокидяничук Т.М.</i>	ЗМІНИ Я-ОБРАЗУ ЖІНОК В УМОВАХ ВІЙНИ.....	155-156
<i>Пуденко І.В.</i>	ПОКРАЩЕННЯ СУБ'ЕКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МАТЕРІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	157-159
<i>Римар Ю.М.</i>	НЕЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ АДИКЦІЙ СЕРЕД МОЛОДІ	159-161
<i>Сабат Н.В., Сабат Н.І., Руда Н.Р.</i>	ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ	162-163
<i>Саврасов М.В., Полторатський Р.Р., Литвин О.В., Безелюк О.А.</i>	ТИПОЛОГІЧНО-РІВНЕВИЙ АНАЛІЗ АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	164-166
<i>Сахно К.С., Завадська К.В.</i>	ВПРОВАДЖЕННЯ ГРУП САМОДОПОМОГИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ	167-169
<i>Сивак С.І.</i>	МУЗЕЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СВІТОГЛЯДУ У ПІДЛІТКІВ	169-172

<i>Снігур Ю.С.</i>	ПИТАННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	172-174
<i>Соболь Л.</i>	АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ	175-177
<i>Сулейманова К.Е.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ: КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ, ГРУПИ ПІДТРИМКИ, АРТ-ТЕРАПІЯ (ДОСВІД РОБОТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В М. ХАРКІВ)	177-178
<i>Сушик І.В., Здебський О.О.</i>	МОЛОДІЖНІ ПРОСТОРИ ТА ХАБИ ЯК ОСЕРЕДКИ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДІ З ЧИСЛА ВПО У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ	179-181
<i>Ткач Т.В.</i>	ЕВОЛЮЦІЯ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ	182-184
<i>Тулін К.С., Бутенко Н.В.</i>	ВПЛИВ ЗМІН У ПОЛІТИЦІ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ.....	185-187
<i>Удовенко Ю.М., Манзюк І.С.</i>	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ.....	188-190
<i>Фуштей О.В., Барладін Д.А.</i>	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛІЄНТСЬКИХ ГРУП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	191-194
<i>Хлівнюк Т.П.</i>	СОЦІАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ	195-197
<i>Царук І.В.</i>	ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОВИЗНАЧЕННЯ ЗА МЕТОДИКОЮ «САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ» КІЛПАТРИКА ТА КАНТРИЛА.....	198-201
<i>Чернуха Н.В., Жень Шиці</i>	ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ РОЛЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ	201-204
<i>Швалб А.Ю., Перелигіна Л.А.</i>	ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ	205-206
<i>Швалб Ю.М.</i>	СОЦІАЛІЗОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У СТАНДАРТАХ ЖИТТЯ	207-209
<i>Шульга І. О.</i>	АДВОКАЦІЯ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ООП.....	210-213
<i>Reva S.A., Yanovska S.G.</i>	TO THE PROBLEM OF MENTAL STATES OF PERSONALITY DEPENDENT ON SOCIAL NETWORKS.....	214-216

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ ТА ПРОГРАМИ СУПРОВОДУ

Військові конфлікти завжди були і залишаються важким випробуванням для суспільства, особливо для сімей військовослужбовців. Історично склалося так, що військова служба завжди накладає значний відбиток на психічному здоров'ї як самих військових, так і їхніх родин. В контексті аналізу досліджень і публікацій за означеною проблемою доречним є розгляд викликів, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців. Звернення до теоретичних напрацювань National Center for Biotechnology Information [5, с. 1-4] уможливорює виокремлення викликів на різних етапах шляху військовослужбовців та їх сімей: *етап підготовки до відправлення на службу* (характеризується підготовкою до мобілізації, служби, відрядження, що супроводжується як фізичним, так і психологічним налаштуванням; сім'ї військовослужбовців відчують підвищену тривожність, страх перед невідомим і невизначеністю, що може призвести до конфліктів та стресу в сім'ї); *етап виконання завдань на службі* (відбувається фактична розлука сім'ї з військовослужбовцем, яка може тривати від декількох місяців до року або більше, в залежності від типу місії та умов служби; у членів сім'ї військовослужбовця можуть з'являтися почуття самотності та ізоляції; можуть з'явитися проблеми з доступом до соціальної підтримки; наявним може бути підвищений стрес у дітей, розгубленість та страх через відсутність батька або матері, що може проявлятися у формі поведінкових проблем, труднощів у навчанні та емоційної нестабільності; з'являється невизначеність через постійну невідомість щодо безпеки військовослужбовця та тривалості його або її відсутності може спричиняти постійний стрес); *етап підготовки до повернення* (включає підготовку сім'ї до повернення військовослужбовця додому; сім'я переживає психологічні виклики пов'язані з очікуванням та тривожністю перед зустріччю з військовослужбовцем; можуть виникати труднощі з адаптацією до нових реалій життя після повернення військовослужбовця, зокрема зміни у ролях та обов'язках); *етап після повернення військовослужбовця в родину* (сім'я стикається з труднощами в реадаптації до спільного життя; ця фаза може бути як часом возз'єднання, так і періодом значних змін та адаптації для всіх членів сім'ї і можуть виникати проблеми з реадаптацією та реінтеграцією військовослужбовця; деякі військовослужбовці можуть повертатися з ознаками посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії або інших психологічних проблем, що створює додаткові виклики для сім'ї; діти можуть мати труднощі з реадаптацією до присутності батька або матері; важливо, щоб як військовослужбовці, так і їхні родини мали доступ до відповідних ресурсів для адаптації та підтримки.

З огляду на актуалізовані вище виклики у сім'ях військовослужбовців варто зазначити, що одним з найбільших викликів, з якими стикаються військові родини, є постійна відсутність військовослужбовця в сім'ї, що може тривати місяцями, а іноді і роками. Військові родини та діти зазнають значного стресу під час мирного та воєнного часу, що може вплинути на їх емоційне та психологічне благополуччя [6, с. 71; 4, с. 489].

Особливу увагу в умовах сучасних соціалізаційних викликів, реалій війни варто звертати на дітей військовослужбовців, які стикаються з постійними викликами, пов'язаними з життям у військових родин. Переїзди, розлука з батьками через службу військовослужбовця можуть негативно впливати на емоційний та соціальний розвиток дітей. Діти в родині військовослужбовців часто стикаються з бар'єрами при зверненні в отриманні психологічної допомоги, включаючи стигму, відсутність доступу до послуг і брак інформації про доступні ресурси [1, с. 694]. Важливим є підвищення обізнаності про психічне здоров'я і зниження бар'єрів для доступу до послуг, щоб покращити підтримку сім'ям військовослужбовців, особливо дітям.

В. Салтцман, П. Лестер та В. Бердслі (2011) розглядають механізми ризику та стійкості в сім'ях військовослужбовців, підкреслюючи важливість сімейно-орієнтованих програм зміцнення стійкості. Їхнє дослідження показує, що сім'ї військовослужбовців, які мають доступ до таких програм, краще адаптуються до стресових ситуацій та демонструють вищий рівень психологічної стійкості. В статті зазначено наступні програми: (Family Resilience Program: ця програма зосереджена на навчанні навичкам, які допомагають родинам справлятися з викликами та зміцнювати їхню спільну зв'язок, вона враховує специфічні потреби родин військових та включає елементи освіти про стрес і адаптацію; The Strengthening Families Program: програма надає підтримку сім'ям, використовуючи методи для покращення комунікації та зміцнення зв'язків між членами родини; The Military Family Life Consultant Program: програма, забезпечує психологічну підтримку для військових сімей, надаючи доступ до консультування та ресурсів; Family Intervention Programs: програма фокусується на терапії та навчанні для поліпшення функціонування родини, подоланні стресу та збереженні психічного здоров'я). Автори аналізують ефективність цих програм та їхній позитивний вплив на стійкість військових сімей, включають соціально-психологічну підтримку, соціальні заходи та навчальні програми, які сприяють покращенню соціальних навичок та психологічного благополуччя дітей [7, с. 20].

Незаперечним є те, що для ефективної підтримки дітей військовослужбовців, необхідно впроваджувати інноваційні соціальні програми, які враховують специфічні потреби. Н. Бровн (2023) у своїй статті критично розглядає програми, спрямовані на зміцнення психологічної стійкості солдатів, і наголошує на важливості інтеграції подібних ініціатив для сімей військовослужбовців, зокрема для їхніх дітей. Такий підхід включає не лише психологічну підтримку, але й освітні програми та заходи, які допомагають дітям адаптуватися до змін і знайти своє місце в нових соціальних групах [2, с. 2]. Окрім того, Ж. Фредерік і П. Сіблер (2022) зазначають, що соціальні працівники в школах можуть відігравати ключову роль у підтримці дітей

військовослужбовців, забезпечуючи їм доступ до необхідних ресурсів і підтримки. Це включає як надання індивідуальної психологічної допомоги, так і організацію групових заходів для полегшення соціальної інтеграції дітей [3, с. 22] Оскільки діти військовослужбовців стикаються з викликами, які можуть суттєво впливати на їхнє емоційне та соціальне благополуччя, зокрема, переїзди, розлука з батьками та психологічний стрес, що і є основними факторами, які ускладнюють їхній розвиток. Необхідно впроваджувати спеціалізовані соціальні програми підтримки, які включають соціально-психологічну допомогу, освітні заходи та заходи з інтеграції у нові соціальні групи. Така комплексна підтримка сприяє покращенню психологічного та соціального благополуччя дітей військовослужбовців.

Висновки. Воєнний стан впливає на військовослужбовців та їхні сім'ї, особливо на дітей. Психологічні наслідки (ПТСР, депресія та тривожність) ускладнюють адаптацію до різних етапів служби. Підтримка сімей військовослужбовців через психологічне консультування, освітні ініціативи та соціальну інтеграцію допомагає зменшити наслідки. Особливу увагу слід приділити дітям, які стикаються зі стресами та нестабільністю. А комплексна державна політика, наукові підходи та соціальні програми сприятимуть адаптації військовослужбовців та членів їхніх сімей для зміцнення суспільної стійкості.

Список використаних джерел

1. Becker, S. J., & Swenson, R. R. (2014). Barriers to seeking mental health services among adolescents in military families. *Journal of Family Psychology*, 28(5), 688-695. <https://psycnet.apa.org/record/2014-55559-012>.
 2. Brown, N. J. L. (2023). A critical examination of the US Army's Comprehensive Soldier Fitness program. *Authorea Preprints*.
 3. Frederick, J., & Siebler, P. (2022). Military children: unique risks for mental health and wellbeing and implications for school-based social work support. *Smith College Studies in Social Work*.
 4. Kelley, M. L., & Jouriles, E. N. (2011). An introduction to the special section on US Military operations: Effects on military members' partners and children. *Journal of Family Psychology*, 25(4), 487-490. <https://psycnet.apa.org/record/2011-17889-001>.
 5. National Center for Biotechnology Information (NCBI). (2015). *Molecular Cell Biology*. National Center for Biotechnology Information (US). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK222167/>.
 6. Park, N. (2011). Military children and families: strengths and challenges during peace and war. *American Psychologist*, 66(1), 65-72. <https://psycnet.apa.org/record/2011-00087-010>.
 7. Saltzman, W. R., Lester, P., & Beardslee, W. R. (2011). Mechanisms of risk and resilience in military families: Theoretical and empirical basis of a family-focused resilience enhancement program. *Clinical Child and Family Psychology Review*.
-

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ

У реаліях повномасштабної війни в Україні особливо гостро стало питання вдосконалення та концептуальної перебудови не лише психологічного супроводу, але й реалізації соціальної роботи з військовослужбовцями та ветеранами війни. Разом із тим, й по теперішній час відсутнє чітке уявлення про специфіку соціальної роботи з кожною з цих категорій клієнтів. Тому метою нашої роботи є визначення особливостей соціальної роботи з військовослужбовцями та ветеранами війни.

Перш за все розглянемо особливості самих клієнтських категорій. Почати слід з того, що вони не є тотожними. Військовослужбовцями є усі особи, які проходять службу у ЗСУ, і до них можна віднести: призовників строкової служби, які не беруть участь у бойових діях; військовослужбовців-контрактників та офіцерів, які також не залучаються до участі у бойових діях через різні обставини (починаючи від стану здоров'я, і закінчуючи особливостями їхніх посадових та функціональних обов'язків); а також військовослужбовці, які беруть безпосередню участь у бойових діях. Відповідно, для солдат строкової служби соціальний супровід має допоміжне значення, адже за короткий термін проходження служби не в бойових умовах вони майже не стикаються з якимись особливими соціальними проблемами, і принципово не відрізняються за запитами від цивільних категорій клієнтів. У свою чергу, так би мовити, «професійні» воєнні, для яких військова служба є основним видом професійної діяльності, але які також не залучаються до бойових дій, потребують вже спеціалізованого соціального супроводу, адже сама специфіка військової діяльності все ж таки накладає відбиток й на їхні запити, відповідно до особливостей проходження служби з певними проблемними життєвими ситуаціями, які несуть відбиток службової діяльності. Але принципово відмінними мають бути завдання соціальної роботи з військовослужбовцями, які є учасниками бойових дій. Екстремальний та виснажливий характер бойової діяльності, фізична та психологічна травматизація, ризики соціальної дезадаптації та багато інших чинників потребують організації більш широкого спектру соціальних послуг, спрямованих на підтримку їхньої боєздатності під час проходження служби, а також подальшого соціального супроводу після демобілізації, які повинні бути спрямовані на відновлення особистості, його реабілітацію, реадаптацію та ресоціалізацію з метою найскорішої реінтеграції його у повноцінне суспільне життя.

Тут ми підходимо до поняття «комбатант», під яким у класичному сенсі міжнародного права розуміються особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни, беруть участь безпосередньо у воєнних діях. Також, теперішнє військове право у якості комбатантів розглядає й учасників національно-визвольних війн, які ведуться народами для отримання свого права на самовизначення, у тому числі й

представників населення неокупованих територій, які при наближенні ворога, не встигнувши сформувати регулярні частини, береться за зброю з метою боротьби з військами, що здійснили вторгнення, воно також визначається як воююча сторона конфлікту, за умови, що відкрито носить зброю та дотримується законів і звичаїв війни. З прикладу України це стихійно організовані у перші дні війни загони територіальної оборони, але й вони майже одразу були реорганізовані у Сили територіальної оборони ЗСУ, тому вони все одно визначаються як військовослужбовці, і, відповідно, комбатанти.

Натомість виникла колізія стосовно воєнізованих формувань, які не відносяться до ЗСУ, але також беруть активну участь у бойових діях, і тому, суто з юридичної точки зору, начебто не можуть відноситися до комбатантів, хоча й потребують такого ж соціального захисту та соціальної допомоги, як і військовослужбовці. Яскравим прикладом є працівники поліції, які брали участь й у обороні Азовсталі, стоять на блокпостах прифронтових територій, забезпечують активні антидиверсійні бойові операції на лінії фронту, воюють у суто поліцейській бригаді МВС України «Лють» тощо. Тому, фактично в них виникають аналогічні проблемні складні життєві обставини, як і у їхніх колег з ЗСУ, хоча вони й не є військовослужбовцями, хоча по факту є комбатантами.

Відтак, варто перейти до розгляду категорії «ветеран війни», тому що це поняття дозволяє усунути зазначену колізію. Для цього слід звернутися до статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» чітко вказано, що: «Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни», тому вони усі й потребують відповідного соціального захисту. Отже, ветераном війни може бути не тільки військовослужбовці ЗСУ, але й усі учасники бойових дій, незалежно від відомчої приналежності, адже, як нами було вказане вище, навіть поліцейський, що належить до МВС України, але бере участь у бойових діях на власній території, повинен мати статус законного комбатанта, як і військовослужбовець ЗСУ.

Осіб з інвалідністю внаслідок війни та просто учасників війни ми розглядати зараз не будемо, через те, що вони виходять за межі теми нашого дослідження. Це обумовлене тим, що ними, згідно цього закону, можуть бути цивільні люди, які не брали участь у бойових діях, але постраждали внаслідок обстрілів чи інших бойових травмах (особи з інвалідністю внаслідок війни), чи працювали самовіддано у тилу на оборонних підприємствах (учасники війни). Але, все одно, незважаючи на можливі соціальні та психологічні наслідки війни, обидві ці категорії не брали активної участі у безпосередніх бойових діях, і тому соціальна робота з ними має принципові відмінності у порівнянні з учасниками бойових дій.

Водночас ветераном війни можуть бути не лише демобілізовані учасники бойових дій, але й ті, що продовжують нести службу на фронті. Єдине питання, яке може виникнути, так це те, що для набуття статусу учасника бойових дій комбатант повинен отримати відповідне посвідчення УБД, але не усі хто зараз на фронті мають можливість це самостійно зробити через об'єктивні обставини. Тож, для уникнення

таких колізій, для учасників бойових дій де-факто, перш за все необхідно надавати послуги спрямовані на максимальну допомогу у найшвидшому отриманні статусу УБД де-юре, і це має також бути одним з пріоритетних напрямів соціальної роботи, заради гарантованого забезпечення комбатанта усім спектром послуг передбаченим законодавством як під час проходження служби, так і після демобілізації.

Окремим питанням означеного напрямку соціальної роботи є допомога членам сімей військовослужбовців та ветеранів війни. Але й тут ми бачимо принципову відмінність сімейних проблем, що можуть бути запитами для відповідних соціальних послуг, з одного боку, просто військовослужбовців та строковиків, які не беруть участі у бойових діях, а з іншого – сімейні складні життєві обставини безпосередніх учасників бойових дій, незалежно від відомчої приналежності комбатанта, що виникають як під час проходження ним служби на фронті, так і тих, які можуть з'являтися після їхньої демобілізації. Відповідно до цього й соціальну роботу з сім'ями військовослужбовців, які не беруть участь у бойових діях, слід організовувати інакше, аніж з сім'ями ветеранів війни.

Підводячи підсумок слід зазначити, що заходи соціальної роботи з військовослужбовцями які не беруть участі у бойових діях (у тому числі й у мирний час), має принципово відрізнятися від заходів ветеранів війни з числа учасників бойових дій. Те ж стосується й соціальної роботи з сім'ями цих двох категорій, через особливості спектру запитів та проблемних ситуацій, з якими стикаються їхні сім'ї. Ці особливості необхідно враховувати не лише при організації відповідних напрямів соціальної роботи, але й у системі навчання майбутніх та діючих соціальних працівників.

Байдарова О. О.
*канд. психол. наук, доцентка,
доцентка кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

РИЗИКИ ДЛЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Україна перебуває у стані виснажливої довготривалої війни з усіма важкими наслідками для життя і здоров'я її населення. Негативний вплив військових дій на психічне здоров'я як цивільних, так і військовослужбовців все більше привертає увагу вітчизняних дослідників. Однак, попри понад десятирічний досвід війни, поза такою увагою залишається одна з найбільш вразливих груп населення – дружини тих, хто перебуває у складі сил оборони України, про що свідчить нечисленність досліджень у цьому напрямку. За словами Президента України, чисельність української армії становить 880 тисяч військових [2], і, оскільки вони формуються не з молодих

призовників строкової служби, ми можемо припустити, що більшість цих військовослужбовців мають сім'ї.

Психологічний тягар, який доводиться нести дружинам військовослужбовців, є малодослідженим. Концепція армії та сім'ї як «жадібних інститутів» (greedy institutions), що була розвинена у західній мілітарній соціології, пояснює подвійний психологічний тиск, який доводиться переживати подружжю, в якому чоловік пов'язав своє життя з професією військовослужбовця. Ця концепція описує армію та сім'ю як соціальні інститути, які претендують на все життя, здоров'я та час військовослужбовців: сім'я прагне того, щоб чоловік або батько якомога більше часу проводив із сім'єю, тоді як армія вимагає, щоб військовозобов'язаний був готовий будь-якої миті залишити свою сім'ю і виконувати військовий обов'язок [3; 1]. Однак ця концепція не є повною мірою релевантною щодо ситуації служби в армії, обумовленої воєнним нападом країни-агресора і потребою захищати територію власної країни. Поза тим, найтипівіші проблеми, з якими стикаються дружини військовослужбовців, – виконання батьківських обов'язків наодинці, складнощі з поєднанням професійних і сімейних ролей, соціальна та емоційна самотність, фізичні недуги, хвилювання з приводу здоров'я чоловіка у воєнний час, – характерні і для українських жінок. Чим більш тривалою є сепарація сім'ї (значна кількість чоловіків воює з початку повномасштабного російського вторгнення), тим більшим випробуванням піддаються взаємини між подружжям. Та основною причиною стресу, що негативно впливає на їхнє психологічне та соціальне самопочуття, для дружин військовослужбовців є не просто тривала відсутність чоловіка, а його участь у бойових діях, відсутність зв'язку з ним та перебування в перманентному стані невизначеності, постійного очікування підтвердження того, що з ним все гаразд.

Існують докази того, що ненасильницька воєнна травма може впливати на психічне благополуччя так само, як і безпосереднє воєнне насильство. Дружини військовослужбовців, які безпосередньо беруть участь у бойових діях, рятувальних операціях та перебувають в умовах постійної небезпеки, мають найбільші ризики для психічного здоров'я серед цивільного населення, навіть за умови, якщо самі вони не зазнали інших втрат. У дружин діючих військовослужбовців спостерігається високий рівень впливу травматичних подій, який проявляється через показники «вторгнення», «уникнення» та «фізіологічної збудливості» [3]. Спосіб життя таких жінок зазнає різких змін. Багатьох поглинає страх, який перетворюється на тихе, але постійне внутрішнє передчуття невідомої небезпеки, яка набагато сильніше переживається за небезпеку реальну. Загалом близько 50% дружин комбатантів мають помірний рівень тривожності і близько 40% високий [9]. Почуття образи і несправедливості, пов'язані з високою моральною чутливістю, можуть генерувати поле негативних емоцій – злості, люті, безпорадності, – які виникають як реакція на полярну позицію чи на слова людини з іншими цінностями. 30% дружин діючих військовослужбовців демонструють низький рівень стійкості до стресу [3].

Маючи на меті з'ясувати ризики для психічного здоров'я дружин військовослужбовців, ми здійснили аналіз результатів «вхідного діагностування» 207 клієнток ФБ «Маша», які повідомляли, що є дружинами військовослужбовців. Цей

фонд є громадською організацією, що допомагає жінкам та дітям, які постраждали від війни, і пропонує, окрім іншого, безкоштовні послуги з кризового психологічного консультування. Дані були зібрані в період з липня 2023 року по серпень 2025 року. До діагностичних методик входили: Опитувальник з генералізованої тривоги – Generalized Anxiety Disorder, GAD-7, визнаний надійним та валідним інструментом для скринінгу тривожних розладів і визначення ступеня їх тяжкості [6]; Шкала виявлення посттравматичного обтяжливого стану – Posttraumatic Symptom Scale, PTSS-10 [6, 8]; Опитувальник про стан здоров'я: Шкала депресії – Patient Health Questionnaire, PHQ-9 [4] – ефективний інструмент для початкового скринінгу депресії. Середні показники досліджуваних за шкалами представлено на діаграмі (рис. 1).

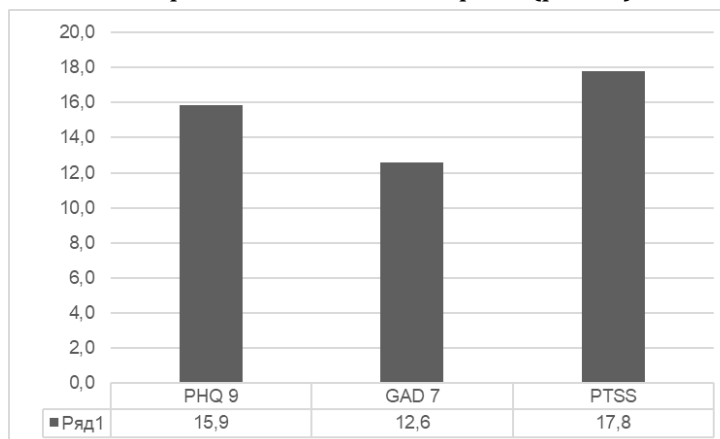

Рис. 1. Показники психічного здоров'я дружин військовослужбовців

Як бачимо, показник генералізованої тривоги в середньому складає 12,6, що відповідає помірному рівню. Показник за шкалою депресії (15,9) відповідає помірно тяжкій депресії, а показник за PTSS-10 (17,8) свідчить про присутність посттравматичного обтяжливого стану.

Навіть поверховий аналіз даних підтверджує припущення про негативні наслідки життєвої ситуації для психічного здоров'я дружин військовослужбовців і потребу в подальшому більш глибокому вивченні цього питання.

References

1. Батаєва К.В., Артеменко А.Б. Дружини українських військовослужбовців-комбатантів: копінг-стратегії та ресурс соціального капіталу. Український соціум. 2023. №1 (84). С. 90–113. DOI: 10.15407/socium2023.01.090
2. Гринишина Ю. Величезні масштаби: скільки насправді військових бере участь у війні з обох боків. 24 Канал: веб-сайт. https://24tv.ua/chiselnist-armiyi-ukrayini-rosiyi-2025-skilki-osib-zalucheno_n2731241
3. Радзівіл К. П. Матяш Л. Ф. Особливості психічного здоров'я дружин діючих військовослужбовців. Габітус. 2024. Вип. 64. С. 166–170. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.64.29>
4. Kroenke K, Spitzer R. L, Williams J. B. The PHQ-9: validity of a brief depression severity measure. J Gen Intern Med. 2001 Sep. №16(9). P. 606-13. DOI: 10.1046/j.1525-1497.2001.016009606.x
5. Ledberg S.K., Ruffa C. Military Families: Topography of a Field. Handbook of Military Sciences / A. Sookermany (Ed.). Springer, Cham. 2020. P. 1–16.

6. Schüffel W., Schade B., Schunk T. A Brief Inventory to investigate Stress-Reactions : Posttraumatic Symptom Scale (PTSS-10) by Raphael, Lundin and Weisaeth. 1996. <https://doi.org/10.23668/psycharchives.10878>
 7. Spitzer R. L, Kroenke K, Williams J. B, Löwe B. A brief measure for assessing generalized anxiety disorder: the GAD-7. Arch Intern Med. 2006. May 22. №166(10). P. 1092-7. DOI: 10.1001/archinte.166.10.1092. PMID: 16717171
 8. Stoll C., Kapfhammer H. P., Rothenhausler H. B., Haller M., Briegel J., Schmidt M. et al. Sensitivity and specificity of a scree-ning test to document traumatic experiences and to diagnose post-traumatic stressdisorder in ARDS patients after intensivecare treatment. Intensive Care Medicine. 1999. №25. P. 697–704.
 9. Umerenkova, N. (2020). Індивідуально-психологічні особливості дружин комбатантів з різним досвідом війни їхніх чоловіків. Психологічний часопис. №6(4). P. 213–228. <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.4.18>
-

Балухтіна О. М.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри «Соціальна робота»,

Національний університет «Запорізька політехніка»,

м. Запоріжжя

Танкушина Л. В.

студентка IV курсу факультету соціальних наук,

Національний університет «Запорізька політехніка»,

м. Запоріжжя

ФАХІВЕЦЬ ІЗ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ: НОВИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Сучасні виклики, спричинені збройною агресією росії проти України, призвели до трансформацій у соціальній сфері, що сприяло появі нових ініціатив, проєктів та програм, орієнтованих на покращення життя громадян. Нещодавно з'явилася нова професія – «фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», основним завданням якої є забезпечення всебічної підтримки захисників і їхніх сімей після повернення з фронту. У цивільному житті ветерани стикаються з численними викликами, тому запровадження такої професійної підтримки на державному рівні є важливим та перспективним кроком до ефективної реінтеграції військових у суспільство.

Спеціаліст, який працюватиме з ветеранами та їхніми сім'ями, відіграватиме ключову роль у наданні соціальної, психологічної та правової підтримки. Він забезпечуватиме координацію отримання соціальних послуг та пільг, допомогу з працевлаштуванням, а також сприятиме адаптації до мирного життя, створюючи індивідуальний план підтримки відповідно до потреб ветеранів.

Дану ініціативу розроблено на основі проєкту Міністерства у справах ветеранів (далі – Мінветеранів), а саме «Помічник ветерана», який у 2023 році зазнав змін та був

удосконалений [1]. Помічник ветерана – це фахівець зі спеціальною підготовкою, який фасилітує діалог між органами влади та ветераном, надає послуги та сприяє ветеранам у реалізації їх можливостей, прав, гарантій, пільг.

Основною проблемою, на думку профільного міністерства, стала фінансова неспроможність громад виконувати свої зобов'язання в сфері соціального захисту ветеранів, зокрема забезпечувати надання соціальних послуг, як того вимагає закон. У 2024 році проєкт «Помічник ветерана» трансформовано, і до Національного класифікатора професій України додано новий професійний стандарт – «фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» (група 2446.2 професіонали у галузі соціального захисту населення) [2].

На початку вересня 2024 року Мінветеранів оголосило перший відбір на посади. Протягом 2024-2025 року він проводиться на всій території України, окрім тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться активні бойові дії. Подати заяву можуть громадяни України, які мають досвід роботи у соціальній сфері, психології, реабілітації чи дотичних галузях. Перевага надаватиметься кандидатам, які мають статус ветерана війни, особи з особливими заслугами перед Батьківщиною, постраждалого учасника Революції Гідності, члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни та перебувають на обліку в Єдиному державному реєстрі ветеранів війни (ЄДРВВ). Фахівець із супроводу ветеранів буде штатним працівником комунальних установ, закладів або комунальних некомерційних підприємств, підпорядкованих сільським, селищним чи міським радам [1].

Оцінюючи процес впровадження професії, можна зауважити, що темпи реалізації залишаються повільними. Згідно з інформацією на сайті Мінветеранів, на першому етапі планувалося підготувати та працевлаштувати до 3 000 осіб. Однак фактична кількість спеціалістів значно менша. Станом на лютий 2025 року в Україні діють 559 фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. 3 грудня 2024 року вони опрацювали понад 9 000 звернень від ветеранів, їхніх родин, членів сімей та близьких загиблих Захисників і Захисниць [1]. Розуміємо, що кількість звернень до фахівців із соціального супроводу є невеликою. Це пов'язано, на наш погляд, з низькою поінформованістю населення, а також з процесом відбору та навчання майбутніх фахівців, що ще триває.

Також ми визначили кілька можливих проблем, на які слід звернути увагу. В першу чергу, важливо забезпечити фахівців необхідними ресурсами, щоб гарантувати безперервність надання послуг і підвищення їхньої якості як зараз, так і в майбутньому. У процесі реалізації проєкту «Помічник ветерана» виникали труднощі з недостатньою підтримкою фахівців на робочих місцях, а саме затримка виплат заробітної плати, закриті бази даних та неналежне облаштування робочих місць. Через нестабільну безпекову ситуацію прогнозуємо ускладнення впровадження професії в прифронтових регіонах країни. Станом на грудень 2024 року в Запорізькій, Херсонській та Сумській областях зафіксовано найменшу кількість фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб [1]. В свою чергу, масштабне впровадження по всій Україні може створити значне навантаження при навчанні фахівців, які мають володіти не лише теоретичними знаннями, а й практичними

навичками у роботі з ветеранами, які потребують юридичної, психологічної та соціальної підтримки.

Зазначимо, що однозначно позитивним є те, що на державному рівні створена нова професія, яка спеціалізується на роботі виключно з ветеранами, забезпечуючи їхній комплексний супровід. Залучення спеціалістів дозволить вирішувати багато питань безпосередньо на місці, уникаючи потреби звертатися до різних установ, і спрямовувати зусилля на підтримці конкретної групи.

Таким чином, в Україні запроваджено новий професійний стандарт, який сприятиме покращенню якості підтримки ветеранів та їхніх сімей, забезпечуючи адресну допомогу та супровід від моменту повернення з війни до повноцінної адаптації. Успішна реалізація проєкту може стати ключовим кроком у створенні якісної системи соціальної допомоги ветеранам.

Фахівець із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб має виконувати роль посередника між структурами та клієнтом, що дозволить уникнути дублювання послуг і сприятиме швидкому вирішенню проблем ветеранів. Реалізація проєкту продовжується, але вже є можливість звертатися до фахівців у громадах, із запитом на консультації, підтримки щодо отримання статусів, проходження реабілітації, працевлаштування тощо.

Список використаних джерел

1. Міністерство у справах ветеранів України: офіційний сайт. – Режим доступу: <https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2025).
 2. Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України № 652 від 19 червня 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-п/ed20230619#Text>. (дата звернення: 19.02.2025).
-

Баратюк А.Ю.
*аспірант, асистент кафедри психодіагностики
та клінічної психології, факультет психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

МЕТОДИ VR-ТЕРАПІЇ У ПОДОЛАННІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ПАЦІЄНТІВ

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є складним психічним порушенням, яке виникає внаслідок екстремальних травматичних подій і зазвичай супроводжується повторюваними та болісними спогадами, емоційною гіперактивністю й униканням ситуацій, що нагадують про травму. Характерні для даного розладу симптоми здатні тривало порушувати психоемоційний стан, якісно погіршувати повсякденну діяльність і суттєво знижувати якість життя. Віртуальна реальність (VR) розглядається як перспективний метод подолання ПТСР, оскільки дає можливість створювати безпечні, контрольовані сценарії для поступового занурення в травматичний досвід. Технологія занурення дозволяє уникнути надмірного психічного навантаження та поступово знижувати емоційну реактивність. Завдяки своїй гнучкості VR-середовище легко адаптується до потреб різних категорій пацієнтів і може поєднуватися з традиційними підходами, зокрема психотерапією та фармакотерапією.

Нейробіологічні дослідження підтверджують вагомий вплив VR-терапії на ключові структури мозку, залучені до формування та підтримання ПТСР. Зокрема, віртуальна експозиція знижує активність мигдалеподібного тіла, яке відповідає за обробку страху та стресових реакцій, а також сприяє регуляції префронтальної кори, яка відіграє важливу роль у когнітивному контролі негативних спогадів [4]. У метааналізі із залученням 308 респондентів виявлено, що градуйована VR-експозиція (VR-GET) має статистично значущий великий розмір ефекту ($g = 1.10$, $p = 0.001$) у зниженні симптомів ПТСР. Водночас у групах із традиційною VR-терапією не зафіксовано суттєвих відмінностей порівняно з контролем [5]. Деякі клінічні кейси демонструють, що після 14 VR-сесій зниження показника за шкалою CAPS може сягати понад 20 пунктів, що корелює зі зменшенням інтенсивності травматичних спогадів та емоційної реактивності. Окремі дослідження описують навіть більш вражаючі результати (зокрема, зниження CAPS з 79 до 0 у поодинокому випадку), хоч це потребує подальшого підтвердження на ширшій вибірці [6].

Нейропластичність відіграє важливу роль у відновленні мозку, особливо за патологій, пов'язаних із травмою. ПТСР часто супроводжується негативними змінами в гіпокампі — структурі, залученій до консолідації пам'яті. Регулярні VR-сесії стимулюють поступове перепроживання та переоцінку травматичних подій, що може поліпшувати функціонування гіпокампа й формувати нові нейронні зв'язки, необхідні для ефективної емоційної регуляції [5].

Персоналізовані протоколи VR-терапії дають змогу точно налаштовувати рівень стимулів і тривалості сесій, що є особливо корисним для пацієнтів із різним досвідом травматизації. Ветерани бойових дій належать до однієї з найбільш вразливих категорій: моделювання бойових зон та поступове наближення до тригерів допомагають їм контролювано опрацьовувати травматичні спогади. Систематичний огляд, де

аналізували 11 досліджень із загальною кількістю 641 учасник (віком 18–62 роки), показав позитивний вплив VR-терапії на зменшення симптомів ПТСР. Середня тривалість VR-сесії становила близько 76 хвилин, а загальна кількість сесій коливалася від 3 до 20. Результати відрізнялися залежно від конкретних протоколів і рівня персоналізації, проте загальна тенденція була позитивною [8]. При роботі з жертвами насильства акцент робиться на створенні безпечних віртуальних сценаріїв, де інтенсивність тригерів можна контролювати [1]. Також досліджують формати, адаптовані для дітей і підлітків, у яких додають ігрові елементи та поступову експозицію [10].

Поєднання VR із традиційними терапевтичними методами дозволяє підсилювати позитивні зміни. VR-експозиція у структурі когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) допомагає одночасно «проживати» травмувальні спогади та переосмислювати їх у безпечних умовах [2]. За деякими даними, така інтеграція може бути ефективнішою на 30–35% порівняно зі звичайною експозиційною терапією. У комбінації з біологічним зворотним зв'язком (biofeedback) пацієнти отримують інформацію про власний серцевий ритм чи електродермальну активність, що дає змогу вчитися керувати стресовими реакціями в режимі реального часу [7]. Окремо досліджується потенціал фармакотерапії: використання селективних інгібіторів зворотного захоплення серотоніну (SSRI) паралельно з VR може прискорювати зниження тривожності та депресивних проявів [9]. Є також невеликі роботи про комбінацію VR із канабіноїдами, де помічене додаткове полегшення симптомів ПТСР і поліпшення сну, проте такі результати вимагають масштабніших рандомізованих досліджень [3].

У підсумку, VR-терапія здатна суттєво полегшувати перебіг ПТСР, діючи на ключові нейробіологічні механізми та забезпечуючи точну експозицію в контрольованих умовах. Найбільш виражений позитивний ефект досягається завдяки персоналізації VR-протоколів і поєднанню віртуальної експозиції з іншими методами лікування — як-от КПТ, biofeedback чи фармакотерапія. Подальші дослідження мають зосередитися на визначенні оптимальної тривалості курсів VR-сесій, розробці нових технологічних рішень і глибшому вивченні нейропластичних процесів, що забезпечують стійкий терапевтичний результат.

Список використаних джерел

1. A randomized controlled trial to pilot the efficacy of a computer-based intervention with elements of virtual reality and limited therapist assistance for the treatment of post-traumatic stress disorder / M. Meggelen et al. *Frontiers in Digital Health*. 2022. Vol. 4. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.3389/fdgth.2022.974668>.
2. Celebi B. Psychotherapy of post-traumatic stress disorder in the context of process and outcome studies. *Novel Forensic Research*. 2022. Vol. 1. P. 18–25. URL: <https://doi.org/10.5455/nofor.2022.08.04>.
3. Combining Cannabidiol with Prolonged Exposure Therapy for PTSD: Design and Methodology of a Pilot Randomized Clinical Trial / C. Straud et al. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2023. Vol. 19. P. 114. URL: <https://doi.org/10.1017/cts.2023.421>.
4. Eskandar K. O impacto da terapia de exposição à realidade virtual no tratamento de TEPT e transtornos de ansiedade. *Artigos de Revisão*. 2024. Vol. 14. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.25118/2763-9037.2024.v14.1319>.
5. Heo S., Park J.-H. Effects of Virtual Reality-Based Graded Exposure Therapy on PTSD Symptoms: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2022. Vol. 19. P. 1–10. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph192315911>.

6. Nie X. Research on the effectiveness of VR technology in assisted rehabilitation of PTSD patients. International Conference on Artificial Intelligence, Virtual Reality, and Visualization. 2021. Vol. 12153. P. 217–221. URL: <https://doi.org/10.1117/12.2626655>.
 7. Orakpo N., Vieux U., Castro-Nuñez C. Case Report: Virtual Reality Neurofeedback Therapy as a Novel Modality for Sustained Analgesia in Centralized Pain Syndromes. Frontiers in Psychiatry. 2021. Vol. 12. P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.660105>.
 8. Vianez A., Marques A., Almeida R. S. D. Virtual Reality Exposure Therapy for Armed Forces Veterans with Post-Traumatic Stress Disorder: A Systematic Review and Focus Group. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2022. Vol. 19. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph19010464>.
 9. Zhang M. PET+EMDR+VR to Reduce PTSD Symptoms. Journal of Psychology & Behavior Research. 2020. Vol. 2. P. 39–48. URL: <https://doi.org/10.22158/JPBR.V2N2P39>.
 10. Zhao C. A novel treatment program for adolescents with post traumatic stress disorder with virtual reality technology. Applied and Computational Engineering. 2023. Vol. 3. P. 18–22. URL: <https://doi.org/10.54254/2755-2721/5/20230517>.
-

Беліменко М. Р.
аспірантка 3-го року навчання
Спеціальності 231 Соціальна робота
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТАТУС ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

Внаслідок початку воєнних дій на Сході України в 2014 році кількість постраждалих серед цивільного населення, зокрема дітей була досить великою, а після початку повномасштабного вторгнення збільшилась в рази. Та нажалі із законодавчої точки зору існувало тільки поняття “дитина війни”, яке згідно Закону України “Про соціальний захист дітей війни”, тлумачиться так “... особа, яка є громадянином України та якій на час закінчення (2 вересня 1945 року) Другої світової війни було менше 18 років”, що звісно в нинішніх реаліях не є коректним.

Станом на сьогодні існує, в тому числі і на законодавчому рівні, таке поняття як “дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів”. Відповідно до Закону України “Про охорону дитинства” це - “...дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні. “ Проте варто згадати, що наведене вище поняття було внесено до закону тільки на початку 2016 року. [1]

Відповідно до даних наведених Українською Гельсінською спілкою з прав людини станом на 12 липня - 7.5 мільйонів українських дітей так чи інакше постраждали від

воєнних дій, спричинених агресією РФ, проте статус постраждалої внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, має 250 тисяч.

Надання статусу є безоплатною адміністративною послугою, рішення що надання/ненадання приймається протягом 30 календарних днів з дати реєстрації заяви.

Рішення що надання статусу приймається органами опіки та піклування:

- за місцем проживання/перебування дитини як ВПО;
- за місцем звернення, якщо місце проживання/перебування не зафіксовано у документах чи на зазначених територіях ведуться бойові дії або ж вони тимчасово окуповані;
- за місцем виявлення дитини.

Документи на отримання статусу можуть подавати законні представники, зазначені в пункті 6 “Порядку отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів”, або ж сама дитина, за умови досягнення 14 років.

8 жовтня 2024 року було прийнято закон “Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат”.

В документі зазначається Державний реєстр дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та визначається як державна автоматизована інформаційно-комунікаційна система, призначена для збирання, накопичення, зберігання, захисту, обробки та використання інформації про дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, у результаті їх виявлення, а також про дітей, які загинули внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, проте станом на березень 2025 року інформація про запуск роботи Реєстру відсутня. [2]

Зазначений документ передбачає здійснення оцінки потреб дитини та супровід дитини із використанням інтегрованого підходу, а також створення мультидисциплінарної команди склад якої залежить від індивідуальних потреб дитини. В законі передбачається система заходів соціального захисту та підтримки, наприклад таких як: компенсація за шкоду життю та здоров'ю (за рахунок репарацій зі сторони держави-агресора), невідкладна проміжна компенсація за шкоду життю та здоров'ю (за рахунок державного кошту), медична, реабілітаційна та інша допомога, державна підтримка для здобуття освіти, матеріальне та соціально-побутове забезпечення, допомога у поверненні дитини в Україну та у воз'єднанні з сім'єю, тощо.[2]

Варто зазначити що на практиці час отримання рішення щодо надання/ненадання статусу частіш всього затується до 2-3 місяців, також для отримання статусу необхідно надати документів, що підтверджують факти фізичного, сексуального насильства чи копію посвідчення сім'ї загиблого/ свідоцтва про смерть/каліцтво/поранення внаслідок, саме воєнних дій чи збройних конфліктів. Нажаль отримання цих документів часто є непростим та затяжним процесом, часто ускладненим бюрократичними перепонами.

З 2014 року і до моменту прийняття Закону “Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат”, єдиними пільгами, які могли отримувати такі діти, було безоплатне харчування в дитячих садках та школах.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна сказати що ситуація щодо державних гарантій для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, з законодавчої точки зору покращилась але з великим запізненням. Про дієвість Закону, прийнятого в жовтні 2024 року, говорити зарано, адже чинності він набрав в січні 2025 року. Окрім цього отримання статусу ускладнюється бюрократичними проблемами типовими для державних інституцій, а також проблемами пов'язаними із постійними кібер-атаками та атаками на енергосистему. Відповіддю на ці проблеми може бути Державний реєстр дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та (на думку автора) його підключення до застосунку Дія, що було б логічним процесом цифровізації документів. Проте зробити висновок щодо цього можна буде тільки з перебігом часу.

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства: Закон України від 01.01.2025 р. №2402-II: станом на 10 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n383> (дата звернення 10.03.2025)
 2. Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат: Закон України, від 08.10.2024 р. №3999-IX: станом на 10 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text> (дата звернення 10.03.2025)
 3. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова Каб. Міністрів України, від 05.04.2017 р. №268. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.03.2025)
-

Бобівник В.
здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 053 Психологія,
Західноукраїнський національний університет

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ВТОМИ ТА ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ У ВИКЛАДАЧІВ-ВОЛОНТЕРІВ

Роль вчителів-волонтерів є важливою для подолання розривів в освіті, надання академічної підтримки та сприяння розвитку громади. Однак психологічне та фізіологічне навантаження, пов'язане з їх роботою, часто недооцінюється. Вчителі-волонтери часто стикаються з вимогливим середовищем з обмеженими ресурсами, що призводить до хронічного стресу, втоми та фізичного виснаження. Розуміння психофізіологічних показників втоми та перевантаження у вчителів-волонтерів має вирішальне значення для забезпечення їхнього благополуччя, оптимізації їх продуктивності та підтримки їх відданості. Ця стаття має на меті вивчити ці показники, висвітлити їхні наслідки та наголосити на необхідності цілеспрямованих втручань для пом'якшення їх впливу.

Вчителі-волонтери часто працюють у недостатньо забезпечених регіонах, де доступ до якісної освіти обмежений. Їхня роль виходить за рамки традиційних викладацьких обов'язків і включає емоційну підтримку, залучення громади та адвокацію соціальних змін. Ця багатогранна відповідальність піддає їх тривалим стресовим факторам, що може призвести до несприятливих наслідків для здоров'я. Виявляючи та розуміючи ранні ознаки втоми та перевантаження, можна впровадити профілактичні стратегії та механізми підтримки для покращення їхнього добробуту та ефективності.

Психофізіологічні показники втоми та перевантаження охоплюють як психологічні, так і біологічні прояви. Загальні психологічні симптоми включають емоційне виснаження, дратівливість, зниження мотивації та когнітивні порушення. Вчителі-волонтери, які відчувають втому, можуть повідомити про труднощі зосередження, провали в пам'яті та зниження здатності вирішувати проблеми. Постійне емоційне напруження також може призвести до тривоги, депресії та виснаження, що підриває їхню здатність ефективно працювати. Хронічний характер цих психологічних стресорів підвищує ризик довгострокових проблем із психічним здоров'ям, що вимагає своєчасного втручання та підтримки. Фізіологічно втома та перевантаження проявляються через різні тілесні реакції. Вчителі-волонтери можуть відчувати головний біль, біль у опорно-руховому апараті, шлунково-кишкові розлади та порушення сну. Підвищений рівень кортизолу, гормону стресу, часто спостерігається у людей, які перебувають у стані хронічного стресу. Тривала активація гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової системи через постійне робоче навантаження та емоційні вимоги може порушити гомеостаз організму. Крім того, серцево-судинні показники, такі як збільшення частоти серцевих скорочень і артеріального тиску, можуть відображати фізіологічні наслідки тривалого стресу. Ці тілесні прояви не тільки впливають на повсякденне функціонування, але й становлять значні ризики для здоров'я, якщо на них не звертати уваги [1].

Втручання щодо психофізіологічної втоми та перевантаження повинні бути комплексними та багатовимірними. Програми управління стресом, практики, що

ґрунтуються на уважності, та семінари з психоосвіти можуть підготувати вчителів-волонтерів до механізмів подолання для навігації в складних умовах. Організаційна політика, яка заохочує регулярні перерви на відпочинок, гнучкий графік і коригування робочого навантаження, має вирішальне значення для запобігання виснаженню. Крім того, виховання культури вдячності та визнання підтверджує внесок вчителів-волонтерів і зміцнює їхнє відчуття мети [2].

На завершення слід сказати, що розпізнавання та вирішення психофізіологічних показників втоми та перевантаження у вчителів-волонтерів є обов'язковим для збереження їхнього благополуччя та підтримки їхнього внеску в освіту. Складна взаємодія між психологічними та фізіологічними реакціями на стрес підкреслює необхідність цілісного підходу до втручання. Створюючи сприятливе середовище, впроваджуючи стратегії, що ґрунтуються на фактичних даних, і використовуючи технологічні інновації, можна пом'якшити несприятливі наслідки втоми та сприяти довговічності зусиль волонтерів у навчанні. Постійна відданість розумінню та вирішенню цих проблем є важливою для підтримки цілісності та ефективності освітніх ініціатив, керованих волонтерами, у всьому світі».

Список використаних джерел

1. Психофізіологічне перевантаження на роботі – як чинник виникнення травматизму - Охорона праці і пожежна безпека. Охорона праці і пожежна безпека. URL: <https://oppb.com.ua/news/psyhofiziologichne-perevantazhennya-na-roboti-yak-chynnyk-vynyknennya-travmatyzmu> (дата звернення: 19.02.2025).
 2. Сичікова Я., Цибуляк Н. На межі: міграція та вигорання викладачів українських університетів під час війни. Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly. URL: <https://zn.ua/ukr/HEALTH/na-mezhi-mihratsija-ta-vihorannja-vikladachiv-ukrajinskikh-universitetiv-pid-chas-vijni.html> (дата звернення: 19.02.2025).
-

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За умов війни, яка продовжується в Україні, і запровадження воєнного стану, соціальна робота військових фахівців стала важливою складовою підтримки благополуччя військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей. Вивчення особливостей організації та здійснення соціальної роботи у зазначених умовах є важливим для розуміння специфічних викликів, з якими стикаються соціальні працівники у військовій сфері, а також унікальних соціальних, психологічних та правових потреб військовослужбовців у воєнний час. Отже, існує нагальна потреба дослідити та проаналізувати сучасні практики, стратегії та виклики військово-соціальної роботи в Україні за умов воєнного стану. Це не лише сприятиме оптимізації послуг соціальної підтримки військовослужбовців, але й допоможе формувати політику та навчальні програми для військових соціальних працівників задля підвищення їхньої здатності задовольняти потреби тих, кому вони служать, у цих надзвичайних умовах.

Аналізу організації та здійснення соціальної роботи військових фахівців в Україні присвячені публікації багатьох вчених, а саме: А. Безпалько, Ю. Бриндіков, О. Давидова, А. Кочубей, О. Логвинова, Л. Матвійчук, М. Нагірняк, В. Попович, В. Савицький,

Т. Семигіна, В. Форсова, А. Шумейко та інші. Водночас, практично немає публікацій, які присвячені вивченню тенденцій її розвитку й насамперед – проблем, котрі з'явилися у діяльності військових спеціалістів із соціальної роботи якраз у ході військової агресії до України зі сторони Російської Федерації. Метою нашого дослідження є аналіз особливостей організації та здійснення соціальної роботи військових фахівців в Україні за умов воєнного стану, виокремивши унікальні виклики та адаптації, що виникли в цей непростий час.

За умов війни, яка триває в Україні, виникла низка викликів для різних сфер, зокрема для соціальної роботи та підтримки військовослужбовців. Роль військових фахівців у наданні соціальних послуг стала ще більш важливою за умов воєнного стану. Військова соціальна робота представляє спеціалізовану практику, що відрізняється від загальної практики із цивільними особами тим, що військовослужбовці, ветерани і їх сім'ї працюють, живуть та одержують медичні послуги й фінансові виплати в ієрархічному, соціально-політичному середовищі в структурованій військовій організації. Згідно більш широкого сенсу, це область військової служби із різними, проте інколи прикладними місіями (до прикладу, національна безпека), котрі вибірково набирають здорових молодих людей, які систематично прищеплюються та соціалізуються у військову організаційну культуру у ході базового навчання [3, с. 6]. Сенс військової соціальної роботи криється в систематичному контролі за духовними цінностями військових, соціально-психологічним станом останніх й відповідній допомозі. Тоді, коли такі цінності відхиляються від оптимального значення (до прикладу, виникають факти соціальної несправедливості, психічного розладу, незахищеності, девіантності, просто порушення дисципліни та ін.), то соціальний працівник спільно із відповідними службами, органами військово-соціального управління, заступником командира із

психологічної підтримки персоналу проводить заходи, які здійснюють вплив на військовослужбовця та військові колективи, формуючи чи відновлюючи сталі позитивні вартості. Будь-яка форма соціальної роботи серед військових повинна брати до уваги особливості військового способу життя і завдання забезпечити безпеку держави. Перед військовим фахівцем з соціальної роботи постає питання стосовно пріоритету практичної мети – клієнт. В літературі виокремлюють лише три головні групи клієнтів військової соціальної роботи: військовослужбовці, працівники Збройних Сил; члени сімей військовослужбовців; колишні військовослужбовці, особи, які звільнені із військової служби [2, с. 131]. В умовах воєнного стану традиційні ролі соціальних працівників були адаптовані для задоволення підвищених потреб військовослужбовців і їх сімей. Військові фахівці з соціальної роботи покликані надавати психологічну, емоційну та соціальну підтримку, задовольняючи як нагальні, так і довгострокові потреби військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин. Зазначене включає в себе психологічне консультування, юридичну допомогу, соціальні послуги та полегшення переходу від служби до цивільного життя, особливо для тих, хто отримав поранення або постраждав від війни. Крім того, військові соціальні працівники повинні підтримувати сім'ї загиблих або поранених солдатів, забезпечуючи їх необхідними ресурсами та порадами, щоб вони могли впоратися з втратою або труднощами [4, р. 228].

Здійснення військово-соціальної роботи в Україні в умовах воєнного стану стикається з низкою викликів: 1) збільшення робочого навантаження та емоційного напруження – військові соціальні працівники часто працюють в умовах високого стресу, маючи справу з особами, які страждають від травми та тривоги, пов'язаної з війною;

2) обмеженість ресурсів – війна спричинила величезне навантаження на соціальну систему та систему охорони здоров'я України, обмеживши доступ до спеціалізованих соціальних послуг; 3) ризики безпеки – проведення соціальної роботи в зонах активних бойових дій або поблизу лінії фронту становить значний ризик для безпеки соціальних працівників та їхніх клієнтів; 4) бюрократичні та правові бар'єри – взаємодія з військовими та урядовими структурами для забезпечення своєчасного надання послуг соціальної підтримки може бути складною і тривалою; 5) потреба у спеціалізованому навчанні – війна вимагає постійної освіти та професійного розвитку для соціальних працівників, щоб ефективно вирішувати специфічні військові проблеми [5, р. 58-59].

Для забезпечення ефективної соціальної роботи в умовах воєнного стану застосовуються певні стратегії, спрямовані на задоволення мінливих потреб військовослужбовців та їхніх сімей: 1) ефективна соціальна робота часто вимагає тісної співпраці з іншими секторами, включаючи охорону здоров'я, юридичні служби та ветеранські організації; 2) використання цифрових технологій для підтримки контакту з військовослужбовцями, особливо тими, хто перебуває в зонах конфлікту; 3) профілактичні заходи, такі як тренування життєстійкості та управління стресом, стають все більш помітними у військовій соціальній роботі; 4) створення програм, в яких військовослужбовці підтримують один одного, ділячись спільним досвідом, сприяє формуванню почуття спільності та емоційної стійкості [1; 4].

Отже, у сучасних умовах воєнного стану в Україні військова соціальна робота відіграє критично важливу роль у забезпеченні психологічної, соціальної та юридичної підтримки військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей. Війна створила нові виклики для військових соціальних працівників, зокрема значне емоційне навантаження, обмеженість ресурсів, ризики безпеки та складність бюрократичних процедур. Для

подолання цих викликів необхідно вдосконалювати механізми міжвідомчої співпраці, впроваджувати сучасні цифрові технології, розвивати програми психологічної реабілітації та підтримки, а також забезпечувати спеціалізоване навчання для військових соціальних працівників. Оптимізація соціальної роботи у військовій сфері сприятиме зміцненню морального духу військовослужбовців і їх успішній адаптації в цивільному житті після завершення служби.

Список використаних джерел

1. Давидова О., Нагірняк М. Основи військової соціальної роботи в Україні. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 9 листопада 2022 р.; за ред.: Нагірняка М. Я. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 20-26.
 2. Савицький В. І. Особливості військової соціальної роботи з різними категоріями клієнтів. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2011. № 1 (9). С. 131–137.
 3. Шумейко А., Беспалько А. Основи військово-соціальної роботи в Збройних силах України та арміях провідних країн світу. Соціальна робота. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. № 1(5). 2019. С. 6-10.
 4. Popovych V., Novak T., Shcherbyna S. Management of the social work system in the conditions of martial law in Ukraine. Management and Business. 2023. №1(2). P. 223-245.
 5. Vitkovska I. Main areas of the work of «third sector» organizations under the conditions of the martial law. Socioprostrir: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work. 2022. №12. P. 52-62.
-

Бойко К. В.

аспірантка 2 року навчання,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Аналізуючи актуальні події в українському суспільстві очевидним стає той факт, що роль лідера зростає, так само як і потреба груп, організацій, громад і спільнот в активних, цілеспрямованих, відповідальних, ініціативних особистостях, які здатні бути не лише лідерами свого життя, а й вести за собою інших, для досягнення суспільно важливих цілей.

Для сучасного суспільства в умовах війни характерними є невизначеність і невпевненість в завтрашньому дні, які вимагають від людей швидких змін у житті і діяльності в умовах виникнення нових проблем або несподіваних обставин. Це в свою чергу стимулює вибір стратегії й поведінки, способу життя, прийняття самостійних рішень, зміну і розуміння цінностей, своїх можливостей і способів реалізації себе у житті. Аби бути готовою до такої ситуації невизначеності і вміти в ній раціонально діяти, людина має бути життєво, особистісно і професійно самовизначеною. [3, с. 3].

Перебуваючи в умовах постійних змін, які відбуваються у всіх сферах суспільства, люди також мають потребу в особливих навичках, які підвищують стресостійкість, формують здорову самооцінку і допомагають у самореалізації. Такі зміни стосуються і освіти зокрема, адже саме освітнє середовище відіграє важливу роль на процес формування лідерських якостей в учнів. Обставини сьогодення готують учнів до життя в мінливому світі, де потрібно самостійно приймати рішення, вирішувати проблеми, з якими вони стикатимуться в майбутньому. Саме тому сучасне життя вимагає у молоді виявляти ініціативу в діяльності, брати на себе відповідальність, активно включатися у вирішення суспільно важливих питань, у соціальні відносини, у взаємодію з людьми й соціальними інститутами, виявляти комунікативні навички, своїми діями спрямовувати групу до цілі.

Лідерство виникає лише там, де є група, тому що лідерство є соціально-психологічним явищем, і реалізується в соціальному середовищі; це феномен внутрішнього розвитку групи, який характеризує відносини домінування й підпорядкування в групі. Лідер – це особистість, за якою всі інші члени групи визнають право брати на себе найбільш відповідальні рішення, що зачіпають їхні інтереси й визначають напрям і характер діяльності всієї групи [5, с. 186].

Детальне вивчення феномену лідерства є необхідним для організації якісного освітнього процесу, який впливає на формування лідерських якостей учнів, зокрема в підлітковому віці. І саме школа, як агент соціалізації має поставити собі першочергове завдання забезпечення навчальних і виховних умов для підготовки майбутніх лідерів, для формування у них відповідних лідерських якостей.

Потреба підлітків бути лідерами безпосередньо пов'язана з основними психосоціальними характеристиками цього віку. Досліджуючи феномен лідерства, такі вчені як О.І. Бондарчук та І.В. Пустовалов зазначають, що саме у підлітковому віці формується почуття дорослості, з'являються потреби в самостійності і автономії, у набутті здатності приймати рішення, діяти на основі власного досвіду, у визнанні і підтримці з боку дорослих та однолітків, задоволенні власних амбіцій тощо. Відповідно, наявність лідерських якостей дозволяє підліткам задовольнити свої потреби, розширити коло спілкування, межі своєї соціальної активності, проявити себе, отримати авторитет і популярність серед однолітків, організовувати з ними комунікацію і впроваджувати спільну діяльність.[1, с. 7].

Саме шкільні роки є сприятливим фактором для формування лідерських якостей у підлітків, тому що в освітньому середовищі відбувається процес соціалізації підлітків, вони перебувають у контакті з однолітками, розвивають навички комунікації з дорослими і ровесниками, навчаються управляти своєю поведінкою, впливати на інших, брати участь у суспільній діяльності (виховні заходи, позаурочна діяльність тощо). [4, с. 92].

Під час навчання у школі учні не лише набувають базових знань, а й засвоюють нові соціальні ролі, моральні норми та цінності, формуються нові інтереси. Ці якості розвиваються на фоні правильного функціонування шкільного освітнього середовища. У зв'язку з цим пріоритетним напрямом освітнього процесу має бути підготовка майбутніх лідерів, виявлення і розвиток у них лідерських якостей, створення

відповідних умов і середовища аби підлітки мали змогу проявити себе, свою компетентність, вміння приймати рішення, відстоювати свою думку, впроваджувати свої ідеї, вміння організовувати комунікацію в соціальній групі, діяльність і взаємодію учасників соціальної групи.[2, с. 96].

Саме в освітньому середовищі мають бути забезпечені умови для отримання учнями знань, які надалі дадуть їм змогу орієнтуватися в сучасному суспільстві, робити правильний вибір, тому що вже в шкільному віці формується їхній громадянський світогляд і активна громадянська позиція.

На сьогоднішній день існує велика кількість різноманітних тренінгів лідерства, які пропонують отримання навичок роботи в команді, виявлення і формування лідерських якостей, комунікативних навичок тощо, але більшість з них орієнтована на дорослих людей, які розуміють необхідність участі в таких тренінгах і мають фінансову спроможність на їх проходження. Крім цього, за межами школи існують різноманітні підліткові клуби, дитячі центри, організації, гуртки, тренінги для підлітків. Це свідчить про те, що освітнє середовище не повністю задовольняє потреби учнів.

Важливим завданням є впровадження в освітніх закладах сучасних програм, інтерактивних курсів, тренінгів на актуальні для підлітків теми, зокрема на теми формування і прояву лідерських якостей, розвитку командної взаємодії, комунікативної компетентності тощо. Такі заходи можуть реалізовуватися фахівцями з різних сфер, при цьому співпрацюючи із керівниками та педагогічним колективом школи.

Загалом, сучасна школа має стати місцем для обміну досвідом, простором для командної взаємодії, де учні мали б змогу проявляти себе, свої здібності, впроваджувати свої ідеї. У закладах освіти необхідно розробити цілеспрямовану систему роботи з розвитку й активізації лідерського потенціалу молоді. Роботі такої системи мають сприяти всі учасники освітнього процесу: вчителі, учні і батьки. Тобто має бути налагоджена взаємодія для досягнення спільної мети: створення умов для розвитку і проявлення лідерських якостей підлітків в освітньому середовищі особливо в нинішній час.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О., Пустовалов І. Психологічні особливості орієнтації учнів підліткового віку на лідерство залежно від типу закладу загальної середньої освіти. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2020. № 4. С. 7–17.
2. Доценко О. Освітнє середовище як умова формування компетентностей школярів. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки», 2013. No 123(2). С. 96 –99.
3. Ковальчук В.І. Тенденції інноваційного розвитку сучасної школи в Україні. Імідж сучасного педагога. 2015. № 7. С. 3–6.
4. Копильчак О. Психологічні особливості розвитку лідерських якостей у старших підлітків. URL: <http://surl.li/khnfo> (дата звернення: 21.08.2023).
5. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О.М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 423 с.

Васильєва-Халатнікова М. О.
кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ВІДКРИТОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ДЛЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВЕТЕРАНІВ ЗСУ
(на прикладі Київського національного університету імені Тараса Шевченка)**

Життя в Україні в умовах російсько-української війни та сучасні соціальні реалії, підштовхують до змін, в тому числі і в освіті.

На сьогодні, інклюзія – це не майбутнє, а сьогодення [7]. Насамперед це можна прослідкувати у нормативно-правовій документації. Відповідно до статті 3 Закону України «Про освіту»: «... В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак...». Стаття 6 Закону України «Про освіту»: «...Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти...» [5,6]. Лист МОН України №1/3737-22 від 29.03.2022 року «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні»: «...Необхідність створення інклюзивних умов для всіх учасників освітнього процесу...» [4].

Безумовно, інклюзивний університет – це заклад вищої освіти, який реалізує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує ресурси закладу вищої освіти, залучає освітніх партнерів для забезпечення потреб суб'єктів вищої освіти [2, с.67-82].

Сучасний заклад вищої освіти є тим майданчиком, де найкраще це можна реалізувати. Наприклад, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, втілюючи у життя Концепцію розвитку інклюзивної освіти в рамках проєкту «Університет рівних можливостей», стає інклюзивним університетом [1].

Завдання Концепції розвитку інклюзивної освіти в рамках проєкту «Університет рівних можливостей» Київського національного університету імені Тараса Шевченка полягають у:

- ✓ формуванні інклюзивного середовища шляхом забезпечення рівних прав всіх суб'єктів освітнього середовища;
- ✓ підвищенні рівня інклюзивної культури шляхом формування соціальної, комунікативної толерантності (толерантної спільноти);
- ✓ забезпеченні архітектурної, інформаційної, освітньої та соціальної доступності;

- ✓ продовженні впровадження інституційних змін, пов'язаних із забезпеченням інклюзивного навчання;
- ✓ створенні матеріально-технічної бази, яка буде адаптована до людей з інвалідністю, іноземних здобувачів вищої освіти, демобілізованих ветеранів ЗСУ тощо;
- ✓ удосконаленні системи підвищення рівня кваліфікації науково-педагогічних працівників та їхньої підготовки науково-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивної освіти;
- ✓ сприянні поширенню інклюзивних освітніх технологій [3].

Відповідно до проєкту «Університет рівних можливостей» Київського національного університету імені Тараса Шевченка реалізовано:

- ✓ визначено «Індекс інклюзивності» та забезпечена архітектурна доступність навчальних корпусів та студентського містечка;
- ✓ розроблено порядок супроводу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
- ✓ розроблено пам'ятку про правила комунікації із людьми з інвалідністю, іноземними здобувачами вищої освіти, внутрішньо переміщеними здобувачами вищої освіти, демобілізованими ветеранами ЗСУ;
- ✓ проведено цикл теоретичних лекцій та практичних занять з інклюзії в освіті;
- ✓ створено інформаційне відео у форматі мультиплікаційного фільму з метою популяризації навчання у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка для людей з інвалідністю;
- ✓ для комфортного навчання забезпечена архітектурна, інформаційна, освітня та соціальна доступність освітнього середовища та студмістечок.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка реалізує стратегію відкритого університету для демобілізованих ветеранів ЗСУ. Вони є не тільки суб'єктами освітнього процесу, також, потребують задоволення потреб, в тому числі реабілітаційного характеру, яку забезпечують Центр ветеранського розвитку, психологічна служба, студентське самоврядування тощо.

Відтак, стратегія відкритого університету – це є розвиток, найкращі освітні практики та можливості для кожного суб'єкта освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Акредитаційний пакет «Інклюзія: архітектурна доступність та толерантність в університетській спільноті» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://asp.univ.kiev.ua/doc/NP_Baza_univ/Inclusion.pdf.
2. Васильєва-Халатникова М. О. Педагогічні умови та особливості організації соціокультурного середовища інклюзії у закладі загальної середньої освіти для дитини з інвалідністю // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries: Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 67 – 82.
3. Концепція розвитку інклюзивної освіти "Університет рівних можливостей" Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]

- // Вчена рада Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://senate.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2020/07/КОНЦЕПЦІЯ-університет-рівних-можливостей.pdf>.
4. Лист МОН України №1/3737-22 від 29.03.2022 р. «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» / URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pozashkilna/2022/Vykhovna.robota/30.03.22/Lyst.MON-1.3737-22.vid.29.03.2022-Pro.zabezp.psykholoh.suprovodu.uchasn.osv.protsesu.pdf>.
 5. Розпорядження Кабінету міністрів України № 527-р від 7.06.2024 р. «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92321.
 6. Про освіту: Закон України від 21.11.2021 р. № 2145-VIII. Голос України. 2021. 27 верес. Статті 3,6 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
 7. Чернуха Н.М., Васильєва-Халатникова М.О., Співак Я.О., Токарчук Л.В. Інклюзивна освіта: міжнародний досвід та українські реалії // Topical issues of pedagogy: Collective monograph. Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019. P. 60–83.
-

Вернік О. Л.

*кандидат психологічних наук,
кафедра соціальної роботи,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
провідний науковий співробітник Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ*

Варава Л. А.

*кандидат психологічних наук,
кафедра соціальної роботи,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
провідний науковий співробітник Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Професійна підготовка фахівців соціономічних спеціальностей в ситуації сьогодення, а саме в Україні під час війни є – дуже необхідною та затребуваною. Якість надання соціальних послуг залежить по-перше, від своєчасного вирішення соціально значимих запитів з боку суспільства, по-друге, від готовності та особистісно-професійного інтересу до вирішення такого рівня проблем. Саме, соціальна робота є важливою сферою професійної діяльності, спрямованою на вирішення проблем суспільно вразливих категорій населення, інтеграцію громадян у суспільство, запобігання соціальному відчуженню. Значущість та необхідність компетентних фахівців визнається на державному рівні, адже ефективна соціальна політика є

запорукою стабільного розвитку суспільства. Водночас, на наш погляд, не менш важливим є особистісний аспект в професійній діяльності, а саме – рівень зацікавленості соціальних працівників у своїй роботі, їх мотивація, прагнення до вдосконалення. Відсутність особистого інтересу може призводити до формалізму, емоційного вигорання, зниження ефективності соціальних послуг. Навпаки, висока особистісна зацікавленість без належного суспільного визнання або підтримки може спричиняти професійне вигорання та демотивацію.

Метою нашого дослідження є визначення особливостей сприймання за умов аналізу результатів опитування, щодо співвідношення соціальної значимості та особистісної зацікавленості в діяльності соціального працівника; їхнього впливу на якість виконання професійних обов'язків; а також, обґрунтування необхідності їх гармонійного поєднання в процесі підготовки студентів.

Виклад основного матеріалу. В рамках предмету «Групи взаємодопомоги / взаємопідтримки» було здійснено опитування студентів спеціальності «Соціальна робота» щодо актуальних проблем соціальної роботи в Україні. Ми відібрали 11 типів соціальних груп відповідно особливостям життєвої ситуації, а саме: «особи з ВІЛ / СНІД», «Комбатанти / особи, що повертаються з війни», «Сім'ї військовослужбовців», «ВПО», «Батьки дітей з РСА й іншими особливостями», «Особи, що втратили близьку людину», «Жертви сексуального насильства», «Особи із залежностями», «Особи, що доглядають осіб з інвалідністю», «Особи поважного віку», «Особи з досвідом позбавлення волі». Досліджувані мали оцінити їх на предмет важливості за шкалою Лайкерта в два етапи. На першому, оцінювання відбувалося з позиції того, наскільки респондент вважає кожну проблему соціально значимою в поточних умовах. Після завершення першого етапу, ми запропонували той же список проблем із завданням оцінити його за критерієм власної зацікавленості. Після підрахунку середніх і стандартних відхилень, нас цікавили такі моменти. Що і на скільки є вищим – соціальна значимість чи особиста зацікавленість; в якому з цих випадків більша однорідність вибірки; рейтинг проблем за уявленням майбутніх фахівців соціальної роботи щодо їх соціальної значимості; рейтинг проблем за власними інтересами; порівняння цих рейтингів.

В цілому за усіма проблемами середній рівень особистої зацікавленості виявився нижчим, ніж оцінка досліджуваними їх соціальної значимості (2,85 проти 3,05 при максимальному балі 4). Разом з тим, три групи викликали більший суб'єктивний інтерес, а саме групи «Комбатантів» (3,55 проти 3,26), «Сімей військовослужбовців» (3,65 проти 3,29) і «ВПО» (3,58 проти 3,03).

Найбільшу різницю між оцінкою соціальної значимості і особистою зацікавленістю було виявлено у випадках групи «Осіб з досвідом позбавлення волі» (0,81). Досить значний розрив також було зафіксовано й в групах «Осіб із залежностями» (0,61), «Осіб з ВІЛ / СНІД» (0,58) і «ВПО» (-0,55). Відсутність розриву між значимістю і інтересом стосувалася груп «Жертв сексуального насильства» (0,03) і «Осіб, що втратили близьку людину» (0,06).

При цьому, варто зазначити, що трохи більш однорідними в цілому виявилися оцінки соціальної значимості (0,94 проти 1,01). Відповідний діапазон стандартних відхилень щодо значимості склав 0,29 – від 0,82 для групи «Сімей військовослужбовців»

й до 1,11 для групи «Осіб з досвідом позбавлення волі». У випадку зацікавленості він становив 0,47 – від 0,61 для груп «Сімей військовослужбовців» і «Жертв сексуального насильства», й до 1,08 для групи «Осіб з досвідом позбавлення волі».

Щодо «рейтингу» досліджуваних проблемних груп, фіксуємо у випадку зацікавленості чіткий поділ на дві частини – 5 груп з високою середньою оцінкою (від 3,35 до 3,65) й 6 груп – зі значно нижчою (від 2,10 до 2,42). Стосовно соціальної значимості, такого розриву немає. Тобто групи розподілилися більш рівномірно і, як вище вказувалося, з вужчим діапазоном (від 2,39 й до 3,42).

Найзначимі в соціальному плані виявилися проблеми «Осіб, що втратили близьку людину» (3,42), «Жертв сексуального насильства» (3,39), «Сімей військовослужбовців» (3,29). Найнижчий рейтинг серед майбутніх фахівців соціальної роботи виявився у випадку «Осіб поважного віку» (2,39). В особистому плані найактуальнішими стали проблеми «Сімей військовослужбовців» (3,65), «ВПО» (3,58) і «Комбатантів» (3,55), а найменш затребуваними – «Особи поважного віку» (2,16) і «Особи з досвідом позбавлення волі» (2,10).

Висновки. В силу недостатнього об'єму досліджуваної вибірки ми не мали можливості застосувати методи статистичного узагальнення щодо генеральної сукупності. Тому, вказана специфіка носить орієнтовно-гіпотетичний характер. Проте, отримані дані дозволяють гнучко й ефективно управляти самою навчальною ситуацією в процесі ведення предмету «Групи взаємодопомоги /взаємопідтримки», зокрема при вибудовуванні пріоритетних тем, а сам метод «вхідного опитування» й подібного аналізу буде у нагоді при читанні інших подібних курсів для студентів соціономічних спеціальностей.

Візнюк І. М.

*доктор психологічних наук,
професор кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

Долинний С. С.

*доктор філософії, старший викладач
кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

Долинна А. С.

*кандидат історичних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця*

ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ГРОМАД ПІД ЧАС ВІЙНИ

Перед Україною стоять численні виклики, зокрема забезпечення освіти в умовах війни, протидія корупції, підтримка євроінтеграційних процесів і врахування глобалізаційних тенденцій. Міністерство за участі експертів працює над Національною стратегією освіти і науки, основою якої є європейські цінності та прагнення інтеграції. У центрі уваги – безпека й освіта дітей, які є ключовими для побудови майбутнього. Попри труднощі, українська освіта стане фундаментом відновлення та прогресу нації.

Від початку військових дій у 2014 році українські науковці активно досліджують управління освітою під час кризи, що посилюється через пандемію Covid-19 і масштабні руйнування 2022 року. Основна увага зосереджена на антикризовому та ситуаційному управлінні, нових управлінських технологіях і розширенні функцій управлінців. Тематика охоплює дослідження українських (О. Мармаза, Т. Сорочан, І. Коляденко) та зарубіжних учених (І. Ансофф, М. Арлоу). Попри прогрес, залишається чимало невирішених питань, що вимагають подальшого аналізу в умовах змін.

Метою тези є створення умов для розвитку української освіти й науки, що відповідають сучасним викликам і запитам, забезпечуючи доступність, безпеку, європейську інтеграцію й сприяючи прогресу та відновленню нації в умовах війни.

Специфіка війни в Україні ставить питання про безпеку освітнього середовища навіть у відносно безпечних регіонах. На жаль, загроза обстрілів існує по всій території країни. Хоча держава вживає заходів для створення безпечного освітнього простору, наприклад, облаштування укриттів, швидко обладнати всі заклади освіти неможливо. Забезпечення фізичної безпеки, психосоціальної підтримки та тимчасових навчальних просторів залишається важливим завданням. В умовах війни освіта виконує також роль інструменту психологічного захисту.

Під час війни традиційні системи навчання порушуються, що вимагає гнучких підходів, як-от дистанційне навчання, мобільні школи чи ініціативи неформальної освіти для ВПО та біженців. Дистанційне навчання мінімізує фізичну небезпеку, але може впливати на якість освіти, особливо для молодших здобувачів. Іншою проблемою є вирівнювання освітніх програм і знань через різні умови навчання. Важливо створити механізм визнання результатів навчання після деокупації територій, що стане новим викликом для педагогів.

Освіта є наріжним каменем для створення сильної, незалежної та прогресивної держави. Трансформація системи освіти України, що зосереджується на людині, її потребах і цінностях, є ключовим кроком у забезпеченні сталого розвитку суспільства. Освічені громадяни здатні зробити внесок у розбудову сучасної економіки, сприяти соціальній стабільності та підготувати майбутні покоління до викликів глобалізованого світу. Зважаючи на умови, в яких перебуває країна, Міністерство освіти і науки України ставить перед собою завдання забезпечити безперервність освіти навіть у найскладніших обставинах, що дозволяє здобувачам, незалежно від їхнього місцезнаходження чи умов, залишатися в українській освітній парадигмі, зберігати національну ідентичність та отримувати необхідні знання й навички для реалізації свого потенціалу.

На початок 2025 року в Україні функціонує 13 500 закладів дошкільної освіти, 12 900 закладів загальної середньої освіти, 680 закладів професійно-технічної освіти, 740 закладів фахової передвищої освіти та 330 закладів вищої освіти. У цих закладах навчається близько 6,4 млн здобувачів освіти, а працює майже 0,68 млн педагогічних і науково-педагогічних працівників. Освітній процес продовжується в очному, дистанційному та змішаному форматах. Через наслідки війни було зруйновано 340 і пошкоджено 3 250 закладів освіти. Пріоритетом залишається створення безпечних умов для навчання та роботи.

Міжнародна співпраця та фінансування стали критично важливими для управління освітою під час війни. Донори, міжнародні та неурядові організації надають ресурси й досвід, а координацію забезпечує МОН. Проєкти такі, як DECIDE, спрямовані на вдосконалення механізмів управління освітою. Розширюється коло суб'єктів управління, зокрема на місцевому рівні. Ключовим завданням також є відбудова освітньої системи.

Війна суттєво вплинула на право дітей і молоді на освіту в Україні. Основними аспектами управління освітою в умовах воєнного стану є [1, с. 99]:

- 1) фізичний захист навчальних закладів і учнів (протоколи безпеки, укриття, координація з владою);
- 2) створення тимчасових навчальних приміщень у зруйнованих районах;
- 3) психосоціальна підтримка та механізми вирівнювання знань;
- 4) підготовка вчителів до нових викликів, гнучкі освітні підходи (дистанційне навчання, мобільні школи);
- 5) гуманітарна допомога, міжнародна співпраця та реінтеграція через освітню реформу.

Зусилля щодо відбудови системи освіти вже зосереджені на відновленні інфраструктури, забезпеченні навчальними матеріалами та реінтеграції учнів і вчителів.

Післявоєнні реформи мають усунути нерівності, які загострилися під час конфлікту. Важливу роль відіграють місцеві громади, які спільно з урядом, міжнародними організаціями та суспільством сприяють пріоритетності освіти. Така співпраця допомагає пом'якшити наслідки війни та забезпечити можливості для навчання і розвитку в складних обставинах.

Таким чином, трансформація освіти спрямована на забезпечення можливостей для кожної людини, що, своєю чергою, сприяє процвітанню нації та визначає її майбутнє. Для забезпечення якісної освіти необхідна спільна робота уряду, громад і міжнародних партнерів.

Список використаних джерел

1. Паламарчук О., Візнюк І., Габа І., Долинний С., Токар Л. Соціальне партнерство як стратегічний інструмент розвитку територіальних громад. Соціальна робота та соціальна освіта, 2024. Вип. 2 (13). С. 97-104.

Власюк Л.П.

аспірантка,

кафедра психології розвитку,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

м. Київ

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ГРИ

Дошкільне дитинство є сенситивним періодом для формування соціального інтелекту. Адже саме у період дошкільства відбувається входження дитини до соціальних груп: дитячого садка, центрів розвитку, клубів дозвілля та гуртків. Внаслідок цього, формуються перший досвід нових соціальних відносин, розширюється коло спілкування, формується кругозір, насичується словниковий запас, а також відбуваються стрімкі зміни у психіці та фізіології дитини. Провідною діяльністю дитини – дошкільника є гра. Саме в процесі гри, дитина опановує прийнятну в соціумі поведінку, норми та правила, стає здатною вирішувати соціальні проблеми.

Оскільки мовлення є важливою та невід'ємною частиною життя особистості, забезпечує спілкування, передачу інформації, отримання нових знань та досвіду. Відповідно, формування соціального інтелекту, то стає зрозумілим важливість введення в розвиток дитини – дошкільника лінгвістичних ігор.

Адже саме завдяки цій діяльності діти засвоюють мовні норми, формують уміння комунікувати, залучаються до різноманітних суб'єкт – об'єктних систем відносин, що, безумовно, сприяє формуванню соціального інтелекту.

Особливості соціального інтелекту в дошкільному віці були предметом досліджень в низці робіт таких вчених, як Власова О.І., Харченко С.В., Кузьменко В.У.,

Піроженко Т.О., Кононко О.Л., Ладивір С.О. У своїх роботах ці вчені досліджували особливості формування розвитку соціального інтелекту дошкільнят.

Мета – дослідити вплив лінгвістичних ігор на розвиток соціального інтелекту старших дошкільників та розробити програму їх вдосконалення та використання у педагогічній та психологічній практиці.

Методологія дослідження:

Дослідження базується на комплексному підході, що включає такі методи:

- Теоретичний аналіз наукових джерел з питань соціального інтелекту, гри у розвитку дитини. А також ролі лінгвістичних ігор у дошкільному дитинстві
- Спостереження за дітьми під час ігрової діяльності для оцінки їхньої соціальної поведінки
- Анкетування та опитування батьків, вихователів
- Аналіз результатів діяльності
- Тестування дітей
- Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що використання лінгвістичних ігор у дошкільному віці сприяє значному розвитку соціального інтелекту дітей. Підтримуючись теоретичними засадами розвитку соціальних навичок через гру, а також результатами попередніх досліджень вітчизняних та зарубіжних, гіпотеза передбачає, що інтеграція мовленнєвих ігор сприятиме виробленню навичок, які необхідні для ефективної соціальної взаємодії, таких, як спілкування, співпраця, розвиток емпатії та вміння вирішувати конфлікти.

Подальші дослідження полягають у майбутній розробці специфічних психологічних програм для формування соціального інтелекту старших дошкільників за допомогою введення у розвивальні заняття лінгвістичних ігор.

Ці програми можуть бути використані психологами – практиками, педагогами та іншими фахівцями у галузі дошкільної психології для підвищення рівня соціальних адаптації та взаємодії дітей у дошкільних закладах.

Список використаних джерел

1. Власова, О. І. Психологія розвитку соціальних здібностей в онтогенезі: монографія / О. І. Власова. – Ottawa: Accent Graphics Communications, 2016.
 2. Кононенко, О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: [навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі»] / О. Л. Кононенко. – Київ: Світич, 2009.
 3. Кузьмінов, В. Ю. Соціальна компетентність дошкільника: особливості, показники та шляхи розвитку / В. Ю. Кузьмінов // Дошкільне виховання. – 2001.
 4. Ладивір, С. О. Розвивальний потенціал гри: використовуємо сповна / С. О. Ладивір // Практичний психолог «Дитячий садок». – 2015.
 5. Піроженко, Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку / Т. О. Піроженко. – Тернопіль: Навчально-методичний посібник, 2016.
 6. Харченко, С. В. Соціальний інтелект та його розвиток у дошкільному віці / С. В. Харченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – 2017
-

ФОРМИ ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Психолого-соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб – це комплекс заходів психологічної допомоги, соціального супроводу, освітньої та правової підтримки тощо, спрямованих на адаптацію, реабілітацію та інтеграцію дітей і сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які постраждали внаслідок війни.

При плануванні заходів психолого-соціальної підтримки дітей та сімей внутрішньо переміщених осіб, важливо визначити всі чинники, що негативно впливають на сімейні взаємовідносини, а саме: обставини мирного часу, так і зміни, що сталися після початку збройного конфлікту, під час переміщення та після переселення родини чи окремих її членів [1]. Отже, необхідно враховувати такі аспекти їхнього життя як: проблеми у родині до початку конфлікту, політичні розбіжності чи конфлікти між членами родини, участь членів родини у збройних формуваннях протилежних сторін, наявність близьких осіб, які залишилися у зоні бойових дій, переміщення членів однієї родини в різні місця проживання, повернення частини родини у зону бойових дій після переселення, інші специфічні обставини, що не властиві мирному часу, які потребують особливого підходу від спеціалістів (педагогів, соціальних працівників, психологів тощо).

Основними потребами дітей та сімей внутрішньо переміщених осіб внаслідок війни можуть бути: отримання тимчасового житла, а також забезпечення харчуванням, одягом та гігієнічними засобами; медичне обстеження та лікування; психологічна підтримка; інформування про права на допомогу, доступні види допомоги та порядок її отримання; питання соціальних виплат відповідно до законодавства; юридична допомога (консультації, відновлення документів, реєстрація, встановлення опіки над дітьми, представництво інтересів у суді); допомога з питань працевлаштування та зайнятості; пошук членів сім'ї, яких роз'єднав конфлікт [2].

Під час надання допомоги внутрішньо переміщеним особам важливо зважати на те, що пережиті травматичні події, спричинені збройним конфліктом, залишають глибокий відбиток на їхньому емоційному стані, спричиняючи постійний стрес. Цей стан може загострюватися через труднощі, пов'язані з переїздом та адаптацією до життя в нових громадах. У деяких людей це проявляється у вигляді підвищеної тривожності та занепокоєння, тоді як в інших – у формі неконтрольованих спалахів гніву, які можуть виникати без видимих причин [3]. Окрім психологічних проявів, стрес може супроводжуватися фізичними симптомами, такими як м'язовий біль, хронічна втома, пришвидшене серцебиття, підвищена збудливість тощо. Для підтримки людей, які стикаються з такими проявами, важливо навчати їх технікам управління стресом. Зокрема тим, що сприяють зниженню як психологічного, так і фізичного напруження – технікам релаксації або візуалізації позитивних образів, що допомагають досягти психічної рівноваги та зміцнити як емоційний, так і фізичний стан людини [4]. Не менш значущим є інформування про симптоми стресового розладу та методи його подолання, що сприятиме кращому розумінню власного стану та ефективнішому його подоланню.

Під час організації психолого-соціальної підтримки дітей та сімей внутрішньо переміщених осіб з метою сприяння їхній соціальній адаптації важливо враховувати, що багато з них не завжди усвідомлюють, яка саме підтримка їм потрібна, особливо у сфері психологічної допомоги. Тому на початкових етапах реабілітації та адаптації доцільно впроваджувати заходи, спрямовані на навчання корисних навичок, проведення інформаційно-просвітницьких бесід та підтримувальних зустрічей. Такі ініціативи можуть реалізовуватися у таких формах:

1. Індивідуальна робота охоплює особисті консультації та бесіди, спрямовані на вирішення актуальних проблем. Вона може включати кризову підтримку, опрацювання травматичного досвіду, розробку та супровід індивідуальних кейсів, оцінку результатів, а також терапевтичні зустрічі, що сприяють особистісному розвитку та емоційній стабілізації.

2. Сімейне консультування – це форма підтримки, спрямована на подолання наслідків травматичного досвіду всієї родини, яка передбачає визначення спільних життєвих цілей, а також надання консультацій для батьків щодо профілактики психологічних травм у дітей. Особлива увага приділяється створенню сприятливого та підтримувального середовища, яке сприяє особистісному благополуччю дитини та її успішній адаптації і дає можливість запобігти поглибленню психологічних травм. Ця форма роботи сприяє сім'ї у подоланні травматичного досвіду, який нерідко є спільним як для батьків, так і для дітей.

3. Тренінги з розвитку життєвих навичок спрямовані на надання внутрішньо переміщеним особам знань та вмінь, необхідних для успішної адаптації в нових умовах. Тематика таких заходів може варіюватися залежно від потреб цільової аудиторії та бути інтегрованою у загальну програму або проводитися окремо. Серед ключових тем тренінгів можуть бути: працевлаштування та розвиток кар'єри; формування ефективних комунікативних навичок; визначення та досягнення життєвих цілей; захист прав і правова обізнаність; здоровий спосіб життя та профілактика соціально небезпечних захворювань; запобігання насильству; виховання дітей та догляд за ними; створення гармонійних сімейних відносин; запобігання конфліктам та ефективні методи їх розв'язання. Такі тренінги не тільки надають практичні навички, але й сприяють підвищенню самооцінки та впевненості у власних силах. Особливо корисними є програми, орієнтовані на виховання та догляд за дітьми, створення гармонійних сімейних стосунків і профілактику конфліктів. Вони допомагають батькам краще розуміти потреби своїх дітей, справлятися з власними стресовими реакціями та надавати необхідну підтримку своїм дітям.

4. Групи взаємодопомоги та взаємопідтримки створюються за активною участю членів місцевих громад, територіальних центрів або центрів тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб. Основною метою таких груп є обмін досвідом, розвиток корисних навичок та залучення активістів серед самих переселенців [5].

Групи сприяють зміцненню громади, розвитку самостійності та підвищенню впевненості в собі ВПО. Вони можуть бути орієнтовані на конкретні теми, що допомагають здобути практичні знання, а також слугувати платформою для психологічної підтримки [6]. Така форма допомоги створює можливості для обміну досвідом, сприяє емоційному відновленню та активізує взаємодію всередині спільноти. Для родин з дітьми корисно брати участь у таких групах, де батьки можуть отримати емоційну підтримку, поділитися своїм досвідом і знайти нові підходи до взаємодії з дітьми. Тематичні зустрічі, що стосуються таких аспектів, як ефективна комунікація або

управління стресом, допомагають сім'ям згуртуватися і разом долати труднощі, пов'язані з депресивними станами.

5. Психокорекційні групи є особливо ефективними на ранніх етапах кризових ситуацій, коли травматичний досвід отриманий нещодавно, а люди перебувають у стані розгубленості. До таких груп зазвичай залучають осіб, які знаходяться в найбільш уразливому становищі та стикаються з різними психологічними або психосоматичними труднощами. Основними цілями психокорекційних груп є: усвідомлення пережитого травматичного досвіду та активацію механізмів подолання стресу; зменшення симптомів стресових розладів, таких як страхи, нав'язливі спогади, порушення сну, нічні кошмари, дратівливість, депресія та інші, корекція психосоматичних симптомів; формування навичок ефективного подолання кризових ситуацій. Під час групових занять можуть застосовуватись різні психотерапевтичні методи, такі як релаксаційні техніки, гештальт-терапія, поведінкова терапія, психодрама, когнітивна терапія тощо. Сесії зазвичай проводяться фасилітатором, який створює атмосферу довіри і підтримки, що сприяє саморозкриттю учасників. Одним з основних завдань цих зустрічей є надання можливості учасникам обмінятися своїм травматичним досвідом. Під керівництвом фасилітаторів та завдяки уточнюючим запитанням учасники допомагають один одному відновити хід травматичних подій, що сприяє їхньому усвідомленню та зниженню психологічного напруження [6].

Залучення до програм допомоги ВПО, які успішно подолали кризу. Активні представники цієї групи, які мають досвід подолання труднощів, можуть стати ефективними учасниками програм, оскільки готові поділитися своїм досвідом та прагнуть розвивати мережі підтримки. Завдяки власному досвіду вони краще розуміють проблеми та потреби інших переселенців, що робить їх участь надзвичайно корисною. Такі програми можуть включати: наставництво за принципом «рівний до рівного»; організацію заходів для дітей та молоді; підготовку інформаційних і довідкових матеріалів; залучення гуманітарної допомоги; розвиток соціальних ініціатив та підтримки [7]. Залучення успішних переселенців не тільки допомагає вирішити конкретні проблеми, але й створює позитивні приклади для наслідування, мотивуючи інших до активних дій та самовдосконалення. Участь у програмах, де досвідчені батьки або фахівці працюють із сім'ями, дає можливість побачити успішні стратегії адаптації, отримати практичні поради та розвинути навички, необхідні для подолання труднощів.

Отже, психолого-соціальна підтримка дітей та сімей ВПО має бути орієнтована на створення безпечного середовища, профілактику поглиблення психологічних травм та сприяння гармонійному розвитку. Формати роботи із сім'ями, які підтримують згуртованість і відкриту комунікацію, є ключем до подолання наслідків травмуючих подій. Ефективна психолого-соціальна підтримка ВПО потребує скоординованих зусиль фахівців різних галузей, гнучкості у підходах та індивідуального врахування особливостей кожної сім'ї з метою розширення можливостей для позитивних змін у їхньому житті.

Список використаних джерел

1. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. / Уклад. О. Ю. Овчаренко. Київ : Університет «Україна», 2023. 266 с.
2. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб : методичні рекомендації / Автор-упорядник : Гусак Н.Є. Київ, 2015. 62 с.

3. Могильова Н. М. Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни : досвід України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 2, 2023. С. 81-85.
 4. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. / Уклад. О. Ю. Овчаренко. Київ : Університет «Україна», 2023. 266 с.
 5. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л. А. та ін. ; за ред. Волинець Л. С. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
 6. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук] ; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с.
 7. Посібник із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громад в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення. Друге видання / за ред. Guglielmo Schininà (MOM). Geneva : Міжнародна організація з міграції, 2021. 232 с.
-

Вольф О. О.

*кандидат політичних наук, магістр соціальної роботи
Благодійна організація «Асоціація паліативної та хоспісної допомоги»,
м. Київ, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПАЛІАТИВНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ПРОГАЛИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ

Відповідно до вимог Національної служби здоров'я України, пакети "Стационарна паліативна медична допомога дорослим і дітям" та "Мобільна паліативна медична допомога дорослим і дітям" [1] передбачають чітко визначений обсяг медичних послуг, які надавач зобов'язується надавати за договором відповідно до медичних потреб пацієнта (специфікація). У відповідних нормативних документах перераховано вимоги до організації надання таких послуг, і лише за умови їх виконання заклад охорони здоров'я може претендувати на державне фінансування для забезпечення паліативної та хоспісної допомоги.

Фінансування цих пакетів у різні роки зазнавало змін і залежало від ряду факторів, зокрема від кількості пацієнтів, категорії послуг та рівня закладу. За попередніми оцінками, кожен заклад отримував фінансування паліативної допомоги щонайменше у розмірі 100 тисяч гривень. Незважаючи на те, що більшість вимог до надавачів зосереджені на забезпеченні суто медичних аспектів (наявність необхідного обладнання, відповідних палат, можливості проведення телемедичних консультацій тощо), деякі з них безпосередньо стосуються діяльності фахівців із соціальної роботи. Зокрема, це вимоги:

- Пункт 3: Наявність створеної за наказом керівника закладу охорони здоров'я мультидисциплінарної команди для надання паліативної допомоги.

- Пункт 14: Взаємодія з іншими надавачами медичних послуг, центрами соціальних служб, службами у справах дітей, територіальними центрами соціального обслуговування населення, іншими надавачами соціальних послуг, включаючи неурядові та благодійні організації, правоохоронні органи, підприємства, установи та органи місцевого самоврядування для забезпечення своєчасної та ефективної допомоги пацієнтам.

У 2022–2025 рр. Благодійною організацією "Асоціація паліативної та хоспісної допомоги" було проведено загальноукраїнське дослідження методом анкетування та опитування. Основна увага дослідження була зосереджена на організації соціальної роботи в закладах, рівні їхньої співпраці із соціальними службами, благодійними фондами та волонтерськими організаціями, а також на наявності мультидисциплінарних команд у закладах, що надають паліативну допомогу як у стаціонарних, так і у мобільних умовах.

Загалом було опитано 78 керівників закладів охорони здоров'я, що функціонують у різних регіонах України. Додатково аналогічні опитування проводилися в межах навчальних заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації працівників у сфері паліативної допомоги. За результатами дослідження, з 29 медичних закладів однієї з областей України, що у 2024 році надавали паліативну та хоспісну допомогу, у 19 взагалі була відсутня співпраця із закладами соціального захисту. Лише 10 закладів задекларували наявність такої співпраці, при цьому єдиним партнером вони вказували управління соціального захисту населення або службу у справах дітей. Лише один заклад у цій області мав формальну угоду про співпрацю із соціальною службою. В інших регіонах України ситуація залишалася подібною.

Станом на березень 2025 року було проведено додаткове опитування медичних працівників чотирьох областей (загалом 12 закладів охорони здоров'я, що надають паліативну допомогу). Виявилося, що співпраця із соціальними установами існує лише у 7 закладах. При цьому в трьох випадках опитані вказували єдиним партнером управління соціального захисту або відділ соціального захисту та охорони здоров'я, що фактично не означає активної взаємодії з закладами соціального захисту. Лише три заклади уклали офіційні угоди про співпрацю.

Під час усного опитування медичні працівники зазначали, що вони не мають взаємодії із соціальними працівниками та не знайомі з їхньою діяльністю. Лише у поодиноких випадках респонденти могли навести конкретні приклади співпраці із фахівцями соціальної роботи. Водночас у контексті мультидисциплінарної команди медичні працівники часто зазначали, що такої команди в їхньому закладі не існує. Замість цього проводяться консилиуми, короткі наради чи п'ятихвилинки, на які можуть бути запрошені соціальні працівники. Однак така взаємодія не забезпечує необхідного рівня синергії та ефективного міждисциплінарного підходу. Крім того, якщо залучення соціальних працівників відбувається із суміжних закладів (наприклад, територіальних центрів соціального захисту або центрів надання соціальних послуг), вони не можуть брати на себе взаємну відповідальність за випадки та ефективно співпрацювати через розмежованість підпорядкування та джерел фінансування медичної і соціальної сфер і тому мови про саме командну роботу йти не може.

Зібрані дані дозволяють припустити, що у 2022–2024 рр. заклади паліативної та хоспісної допомоги отримували державне фінансування на надання паліативної допомоги без фактичного виконання передбачених умов. Послуги, які надавалися тяжкохворим пацієнтам, не включали (або включали у недостатній мірі) один із найважливіших компонентів паліативної допомоги – соціальну підтримку та кваліфіковану соціальну роботу. Декларована як "паліативна" допомога у багатьох випадках полягала у розширенні спектру медичних послуг закладами первинної ланки (загальна практика – сімейна медицина), що не відповідало комплексному підходу до паліативної допомоги.

Це припущення вимагає подальшого детального дослідження та конкретизації, що відкриває перспективи для нових наукових розвідок. Такі дослідження набувають особливої важливості в умовах війни російської федерації проти України, зокрема з огляду на гібридні методи ведення війни, які включають завдання фінансово-економічної шкоди українській системі охорони здоров'я та соціального захисту.

Список використаних джерел

1. Національна служба здоров'я України. Вимоги ПМГ 2024. <https://contracting.nszu.gov.ua/kontraktuvannya/kontraktuvannya-2024-1699952970/vimogi-pmg-2024>.

Гарнець Є. К.

*студентка 2 року навчання ОС «Магістр»
освітньої програми «Соціальна робота»*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПАРАМЕТРИ І ОЗНАКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО У НОВУ ГРОМАДУ

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у нові громади є важливим процесом, який визначає рівень їхньої соціальної адаптації, економічної стабільності та особистого благополуччя. В умовах значного переміщення населення, спричиненого збройними конфліктами, екологічними кризами чи іншими факторами, оцінка рівня інтеграції ВПО стає необхідною умовою для розробки ефективних стратегій підтримки та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Для цього необхідно чітко визначити параметри та ознаки, за якими можна фіксувати інтеграцію ВПО. Аналіз цих показників дозволяє не лише оцінити ефективність існуючих програм підтримки, а й сформулювати рекомендації щодо подальшого вдосконалення політики інтеграції ВПО.

Виділяють різні підходи до опису ключових чинників успішної інтеграції ВПО. В соціокультурному підході головне – культурне навчання та зміна ідентичності індивіда. Тоді як ресурсний підхід спрямований, перш за все, на економічну інтеграцію, а саме отримання доступу до ринку праці, а також доступу до житла, освіти, охорони здоров'я тощо. Слід зазначити, що в науковій літературі є консенсус щодо того, що «економічна

інтеграція є передумовою для інших типів інтеграції, оскільки вона дозволяє відбуватися спонтанній інтеграції» [2, с. 494].

Вдосконалення політики підтримки інтеграції ВПО до нового соціального середовища є важливим аспектом. Проблеми з інтеграцією ВПО, їх дезадаптація можуть спровокувати соціальну напругу у соціумі. Продуктивна інтеграція, навпаки сприяє підтримці позитивного соціального клімату у громаді та її розвитку. Саме тому багато програм спрямованих на підтримку ВПО одночасно спрямовані на підтримку розвитку громад, де опинилися ВПО. Таким чином ці процеси виявляються тісно взаємопов'язаними [1, с. 30].

Результатом проведеного аналізу стало виокремлення наступних параметрів/складових, що надалі стали основою опитування: комунікаційна складова, економічна складова, ставлення середовища до ВПО (суб'єктивна оцінка) та ставлення ВПО до середовища. У магістерській роботі розроблено анкету, яка має на меті дослідити рівень інтеграції ВПО у громаді, спираючись на зазначені параметри.

Комунікаційна складова або соціокультурна взаємодія включає залучення переселенців до громадських ініціатив, культурних заходів, волонтерських проєктів тощо. У роботі "Інтеграція внутрішньо переміщених осіб: імплементація міжнародного досвіду в Україні" досліджуються соціальні аспекти інтеграції ВПО, включаючи їхню взаємодію з місцевими громадами. Автор підкреслює, що ефективна соціальна взаємодія між ВПО та приймаючими громадами є необхідною умовою забезпечення соціальної згуртованості та стабільності у суспільстві. Зазначається також, що залучення ВПО до місцевих соціальних мереж та громадських ініціатив сприяє їхній швидшій адаптації та інтеграції [3 с. 92].

Економічні складова. Виокремлення цього параметру спрямовано на те, щоб наголосити на важливості підтримки ВПО в пошуку роботи та подальше працевлаштування, допомоги з пошуком житла та надання належної матеріальної підтримки. Л. К. Семів звертає увагу на формування соціально-економічних умов, які сприяють здійсненню людьми вибору для інтеграції. Працевлаштування ВПО, а також якість самої зайнятості (відповідність освіти, індивідуальному запиту, оплата праці тощо) є ключовими факторами добробуту, а також засобом реалізації інтелектуальних і фізичних здібностей, розвитку трудового потенціалу. Тому важливо забезпечити належні умови для професійної діяльності ВПО [4 с. 65]. Інші автори дотримуються думки, що задоволення основних потреб таких як: безпека, реалізація соціальних та матеріальних потреб, є першочерговими [5 с. 99].

Ставлення середовища до ВПО (суб'єктивна оцінка). Важливим аспектом соціальної інтеграції та згуртованості є ставлення місцевого населення до внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Дослідження показують, що загалом українці демонструють позитивне або нейтральне ставлення до ВПО, хоча існують певні виклики та стереотипи. В рамках магістерської роботи досліджується не ставлення громади до ВПО, а відчуття яке виникає у особи в ході взаємодії з громадою.

Ставлення ВПО до середовища. Цей параметр включає в собі адаптивність, тобто здатність людини адаптуватися нового середовища і умов життя, рухатися далі, а також загальне ставлення до цього середовища. Прикладом вираженого неадаптивного прояву

можна вважати цілковита зосередженість на минулому, а не на сьогоденному житті та бажання людини повернутися, туди, де вона жила, з ким спілкувалась. Людина знаходиться в стані заперечення або ігноруванні змін, які відбуваються з нею. Очевидно, що в такому випадку людина спочатку відстає від свого соціального оточення, а далі потрапляє в соціальну ізоляцію [5 с. 95].

Слід зазначити, що немає чітко визначеного переліку емпіричних ознак, за якими можна було б судити про успішність інтеграції ВПО. Наприклад, в рамках соціокультурного підходу про успішність інтеграції говоритиме кількість конфліктів і сила напруженості між ВПО та громадою, яка їх приймає, значення соціальної дистанції. У рамках ресурсного підходу, при вимірюванні успішності інтеграції до уваги братиметься соціально-демографічне та економічне благополуччя осіб і сімей, які переселилися [6 с. 61-62].

Слід зазначити, що тема інтеграції внутрішньо переміщених осіб є надзвичайно важливою, оскільки якість інтеграції впливає не лише на добробут самих переселенців, а й на соціальну стабільність та розвиток приймаючих громад. Ефективна інтеграція сприяє згуртованості суспільства, зменшенню соціальної напруги, економічному зростанню та підвищенню якості життя як для ВПО, так і для населення громади. Дослідження параметрів і ознак інтеграції дозволяє виявити основні виклики, з якими стикаються переселенці, і розробити ефективні політики та програми їхньої підтримки. Таким чином, ця тема має велике значення для розбудови інклюзивного суспільства, де кожна людина, незалежно від обставин, у яких вона опинилася, може реалізувати свої права та можливості.

Список використаних джерел

1. Bernard, W. S. (1967). The integration of immigrants in the United States. *The International Migration Digest*, 1(2), 23-33.
 2. Vrecer N. Living in Limbo: Integration of Forced Migrants from Bosnia and Herzegovina in Slovenia. *Journal of Refugee Studies*. 2010. Vol. 23. № 4. P. 484–502.
 3. Воропай, О. В., & Єнін, М. Н. (2019). Інтеграція внутрішньо переміщених осіб: імплементація міжнародного досвіду в Україні.
 4. Семів, Л. К. (2016). Проблеми інтеграції внутрішньо переміщених осіб у Україні в світлі наукових підходів до дослідження. *Регіональна економіка*, (1), 59-69.
 5. Таранцов, Є. Ю., Гребенюк, Д. І., & Валика, Н. В. (2024). ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В ГРОМАДИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ. *Journal of Psychology Research*, 30(13), 90-100. <https://doi.org/10.15421/103008>.
 6. Тітар, І. О. (2016). Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови зняття статусу переселенця. *Український соціум*, (4), 57-68.
-

ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Соціальна сфера однією з найперших відчуває ступінь впливу масових повідомлень на суспільство. Невипадково масові комунікації стали предметом дослідження і вивчення багатьма науками. Різні підходи до оцінки їхньої ролі й пояснюють наявність чисельних питань і невизначеностей, з якими стикаються науковці під час польових досліджень. Одним з найпоширеніших і найперших є визначення масових комунікацій як процесу поширення інформації (знань, духовних цінностей, моральних і правових норм тощо) за допомогою технічних засобів (преса, радіо, кінематограф, телебачення) на кількісно великі, розміщені у різних місцях аудиторії. Так визначали масові комунікації у 80-х роках минулого століття. Через два десятиліття масовими комунікаціями називають передачу інформації посередництвом технічних засобів та через друковану пресу, радіо, телебачення, а також кіно, звуко- і відеозапис) на розташовану у різних місцях аудиторію. Причому метою масових комунікацій визначають процес здійснення ідеологічного, політичного, економічного і організаційного впливу на оцінки, думки і поведінку людей та утвердження високих духовних цінностей. Паралельно функціонує ще одне визначення, яке називає масові комунікації «результатом спілкування» або «обмін соціальною інформацією». Саме це, останнє визначення і цікавить нас найбільше у контексті дослідження нашої теми «Масові комунікації як фактор розвитку соціальної роботи: аспекти формування світоглядних орієнтирів».

Відомий дослідник масових комунікацій і автор «Словника масових комунікацій» американський вчений Х. Джекобсон зауважував, що «масові комунікації – це технічна форма комунікації, яка дозволяє швидко передавати інформацію публічно великій, різномірній і об'єктивно безособистісній аудиторії» [1, с.135-140]. Саме у такому контексті масові комунікації досліджує і вітчизняний науковець Корнєєв В.М., який також пропонує розуміти поняття соціальних комунікацій як систему суспільної взаємодії, утворену визначеними шляхами, способами, засобами й принципами встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної дії. Причому, ця дія та діяльність спрямовується на провадження, організацію чи, можливо, вдосконалення та модернізацію відносин у суспільстві, а саме відносин між соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування зазвичай виступають соціально-комунікаційні служби, а з іншого – різні організовані спільноти, як, наприклад, загалом соціум, або соціальні групи, які є повноправними учасниками соціальної взаємодії. При цьому об'єктом вивчення є соціальна чинність, з одного боку, як процес орієнтації на певну соціальну групу чи соціальний тип людей, а з іншого - на типового, точніше очікуваного адресата.

Наступним ми повинні розглядати поняття соціального інжинірингу. Йдеться про забезпечення побудови системи комунікацій, які допоможуть реалізовувати соціальні

ініціативи. В цій діяльності криється певна психологічна особливість - у зв'язку з тим, що ми зазвичай плануємо роботу з конкретною соціальною групою, отже ми свідомо передбачаємо здійснення маніпулятивного впливу на її учасників. Тобто погоджуємося з тими дослідниками, які наголошують на маніпулятивній природі соціальних комунікацій. З іншого боку, якщо аналізувати праці філософів, то знаходимо точку зору про маніпулятивність взагалі усіх комунікативних дій. Згадаймо лише тезу про те, що будь-яка висловлена думка є неправдою, адже вона спростовує існування усіх інших думок про цей предмет чи об'єкт. У контексті соціальних комунікацій варто розглянути цю психологічну особливість процесу спілкування детальніше. Отже, будь-який соціальний діалог орієнтований на те, щоб були сформовані конкретні очікувані взаємодії між учасниками комунікації, тобто вони не можуть виникнути без конкретних підстав, без участі соціального інституту, який і втілює цей проект. З той же час, потрібно визнати, що ця соціальна група чи соціальний інститут можуть бути уявними учасниками, вигаданими, тобто мати віртуальний характер. Реальними їх називатимуть автори ініціативи, яким для реалізації їхнього проекту ці групи необхідні на певний строк і у певних місцях. Наприклад, звернення влади держави до усіх пенсіонерів напередодні Дня людей похилого віку – це типова соціальна комунікація, свідками якої ми часто стаємо. В чому ж полягає віртуалізація цієї соціальної групи – пенсіонерів? У тому, що не існує однорідності усієї сукупності людей, які отримують пенсії. В реальності вони становлять сукупність малих і великих груп, з абсолютно різними якісними і кількісними показниками. Віртуалізація цієї соціальної групи полягає у штучному творенні нових сутностей. Цей процес у наукових колах прийнято позначати терміном «псевдо стратифікація», а соціальні зв'язки й комунікації, які виникають внаслідок його дії – псевдо зв'язками й комунікаціями.

У даному контексті для нас буде цікавим досвід науковців-психологів, які дійшли думки, що більша частина комунікацій людини носить частково псевдо характер. Йдеться про основи прагмасемантики – фахівцями ставиться завдання проаналізувати особливості формування прагматичного аспекту значення мовних одиниць у сучасному мовознавстві, а також визначити функціонально-стилістичні особливості емоційно-оцінного змісту мовних одиниць. «У лінгвістиці прагматичне значення залишається майже недослідженим» [2, с. 12-14]. Спробу вивчати цю проблематику робили В.Виноградов, О. Вольф, Т.Космеда, В.Гак, Н. Іваницька, А. Потебня, І. Смирницький та ін. Як вважають дослідники, при аналізі компонентів семантики слів, відмінностей між нейтрального слова та стилістично й емоційно забарвленого не існує. Наприклад, А.Смирницький говорить про те, що відмінність в стилістичному характері двох слів не є відмінністю в їх значенні. Тобто різницю маємо шукати не в семантиці слова, а у відношенні до нього, яке, як ми розуміємо, криється у його прагматичному значенні. Цей факт пояснює і наявність псевдо комунікацій й псевдо зв'язків. Коли зміст комунікації може бути формальним, не зрозумілим учасникам комунікації, але нав'язаним експресивною роллю повідомлення, виразністю емоційних властивостей, які психологічно впливають на особистість. Деякі науковці говорять і про функціонально-стильову конотацію, або «функціонально зафарбовану лексику». Американський лінгвіст Л. Блумфілд [3] розглядає конотацію як додатковий відтінок значення слова або

словоформи. Таким чином, і прагмасемантичні особливості комунікацій, і фактор конотації, спричиняють особливості комунікативної стратегії натяку, коли в учасників комунікації спостерігається свідомо контрольована демонстрація емоційного ставлення одне до одного. І саме цей фактор робить можливим маніпулювання думками й оголошення одного з теоретичних варіантів представлення подій у всій сукупності можливих, - реальним. Ніби він вже має своє практичне втілення й значення. На основі емоцій, людина приймає рішення або формулює думку, які може суттєво вирізнятися від того рішення й думки, які б стали наслідком процесу мислення й аналізу. Емоційна оцінка «являє собою позитивне або негативне емоційне оцінювання, встановлення суб'єктом емоційно-оцінювального статусу будь-кого або будь-чого, вираження емоційного вподобання (схвалення або несхвалення)» [4, с.26-30]. Реалізація емоційної оцінки повідомлення здійснюється паралельно з експресивною оцінкою. У контексті вивчення масових комунікацій, актуальність дослідження експресивної та емоційної оцінки зумовлена її значним семантичним потенціалом у структурі соціальних повідомлень, її когнітивними дискурсними та ергономічними можливостями.

Окрім якісної (позитивної чи негативної) характеристики, оцінкам притаманна і кількісна характеристика, яка є ступенем інтенсивності. Орієнтованість та інтенсивність є основними характеристиками оцінки, причому у способах вираження оцінних значень учасниками комунікації виявляється їхня індивідуальність. Ця особливість комунікації є одним з аспектів формування світоглядних орієнтирів її учасників.

Коли йдеться про негативно-оцінні засоби у змісті повідомлень про соціальну роботу, маємо розуміти, що в основу зазвичай покладено ділення оцінних одиниць на слова-оцінки, інтелектуально-логічні одиниці та емоційно-забарвлені одиниці – слухач реагує на окремі елементи, не в змозі бачити цілої картини, адже на усвідомлення, узагальнення й аналіз в сучасному реальному житті людині, як правило, бракує часу. Тому значна частина суджень сформовані хибно, або, і це найчастіше, є наслідком маніпулятивного впливу. Дискурс оцінюється не лише відносно істинності або хибності інформації, але й відповідно до індивідуальних норм і цінностей, тобто до існуючих у даний конкретний момент поглядів комунікатора. Значне проникнення емоційності в усі сфери життя і пізнавальної діяльності людини, а особливо у сферу соціальних стосунків, пояснюється тим, що наша свідомість не тільки об'єктивно відображає дійсність, але й здатна вводити у відображені образи суб'єктивно-емоційне вираження. Цей пов'язано з об'єктивною обставиною - пізнання дійсності завжди супроводжується суб'єктивною оцінкою того, що пізнається. Й саме на базі пізнавально-оцінного ставлення учасника комунікації по-перше, до змісту висловлювання, а по-друге, до соціальної політики, роботи чи проекту, й формуються різні типи емоційного дискурсу.

Список використаних джерел

1. Корнеев В. М. Кваліфікація соціальнокомунікаційного підходу в науці про соціальні комунікації. Актуальні питання масової комунікації : науковий журнал / голов. ред. В. В. Різун ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – с.135-140.
2. Горбань Г. М. Прагматичний аспект лексичного значення в сучасному мовознавстві (на матеріалі публік рилейшнз) Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика Том 33 (72) № 1 Ч. 2 2022. - с.12-14.

3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. - 716 с.
-

Demydenko T. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy*

Bartenyeva D. D.

*Master's degree student
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy*

SOCIAL EXCLUSION OF PEOPLE WITH DISABILITIES: ANALYSIS OF CONCEPTS, CAUSES AND CONSEQUENCES

Problem Statement. In the context of war, the problem of social exclusion of people with disabilities becomes pressing. It is manifested by limited access to services and resources, social contacts, education, employment, and participation in cultural and social life. This exclusion impedes the integration of people with disabilities, negatively affects their psycho-emotional state, and leads to depression, low self-esteem and a sense of helplessness. There is a need to study the causes and consequences of this phenomenon in order to develop effective models to minimise it.

Analysis of Recent Studies and Publications. The problem of social exclusion of people with disabilities is actively studied by Ukrainian and foreign researchers. In particular, the content of the concepts of 'social exclusion/inclusion' was studied by K. Kuchyna (2017), the issue of social exclusion was studied by O. Makarova (2011), O. Akilina (2017), and others. O. Tolstykh (2003) and A. Savytska (2018) conducted studies of social exclusion. The experience of overcoming social exclusion in European countries is analysed by I. Khovrak (2020). Orlenko I., Baleshenko I. (2021) studied the process of social isolation of families raising children with disabilities during the pandemic. Ways to optimize the inclusion of people with disabilities in social life were identified by H. Davydenko (2015).

The purpose of the article is to analyse the system of the concepts related to social exclusion of people with disabilities, its causes and consequences.

The Main Body. The sources give the analysis of the concepts of "social exclusion", "social isolation", "social inclusion", "social alienation" of people with disabilities. In fact, they reflect the relationship between a person with a disability and the environment they live in.

O. Makarova [3] analyses the term "social exclusion" as a phenomenon in which "individuals or groups of people suffer from a number of interrelated problems, such as lack of or low income, poor living conditions, inability to receive vital services (healthcare, education, social assistance), participate in social, cultural or political life and interact with friends and relatives". The researcher identifies the types of social exclusion: (economic, political, cultural, social), its causes (objective and subjective). The researcher notes the dependence of the social

exclusion level on the physical condition of people with disabilities and the attitude of society towards them – creating conditions for their integration, communication and self-realisation. Identifies the reasons for social exclusion of people with disabilities: 1) lack of transport links; 2) quality of equipment and rehabilitation facilities; 3) availability of qualified specialists.

We consider social exclusion (social rejection) as a process that restricts participation in social activities (restriction of activities), the ability of individuals/groups to participate in public life or their individual fields of life (politics, economy, culture, education, etc.), due to political barriers, economic inequality, lack of legal protection, attitudes towards people with disabilities, discrimination, etc. Examples include restrictions on rights, failure to take into account/neglect of needs, failure to create relevant conditions, lack of tools and means of adaptation. These are external actions that are accompanied by another process – social exclusion of individuals/groups.

For persons with disabilities, the restriction of their life activities is associated with an objective cause: persistent disorders of body functions. State actions can strengthen (the state does not develop relevant (sufficient) conditions for the exercise of their rights and freedoms, social protection) or weaken (through social inclusion) the processes of social exclusion and social isolation of people with disabilities.

Social isolation is seen as a process of reducing or limiting social contacts between a person/group of people and society. The loss of social connections occurs for several reasons: forcibly, due to rejection and exclusion by society as a result of inaccessible transportation and the lack of adapted workplaces (forcing a person to distance themselves from society), or voluntarily, when a person has lost interest in social interaction. The result of this process is “social exclusion”.

Researchers L. Baida, O. Krasiukova-Ennes, S. Burov, V. Azin, Y. Hrybalskyi, Y. Naida [1] define social exclusion as “a multilateral process of progressive social gap that separates certain groups and individuals from social relations and institutions and prevents them from fully participating in the activities of the society they live, as defined by the legislative and regulatory norms”.

As noted by L. Danylenko, Y. Naida, and L. Tkachenko [4], social isolation deprives a person of the sense of “belonging”, increases economic and social vulnerability, and limits their life experience. People in this state lose the sense of interaction with others.

A. Kolupaieva, O. Taranchenko analyse the historical stages of overcoming social exclusion of persons with disabilities in society: “from complete alienation – exclusion in the first stages of social relations development; separation – segregation in organised educational centres in the later stages of social and social relations development – to integration (unifying) processes in society and education (Latin: *integratio*) and inclusion – involvement (Latin: *inclusion*)” [2].

Thus, social isolation is the restriction of social contacts of a person/group of people, and social exclusion is the restriction of activities in society. These processes are interrelated, cyclical, and can be both a cause and a consequence of each other. Depending on the specific case, either the restriction of social contacts or the restriction of participation in public life may occur first.

Social exclusion is also a result of social isolation. This concept describes internal feelings, a person's sense of uselessness, and the perception of being "odd" in society. At the same time, social alienation can exist without isolation – a person can be in society and feel like a "stranger" there. O. Makarova [3] notes that people with disabilities, especially older ones, are characterised by dissatisfaction, "a feeling of "abandonment", which manifests itself as a result of their expectations of help and support from the state, which are not fully realised. For people with acquired disabilities, it is also a loss of a sense of belonging to certain groups. That is, social exclusion is an internal experience of a person with a disability, which can be reinforced by external factors – attitudes of individuals/groups, society as a whole (lack of attention, ignoring needs, rejection, etc.). It is an internal, psychological state of a person that determines his or her vision of their place in society.

Conclusions and prospects for further research.

Thus, the concepts analysed relate to: 1) the processes of interaction between a person with a disability and society as a system. They are described by the concepts of "social exclusion" (rejection/restriction of access to resources, opportunities, failure to create conditions for activities in various fields available to other groups) and "social isolation" (restriction of social contacts of a person/group);

2) phenomena that accompany this interaction and are its results: phenomena such as "social isolation" and "social exclusion" of persons with disabilities. These phenomena characterise the states of a person/group.

We see prospects for further research in finding ways to minimise/overcome the social exclusion of people with disabilities.

Список використаних джерел

1. Disability and society: a study guide / edited by L.Y. Baida, O.V. Krasiukova - Enns Kyiv, 2012. 216 p.
 2. Kolupaieva A.A., Taranchenko O.M. Teaching children with special educational needs in an inclusive environment: a study guide. Kharkiv: Publishing House "Ranok", 2019. 304 p.
 3. Makarova O. V. Social rejection in Ukraine: specific manifestations and assessment methodology/ Socio-economic and demographic consequences of the systemic crisis in Ukraine and ways to overcome them. 2011. P. 57 – 68.
 4. Standards of a socially active school: social inclusion: a study guide / Naida Y.M., Tkachenko L.M. Edited by L.I. Danylenko, Kyiv: Pleiades Publishing House LLC, 2014. 68 p.
-

Derpoliuk O.
*PhD Student at the Department of Psychology and Social Work
Central Ukrainian State University named after
Volodymyr Vynnychenko.
Kropyvnytskyi, Ukraine*

NONVERBAL PSYCHOCORRECTION AS A MEANS OF INTEGRATING TRAUMATIC EXPERIENCE IN WOMEN UNDER CONDITIONS OF FORCED MIGRATION

Problem Statement. Modern migration processes, particularly the forced emigration of women due to the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine's sovereign territory, lead to profound changes in personality structure, manifesting as social isolation, emotional exhaustion, and an identity crisis. Under such conditions, the development and implementation of innovative developmental technologies are essential to facilitate the restoration of personal integrity, the integration of traumatic experiences, and adaptation to new realities. One of these tools is nonverbal psychocorrection, which is based on body-oriented and creative methods of self-expression.

A significant contribution to the development of nonverbal methods was made by Yatsenko T., an academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Psychological Sciences, Professor, founder of the psychodynamic paradigm in Ukrainian psychology, and developer of the Active Socio-Psychological Cognition (ASPC) method [3; 6]. Her followers (Avramenko S, Halushko L., Yevtushenko I., Kalashnyk I., Kharenko S.) explore the role of nonverbal interaction in self-awareness processes, personality integration, and the formation of a harmonious internal state.

Main Discussion. Nonverbal psychocorrection techniques help individuals restore the connection with their bodies and integrate traumatic experiences. Specifically, Osho active meditations promote deep bodily reflection, which facilitates the release of suppressed emotions [2]. Art therapy techniques (painting, sculpting, collage-making, mandala therapy, dance and movement therapy, music therapy, fairytale therapy, sand therapy, symbol drama, mask work, eco-art therapy, associative card work, literary therapy, etc.) allow for the symbolic expression and transformation of internal conflict [1].

Results. A specially designed authorial questionnaire enabled a comprehensive study of the socio-psychological aspects of adaptation among female migrants aged 23 to 55. The main objective of the study was to identify key integration difficulties, analyze respondents' emotional states, and examine the social and cultural factors affecting their adaptation.

A total of 99 women participated, responding to a 28-question survey grouped into nine thematic blocks [5].

The first block gathered general demographic data, such as age, country of origin, duration of stay abroad, and marital status. The second block analyzed integration experiences, including the level of involvement in the local community and key challenges (language barriers, employment difficulties, and social isolation being the most frequently mentioned). Other blocks

examined economic integration, access to social support, emotional state, and social connections [5].

One of the key factors affecting the effectiveness of adaptation processes among women in forced migration is access to psychological support. However, traditional verbal therapy methods may be inaccessible or ineffective due to linguistic, sociocultural, and economic barriers. Under such conditions, nonverbal psychocorrectional approaches gain particular significance, as they allow traumatic experiences to be processed without the need for verbalization. This is especially crucial for women facing communication difficulties or limited access to psychological services.

Our research findings (detailed in the article "Cognition as a Fundamental Basis for the Use of Nonverbal Methods in the Psychocorrectional Process with Women in Exile") indicate that language barriers not only complicate the adaptation process but also significantly affect the psycho-emotional state of migrant women [4]. Women who encounter communication difficulties are more likely to experience social isolation and have limited access to professional psychological assistance. Even women fluent in the language of their host country do not always receive the necessary support, as psychological services are often not covered by state insurance (e.g., in Canada), and the high cost of private therapy further limits opportunities for emotional rehabilitation.

In this context, nonverbal psychocorrectional methods are particularly relevant, as they do not require verbalization of experiences and can be effective even in cases where a language barrier exists. Body-oriented and creative practices become valuable tools for maintaining the psycho-emotional well-being of women in exile, aiding in their integration, and mitigating the consequences of emotional exhaustion.

Conclusions. Nonverbal psychocorrection is an effective developmental technology for restoring personality integrity among various client categories, particularly women in exile. It facilitates the integration of cognitive, emotional, and behavioral levels of the psyche, contributing to the assimilation of traumatic experiences and harmonization of internal states through body-oriented and creative practices.

The study confirmed that the primary challenges for female migrants include social isolation, emotional exhaustion, language barriers, and employment difficulties. However, the high level of adaptability demonstrated by most respondents indicates their resilience in overcoming these obstacles.

Nonverbal methods, which do not require verbalization of experiences, may become an effective means of psychological support, especially in conditions where access to traditional psychotherapy is limited, making them a promising area for further scientific exploration.

Список використаних джерел

1. Halushko, L. (2010). Psychological correction of aggressive behavior in early adolescence through art [PhD dissertation in Psychological Sciences: 19.00.07 – Pedagogical and Developmental Psychology]. Scientific advisor: E. O. Pomytkin. Kirovohrad: Kirovohrad State Pedagogical University named after V. Vynnychenko. 230 p.
2. Derpoliuk, O. Meditation as one of the ways of preventing emotional disorder when working with women in emigration. *Habitus*. – 2024. – Issue 59. – pp. 141–145. – Mode of access: <http://habitus.od.ua/journals/2024/59-2024/25.pdf> (date of access: 12.03.2025).

3. Dynamics of the development of methodology, theory, and practice of in-depth cognition. Continuing Professional Education: Theory and Practice. – 2013. – Issue 1–2. – pp. 129–159. – Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_1-2_22 (date of access: 12.03.2025).
 4. Derpoliuk, O. Cognition as the fundamental basis for the use of nonverbal methods in the psychocorrectional process with women in exile. Scientific Notes. Series: Psychology. – 2024. – Issue 4(6). – pp. 32–43.
 5. Derpoliuk, O. Survey for the study of the experience of migrant women. Mode of access: <https://shorturl.at/QCQpF> (date of access: 12.03.2025).
 6. Yatsenko, T., Halushko, L., Ivashkevych, E., & Kulakova, L. Dialogue in In-Depth Cognition of the Subject's Psyche: Functioning of Pragmatic Referent Statements. Psycholinguistics. – 2022. – 31(1). – pp. 187–232. – Mode of access: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1256/351> (date of access: 12.03.2025).
-

Дідковський С. В.

методолог

Товариство незалежних експертів, Київ, Україна

СХЕМА САМОПРОБЛЕМАТИЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОБІТНИКА

Задача самопроблематизації.

З точки зору системо-миследіяльної методології, індивід може займати позиції як соціального робітника, так і клієнта соціальної роботи.

Опинившись в проблемній ситуації і зайнявши позицію клієнта, індивід може звертатись за допомогою як до іншого соціального робітника, так і до самого себе.

Для того, щоб зайняти позицію соціального робітника по відношенню до самого себе, індивід повинен:

- 1) Розуміти схему проблематизації.
- 2) Вміти використовувати її як засіб організації та управління процесом проблематизації.

Структура схеми проблематизації.

Схема має горизонтальну та вертикальну структуру (див. Рис. 1).

Вертикальна структура схеми має п'ять рівнів. Кожному рівню відповідає свій специфічний процес:

- Трансляції методологічних схем;
- Організації та управління мисленням;
- Мислення про життєдіяльність;
- Життєдіяльності;
- Історичних змін.

Вертикальна вісь симетрії поділяє схему на два простори:

- Рефлексії проблемної ситуації в життєдіяльності та об'єктивації проблеми в мисленні (лівий простір);

- Зняття проблеми в мисленні та відновлення процесу життєдіяльності (правий простір).

Процеси, що розгортаються по горизонталі, зв'язуються і об'єднуються в одне системне ціле за рахунок процесів розуміння та процесів рефлексії. Останні представлені на схемі вертикальними, висхідними та низхідними лініями.

Використання схеми самопроблематизації.

Індивід самовизначається, з одного боку – у якості суб'єкта життєдіяльності, а з іншого – суб'єкта оргуправління.

Як суб'єкт оргуправління (ОРУ) він робить чотири дії.

В процесі першої дія ОРУ здійснює наступні операції та процедури:

- Задіює схеми та поняття системо-мислєдіяльної методології у якості засобів роботи оргуправлінця;

- Використовуючи методологічні засоби, здійснює рефлексивний контроль та оцінку стану суб'єкту життєдіяльності.

Друга дія ОРУ полягає в тому, що індивід:

- Оцінює стан життєдіяльності як проблемний;
- Переводить суб'єкта життєдіяльності в простір мислення та організує процес схематизації проблемного стану та проблематизації отриманої схеми.

В процесі третьої дії ОРУ робить наступні операції та процедури:

- Управляє процесом перетворення проблемної схеми в системну.
- Допомагає суб'єкту використати отриману схему у якості організаційної, та відтворити нормальний стан життєдіяльності;

- Аналізує проведену роботу, конкретизує можливості використаних методологічних схем, та відправляє їх у простір трансляції.

Четверта дія ОРУ полягає в тому, що він повертається до відстеження стану суб'єкта життєдіяльності.

З точки зору самоорганізації в схемі самопроблематизації, центральним в ній є процес оргуправління. Саме він пов'язує між собою всі інші процеси.

Для того, щоб процес оргуправління здійснювався результативно, суб'єкт життєдіяльності, в свою чергу, повинен здійснити цілий ряд пересамовизначень [1, с.60 – 62].

- Із процесу життєдіяльності перейти в процес мислення про життєдіяльність;

- Знаходячись в мисленні, схематизувати стан життєдіяльності та проблематизувати отриману схему;

- Сконструювати нову схему стану життєдіяльності;

- Використовуючи схему у якості організаційної, відновити нормальний стан життєдіяльності.

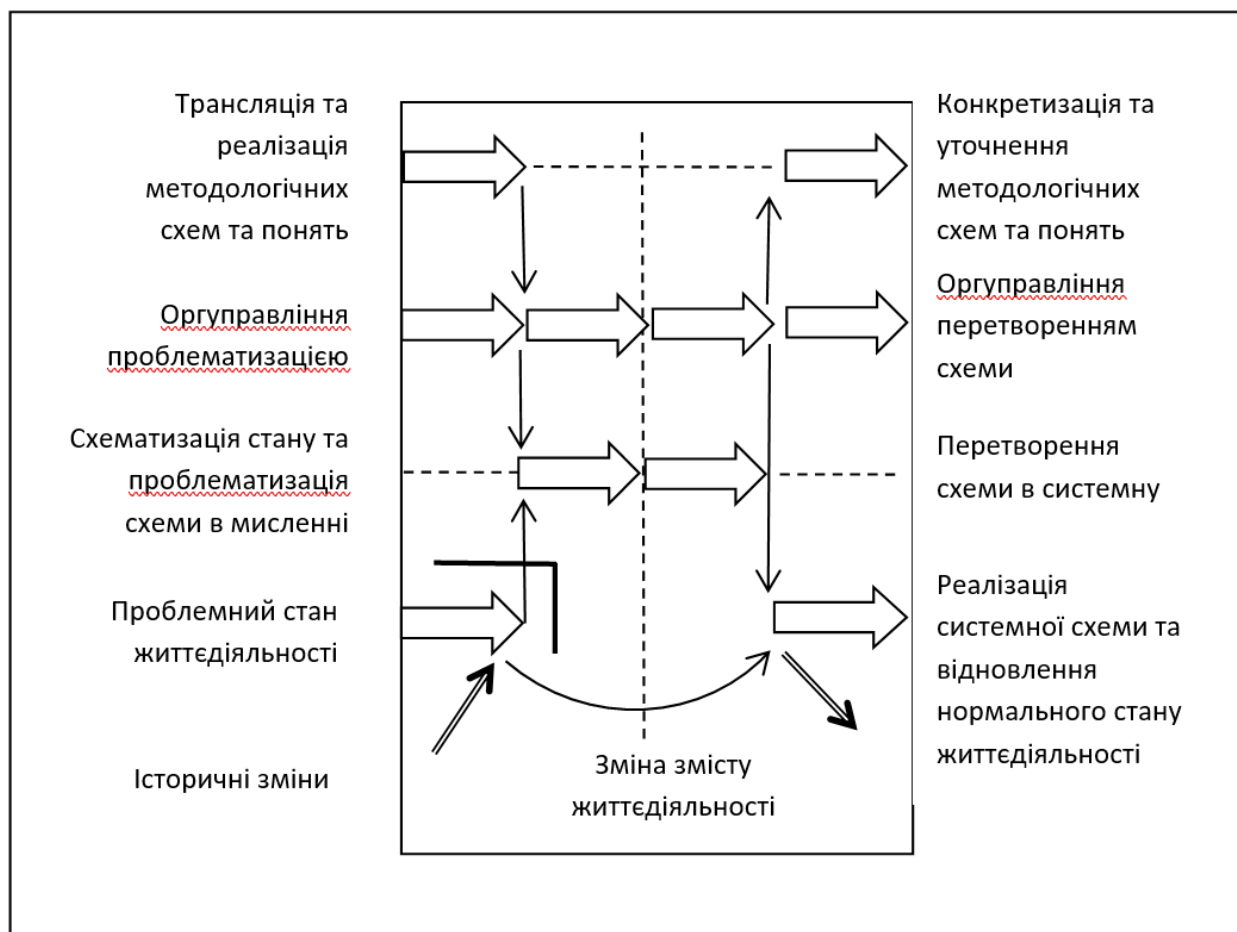

Рис.1. Схема самопроблематизації.

Перспективи використання схеми проблематизації.

Схема відображає найпростіший акт організування процесом проблематизації. В зв'язку з тим, що швидкість процесу історичних змін життєдіяльності з кожним роком прискорюється, процес проблематизації набуває перманентний характер. Для роботи з ним необхідно розробляти більш складні схеми проблематизації.

Ці схеми можуть застосовуватись як для підготовки соціальних робітників, так і соціальних індивідів, життя яких протікає в просторі непередбачуваних змін.

Список використаних джерел

1. Дідковський С.В. Технологія проблематизації // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції з соціальної роботи «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології», КНУ імені Тараса Шевченка, 10-11 березня 2023, Київ

Жуковська М. О.
студентка, спеціальність 231 «Соціальна робота»
ОП «Соціальна робота»
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Буряк К. В.
студентка, спеціальність 231 «Соціальна робота»
ОП «Соціальна робота»
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад є одним із ключових викликів сучасної України. Тривала окупація та військові дії завдали значних руйнувань соціальній, економічній та інфраструктурній складовій цих територій, що ускладнює їх повернення до нормального функціонування. Водночас відбудова громад є не лише питанням фізичної реконструкції, а й створення умов для сталого розвитку, економічного зростання та соціальної інтеграції.

Актуальність цієї теми беззаперечна для соціальної роботи, оскільки саме громади є первинними осередками суспільного життя, де формуються соціальні зв'язки, надаються основні послуги та забезпечується добробут населення. Відновлення житлової та соціальної інфраструктури, розвиток місцевої економіки, подолання наслідків воєнної травматизації – усе це є сферою діяльності соціальних працівників, які сприяють зміцненню громадської стійкості та згуртованості.

На основі аналізу літературних джерел нами був здійснений аналіз перспектив розвитку деокупованих територіальних громад, включаючи заходи з відновлення критичної інфраструктури, економічної стабілізації та соціальної реабілітації населення. Особливу увагу приділено механізмам забезпечення ефективного місцевого самоврядування, залученню міжнародної допомоги та інтеграції найкращих світових практик у процес повоєнного відновлення.

Однією з головних проблем є руйнування соціальної інфраструктури – школи, лікарні, житловий фонд та адміністративні будівлі зазнали значних збитків у результаті бойових дій та окупації. Це створює серйозні перешкоди для нормального функціонування громад і обмежує доступ до базових соціальних послуг, зокрема електро-, водо-, тепло- та газопостачання, а також до медичних і освітніх установ [1]. Для вирішення цієї проблеми пропонується впровадження моделі публічно-приватного партнерства за принципом BOT (Build-Operate-Transfer), що успішно застосовується в Польщі та інших європейських країнах. За цією моделлю приватні інвестори будують і експлуатують інфраструктурні об'єкти протягом визначеного терміну, після чого передають їх у власність державі. Для адаптації даної моделі в Україні необхідно створити законодавчі стимули, фонди гарантій та пільгові кредитні програми, які

сприятимуть залученню приватних інвестицій у відновлення критично важливих об'єктів.

Ще однією суттєвою проблемою є обмежений доступ до базових соціальних послуг, що поглиблює соціальну нерівність серед мешканців деокупованих територій. Сучасні технології дозволяють запровадити мобільні сервісні центри, клініки, мобільні школи та бібліотеки, які забезпечують доступ до медичних, освітніх та інформаційних послуг навіть у важкодоступних регіонах. Досвід інших країн демонструє ефективність таких рішень, а в Україні пілотні проекти з використанням мобільних лабораторій і телемедицини можуть значно поліпшити ситуацію з доступністю послуг [2].

Мінна небезпека залишається серйозною загрозою для життя мешканців, адже замінованість територій, житлових районів, сільськогосподарських угідь і лісів ускладнює відновлювальні роботи і стримує економічну активність. Інноваційним підходом до вирішення цієї проблеми є використання безпілотних літальних апаратів (дронів) з технологіями штучного інтелекту для картографування та виявлення мінних зон. Подібний досвід успішно реалізовано в Ізраїлі. Для України важливо налагодити партнерство з технологічними стартапами та науково-дослідними установами задля створення систем дистанційного моніторингу, що дозволять безпечно і оперативно проводити розмінування, залучаючи волонтерів та фахівців для підвищення рівня безпеки [1].

Психосоціальні наслідки війни, зокрема масова травматизація, хронічний стрес та втрата довіри до державних інститутів, значно ускладнюють інтеграцію постраждалого населення в нормальне життя. Для подолання цих проблем пропонується створення мультидисциплінарних центрів підтримки, де поєднуються традиційні методи психологічної допомоги з інноваційними технологіями. Застосування віртуальної реальності (VR) для терапевтичних сесій, онлайн-консультацій та мобільних додатків для підтримки ментального здоров'я, як це практикується закордоном, дозволить забезпечити доступ до якісної психологічної підтримки навіть у регіонах з обмеженими ресурсами. В Україні вже є перші кроки інтеграції подібного досвіду. Нещодавно в Україні створили VR-тренажер, який допомагає військовим боротися з фантомними болями, в подальшому це можна застосовувати і до інших верств населення [3].

Економічне відновлення деокупованих територій потребує комплексних заходів, оскільки руйнування малого та середнього бізнесу, масова втрата робочих місць і необхідність перекваліфікації населення створюють значні виклики для соціального розвитку. Одним із перспективних підходів є створення соціальних підприємницьких інкубаторів, де місцеві жителі отримують можливість розвивати власний бізнес за підтримки університетів та міжнародних донорів. Досвід організацій на зразок «Silab Ukraine» які працюють за підтримки швейцарського фонду "1to4 Foundation" в українських реаліях через розвиток соціальних підприємств, завдяки експрес онлайн-інкубаторам, що сприятиме створенню нових робочих місць і стимулюватиме економічну активність [2; 4].

Низький рівень лідерства та самоорганізації серед мешканців деокупованих територій є ще одним серйозним обмеженням для вирішення місцевих проблем. Для його подолання доцільно впровадити програми розвитку лідерських компетенцій,

орієнтовані на навчання, менторські сесії, семінари з розвитку особистих і професійних навичок, а також створення платформ для обміну досвідом. Міжнародний досвід програм «Future Leaders», який успішно реалізовується в Норвегії, може стати основою для створення подібних ініціатив в Україні. Партнерство з міжнародними організаціями та навчальними закладами дозволить сформувати нове покоління активних громадян, здатних сприяти розвитку місцевих громад [5].

Таким чином, перспективи соціального розвитку деокупованих територіальних громад базуються на інтегрованому підході, що включає державну підтримку, міжнародне партнерство, активність волонтерів та розвиток місцевої ініціативи. Впровадження сучасних моделей соціальної роботи, спрямованих на відновлення інфраструктури, забезпечення психосоціальної підтримки та стимулювання економічної активності, створить умови для сталого розвитку громад. Це сприятиме не лише покращенню якості життя місцевих жителів, а й зміцненню суверенітету та стабільності України в умовах повоєнного відновлення. Адаптація зарубіжного досвіду з урахуванням специфіки українських реалій дозволить встановити нові стандарти якості життя, забезпечити економічну стабільність і посилити громадянську активність – ключові чинники довгострокового процвітання територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Азюковський О. БЕЗПЕЧНА, КОМФОРТНА ТА СПРОМОЖНА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА. Дніпро : Колектив авторів, 2023. 349 с.
 2. Морозов О. Українці створили VR-тренажер, який має допомогти військовим боротися з фантомними болями. Village. 10.03.2024. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/348585-ukrayintsi-stvorili-vr-trenazher-yakiy-mae-dopomogti-viyskovim-borotisya-z-fantomnimi-bolyami>
 3. Коренчук В. Експрес онлайн-інкубатор для соціальних підприємств. ГУРТ. 12.05.2022. URL: <https://gurt.org.ua/news/grants/78058/>.
 4. Петрович Ж., Лях Т. ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ГРОМАД. Ввічливість. Humanitas. 2024. вип. 3. С. 6.
 5. Future Leaders. URL: <https://futureleadersglobal.com/>.
-

Заїко А. В.

студентка 2 курсу ОС «Магістр»

за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Стульнікова Л. Ю.

кандидатка психологічних наук,

доцентка кафедри соціальної роботи

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НАВЧАННЯ В НОВОМУ ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Психологічні проблеми в родинях переселенців мають складний характер. Особливо сильно страждає психіка дітей, оскільки вони є більш чутливими та вразливими до впливу негативних чинників довкілля порівняно з дорослими. Діти з числа ВПО частіше стикаються з травматичними та стресовими подіями в період свого розвитку, що порушує нормальні процеси формування їхньої особистості. Пережиті події, зміни у звичайному способі життя, втрата родичів і друзів негативно впливають на їхнє мислення, поведінку, взаємини з іншими, самооцінку та загальний світогляд.

Хоча проблема адаптації дітей-ВПО в школі викликає значний інтерес у дослідників, багато аспектів залишаються недостатньо вивченими, зокрема питання, що стосуються педагогічних умов адаптації таких дітей до навчального процесу. Основна мета адаптаційного періоду учня полягає в створенні соціально-психологічних умов, які сприяють успішній адаптації дітей-ВПО до шкільного навчання, тож така є вкрай актуальною для дослідження.

Поняття «адаптація» широко використовується у науковій літературі. Адаптація – міждисциплінарний термін, який розглядається у психологічній, соціологічній, педагогічних науках, які комплексно досліджують та не дотримуються єдиного підходу щодо використання спеціальної термінології у процесі розгляду питань адаптації людини. Зважаючи на це, необхідною є потреба систематизації термінології у дослідженні проблеми адаптації.

Аналіз літературних джерел показав, що поняття «адаптація» трактується науковцями неоднозначно. Соціально-психологічна адаптація розглядається як процес активного пристосування особистості до певних умов, що передбачає енергійну діяльність особи, яка адаптується [3; 7; 18; 24].

Карл Роджерс, один з основних представників гуманістичної психології, підкреслював важливість саморозуміння та особистісного зростання в процесі адаптації. За його словами, адаптація не є тільки механічною реакцією на зовнішні умови, але і процесом внутрішньої трансформації, коли особистість шукає шляхи для гармонії з самим собою та оточуючим світом. Він також звертав увагу на важливість емоційної підтримки та позитивних стосунків для успішної адаптації до труднощів.

Еміль Дюркгейм підкреслював важливість соціальної інтеграції для стабільності особистості. Він вважав, що адаптація до нових соціальних умов є необхідною умовою

для підтримки психічної рівноваги. Якщо індивід не може знайти своє місце в соціальній структурі, це може призвести до «аномії» – стану соціального безладдя.

Повертаючись до конкретної цільової групи нашого дослідження, а саме дітей-переселенців, необхідно зазначити, що їх варто розглядати як дітей, котрі потрапили в складні життєві обставини, пережили кризову ситуацію, для яких важливе значення має не лише входження в нове соціальне середовище, а й відновлення психологічного стану. Тому для такої категорії дітей варто говорити про соціально-психологічну адаптацію. Це також зумовлено тим, що соціальна адаптація тісно пов'язана з психологічною, «що спонукає людину до адаптивної діяльності».

Для дітей вимушених переселенців окрім соціально-психологічної адаптації (яку розглядаємо як взаємодію дитини і соціального середовища у новому місці поселення, що веде до співвідношення цілей і цінностей особистості дитини та нової громади), важливе значення має соціокультурна адаптація, оскільки діти-переселенці мають пристосуватися до нового культурного середовища.

Результатом адаптації дітей вимушених переселенців є їхня адаптованість до нових умов поселення, що характеризується здатністю особистості задовольняти свої потреби у тій чи іншій ситуації в конкретному соціальному середовищі, а також виконувати нижченаведені функції: адекватно сприймати навколишню дійсність і власний організм; адекватно будувати систему відносин і спілкування з оточуючими; бути здатними до навчання, організації дозвілля та відпочинку.

Зазначимо, що на процеси адаптації впливають соціальні установки, ціннісно-мотиваційні утворення, стратегії поведінки дітей вимушених переселенців, сприйняття громади чи громадою, відповідність самооцінки та рівня домагань дітей переселенців їхнім реальним можливостям та умовам нового соціального середовища тощо.

Соціальна адаптація дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб є процесом і водночас результатом взаємодії особистості з докорінно зміненим мікросередовищем. Цей процес вимагає від індивіда інтенсивної практичної діяльності, основним змістом якої є адаптація і звикання до умов, форм і укладів приватного і громадського життя, що змінилися. Соціальна адаптація як специфічна пристосувальна діяльність школярів у зв'язку зі змінами соціальної дійсності та життєвих обставин потребує особливої мобілізації та оптимізації їх зусиль у відповідь на ці зміни.

Показниками успішної соціальної адаптації дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб є достатній соціальний статус індивіда в певному середовищі, його психологічна задоволеність цим середовищем та його найважливішими елементами, зокрема задоволеність навчанням, спілкуванням, побутом, його організацією, умовами, змістом, формами тощо. Показниками низької соціальної адаптації є бажання суб'єкта переїхати в інше соціальне середовище, а також відхилення в поведінці. Так, на основі опитування учнів і вчителів шкіл, де вони навчаються, а також спостережень за поведінкою дітей, вчені виділили три рівні їх соціальної адаптації: високий, середній, неадекватний.

Соціальна адаптація школярів із сімей ВПО є процесом і водночас результатом взаємодії особистості з докорінно зміненим мікросередовищем. Цей процес вимагає від індивіда інтенсивної практичної діяльності, основним змістом якої є адаптація і звикання до умов, форм і укладів приватного і суспільного життя, що змінилися.

Оскільки соціальна адаптація – це процес пристосування індивіда до соціального середовища і водночас впливає на це середовище, що також призводить до змін у ньому, варто говорити про тісний зв'язок адаптації з інтеграцією особистості в систему

соціально-психологічних зв'язків і відносин, що виникають у новому соціальному середовищі існування. Водночас можна сказати, що інтеграція в групу є результатом успішної адаптації особистості.

Можна дійти висновку, що поняття адаптації вчені розглядають на різних рівнях: груповому та особистісному, з позиції «людина – середовище», з точки зору соціального оточення людини. Особливу увагу слід звертати на забезпечення рівного доступу до медичних та освітніх послуг, які допомагають зберігати фізичне і психічне здоров'я дітей. Вони також сприяють розвитку освітніх навичок і допомагають дітям подолати прогалини, що могли виникнути через переривання навчання в рідному місті.

Для покращення психологічного стану дітей необхідно, щоб умови їх проживання були безпечними та стабільними. Дітям-переселенцям важливо створити постійні умови, щоб вони не змінювали часто місце проживання, повторювали одні й ті самі заняття та зустрічалися з одними і тими ж людьми – ось у чому полягає послідовність. Ритм полягає у виконанні чітких і простих дій, а саме ходьби, прийому їжі, режиму сну, ранкової зарядки. Всі ці умови допомагають швидше подолати стрес і адаптуватися до нових умов життя.

Список використаних джерел

1. Бех І., Вербицький В. Оновлення освіти: фокус на ранній вік // Освіта. 2017. № 50–51. С. 5.
 2. Василенко Н. В. Автономія школи: самостійність і відповідальність // Управління школою. 2017. № 10–12. С. 2–10.
 3. Дуткевич Т. В., Слісаренко В. Соціальна адаптація людини: сутність, функції, процес // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. Суми: ВВП «Мрія» ЛТД, 2014. С. 9–16.
 4. Динаміка міграції в Україні: де проживає більшість мігрантів // Міністерство соціальної політики України. URL: https://mtot.gov.ua/uk/kilkist-zareestrovanih-vprostanom-na-13-kvitnja2020-r_2289161300065911930
 5. Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 16. С. 200.
-

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛІКАРЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Бути лікарем надзвичайно престижно, але саме ця професія одна з таких, що висуває найбільш жорсткі вимоги до людини як до професіонала своєї справи. Лікарі піддаються більшому ризику тривоги, депресії та суїциду, порівняно з фахівцями інших спеціальностей. Характер їхньої професійної діяльності часто призводить до підвищеного рівня стресу та відчуття невпевненості. Робота в тісному контакті з пацієнтами та складність взаємовідносин між лікарем і пацієнтом викликає низку як позитивних, так і негативних емоцій. Довгий робочий день і недосипання негативно впливають як на фізичне, так і на психічне здоров'я, стають факторами, що сприяють зростанню рівня вигорання [9].

Попередній огляд літератури та аналіз наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених дозволив прийти до висновку, що уніфікованого визначення поняття “резильєнтність” не існує. Однак систематичний огляд, проведений G. Aburn та ін. у 2015 році, дозволяє виділити п'ять ключових особливостей, які використовуються для визначення резильєнтності у більш ніж ста дослідженнях: “піднесення над негараздами”, “адаптація та пристосування”, “резильєнтність як динамічний процес”, “звичайна магія” та “психічні захворювання як маркер резильєнтності” [1].

Зазначається, що вроджені особистісні фактори сприяють розвитку резильєнтності людини. До цих факторів належать: позитивне ставлення, самооцінка та впевненість у собі, емоційна стабільність (нейротизм), оптимізм, здатність керувати емоціями та сприймати невдачі як форму корисного зворотного зв'язку та необхідний досвід [10]. Також повідомляється, що набуті та перемінні фактори, такі як оточення та соціальна підтримка, є важливими детермінантами резильєнтності людини [7]. Психологи сперечаються про те, які внутрішні чи зовнішні фактори є більш важливими у визначенні рівня резильєнтності людини [5].

Дослідження, проведені S. Garbarino, P. Lanteri, P. Durando та ін., підтверджують важливість вроджених особистісних факторів, які роблять людину резильєнтною, а саме: позитивне ставлення, оптимізм, здатність регулювати емоції [4].

В свою чергу D. S. Eley вказує на позитивний зв'язок таких рис особистості як наполегливість, цілеспрямованість та кооперативність з резильєнтністю виявлених в австралійських сімейних лікарів та негативну кореляцію з уникненням шкоди і пропонує розглядати резильєнтність у контексті багатьох компонентів особистості [3].

Вплив соціальної підтримки як у професійному, так і в особистісному плані для лікарів був визначений в дослідженнях A. Waddimba та ін. як важливий фактор що впливає на резильєнтність. У кількісному дослідженні нью-йоркських лікарів показано, що лікарі, які працювали в менших клінічних підрозділах (<5 лікарів), мали значно нижчі показники резильєнтності, ніж ті, хто працював у більших підрозділах. Виходячи з цього

можна зробити висновок, що соціальна підтримка колег є важливою детермінантою резильєнтності лікаря.

Також, в ході проведеного дослідження, було виявлено, що високі показники резильєнтності позитивно корелюють із почуттям зв'язку, відчуттям приналежності або розумінням на робочому місці, і наголошено на необхідності покращення професійної командної роботи та створення підтримуючих мереж для клініцистів, щоб підвищити стійкість на робочому місці [11].

J. Zwack провів напівструктуровані інтерв'ю з 200 лікарями широкого спектру медичних спеціальностей. Після дозволів соціальна взаємодія з колегами (наприклад, обмін думками та досвідом, а також зворотній зв'язок від колег) була другою найпоширенішою поведінкою, яка, на думку лікарів, покращувала їхню резильєнтність. Зокрема, підтримка старших та більш досвідчених колег була важливою для розвитку резильєнтності, життєстійкості та підвищення рівня впевненості в собі [14]. Відносини з сім'єю та друзями були ще одним ключовим фактором, на який вказували численні дослідження [2].

Виявлено, що зовнішні інтереси є важливим методом управління стресом і впливають на резильєнтність лікарів. У дослідженні G. K. Perez та ін.[8], проведеному серед лікарів паліативної допомоги, залучення до здорової поведінки та хобі було найпоширенішим методом подолання стресових факторів. Учасники займалися фізичною активністю, включаючи ходьбу, біг, танці, піші прогулянки і їзду на велосипеді.

Дослідження S. Mache мало на меті оцінити, чи впливають на резильєнтність організаційні ресурси та залученість лікарів у роботу [6]. Встановлено, що резильєнтність позитивно корелювала із залученістю в роботу, так само як і ресурси роботи, такі як можливості для кар'єрного розвитку, вплив роботи та ступінь свободи на робочому місці.

У дослідженні A. F. Winkel [12;13], інтерни з спеціалізації загальна практика-сімейна медицина визнали, що досвід складних ситуацій і "нелегких випробувань" як в особистому, так і в професійному житті був важливим фактором, який допоміг їм навчитися ставати більш стійкими і справлятися зі складними ситуаціями.

Можемо прийти до висновку, що резильєнтність у лікарів має складну та багатофакторну етіологію, це більше ніж особистісний ресурс. Такі фактори, як соціальна підтримка, зовнішні інтереси, організаційні ресурси та залученість у роботу, подолання труднощів і достатній рівень освіти також є ключовими у визначенні резильєнтності лікаря та можуть бути модифікованими.

Список використаних джерел

1. Aburn G., Gott M., Hoare K. What is resilience? An Integrative Review of the empirical literature. *J Adv Nurs*. 2016;72(5):980-1000. DOI: 10.1111/jan.12888.
2. Cheshire A., Ridge D., Hughes J., Peters D., Panagioti M., Simon C., Lewith G. Influences on GP coping and resilience: a qualitative study in primary care. *Br J Gen Pract*. 2017;67(659):e428-e436. DOI: 10.3399/bjgp17X690893.
3. Eley D. S., Cloninger C. R., Walters L., Laurence C., Synnott R., Wilkinson D., Abdullah J. The relationship between resilience and personality traits in doctors: implications for enhancing

- well being. *PeerJ*. 2013;1:e216. DOI: 10.7717/peerj.216
4. Garbarino S, Lanteri P, Durando P, Magnavita N, Sannita W. G. Co-Morbidity, Mortality, Quality of Life and the Healthcare/Welfare/Social Costs of Disordered Sleep: A Rapid Review. *Int J Environ Res Public Health*. 2016;13:831. DOI: 10.3390/ijerph13080831.
 5. Levine S. Psychological and social aspects of resilience: a synthesis of risks and resources. *Dialogues in Clinical Neuroscience*. 2003;5(3):273-80. DOI: 10.31887/DCNS.2003.5.3/slevine.
 6. Mache S, Vitzthum K, Wanke E, David A, Klapp B. F., Danzer G. Exploring the impact of resilience, self-efficacy, optimism and organizational resources on work engagement. *Work*. 2014;47(4):491-500. DOI: 10.3233/WOR-131617.
 7. Ozbay F, Fitterling H, Charney D, et al. Social support and resilience to stress across the life span: a neurobiologic framework. *Curr Psychiatry Rep*. 2008;10:304–10. DOI: 10.1007/s11920-008-0049-7.
 8. Perez G. K., Haime V., Jackson V., Chittenden E., Mehta D. H., Park E. R. Promoting Resiliency among Palliative Care Clinicians: Stressors, Coping Strategies, and Training Needs. *J Palliat Med*. 2015;18(4):332-7. DOI: 10.1089/jpm.2014.0221.
 9. Shanafelt T. D., Boone S., Tan L., et al. Burnout and satisfaction with work-life balance among US physicians relative to the general US population. *Arch Intern Med*. 2012;172:1377–85. DOI: 10.1001/archinternmed.2012.3199.
 10. Tugade M. M., Fredrickson B. L., Barret L. Psychological resilience and positive emotional granularity. *J Pers*. 2004;72:1161–90. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2004.00294.x.
 11. Waddimba A. C., Scribani M., Hasbrouck M. A., Krupa N., Jenkins P., May J. J. Resilience among Employed Physicians and Mid-Level Practitioners in Upstate New York. *Health Serv Res*. 2016;51(5):1706-34. DOI: 10.1111/1475-6773.12499.
 12. Winkel A. F., Honart A. W., Robinson A., Jones A.-A., Squires A. Thriving in scrubs: a qualitative study of resident resilience. *Reprod Health*. 2018;15:53. URL: <https://reproductive-health-journal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12978-018-0489-4> (дата звернення: 24.02.2025).
 13. Winkel A. F., Robinson A., Jones A. A., Squires A. P. Physician resilience: a grounded theory study of obstetrics and gynaecology residents. *Med Educ*. 2018 Oct 16. DOI: 10.1111/medu.13737.
 14. Zwack J., Schweitzer J. If Every Fifth Physician Is Affected by Burnout, What About the Other Four? Resilience Strategies of Experienced Physicians. *Acad Med*. 2013;88(3):382–9. DOI: 10.1097/ACM.0b013e318281696b.
-

Івченко Л. І.
*студентка факультету соціально-гуманітарний,
кафедра клінічної та реабілітаційної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса*

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема. В Україні зростає кількість дітей у яких виявляють занурення у стрес, їх наслідки та психічні розлади. Онлайн навчання, сигнали тривоги, вибухи, обмеження пересувань та спілкування, заборона на відвідування закладів, ізоляція, перебої зі світлом травмують психіку дітей.

Діти найбільш вразлива категорія, зі стресом треба боротися щоб не було проблем в житті дітей в майбутньому. В умовах війни, батьки мають розуміти, як правильно реагувати на емоційні реакції та стан дитини. Вміти обговорити проблеми, відділити реальні страхи від уявних, відновити почуття безпеки, щоб допомогти дитині справлятися зі стресом.

Вже є багато підтвердження того, що арт-терапія може застосовуватися в якості психосоматичного методу в боротьбі зі стресом у дітей дошкільного віку.

Мета – розглянути актуальність проблеми та проаналізувати методи арт-терапії в боротьбі зі стресом у дітей дошкільного віку. Надати рекомендації щодо методів арт-терапії, за допомогою яких можливо зменшити рівень стресу в дітей дошкільного віку. Показано особливості застосування методів арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу.

Тема стресу досі актуальна та цікава. По-перше, у науковому середовищі не має єдиного визначення що таке стрес. По-друге, природа стресу незвична тим, що стрес впливає по різному на людей, може викликати приємні або негативні емоції.

Тому ця проблема мотивує до вивчення стресу та постійних пошуків ефективних діагностичних та терапевтичних методів для його зменшення. Також для дітей дошкільного віку головне довірливі відносини та невербальний контакт між фахівцем і дитиною.

Дітям дошкільного віку, переживши стрес, важко зрозуміти що сталося. Дитина не усвідомлює, а запам'ятовує саму ситуацію, свої переживання, вона не в змозі впоратися з цим самотійно, психіка слабне та стає вразливою. В Україні, майже не має адаптованих методик, для виявлення стресу у дітей дошкільного віку, тому є труднощі в своєчасному виявленні його. Деяку поведінку дошкільників, можна сплутати з проявами стресу, для цього треба бути уважним до своєї дитини, щоб замітити зміни в її поведінці. Тому інформація та знання з цього питання будуть важливі для батьків.

У хлопчиків та дівчат можуть бути різні прояви в поведінці у стресових ситуаціях. Вчені вважають, що дівчата, менше реагують на стрес. Вони можуть турбуватися та підтримувати інших, звернуться за допомогою [5].

Згідно зі статистикою, 4 з 10 дітей мають ознаки ПТСР. У дітей відбуваються зміни на фізіологічному, емоційному, когнітивному і поведінковому рівнях. Дитина дошкільного віку може смоктати великий палець, це нормальна реакцією на стресову ситуацію та вона має пройти, коли дитина адаптується до нових умов і зникне стресова ситуація [1]. Тому є необхідність в навчанні батьків, як треба допомагати дитині справлятися зі стресовими ситуаціями, і на сьогодні, це є дуже актуальним питанням.

Розглянемо декілька ознак, що вказують на наявність стресу в малюка: погане мовлення та здатність до навчання; труднощі в дитячому садку; проблеми з пам'яттю; агресивна поведінка; недовіра до оточуючих; труднощі заводити друзів; регресивна поведінка з метою захисту; повертає до себе увагу; багато плаче та кричить; істерики; невпевненість у собі; замкнутість; дратівливість; страх знаходитися без батьків; розлади сну; біль у животі; поганий апетит; недостатня або надмірна вага; проблеми з травленням; нічні жахи; енурез [3].

Якщо прояви стресу тривають більше двох тижнів, треба звернутися до спеціалістів. Дитина має знати, що вона не сама та не винна, в тому що сталося. Говоріть з дитиною про стресові ситуації відповідно до її віку, стану та зрозумілою мовою. Не завантажуйте інформацією та давайте відповіді на ті запитання, які задає.

Допоможіть дитині розповісти свої переживання, емоції та почуття, через іграшки. Якщо їй важко, попросіть їх намалювати або зліпити, те що їм запам'яталось.

Функція стресу – захист організму, але якщо з ним не боротися, гормонів стресу виділяється багато, а це веде до хвороби.

Берон застосовував спрямовану візуалізацію як один із методів лікування ракових хворих.

Дамасіо зазначав, що ментальні образи можуть бути не тільки зоровими, а й слуховими, нюховими, смаковими, сомато-сенсорними [2].

Дослідженнями доведено, що мистецтво може стабілізувати стан дитини. Арт-терапія — це вид психотерапії та психологічної корекції, оснований на мистецтві. Діти люблять малювати, це допомагає заспокоїти нервову систему, відволіктися від загроз та зменшити рівень стресу. Дорослі мають більше часу проводити з дітьми, турбуватися про них. Гуляйте з дітьми на свіжому повітрі, розмовляйте, слухайте музику, танцюйте, займайтесь спортом, закаляйте, заведіть тваринку, прислухайтесь до своєї дитини, як до особистості.

Багато арт-терапевтичних методик розробила українська арт-терапевтка В. Назаревич. Розмальовка допомагає дитині впоратися з різними емоціями коли дитина перебуває у стресовому стані.

Дітям важко пояснити словами власні емоційні переживання, тому краще застосовувати арт-терапевтичні методики малювання для зниження рівню стресу:

1. Методика «Клубок ліній» та «Мандала».
2. Методика «Мій настрій».
3. Методика «Звуки відпочинку» [4].

Висновок. Таким чином, невеликий власний досвід, дозволяє мені зробити висновки, що зі стресом треба боротися. Також покращується комунікація дітей в процесі творчості та зберігається їх індивідуальність. Використання методів та засобів арт-

терапії підвищує мотивацію дітей долучатися до занять, гарно впливає на кінцевий результат роботи з дітьми дошкільного віку та допомагає у зменшенні стресу. Арт-терапевтичні методи легкі у застосуванні, не мають вікових обмежень, розвивають творчі здібності, їх можна використовувати з дітьми дошкільного віку в зниженні рівня стресу в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. В Україні дослідили, скільки дітей мають ознаки ПТСР URL:<https://osvitoria.media/news/v-ukrayini-doslidyly-skilky-ditej-mayut-oznaky-ptsr/> (дата звернення 6.01.2025р.)
 2. Три ефективні методики арт-терапії в боротьбі зі стресом URL:<https://regional-lyceum.zt.ua/home/psykholohichna-sluzhba/97-tri-efektivn-metodiki-art-terap-ji-v-borot-b-z-stresom.html> (дата звернення 4.01.25р.)
 3. Тривожні розлади в дітей: коли емоції шкодять URL:<https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/7449/> (дата звернення 5.01.2025р.)
 4. Як допомогти дитині справитися зі стресом? URL:<https://trevog-bolshe.net/blog/stress-in-children> (дата звернення 6.01.2025р.)
 5. Як розпізнати травматичний стрес у дітей? Поради URL:<https://life.pravda.com.ua/health/2022/03/29/248019/> (дата звернення 27.02.2025р.)
-

Католик Г. В.

*доктор психологічних наук, професорка,
професор кафедри практичної
психології ННІУПБ ЛьвДУВС,
член УСП, ЄАР, OEKIDS,
керівник секції дитячо-юнацької психотерапії УСП,
президент Українського Інституту дитячо-юнацької
психотерапії та психологічного консультування*

ПІДЛІТКИ ПОСТМОДЕРНУ ПРО УЗАЛЕЖНЕННЯ

Актуальність теми.

Базуючись на 28-річному досвіді психотерапевтичного супроводу підлітків та молоді у груповій та індивідуальній психотерапії можемо спостерігати динамічні зміни у векторах розвитку, ціннісних орієнтаціях, типах психічних розладів, формах сублімації та компенсації або дезадаптації тощо упродовж останніх 30 років. Війна внесла ще додаткові зміни у формах підліткового uzalezhenня.

Базуючись на аналізі багаторічних психотерапевтичних кейсів нами були проведенні опитування серед підлітків та студентів молодших курсів стосовно їх сутнісних новоутворень, які проявляються у різних формах uzalezhenнь.

Мета дослідження: виявити основні тенденції узалежнення сучасних підлітків задля розуміння векторів психотерапевтичної допомоги. Отримані результати були співзвучні з подібними дослідженнями у різних країнах Євросоюзу. У цих дослідженнях наступним чином окреслюється єство, або як прийнято означати цей феномен у психологічній літературі «самість», сучасного молодого покоління, яке означено, як «Покоління „Next“.

Це, як правило:

- ✓ бажані, цінні, іноді любимі понад усе діти;
- ✓ для них характерна висока самооцінка;
- ✓ вони вміють користуватися цифровими технологіями;
- ✓ їх світ переважає інформацією;
- ✓ у них спостерігається зневажливе ставлення до суспільних норм та інститутів;
- ✓ притаманні їм пошуки любові і дружби часто також розгортаються саме в режимі on-line;
- ✓ їм притаманне прагматичне ставлення до навчання;
- ✓ їх ціннісна орієнтація не на фундаментальність знань, а на високі оцінки;
- ✓ вони вимагають отримання освіти, тому що їхні батьки (чи вони самі) заплатили за навчання і зовсім не налаштовані на кропітку серйозну працю;
- ✓ вони перебувають в очікуванні легкого успіху на кшталт розваги;
- ✓ у них адаптація до всіляких умов та вимог відбувається шляхом соціальної мімікрії, зовсім не переймаючись реакцією оточуючих;
- ✓ вони зосереджені тільки на власних інтересах, **(чому сприяло й підкорення сімейного життя дитині, її потребам та бажанням).**

Їм також притаманні: споживацькі настрої, егоцентризм, невміння керувати своїми бажаннями, ексцентрична поведінка, потяг до екстриму, небезпечне експериментування зі своїми і чужими почуттями, здоров'ям, тілом, але нездатність до налагодження міцних і довготривалих стосунків, моральна інфляція, цинізм, життєва короткозорість, **неспроможність планувати майбутнє !!!**

Серед складових постмодерністського ставлення молодого покоління до життя дослідники Хау і Страус виокремлюють:

- досить високий рівень у порівнянні з минулими роками взаєморозуміння з батьками,
- значно активнішу роль батьків у вирішенні життєво важливих питань, серед яких:

- ✂ *вибір освіти та професії,*
- ✂ *пошук першого робочого місця,*
- ✂ *формування найближчого оточення,*
- ✂ *виконання навчальних завдань,*
- ✂ *вирішення чисельних побутових проблем,*
- ✂ *допомога у готуванні курсових робіт та складанні іспитів.*

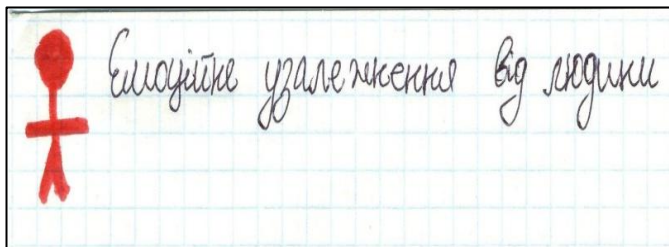
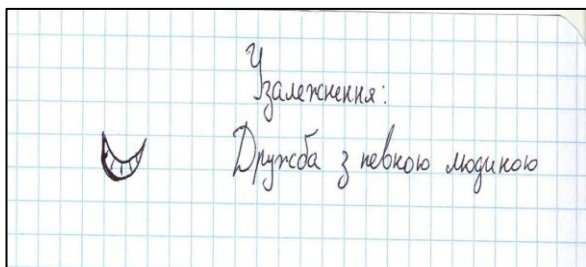
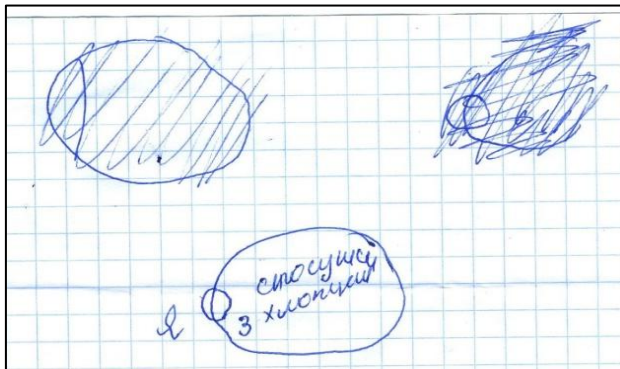
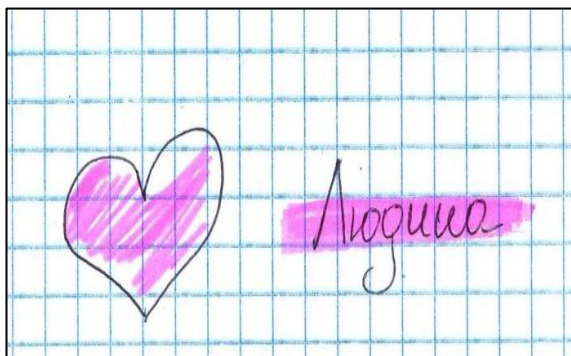
У зв'язку з виявленням вищезначених тенденцій нами був поставлений експеримент, де студентам молодших курсів пропонувалось розділитись на дві групи: одна група – це студенти, які вважають, що у підлітків нема узалежнень, інша та, де респонденти вважають, що підлітки є узалежненими. Між групами був вільний простір, де могли теж знаходити собі місце учасники експерименту. Усі студенти на континуумі

«узалеження – неузалеження» без винятку опинились у групі «узалеження». Це дало нам можливість подивитись на проблему з погляду базових екзистенції підліткового віку **«узалеження як норма, частина самості підліткового віку».**

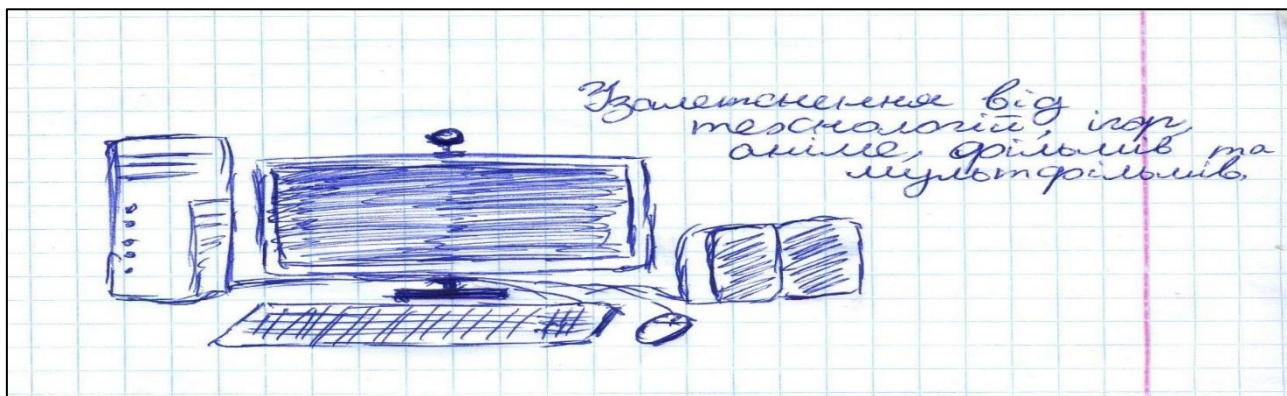
Друга частина експерименту передбачала завдання – намалювати малюнок власного узалеження на дати його девіз словесно.

Пропонуємо результати експерименту.

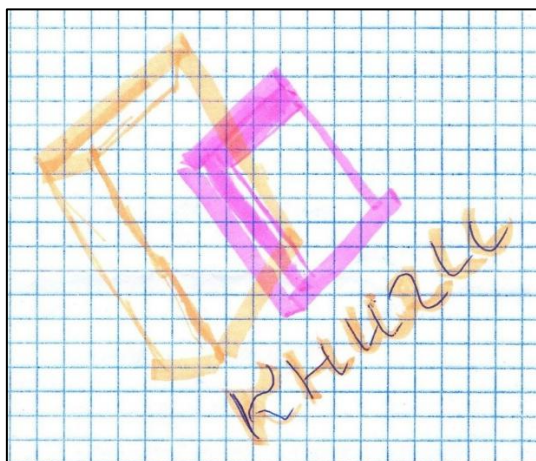
Найбільша кількість студентів першого курсу означили власне узалеження, як узалеження від стосунків: кохання, дружба, люди.

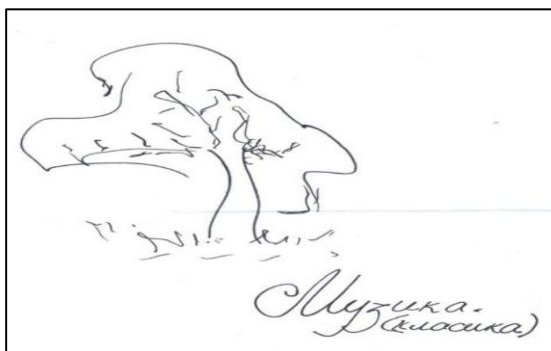
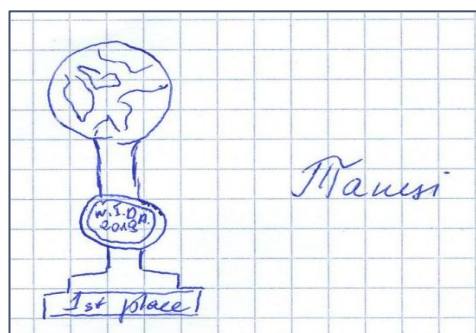
Наступна група по чисельності виявила узалежнення від віртуального світу.

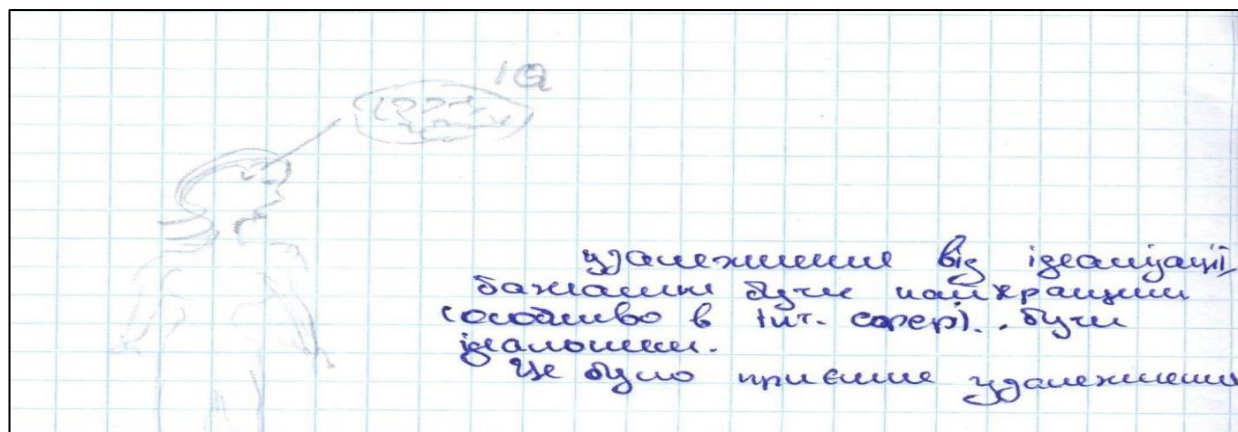
Третя по чисельності група виявила узалежнення від книг.

Четверта за чисельністю група студентів виявила узалежнення від музики та танців.

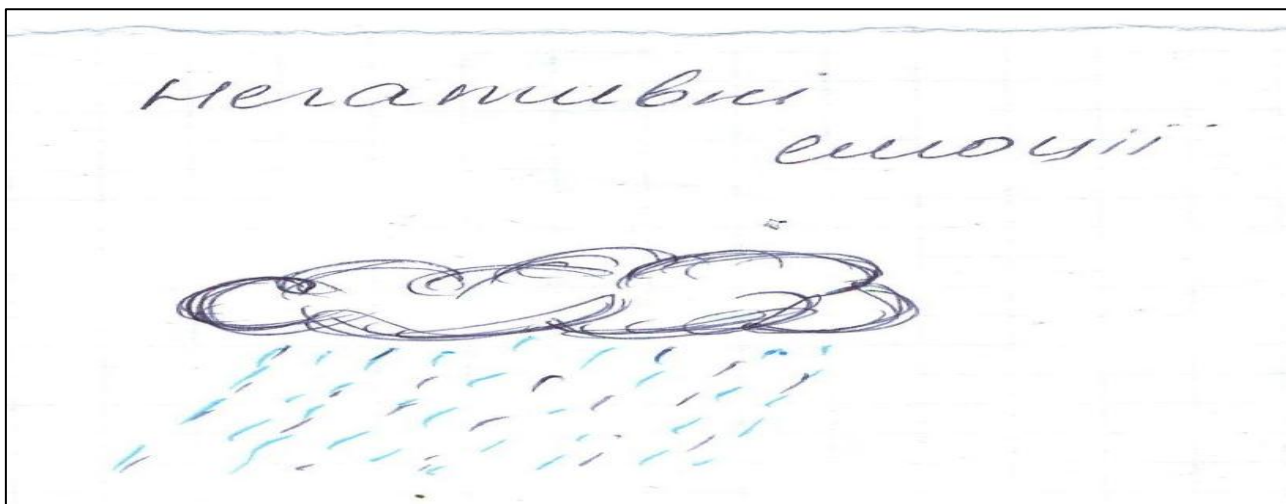
Ще одна категорія студентів виявила узалежнення від власних амбіцій та нарцисичного Я.

Ще іншим студентам притаманне узалежнення від мами та її опіки.

І ще одна категорія студентів виявила узалежнення від депресії.

Серед досліджуваної групи студентів не було виявлено узалежнення від наркотичних речовин та алкоголю. Це можемо пояснити якістю вибірки, середовищем, у якому респонденти зростали та умов, у яких вони навчались.

Висновок. У сучасній підлітковій психотерапії нам варто опиратись на Фромівський підхід до розуміння екзистенції життя. Підлітки детерміновано у всі часи історичного розвитку прагнуть до соціальної інтеграції, інкорпорації, гендерної сегрегації. Різні форми узалежнення допомагають їм на цьому шляху. Питання лише про те, які форми соціальної інтеграції, інкорпорації, гендерної сегрегації суспільство буде пропонувати підліткам та молоді для сублімації їхнього узалежнення. А це уже питання соціальної політики кожної держави, сім'ї, оточення і вектору розвитку поліса.

Таким чином мета підліткової психотерапії - апелювати до власної перспективи, **мети, сенсу розвитку (за Адлером – фіктивного фіналізму) та прийняття** роду. У проці Е. Фромма «Втеча від свободи» ним пропоновано два види свободи: **«свобода від» та «свобода до».**

- ❧ Свобода від – це негативна свобода, яка пов'язана зі звільненням особистості, людини від якихось зовнішніх обмежень.
- ❧ Свобода для – це творча, особистісна свобода, яка спрямована на усвідомлення власних безмежних можливостей для досягнення цілей, розкриття особистісного потенціалу.
- ❧ Вектором роботи підліткового психотерапевта психодинамічного напрямку є орієнтація на феномен фіктивного фемінізму А. Адлера та феномен «свобода для» Е. Фромма, що наповнює самість підлітка новими екзистенційними перспективами розвитку, векторами досягнень й прагнень та побудови відповідального за себе та інших зрілого майбутнього з потребою бути корисним суспільству, власній родині та самому собі у найкращих наповнених змістах.

Список використаних джерел

1. Дитяча та юнацька психотерапія: теорія та практика: монографія / за заг. ред. Г.В. Католик. Львів : Астролябія, 2009. 216 с.
2. Дитяча та юнацька психотерапія: теорія та практика в сучасних наукових дослідженнях : монографія / за заг. ред. Г.В. Католик. Львів : Астролябія, 2012. 312 с.

3. Католик Г. В. Психотерапія: світогляд, мистецтво, наука!? / Г. В. Католик // Людина в сучасному світі: в трьох книгах. Книга 2. Психолого-антропологічний контекст : колективна монографія / за заг. редакцією В.П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С.326–353.
4. Католик Г. В. Системний підхід до розуміння формування Я-духовного як складової Я-концепції в освітньому професійному просторі / Г. Католик, М. Миколайчук // Духовно-психологічні основи християнської психології : колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Гридковець. Львів : Скриня, 2015. С.206–230.
5. Katolyk H. Early pregnancy loss duetomatern als dentification process /H. Katolyk, O. Shyshak // BinnebeselJ., Formella Z. Expererenci in gasuffering vol.2.Roma-Lodz, 2012. P. 75–98.
6. Католик Г. В. Діти трудових емігрантів: особливості особистісної ідентичності у підлітково-юнацькому віці. Практична психологія і соціальна робота. Київ. 2006. № 12. С. 16–23.
7. Католик Г.В. Діти трудових емігрантів: особливості особистісних конфліктів (опис психотерапевтичного досвіду). Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія: філософські науки. Львів, 2008. Вип. 11. С. 220–227.
8. Католик Г.В. Поняття «ідентичність» крізь призму психологічного розвитку дитини. Практична психологія та соціальна робота. 2008. № 1. С.14–19.
9. Католик Г.В. Ціннісні орієнтації сучасної «золотої молоді». Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. К., 2014. Вип. 37, т. VII. С. 85–96.
10. Католик Г. В., Миколайчук М.І. Специфіка викладання психології в контексті духовного розвитку в системі сучасної вищої освіти. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка. К., 2015. Т. X, вип. 27. С. 184–199.
11. Католик Г. В., Кігічак-Борщевська А. В. Дитячо-юнацька психотерапія. / Основи психотерапії: навчальний посібник за заг. ред. К.В. Сєдих, О.О. Фільца, Н. Єзавацької. Полтава–Алчевськ : ЦПК, 2013. С. 223–255.
12. Католик Г. Арт-терапевтичні техніки і практики в роботі з кризовими клієнтами в час широкомасштабної війни росії в Україні (дослідження проводились на початку війни 2022 року) у колективній монографії «Арттерапія і війна: контексти і практичний досвід» / за заг.ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів, ЛьвДУВС. 2023. С.8-37. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6082>
13. Католик Г.В. Психологічне обґрунтування та опис авторської психодіагностичної проективної методики СЕДНОР. Психологія і особистість. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України: зб. наук. статей. Poltava – Kyiv. Випуск 2 (24) 2023. С.233-263.
14. Католик Г.В. Шляхи активізації життєвих ресурсів у складних життєвих ситуаціях: віковий аспект. Наукові інновації та передові технології (Серія «Психологія»). № 11 (39) 2024. С.1792-1803.
15. Католик Г.В., Багрій В.В. Ставлення молоді до трендів у дизайні одягу під час війни: тенденції сучасності. Науковий Вісник ЛьвДУВС Серія психологія. Випуск 1. 2023. С.17-23.
16. Католик Г. В. Комунікативна толерантність психолога як основа реабілітації дітей та підлітків з посттравматичними стресовими розладами (З досвіду психокорекційної допомоги дітям-свідкам подій на окупованих територіях Східних регіонів України у 2022 р. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. Збірник наукових праць № 3(62) 2023. Том 2. Київ 2023. С. 219-234.

ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Адвокатська діяльність завжди залишалось у центрі уваги наукових досліджень зважаючи на її важливу роль в правовій системі держави. Разом із тим, якість адвокатської діяльності залежить не лише від досконалості юридичної науки та правничої практики, але й від якості освіти фахівців, що є викликом для сучасної педагогіки. Окрім того, адвокатська діяльність є одним з класичних прикладів соціономічної діяльності, що обумовлює необхідність насичення її здобутками сучасної психології. Також, адвокатська діяльність у більшості своїх випадків реалізується у формі юридичних послуг різним категоріям населення, що наближає у певних випадках її до соціальної роботи, яка також спрямована на надання послуг людям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Такі ракурси погляду на адвокатську діяльність дають можливість зрозуміти, що для якісного функціонування у суспільстві її необхідно насичити не лише юриспруденцією, але й здобутками психології, педагогіки та соціальної роботи. В інакшому випадку, адвокатура, як інститут, стикається з низкою викликів, які обмежують її ефективність, соціальну захищеність і ставлять під питання саме її існування.

Такі катаклізми, як війна, глобальна фінансова нестабільність, гуманітарні, демографічні, міграційні проблеми, посилюють не лише правовий, а перш за все соціальний статус адвоката у судочинстві. Як обґрунтовано стверджує українська адвокат А. Франкова, "процеси глобалізації, здатність науки вирішувати всі соціальні проблеми, можуть поставити перед професіоналами у сфері права питання потреби в юристах у майбутньому. Адже вже йде мова не про конкуренцію серед колег у сфері права, а здатність конкурувати зі штучним інтелектом, який може витиснути цю професію з часом, і для цього є всі передумови, зокрема правове підґрунтя, що стрімко змінюється" [2].

Станом на грудень 2024 року в Україні налічувалося 70152 адвоката. Разом з тим активними з них були лише 47,4 тис., а це лише 67,6% від загальної кількості, при тому, що відзначається зростання бажаних отримати статус адвоката [4]. Однак, збільшення бажаних вступити до лав даного юридичного співтовариства не є показником рівня демократичності країни, професійної компетентності, успішності або затребуваності конкретного юриста або інституту в цілому. Допуск претендента до професії адвоката не вирішує для нього ні статусних, ні матеріально-фінансових питань, ні завдань професійної самореалізації або зайнятості. Оскільки існують головні системні проблеми даної професійної групи, психологічне вигоряння, професійно-психологічна деформація, професійна дезадаптація та інші ризики пов'язані з соціономічним характером діяльності, її психоемоційною насиченістю та виснажливістю, важливим питанням стає

побудова комплексної системи соціального та психологічного супроводу адвокатської діяльності.

Крім того, на тлі зростання потреби в юристах інших правничих професій, кадрове поповнення адвокатури вимагає реформування. Так, відносна легкість вступу в адвокатське співтовариство не робить її більш конкурентоспроможною професією. Зокрема, відсутність ефективних механізмів атестації та моніторингу професійно-психологічної придатності кандидатів до адвокатури з числа колишніх співробітників правоохоронних органів, прокурорів і суддів створює можливість для потрапляння до неї, осіб з критичним рівнем професійної деформації, акцентуаціями чи з примежевими поведінковими розладами. Адже здатність надавати юридичну допомогу адвокатом повинна бути підтверджена не тільки його професійними знаннями, але й особистісною здатністю здійснювати діяльність у психологічно складних ситуаціях у жорсткій відповідності до етичних норм і очікувань суспільства. Як стверджує В.Гвоздій, на даний час роль і обов'язки інституту адвокатури в тих межах, які відчують кризу, визначити досить складно, що призводить до нерозуміння дій адвоката як з боку держави, так і суспільства [5]. Тому, першочерговими проблемами, вирішення яких вимагає державного підходу, на наш погляд, є:

1. Відсутність системи професійно-психологічного відбору кандидатів на отримання статусу адвоката. Як відомо не кожен випускник вищого навчального закладу готовий до роботи за обраною ним професією відразу після завершення навчання. Професійні психологічні якості фахівця формуються не тільки в процесі отримання теоретичних знань, а й в ході придбання практичних навичок, з урахуванням особистісних особливостей. Діяльність адвоката пов'язана з дотриманням не тільки правових, а й етичних норм. Таким чином, поряд з перевіркою рівня кваліфікації, здобувач повинен відповідати психологічним критеріям, оскільки соціономічний зміст адвокатської діяльності представляє підвищений ризик виникнення девіантної поведінки. Крім того, вже наявні на сьогоднішній день численні дослідження, підтверджені емпіричними даними, виявили якості, сприятливо сприяють адвокату в реалізації його професійної діяльності. Так, система діяльності "людина-людина" зобов'язує адвоката володіти досить розвиненою інтелектуальною, когнітивною та комунікативною сферою. Нешаблонний характер професійних завдань висуває вимоги до розвиненої дивергентної та конвергентної креативності. Висока відповідальність за результат виконаної роботи, напружений, а інколи й конфліктний характер діяльності, потребує стійкої нервово-психічної системи. Юшкевич А.Г. розробляючи професіограму адвоката, визначила шість аспектів діяльності (соціальний, пошуковий, конструктивний, організаційний, комунікативний та засвідчувальний), що обумовлюють коло відповідних професійно-психологічних якостей фахівця [3]. Узагальнюючи точки зору вчених, можна констатувати, що набір соціально-психологічних і особистісних особливостей адвоката передбачає проведення експертизи претендента на відповідність цим якостям.

2. Відсутність у адвокатської спільноти професійно-психологічного супроводу та корекційної психологічної профілактики негативних проявів професійної дезадаптації адвокатів. Прийнятий 15 січня 2025 року Закон України "Про систему охорони

психічного здоров'я в Україні", систематизував роботу з надання психологічної допомоги, що заклало правову основу для впровадження кваліфікаційно-психологічної експертизи з метою професійного відбору кандидатів на отримання статусу адвоката. Крім того, цей закон дозволить професійно здійснювати своєчасну кваліфіковану психологічну профілактичну та корекційну допомогу адвокатам при прояві ознак професійної дезадаптації у формі "вигорання" або "деформації".

3. Відсутність дієвих соціальних практик спрямованих на підтримку адвокатської спільноти. Як ми знаємо, соціальна підтримка адвокатів в кризових умовах має важливе значення для своєчасної соціальної допомоги спрямованої на реабілітаційні заходи. Такими формами підтримки повинні бути не тільки створення спеціальних освітніх і фінансових програм підтримки, але й запровадження соціальної роботи з фахівцями, для адвокатів, які опинилися в складних умовах (зокрема, через війну) [1].

Список використаних джерел

1. Іваницький С.О., Українська адвокатура в умовах війни: національний та зарубіжний контекст. Вісник кримінального судочинства. 2022. № 3–4. С.73-88. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/73-88>
 2. Франкова А., Юрист часів війни: сьогодення та перспективи. Юридична практика. 2023. URL: <https://pravo.ua/iuryst-chasiv-viiny-sohodennia-ta-perspektvy/>
 3. Юшкевич О.Г., Відповідність професіограми адвоката чинному законодавству // Право і безпека. 2020. № 4 (79). С. 137-142. - DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.4.21>.
 4. Офіційно: в Україні більше 70 тис. адвокатів. Національна асоціація адвокатів України. 2024. URL: <https://unba.org.ua/news/9799-oficijno-v-ukraini-bil-she-70-tis-advokativ.html>
 5. Роль адвокатури в кризових умовах: уроки війни озвучив В.Гвоздій. Національна асоціація адвокатів України. 2024. URL: <https://unba.org.ua/news/8771-rol-advokaturi-v-krizovih-umovah-uroki-vijni-ozvuchiv-v-gvozdij.html>
-

РОЗВИВАЛЬНІ ПСИХО-СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В даному дослідженні ключовою є позиція, згідно якої становлення стратегій військово-професійної діяльності відбувається швидше в умовах спільної взаємодії, як навчальної, так і службово-бойової.

Психо-соціальні технології у сфері військової діяльності засновані на принципах інтегрально-синтетичного підходу до вивчення соціальних і психологічних явищ війни як феноменів, а також методах військово-професійного стратегування, способах розв'язання проблемно-евристичних задач.

Проблемно-евристична гра, яка покладена в основу психотехнології, орієнтована на створення або пошук нових підходів до вирішення проблем у міжособистісних стосунках. Гра, як відомо, найбільш продуктивний навчальний засіб, який винайшло людство за всю історію свого існування. Унікальність та універсальність гри як соціального явища полягає, по-перше, у відсутності вікових, статевих, національних, статусних та ін. обмежень, по-друге, у природному і непереборному прагненні всіх і кожного занурюватися у цей процес.

Дана гра є комплексною багатофункціональною колективною діяльністю у межах якої поєднуються декілька її видів: пошук шляхів розв'язання соціально-комунікативних задач і зазначених у ній проблем, соціальне проектування, навчання, комунікативна практика, рефлексія. Всі ці види діяльності природно інтенсифікуються за рахунок занурення учасників в ігровий простір. Вона носить принципово життєвий характер, а задачі, які розв'язують її учасники, побудовані на реальних ситуаціях військово-професійної діяльності. У грі відбуваються збіги, зіставлення, а також зіштовхування різних позицій і поглядів з приводу можливих рішень соціально-комунікативних задач, що дозволяє керування процесами взаємного нормативного регулювання.

У даному дослідженні евристичними підказками виступають стратагеми.

Стратагеми – це довгострокові плани, спрямовані на вирішення великої зовнішньополітичної проблеми, розраховані на тривалий період і відповідають національним і державним інтересам. У дипломатії поняття стратагеми розкривається як сума цілеспрямованих дипломатичних і військових заходів, спрямованих на реалізацію довгострокового стратегічного плану, що забезпечує вирішення кардинальних завдань зовнішньої політики держави. Будучи спрямованою на реалізацію стратагеми, стратагемічна дипломатія черпала свої засоби і методи не з принципів, норм і звичаїв міжнародного права, а з теорії мистецтва війни, яка носить тотальний характер і стверджує, що мета виправдовує засоби.

Варто зауважити, що стратагеми мають ігрову сутність: стратагемність мислення та поведінки еквівалентно поняттю гри. В умовах китайської класичної культури будь-який аспект агоністики, протистояння сприймається в оптиці гри.

Кожна стратагема фактично побудована на глибокому вивченні ситуації і противника. Стратагема заснована на багатоланковій рефлексії, кожен крок якої заснований на оцінці можливих наслідків і можливих дій противника. Чим глибше здатність автора стратагеми до рефлексії, і чим більше його усвідомлення противника, ситуації в цілому, можливих шляхів розвитку подій, тим ефективніше і точніше буде дія створеної стратагеми – алгоритму. В даний час аналогічні підходи розробляються кібернетикою і теорією ігор, які широко використовуються при створенні сучасних комп'ютерних програм, в тому числі для моделювання військових завдань, підпрограм для автоматизованої військової техніки.

Саме завдяки стратагемному мисленню формується бачення перспективного стану починаючи від окремого підрозділу до об'єднаних сил. В історії війн стратагематика або вчення про стратагеми – специфічні моделі-матриці застосування воєнної хитрості займає особливе місце. Зародження стратагематики традиційно приписується фундаментальним розробкам у сфері воєнного мистецтва воєначальника Стародавнього Китаю Сунь-цзи. У просторі наукової психології воєнна вправність сприймається через оптику воєнної хитрості – сукупності заходів щодо створення у супротивника ілюзій: 1) сприймання бойової обстановки (маскування), 2) мислення (уведення супротивника в оману), 3) антиципації (раптовість та непередбачуваність дій).

Поняття воєнної хитрості є осердям, що поєднує військову справу з проблематикою гри. Її історично інституціоналізованими, атрибутивними елементами у якості засобів моделювання та реалізації дій в умовах агресивного середовища, зокрема, у військовій справі, є введення супротивника в оману через спотворення антиципації (лат. *anticipatio* – передбачення), сприймання ним елементів ситуації, обстановки; порушення алгоритмів його мислення, прийняття рішення; стимулювання шаблонного мислення супротивника та нав'язування супротивнику необхідних засновків для прийняття помилкових, вигідних суб'єкту діяльності умовиводів та рішень. Уведення в оману або цілеспрямоване створення у супротивника ілюзій сприйняття бойової обстановки досягається шляхом дезінформації та дезорієнтації опонента через донесення до нього невірної інформації здійснення хибних маневрувань, імітування власних дій та ін.

Роблена психотехніка за напрямом спеціальної та цільової професійно-психологічної підготовки для військовослужбовців командного рівня складається з трьох модулів, зміст яких відпрацьовується в аудиторних та неаудиторних/польових формах роботи. Уміння усвідомлювати/вибудовувати індивідуальну психологічну стратегію – ключова підсумкова мета спеціальної та цільової професійно-психологічної підготовки і запорука успішного ведення бойових дій, оскільки формує стратегіальну готовність військовослужбовців командного рівня до поліваріативного виконання службово-бойових завдань за призначенням.

Завдяки психотехнологіям, в основі яких покладені стратагеми, досягається новий, всеосяжний спосіб бачення. Завдяки цьому командири можуть розглядати наявну бойову реальність не тільки у звичній системі координат, а й за необхідності, враховувати її нові сторони і використовувати їх у своїх інтересах. На основі цього

приходимо до висновку, що розвивальні соціально-психологічні технології можуть ефективно застосовуватися у процесі професійної підготовки командирів як стратегів.

Коваленко Б. М.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ВІЛ-СЕРВІСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема поширення ВІЛ-інфекції залишається актуальною в Україні, особливо в контексті соціально-економічних та військових викликів. ВІЛ-сервісні організації відіграють ключову роль у забезпеченні профілактики, діагностики та лікування ВІЛ-інфекції. Їхня діяльність охоплює широкий спектр послуг, спрямованих на раннє виявлення інфекції, запобігання її поширенню та підтримку людей, які живуть з ВІЛ (ЛЖВ). Згідно зі Стандартом медичної допомоги “ВІЛ-інфекція”, затвердженим Міністерством охорони здоров’я України, головні аспекти діяльності ВІЛ-сервісних організацій включають інформаційно-просвітницьку роботу, тестування, соціальний супровід, лікування та адвокацію [1, с. 2].

Одним із важливих напрямків є тестування на ВІЛ, яке включає дотестове інформування, проведення тестування та післятестове консультування. Відповідно до нормативних документів, тестування здійснюється як у закладах охорони здоров’я, так і поза їхніми межами за допомогою мобільних пунктів тестування та асистованого самотестування. Такі заходи сприяють своєчасному виявленню ВІЛ-інфекції та швидкому залученню пацієнтів до лікування [1, с. 15].

Соціальний супровід відіграє важливу роль у забезпеченні доступу до медичних послуг. Він включає допомогу ЛЖВ у отриманні антиретровірусної терапії (АРТ), супровід до закладів охорони здоров’я, надання психологічної підтримки та послуг юридичного захисту. Згідно з офіційними рекомендаціями, забезпечення безперервного лікування є критично важливим для досягнення вірусологічної супресії та покращення якості життя ЛЖВ [1, с. 20].

Профілактичні програми для груп ризику, таких як споживачі ін’єкційних наркотиків, працівники комерційного сексу та чоловіки, які мають секс із чоловіками, передбачають розповсюдження презервативів, обмін стерильних шприців, консультації з безпечної поведінки та програми доконтактної профілактики (PrEP). Також здійснюється профілактика передачі ВІЛ від матері до дитини, що включає скринінг вагітних, профілактичну терапію та контроль після народження [1, с. 16].

Професійна підготовка та підвищення кваліфікації соціальних працівників у сфері ВІЛ-сервісу в Україні регулюються законодавчими актами та реалізуються через спеціалізовані навчальні програми. Зокрема, Закон України “Про соціальні послуги”

визначає, що надання соціальних послуг здійснюють соціальні працівники та інші фахівці, кваліфікаційні вимоги до яких, а також порядок їх атестації, встановлюються відповідними центральними органами виконавчої влади. Підвищення кваліфікації таких фахівців проводять навчальні заклади, у тому числі заклади післядипломної освіти, які мають відповідну ліцензію [2].

Серед ключових учасників процесу підготовки соціальних працівників у сфері ВІЛ-сервісу є неурядові організації (НУО), які активно реалізують навчальні ініціативи та програми підвищення кваліфікації. ВІЛ-сервісні організації проводять спеціалізовані тренінги для соціальних працівників, що працюють із групами ризику, організовують семінари з психосоціальної підтримки ЛЖВ, а також розробляють навчальні матеріали, які враховують специфіку роботи в умовах стигматизації та дискримінації. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні донорські програми, які підтримують розширення освітніх ініціатив у сфері ВІЛ-сервісу.

Крім того, серед лідерів у сфері онлайн-навчання соціальних працівників у сфері ВІЛ-сервісу є Центр громадського здоров'я України (ЦГЗ). Він пропонує серію спеціалізованих курсів, які охоплюють такі теми, як сучасні методи профілактики ВІЛ, тестування та консультування, соціальна підтримка людей, які живуть з ВІЛ, та організація роботи з групами ризику. Ці курси є безкоштовними, доступними для всіх зацікавлених фахівців і розроблені з урахуванням міжнародних стандартів ВООЗ та UNAIDS. Вони спрямовані на підвищення професійної компетентності працівників соціальної сфери та покращення якості надання послуг у сфері ВІЛ-сервісу [3].

Нові ініціативи у 2024-2025 роках включають розвиток мультидисциплінарних команд (МДК) для забезпечення комплексного підходу до лікування та підтримки ЛЖВ. Згідно з останніми звітами Центру громадського здоров'я, такі команди значно покращили доступ до послуг уразливих груп населення [4]. Також спостерігається розширення програм доконтактної профілактики (PrEP), що охоплюють більшу кількість груп ризику. У 2024 році в Україні було розширено доступ до PrEP серед представників ключових груп, зокрема серед чоловіків, які мають секс із чоловіками, працівників комерційного сексу та людей, які вживають ін'єкційні наркотики. Програми включають безкоштовне надання PrEP, консультаційну підтримку та моніторинг побічних ефектів. Завдяки цьому було збільшено охоплення профілактичними заходами та покращено контроль за новими випадками інфікування ВІЛ [5].

Крім того, міжнародні ініціативи, такі як програми Глобального фонду та PEPFAR, забезпечують фінансування та технічну підтримку для розширення доступу до послуг уразливих груп населення. Важливу роль у цьому напрямку відіграло Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), яке підтримувало програми впровадження моделей диференційованого надання послуг, зміцнення потенціалу регіональних організацій та оновлення нормативної бази для розширення доступу до ВІЛ-послуг. Проте у січні 2025 року стало відомо про призупинення ряду проєктів, які фінансувалися USAID в Україні. Це призвело до заморожування грантів та припинення діяльності деяких організацій, що надавали життєво важливі послуги у сфері охорони здоров'я, включаючи ВІЛ-сервісні програми [6].

Таким чином, ВІЛ-сервісні організації виконують критично важливу функцію у сфері громадського здоров'я. Вони забезпечують комплексний підхід до профілактики, тестування, лікування та соціальної підтримки. Однак, припинення фінансування з боку USAID створило значний розрив у забезпеченні ресурсами, що безпосередньо вплинуло на роботу організацій, які надають життєво важливі послуги для ЛЖВ та груп ризику. Скорочення фінансування призвело до зменшення доступу до антиретровірусної терапії, тестування, профілактичних заходів і соціального супроводу, що може ускладнити контроль епідемії ВІЛ в Україні. У відповідь на ці виклики необхідно шукати альтернативні джерела фінансування, посилювати співпрацю з іншими міжнародними донорами та адаптувати національні програми, щоб забезпечити безперервність надання послуг у сфері ВІЛ-сервісу. Крім того, варто розглянути можливість інтеграції ВІЛ-сервісних програм у державні системи охорони здоров'я, що може підвищити їхню стійкість у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Міністерство охорони здоров'я України. Стандарт медичної допомоги "ВІЛ-інфекція". 2024. 38 с. URL: https://moz.gov.ua/storage/uploads/62491f94-c075-4334-922f-a8c57f2297f7/2024_08_05_%D0%A1%D0%9C%D0%94-%D0%92%D0%86%D0%9B_%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82.pdf
 2. Закон України «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
 3. Центр громадського здоров'я. Навчальні курси для соціальних працівників. URL: <https://portal.phc.org.ua/uk/>
 4. Центр громадського здоров'я. Протидія ВІЛ-інфекції на рівні мультидисциплінарних команд: результати 2024-го та плани на 2025 рік. URL: <https://phc.org.ua/news/protidiya-vil-infekcii-na-rivni-multidisciplinarnikh-komand-rezultati-2024-go-ta-plani-na-2025>
 5. Центр громадського здоров'я. Команда центру громадського здоров'я представляє український досвід боротьби з ВІЛ. URL: <https://phc.org.ua/news/komanda-centru-gromadskogo-zdorovya-predstavlyae-ukrainskiy-dosvid-borotbi-z-infekciyu-vil-na>
 6. Благодійники без американських грошей: що означає зупинка USAID насправді і кого зачепило. Telegraf. 2025. URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-01-29/5895886-blagodiyniki-bez-amerikanskikh-groshey-shcho-oznachae-zupinka-usaid-naspravdi-i-kogo-zachepilo>
-

Кононенко А. О.

*доктор психологічних наук, професор,
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Дніпро*

Ходотасєв А. А.

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Дніпро

КАТЕГОРІЯ ДЕВІАЦІЇ В СУСПІЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ: ВІДХИЛЕННЯ ВІД НОРМ ТА КОРЕКЦІЯ ПОВЕДІНКИ

Явище поведінкових проявів досить тісно пов'язано із середовищем соціальної категорії як такої. Тобто таку залученість можна виявити наприклад, при взаємодії індивіда із явищем суспільства, через активне привласнення соціального досвіду в межах становлення нормативно залученої поведінки для ретрансляції усталених моделей поведінки в межах конкретного суспільства.[3,с.71] І в межах цього аспекту можна власне зазначити таке явище, що окреслює суспільний елемент, як категорію, що впливає на становлення індивіда через призму соціалізації як такої.[2,с.55-56] Та в даному контексті можна виділити те, що явище впливу відповідного середовищного елементу залежить від категорії проблемногенного становища та можна ширше сказати від стану середовищно-кризового елементу.[2,с.59-62] І в межах цього явища, можна окреслити категорію девіації, що власне існує та залежить від соціального елементу.

Так наприклад, категорію девіації можна виявити через розуміння специфіки того явища, яка виступає як відхилення від нормативного залучення у конкретному середовищі (соціальному), що власне може виявлятися як на рівні груп так і на рівні індивідуального прояву.[1,с.56] Також девіацію можна розглядати як категорію системи вчинків, що призводять до прояву асоціальної поведінки на рівні суспільного елементу, що характеризується відхильною нормою проявлення самої соціальної поведінки.[3,с.75]

І в межах проблеми девіації залишається актуальною проблема її корекції як такої та відповідно реабілітації індивіда. Та можна виділити, що у сучасному розумінні є характерна специфіка направленості ресоціалізації як прояву вирішення категорії девіації у суспільному середовищі. Оскільки ресоціалізація в даному контексті виступає як процес соціального становлення конкретної особистості, через присвоєння суспільної нормативної категорії.[3,с.79]

І в межах категорії ресоціалізації можна виокремити те, що за своєю суттю основним явищем виступає контекст сенсовного (ціннісного) переорієнтування, що веде за собою паттерн відтворювання усталено-нормативної соціальної поведінки в межах конкретного суспільства. Оскільки явище ресоціалізації, виступає комплексним аспектом направленості (як власне і категорії соціалізації) по відношенню до особистості та її відповідних складових.

Тому можна сказати, що явище поведінкових проявів нерозривно пов'язане з соціальним середовищем, оскільки цей аспект виступає як ключовий фактор у формуванні явища нормативної моделі поведінки. І категорія ресоціалізації таким чином, виступає процесом не тільки виправлення відхилень, але й глибинної адаптації

індивіда до соціуму, що дає можливість повернення до стабільного і нормативного соціального середовища.

Список використаних джерел

1. Когут М.Г. Зан М.І., Переш І.Є. Соціальна девіація: поняття і класифікація. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 59. Ужгород, 2019. С. 55-59
 2. Орбан-Лембрик Л. Вплив кризових і стабільних періодів життя людини на процес її соціалізації у суспільстві / Лідія Орбан-Лембрик. // Психологія і суспільство. – 2003. – №2. – С. 55–66.
 3. Орбан-Лембрик Л. Залежність поведінки особистості від впливу проблемогенного соціуму / Лідія Орбан-Лембрик. // Психологія і суспільство. – 2004. – №1. – С. 71–82.
 4. Тюріна В. О. Соціалізація і ресоціалізація підлітків з девіантною поведінкою / В. О. Тюріна. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2010. - Вип. 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_2_21.
-

Копилова Є. С.
*студентка 1 року магістратури,
факультет психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ*

РОЛЬ ЖІНКИ ЯК БЕРЕГІНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЖИТТЄТВОРЕННЯ СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах, особливо в період війни, роль жінки у процесі життєтворення набуває особливого значення. Жінки не лише формують власний життєвий шлях, але й впливають на розвиток сім'ї та суспільства через виховання дітей, передачу культурних цінностей та підтримку соціальних зв'язків. Однак, війна створює додаткові виклики, які впливають на психічне здоров'я жінок та їхню здатність до саморегуляції.

Життєтворення – це процес свідомого формування та реалізації особистістю свого життєвого шляху, що включає визначення цілей, цінностей та сенсу життя. Це активна діяльність, спрямована на самореалізацію та досягнення гармонії між внутрішнім світом людини та зовнішніми обставинами [1, с. 73–83].

Жінка відіграє ключову роль у життєтворенні як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Вона не лише формує власний життєвий шлях, але й впливає на розвиток сім'ї та суспільства через виховання дітей, передачу культурних цінностей та підтримку соціальних зв'язків.

Природа жінки та чоловіка є взаємодоповнюючою. Традиційно, жінка асоціюється з емоційністю, інтуїцією та турботою, тоді як чоловік – з раціональністю, силою та

захистом. У сім'ї жінка часто виконує роль берегині домашнього вогнища, виховательки, тоді як чоловік забезпечує матеріальний добробут та безпеку. В суспільстві ці ролі можуть варіюватися, але їх взаємодоповнюваність залишається ключовою для гармонійного розвитку соціуму [2].

Материнська травма – це психологічні травми, які жінка переживає під час вагітності, пологів або виховання дитини. Ці травми можуть передаватися наступним поколінням через поведінкові моделі, емоційні реакції та виховні практики. Вони впливають на формування соціокультурних особливостей, таких як ставлення до сім'ї, роботи та суспільства [3].

Війна є потужним стресором, що може призвести до глибоких психологічних травм у жінок, особливо матерів. Втрата близьких, руйнування домівок та постійна небезпека негативно впливають на психічне здоров'я, що, в свою чергу, відображається на вихованні дітей та їхньому сприйнятті світу. Це може призвести до формування покоління з підвищеною тривожністю, недовірою та іншими психологічними проблемами [3].

Методи саморегуляції для жінки:

- Індивідуальні: практики усвідомленості та медитації, фізичні вправи, творча діяльність [4].
- У парі: відкрите спілкування, спільні релаксаційні практики, планування дозвілля.
- У сім'ї: сімейні традиції та ритуали, обговорення проблем, розподіл обов'язків.

Методи саморегуляції для чоловіка:

- Індивідуальні: фізичні навантаження (спорт, бойові мистецтва), техніки дихання, психотерапія або коучинг для розуміння власних емоцій [4].
- У парі: партнерська підтримка, обговорення емоційного стану, активне слухання та прояв емпатії.
- У сім'ї: залучення до виховання дітей, спільне проведення часу, баланс між роботою та особистим життям, спільні сімейні практики, що сприяють гармонії та стабільності.

Окремо пропоную власний метод «Живу, імпровізую, обираю», що поєднує усвідомлене життя, адаптивність і відповідальність за власний вибір. Він базується на:

Екзистенційному підході, де головними принципами є свобода вибору та відповідальність за власне життя [5].

Комедійно-театральній імпровізації як інструменту розвитку спонтанності, адаптивності та креативного підходу до життєвих ситуацій [6].

Когнітивно-поведінковій терапії, що розвиває гнучкість мислення та адаптацію до змін [7].

Метод застосовується:

- індивідуально – через саморефлексію, імпровізаційні техніки та розвиток здатності адаптуватися до змін;
- у парі – через спільну імпровізацію, обговорення почуттів, емпатію та свідомий вибір у стосунках;
- у сім'ї – як засіб для гармонійного прийняття рішень і спільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Титаренко Т. Життєтворення особистості у психологічній спадщині В. А. Роменця [Текст] / Т. Титаренко // Психологія і суспільство. — Тернопіль, 2016. — № 2. — С. 73–83.
 2. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі: монографія / за ред. Т. М. Титаренко. — Київ, 2018.
 3. Біла І. М. Формування адаптивних здібностей дітей в умовах сім'ї / І. М. Біла // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. — Київ, 2017. — Т. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. — Вип. 15. — С. 17–29.
 4. Зарицька В. В., Бекіньова Л. Б. Особливості емоційної саморегуляції у молодих жінок // Класичний приватний університет, м. Запоріжжя. — УДК: 159.942.5-055.2 (045).
 5. Бюдженталь Д. Мистецтво психотерапевта. — Київ: Основи, 2024. — 320 с.
 5. Джонстон К. Імпровізація та творчість у театрі. — Харків: Фоліо, 2021. — 310 с.
 6. Бек А. Когнітивна терапія та емоційні розлади. — Львів: Видавництво Львівського університету, 2022. — 278 с.
-

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА РОЗВИТОК ГРОМАД

Військова агресія з боку Росії негативно позначилась на всіх сторонах життя українського народу, у тому числі, зумовила демографічну кризу, руйнування економіки, знищення інфраструктури, погіршення психічного здоров'я населення. Водночас, актуалізувались процеси, що матимуть позитивне значення в умовах післявоєнного відновлення, - це зростання соціального капіталу українських громад. Будь-яка соціальна система має тенденцію до самовідтворення. Отже, виникає необхідність наукового осмислення цього феномену, щоб мати можливість використати потенціал соціальної роботи у забезпеченні сталого розвитку громад і підвищенні добробуту населення.

Мета: обґрунтувати можливість і способи використання концепту «соціальний капітал» в теорії і практиці соціальної роботи. Ми спираємось на тези, які відповідають предметному, функціональному, структурному і історичному аспектам системного аналізу.

На предметному рівні, виходимо з положення, що зміст поняття «соціальний капітал» відповідає змісту соціальної роботи. Поняття «соціальний капітал» набуло міждисциплінарного значення: воно розглядається в соціології, політології, соціального управління, Проте для розуміння меж його застосування доцільно взяти до уваги первинне значення, яке було прийняте при уведенні у науковий обіг. Саме це значення у буде відображати предметний зміст даної категорії. Загальновідомо, що вперше концепт «соціальний капітал» використано Лідом Джадсоном Ханіфаном (1916) в контексті розвитку сільських шкіл у США. Акцент було зроблено на необхідності виховання у учнів доброї волі, уміння налагоджувати соціальні відношення з людьми, які «утворюють соціальну одиницю». Мова йшла саме про роль освіти у накопиченні соціального капіталу.

Такий формалізації концепту передувало висловлення Д.Юмом і А.де Токквілем припущень щодо проявів соціального капіталу без вживання відповідного терміну. У Д.Юма предметом осмислення став критерій вигоди завдяки можливості покладатись на іншого в проблемній ситуації, а у А.де Токвілля – «мистецтво об'єднання», «об'єднана сила громадян», що здатна привести до покращення добробуту. Висновуємо, що соціальний капітал, як і соціальна робота, передбачає покращення добробуту населення.

На функціональному рівні зміст концепту «соціальний капітал» пов'язаний із позитивними наслідками (вигодою, благом), які має для індивіда входження у групу. Це властивість соціуму, що характеризує його придатність для вирішення різноманітних задач в проблемних ситуаціях. Ці задачі можуть бути пов'язані як з умовами проживання (наприклад, безпека проживання в містах) або з виробничою діяльністю (набуття і застосування soft skills завдяки включенню в соціальні спільноти й приналежність до соціальних мереж). Отже, вигода має не тільки матеріальний (егоїстичний) зміст, але й

соціальний. У цьому сенсі Дж.Коулман стверджує, що соціальний капітал сприяє формуванню людського капіталу: у індивіда, що володіє соціальними зв'язками, з'являється дещо цінне, що виражається у корисних навичках, знаннях і уміннях [5]. О.Панькова вказує на важливість розкриття потенціалів людини [3, с.107].

На структурному рівні значення має як теорія соціального капіталу, що є орієнтиром для виконання прикладних завдань (окрема, підвищення ефективності трудової діяльності), так і структурне представлення концепту «соціальний капітал», що може бути використано для вимірювання рівня накопичення соціального капіталу, його обсягу. У теоретичному плані вагомий внесок зробили П.Бурдьє, Дж.Коулман, Р.Патнем, Ф.Фукуяма. Кожен з них предметом уваги зробив той чи інший аспект соціального капіталу. Соціальний капітал може бути розглянутий на різних рівнях соціальних систем. Мікрорівень визначається добробутом окремого індивіда (П.Бурдьє), Макрорівень визначає накопичення соціального капіталу на рівні суспільств, країн та регіонів. Так, Р.Патнем зосереджує увагу на характеристиках організації суспільства, що сприяє укріпленню взаємної довіри та полегшує взаємовигідну співпрацю. Мезорівень характеризує соціальну взаємодію між акторами (групами), що впливає на соціальний розвиток громад і економічне зростання [6]. Дж.Коулман характеризує соціальний капітал як груповий ресурс, але його засвоєння та застосування відбувається на індивідуальному рівні [5]. Ф.Фукуяма предметом уваги робить феномен довіри, розгляд громадянських граней соціального капіталу (але не виключає й економічного аспекту). Практиці соціальної роботи в громаді відповідає мезорівень розгляду соціального капіталу.

У структурному відношенні соціальний капітал може бути представлений різними моделями. Так, П.Бурдьє у науковій праці «Форми капіталу» виділяє широту мережі взаємних зв'язків, володіння економічним і культурним капіталом [4]. Р.Патнем вказує зв'язки між індивідуумами, соціальні мережі і норми взаємності, які з цих мереж походять [6]. Дж.Коулман важливими складовими вважає родинні, дружні або релігійні зв'язки, а також норми, що приймаються й реалізуються в суспільстві, причому більш важливими є неписані норми [5].

З урахуванням еволюційного принципу, а також користуючись підходами до розгляду структури соціального капіталу, виділяємо такі складові:

- 1) джерелом соціального капіталу є зв'язки. За Дж.Коулманом мова йде про родинні, дружні або релігійні зв'язки, що дозволяють відмовитись від укладання формальних договорів (до цього переліку варто додати й сусідські зв'язки) [5];

- 2) основою соціального капіталу є норми взаємності й мережі як добровільні інституційні утворення. Дж.Коулман стверджує, що основою соціального капіталу є норми, що приймаються та реалізуються у тому чи іншому суспільстві. Саме тому роль держави у накопиченні суспільством соціального капіталу була переглянута [5]. Ф.Фукуяма пов'язує соціальний капітал зі звичками і традиціями. Вони позначаються на стані свідомості, від якого залежить позиція людини в суспільстві: покладатись на державну допомогу чи на власні зусилля. Друге є результатом становлення в демократичному суспільстві життєдіяльного комплексу добровільних об'єднань. Роль

держави має бути пов'язана із заохоченням до становлення такого комплексу, самостійного прийняття рішень та участі у формуванні державної політики;

3) сутністю соціального капіталу є рівень громадянської залученості (горизонтальні зв'язки), який втілюється у різних типах соціальних утворень: груп взаємодопомоги, кооперативів, профспілки, клубів за місцем проживання, гуртках тощо. Їх специфікою є сполучення показників інституційного порядку й економічної ефективності та, що може характеризувати феномен довіри на рівні суспільства.

У найменшій мірі у наукових розвідках розроблений практичний аспект, який пов'язаний з механізмом соціального розвитку громад. Якщо в соціології й політології концепт «соціальний капітал» використано для формування теорії й обґрунтування структур, то в соціальній роботі цей концепт може стати основою визначення механізму розвитку громад й вирішення на його основі задач досягнення добробуту конкретної людини й економічної результативності суспільства в цілому. М.Грицаєнко вказує, що згуртування громади на основі спільних інтересів і підтримка неформальних контактів здійснюється з метою взаємної вигоди й допомоги [1, с.72]. О.Гірман розглядає соціальний капітал як характеристику регіонального розвитку, який проявляється у здатності спільнот до самоорганізації, яка формується на основі системи комунікацій, взаємної довіри, загального інтересу та необхідності вирішення спільних проблем [2, с.3]

Гіпотетично у цьому механізмі слід виділити три компоненти: когнітивний, регулятивний і поведінковий. Когнітивний компонент характеризує стан свідомості; його ознакою є наявність доброї волі. Завдяки соціальним зв'язкам можливе утворення норм взаємності. Такі норми переважно мають неписаний характер і пов'язані з моральними нормами спільноти, традиціями і звичаями. Як зазначає П.Бурд'є, для обмінів потрібен деякий мінімум об'єктивної однорідності, яка може забезпечуватись рівнем освіти (культурного капіталу) [4]. Регулятивний рівень ґрунтується на довірі, яка виникає й укріплюється через соціальну взаємодію й втілюються в різного типу соціальних спільнотах. У соціальній роботі цей рівень представлений через діяльність груп взаємо- й самодопомоги. Поведінковий рівень (мікрорівень) може бути розкритий через індивідуальні чесноти індивідів, такі як відданість, чесність, надійність. Він характеризує рівень соціальної адаптованості індивіда до глобальних викликів сучасної цивілізації.

Висновки. Соціальний капітал накопичується у суспільстві, покращується у громаді, застосовується в індивідуальній життєдіяльності, що приводить до зменшення ризиків й економічного зростання суспільства. Структура соціального капіталу, що складається з соціальних зв'язків, норм взаємності і соціальних мереж може бути використана для визначення цілей соціального розвитку громад. Сутність концепту «соціальний капітал» є корисною для подальшого обґрунтування механізму соціального розвитку громад.

Список використаних джерел

1. Грицаєнко М.І. Соціальний капітал територіальних громад та їх об'єднань. Електронне наукове видання з економічних наук Modern Economics. 2017. № 4 С.63-74
2. Гірман О.С. Соціальний капітал як чинник управління регіональним розвитком. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління зі спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління. Харків, 2018

3. Панькова О.В. Довіра як основа формування соціального капіталу в контексті розвитку людського потенціалу України. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. - 2012. - Вип. 16. - С. 101-109 . - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_16_15
 4. Bourdieu P. Forms of capital / P. J. Bourdieu ; C. Richards (ed.) // Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. – New York : Penguin, 1997. – 315 p.
 5. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology. 1988. № 94. P. 95–120.
 6. Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Touchstone book, 2001. P. 22
-

Корнійчук Т. В.

*студентка четвертого курсу ОР Бакалавр,
освітньої навчальної програми «Соціальна робота»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

АНІМАЛОТЕРАПІЯ ЯК РОЗВИВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ У РОБОТІ З ВЕТЕРАНАМИ

Анімалотерапія - це такий вид терапії, в якій використовуються тварини, а також їх звуки, символи (малюнки, казкові герої) для лікування, реабілітації та профілактики захворювань, надання психотерапевтичної допомоги. Доведено, що взаємодія з тваринами може знімати напругу та стрес, підвищувати відчуття безпеки, нормалізувати роботу нервової системи. В індивідуальній психотерапії її часто застосовують і для зняття тривожності. У вітчизняній практиці цей напрямок роботи є відносно новим, але перспективним, адже позитивний вплив на психіку людини від спілкування з тваринами був помітний завжди.

Спілкування з тваринами позитивно впливає на якість лікування. Якщо звернутись до історичної довідки, то у 1919 році був опублікований документ про включення тварин до американського плану психічного здоров'я. Наприклад, у Вашингтоні, у лікарні святої Єлизавети, котів, собак і коней використовували для лікування психічно хворих пацієнтів. Трохи пізніше цей метод почали застосовувати у будинках для людей похилого віку, і, було помічено, що вони почали більше цікавитись життям, стали більш бадьорими та активнішими. Причинами такого покращення є не лише позитивний вплив тварин на людей, а ще й можливість опіки про когось для людей, які більшу частину часу проводять в самотності. [1, с 5-7].

На початку 1960 років професійна діяльність була описана дитячим психіатром Левінсоном, який використовував собаку у психотерапевтичних цілях та ввів у психологію термін "котерапевт". Його першою публікацією у 1969 році стала книга «Дитяча психотерапія, орієнтована на домашніх тварин», де він детально описав позитивний вплив тварини на маленьких пацієнтів та прискорення процесів лікування. Його наукову діяльність продовжив вчений фізіолог з США, який провів дослідження як спілкування з тваринами впливає на психічний і фізичний стан людей. [2, с 285-287]. А

вже в 1972 року було доведено, що тварини можуть не лише мати позитивний вплив на здоров'я людей похилого віку, а навіть покращують їх когнітивні функції.

Зараз анімалотерапія як метод, чи технологія, активно використовується у США, Великобританії, Франції, Іспанії, де багато організацій залучають тварин для надання психотерапії. В Україні, цей метод лише набуває свого поширення, але ми вже маємо позитивні новини про залучення тварин до процесу лікування.

Наприклад, зараз тварин активно залучають для реабілітації ветеранів. Найбільш поширеним видом анімалотерапії є каністерапія, де для відновлення використовують спеціально навчених собак. За словами кінологині Оксани Шибарової, собаки не лише позитивно впливають на психоемоційний стан ветеранів, а саме: сприяють зниженню рівня тривожності та депресії, знімають емоційне навантаження, покращують настрій, а ще й супроводжують захисників під час прогулянок, при цьому стимулюючи їх рухову активність що є важливим для фізичного відновлення.

Наступним, ефективним та актуальним методом анімалотерапії є іпотерапія, де, для реабілітації, використовуються коні. Тут головна специфіка полягає в тому, що біомеханіка руху тварини впливає на центральну нервову систему людини, регулює психоемоційний стан, м'язи, хребет людини. Фізіологічно кінь має вищу температуру тіла, ніж людина, тому фізичний контакт допомагає зняти фізичну та психічну напругу, розслабити тіло та пом'якшити роботу м'язів.

Терапевти, які залучають різні види анімалотерапії стверджують, що підхід до реабілітації військових після полону та після поранень має різну специфіку. Під час відновлення після полону ми робимо акцент на регулюванні емоційного стану людини, де є важливим саме контакт з твариною, обійми, пестощі, чи догляд за твариною. Для бійців, які набули поранення, важливим є саме фізичне відновлення, тому тут фахівці продумують більше фізичних вправ. Але, як вони зазначають, обійми та пестощі присутні тут.

Уже після кількох контактів з тваринами фахівці помічають позитивний вплив на психічний та фізичний стан бійців, адже, як вони самі зазначають, в очах тварин вони не бачать співчуття, яке їх так втомлює. Вони ставляться до тварини як до друга, який завжди вислухає[3]. А за словами терапевтів, такі контакти допомагають хлопцям розкритись, вони втрачають це відчуття сором'язливості та більше вмотивовані розмовляти та ставити питання фахівцям.

Отже, анімалотерапія є актуальним та ефективним методом, який залучають для відновлення пацієнтів. І, хоча, позитивний вплив на психіку людини від спілкування з тваринами був помітний завжди, але свого визнання набув лише в минулому столітті. В Україні цей метод активно застосовують під час реабілітації військових, а успішність цього методу проявляється в фізичному відновленні та психологічному розслабленні.

Список використаних джерел

1. Дубенська О.Ю., Анімалотерапія як напрям психотерапевтичної допомоги під час пандемії Covid-19: квал. робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спец. 053 «Психологія». Львів, 2022 р. с. 5-7. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4568>

2. Levinson, B.M. (1982). The future of research into relationships between people and their animal companions. *International Journal for the Study of Animal Problems*, 3(4), 283-294
 3. Зоотерапія: що це і як допомагає військовим в Україні. Заборона URL: <https://zaborona.com/zooterapiya-shho-cze-i-yak-dopomagaye-vijskovym-v-ukrayini/> (дата звернення 07.11.2023).
-

Корольов Д. К.
кандидат психологічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут психології
імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПЕДАГОГІЧНА ДОПОМОГА ОБДАРОВАНИМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

Дослідження останніх десятиріч не підтвердили гіпотезу про обдарованих як переважно погано адаптованих та психологічно неблагополучних білих ворон. Зокрема, Н. Коланжело на підставі узагальнення результатів наявних досліджень, власних спостережень та досвіду консультування протягом трьох десятиріч дійшов висновку, що обдаровані учні адаптовані на рівні інших однолітків [1]. Проте у виконаних у рамках особистісного підходу до обдарованості дослідженнях виділено ряд специфічних для обдарованих особливостей, що спричиняють емоційні, міжособистісні, навчальні та інші складнощі.

Л. Сільверман визначила такі труднощі розвитку обдарованих дітей та молоді: збентеження щодо сенсу власної обдарованості; переживання власної несхожості з однолітками; сенситивність; ідеалізм; відчуття власної неадекватності; надмірна самокритичність; внутрішня конфліктність; глибока занепокоєність мораллю та справедливістю; нестача розуміння з боку інших; нереалістичні очікування інших; неприязнь інших до здібностей обдарованої особи [6, с. 17].

Н. Коланжело зазначає, що соціально-емоційні утруднення в обдарованих виникають через розвинені здібності. Розповсюдженими проблемами обдарованих є депресія, тривога, переживання ізоляції. Від молодших до старших класів обдаровані учні стають все більш тривожними та ізольованими. Саме старші класи школи стають найбільш складним у соціальному плані періодом для обдарованих [1].

М. Е. Светек та Т. Л. Кросс на підставі огляду наявних досліджень вказують, що високообдаровані особи мають особливі труднощі у прийнятті однолітками. Вимушений вибір між реалізацією обдарованості та близькими міжособистісними стосунками веде до переживання стигми обдарованості [7, с. 427].

Дж. Кросс та ін. відмічають, що віра обдарованих у стигму, очікування відторгнення справляє руйнівний вплив на їхні міжособистісні стосунки. Тому такі особи нерідко вдаються до приховування власної обдарованості та практикують маскувальну

поведінку із сподіванням здобути більшу популярність серед однолітків. Цій меті можуть слугувати такі стратегії: вчитись гірше, ніж здатний; використовувати простішу мову серед однолітків; приховувати деяку інформацію про себе; змінювати власну поведінку залежно від небезпеки стигматизації [3].

Ці та інші роботи поступово формують картину вразливостей, складних для обдарованих життєвих періодів та ситуацій, що є наслідком взаємодії розвинених здібностей та пов'язаних з ними особистісних якостей, посиленої внутрішньої мотивації до діяльності, відповідних особистісних цінностей та ідентичності, працелюбності, високих стандартів діяльності, асинхронності та нерівномірності розвитку обдарованих, пропонованих соціумом умов навчання, розвитку, роботи, моделей для наслідування, винагород.

Сформувались також два протилежних підходи до підтримки обдарованих. Так, К. Кеннеді та Д. Фарлі презентують погляд, згідно якого консультування обдарованих осіб юнацького віку якісно не відрізняється від консультування інших їх однолітків. Отже, всі консультанти загальної спрямованості готові до роботи з обдарованими, але мають звернути увагу на їхні специфічні потреби. Зазначається, що обдарованість є лише одним з аспектів консультованої особи. Не менш, але й не більш важливим за інші [4]. Протилежної позиції дотримуються Н. Коланжело та С. Вуд, які вважають необхідною спеціальну підготовку консультантів до роботи з обдарованими. Заперечення специфічних потреб обдарованих ці автори вважають проявом властивого суспільству антиінтелектуалізму [2].

Окреслені напрацювання стосуються типових ситуацій розвитку та діяльності обдарованих у звичайних умовах існування сучасних суспільств. Ці ситуації для більшості людей не є складними, проте стають такими для обдарованих осіб внаслідок їхньої обдарованості. Однак залишається недослідженими суб'єктивні труднощі, об'єктивні складнощі, особистісні ресурси їх подолання, потреба у психологічній, соціальній, педагогічній підтримці обдарованих різного віку у неординарних, складних для більшості людей життєвих ситуаціях, в тому числі у критичних для життя особи та суспільства.

Отже, постає завдання визначення особливостей реагування обдарованих осіб на універсально складні життєві ситуації. Останні посилюють, послаблюють або змінюють названі вище наявні у звичайних умовах вразливості обдарованих? Можливо також, що до певних аспектів конвенційно складних життєвих ситуацій обдаровані особливо чутливі. Так, Г. Гарднер вважає, що складні обставини дитинства найбільш креативних осіб розвивають у них смак до напруження та до ситуацій, що його провокують [5, с. 65–72].

З іншого боку, обдаровані можуть бути особливо вразливі до деяких наслідків складних життєвих ситуацій. Зокрема, до стресових подій, що зміщують фокус з творчості на адаптацію, різкого скорочення часової перспективи та прогнозованості, послаблення соціального запиту на творчі досягнення, розмивання успішних рольових моделей для наслідування.

Крім того, постає необхідність визначення особистісних ресурсів, що допомагають зберігати та розвивати обдарованість у складних життєвих ситуаціях. У якості таких ресурсів можуть розглядатись психологічна резилентність, життєстійкість, здатність до

відновлення, сила его, самодетермінація, самоефективність, копінг-стратегії, особистісна асертивність. Проте зміст та співвідношення зазначених конструктів як потенційних особистісних опор обдарованих потребують прояснення.

Список використаних джерел

1. Colangelo N. Counseling Gifted and Talented Students / National Research Center on the Gifted and Talented. Storrs, CT : 2002. 40 p.
 2. Colangelo N., Wood S. Counseling the Gifted: Past, Present, and Future Directions. Journal of Counseling and Development. 2015. Vol. 93, No. 2. P. 133–143.
 3. Cross J. R., O'Reilly C., Kim M., Mammadov S., Cross T. L. Social Coping and Self-Concept Among Young Gifted Students in Ireland and The United States: A Cross-Cultural Study. High Ability Studies. 2015. Vol. 26, No. 1. P. 39–61.
 4. Kennedy K., Farley J. Counseling Gifted Students: School-Based Considerations and Strategies. International Electronic Journal of Elementary Education. 2018. Vol. 10, No. 1. P. 361–367.
 5. Olszewski-Kubilius P. The Transition From Childhood Giftedness to Adult Creative Productiveness. Roeper Review. 2000. V. 23, № 2. P. 65–72.
 6. Silverman L. K. Issues in Affective Development of the Gifted. A Practical Guide to Counseling the Gifted in a School Setting / Ed. J. VanTassel-Baska. Reston, Va, 1990. P. 15–30.
 7. Swiatek M. A., Cross T. L. Construct Validity of the Social Coping Questionnaire. Journal for the Education of the Gifted. 2007. Vol. 30, No. 4. P. 427–449.
-

Костогриз М. Ф.

*студентка четвертого курсу ОП “Соціальна робота”
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВПО: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Сучасне українське суспільство переживає не легкий період, через збройний конфлікт, який назавжди змінив життя українців, а також змусив тисячі сімей залишити свої оселі і вирушити в пошуках безпеки та прихистку у різні куточки України і за її межі.

Процес соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб є дуже складним і різноаспектним, адже їм доводиться адаптуватися до абсолютно нових умов та соціального середовища. Зміни у соціальному середовищі, що виникають унаслідок вимушеної міграції, супроводжуються психологічним навантаженням, втратою звичних умов проживання та необхідністю пристосування до нових обставин. Процес адаптації потребує дослідження факторів, які впливають на його перебіг, а також розробки механізмів підтримки осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Дослідження у сфері соціальної психології та психології особистості дозволяють визначити закономірності адаптаційних процесів, що відбуваються у внутрішньо переміщених осіб, та сформулювати підходи до їхньої підтримки. Аналіз теоретичних засад соціально-психологічної адаптації дає змогу виокремити основні чинники, що сприяють

чи ускладнюють інтеграцію до нового середовища, а також розробити ефективні практичні інструменти [2, с. 257].

Адаптація є процесом пристосування особистості до змінених умов життєдіяльності, що включає фізіологічні, психологічні та соціальні аспекти. Соціально-психологічна адаптація передбачає формування стійких соціальних зв'язків, прийняття нових соціальних норм і правил взаємодії, а також відновлення емоційної рівноваги.

Процес адаптації зумовлений комплексом чинників, що поділяються на внутрішні та зовнішні [3]. До внутрішніх факторів належать психологічні особливості особистості, рівень стресостійкості, наявність адаптивних механізмів, попередній досвід подолання кризових ситуацій та рівень особистісної гнучкості. Зовнішні фактори включають соціально-економічні умови, доступність житла, рівень прийняття з боку місцевої громади, можливості працевлаштування, доступ до освіти, медичних, а також правових послуг.

Вимушене переміщення супроводжується психологічними труднощами, що можуть включати стресові стани, депресивні розлади, труднощі адаптації до нових соціальних умов. Для мінімізації негативних наслідків використовуються різні форми психологічної підтримки, серед яких індивідуальні та групові консультації, психотерапевтичні сесії, тренінгові програми та методи саморегуляції [4, с. 273].

Значна увага приділяється розвитку стресостійкості та формуванню адаптивних стратегій поведінки. Когнітивно-поведінковий підхід застосовується для роботи з дезадаптаційними установками та негативними когніціями, що впливають на загальний емоційний стан. Методи позитивної психотерапії сприяють переосмисленню життєвого досвіду та формуванню конструктивних життєвих установок.

Психологічна підтримка також включає кризове консультування, що спрямоване на подолання гострих психоемоційних реакцій, а також роботу з посттравматичним стресовим розладом, який може виникати у внутрішньо переміщених осіб.

Підтримка внутрішньо переміщених осіб здійснюється через діяльність державних, громадських організацій, волонтерських рухів та благодійних фондів. Кожен виконує свою функцію для полегшення процесу соціально-психологічної адаптації переселених осіб та включення їх в повноцінне життя в новому соціальному оточенні.

Працевлаштування є невід'ємною складовою соціальної інтеграції, оскільки створює умови для фінансової незалежності та соціальної включеності. Для цього розробляються спеціальні програми підтримки підприємницької діяльності, створюються консультаційні центри, що надають допомогу у пошуку роботи, а також проводяться навчальні курси для адаптації до нових професійних вимог.

Сучасні технології відкривають можливості для організації підтримки внутрішньо переміщених осіб через онлайн-ресурси, цифрові платформи, мобільні додатки [3].

Цифрові платформи використовуються для надання психологічної допомоги у віддаленому форматі, що дозволяє особам, які не мають фізичного доступу до фахівців, отримати підтримку. Консультаційні сервіси у форматі онлайн-психотерапії, гарячих ліній, вебінарів сприяють подоланню психологічних труднощів.

Навчальні ресурси та курси дозволяють освоювати нові професії, підвищувати кваліфікацію, адаптуватися до нових умов ринку праці. Освітні онлайн-платформи

пропонують програми для перекваліфікації, дистанційного навчання, вивчення мов та отримання додаткових компетенцій.

Соціальні мережі та онлайн-спільноти виступають засобами комунікації, що дозволяють внутрішньо переміщеним особам підтримувати зв'язки, отримувати інформацію, взаємодіяти з приймаючими громадами.

Державні цифрові платформи надають можливості для оформлення соціальних виплат, реєстрації статусу внутрішньо переміщеної особи, доступу до правової допомоги та медичних послуг.

Використання комплексного підходу до соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб сприяє створенню умов для інтеграції у приймаючі громади, зменшенню соціальної напруги та формуванню стійких адаптаційних механізмів.

Процес соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб, охоплює підтримку психоемоційного стану, соціальну інтеграцію та розвиток адаптивного потенціалу. Психологічні тренінги допомагають стабілізувати емоції та розвивати навички саморегуляції. Індивідуальні тренінги спрямовані на опрацювання стресу, групові — на комунікацію та співпрацю.

Система наставництва застосовується як механізм підтримки адаптаційного процесу. Наставники допомагають внутрішньо переміщеним особам орієнтуватися у новому середовищі, надають інформацію щодо освітніх, професійних та соціальних можливостей.

Навчальні програми включають професійну перепідготовку, курси підвищення кваліфікації, вивчення мов, освоєння цифрових компетенцій. Освітні ініціативи сприяють формуванню конкурентоспроможності на ринку праці та підвищенню рівня економічної самостійності.

Методи психотерапії – важливий інструмент, який використовуються для роботи з посттравматичними станами, підвищення емоційної стійкості та формування позитивних стратегій поведінки. Арт-терапія та тілесно-орієнтовані техніки сприяють емоційній стійкості та зниженню стресу. Когнітивно-поведінковий підхід допомагає змінити негативні переконання та сформуванню конструктивну поведінку.

Залучення до громадських ініціатив створює умови для інтеграції та формування соціальних зв'язків. Програми соціального включення передбачають участь у культурних, освітніх, спортивних заходах, що сприяє формуванню почуття приналежності до спільноти. Взаємодія з місцевими жителями створює додаткові можливості для успішної адаптації, зміцненню внутрішніх ресурсів особистості та стабілізації психоемоційного стану ВПО.

Отже, соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб передбачає комплекс заходів, спрямованих на стабілізацію емоційного стану, соціальну інтеграцію та підвищення адаптивного потенціалу. Використання психологічної підтримки, освітніх та наставницьких програм, терапевтичних методів і цифрових технологій сприяє зниженню рівня дезадаптації. Участь у громадських ініціативах та соціальних проєктах створює умови для взаємодії та інтеграції у нове середовище. Комплексний підхід дозволяє формувати стратегії подолання труднощів та сприяє успішній адаптації.

Список використаних джерел

1. Панов М. С. Соціально-психологічна адаптація особистості: дослідження феномену. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2019. № 3(50)ТЗ. С. 255–266.
 2. Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб. DSpace at ZNU: Home. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/19737?locale-attribute=en>.
 3. Соціально-психологічна адаптація як ключ до інтеграції: дослідження досвіду внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій України / А. Попова та ін. Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University Series Pedagogical sciences. 2024. № 1. С. 272–296.
-

Кравченко Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини, м. Умань, Україна*

Дзиговський Андрій

*аспірант
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини, м. Умань, Україна*

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ

У 2015 р. підписана Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду обмінів молоддю України та Литви (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2015 року № 1016). Метою Ради є підтримка співробітництва української та литовської молоді задля розбудови дружнього співробітництва між народами України та Литовської Республіки. Рада реалізує мету, зазначену в пункті 1 цієї статті, шляхом підтримки та фінансування: 1) обмінів молоддю між Україною та Литвою; 2) проєктів, які готуються і здійснюються організаціями, що займаються українськими та литовськими молодіжними обмінами та іншими ініціативами; 3) заходів, зустрічей та інших ініціатив за участю української та литовської молоді; 4) інформаційних проєктів, спрямованих на заохочення співпраці у сфері міжкультурного діалогу, пропагування толерантності, взаєморозуміння і кращої обізнаності української та литовської молоді; 5) проєктів, спрямованих на обмін і поширення практичного досвіду позитивного співробітництва між організаціями, що реалізують молодіжну політику і працюють з молоддю; 6) публікацій, спрямованих на зближення народів України та Литовської Республіки.

У 2016 р. наказом Мінмолодьспорту від 08 квітня 2024 р. № 2156 затверджено Порядок здійснення обмінів молоддю України та Литви та проведення заходів відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про Раду

обмінів молоддю України та Литви. Згідно Порядку Обміни молоддю України та Литви здійснюються шляхом участі молоді у проектах, які реалізуються неприбутковими інститутами громадянського суспільства та установами, які працюють з молоддю (далі – інститути громадянського суспільства, установи), та визначаються відповідно до результатів конкурсу, який проводиться Комітетом Ради обмінів молоддю України та Литви (далі – Комітет Ради) через адміністративний орган – Міністерство молоді та спорту або в окремих заходах, рекомендованих Комітетом Ради, що проводяться Мінмолодьспортом (Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Порядку здійснення обмінів молоддю України та Литви та проведення заходів відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Литовської Республіки», 2016).

Уманський державний педагогічний університету імені Павла Тичини став переможцем конкурсу проєктів у межах здійснення обмінів молоддю України та Литви у 2024 році.

Відтак з 21 жовтня по 28 жовтня 2024 року тривала реалізація проєкту «Соціально-психологічна підтримка ментального здоров'я молоді в громадах Литви і України» за фінансової підтримки Міністерства молоді та спорту України.

Пріоритет реалізації проєкту: обмін професійним досвідом між молодіжними працівниками, молодіжними центрами та молодіжними організаціями з метою зміцнення психічного здоров'я молоді.

Місце реалізації проєкту: Республіка Литва, м. Радвілішкіс – місто-побратим міста Умань.

Мета проєкту: проаналізувати та порівняти практики соціально-психологічної підтримки ментального здоров'я молоді у громадах Литви та України, визначити ефективні підходи та методи, а також розробити рекомендації щодо їх впровадження для покращення психічного благополуччя молодих людей в обох країнах.

Учасників проєкту – студентську молодь факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та учнів Уманського ліцею № 3 у супроводі науково-педагогічних працівників – приймала Гразінська гімназія міста Радвілішкіс (Республіка Литва).

Досягнуті результати реалізації проєкту (кількісні та якісні показники в цифровому вираженні): безпосередніми учасниками проєкту стали 30 осіб, які організували та провели освітні, соціокультурні, соціально-психологічні, реабілітаційні заходи та зустрічі з місцевою громадою.

Серед завдань проєкту було вивчити стан ментального здоров'я української учнівської та студентської молоді, на основі чого розробити рекомендації.

Для цього була розроблена авторська анкета, яка містить 30 питань. Анкетування було проведено серед учасників у період реалізації проєкту.

Анкетування щодо оцінки ментального здоров'я молоді спрямоване на визначення загального рівня ментального благополуччя серед респондентів, дослідження особливостей сприйняття молодими людьми стресових ситуацій та аналіз ефективності стратегій подолання стресу, які ними використовуються.

Основна мета: з'ясувати, наскільки визначена категорія задоволена своїм життям та як вона справляється із різноманітними викликами сучасного світу.

У дослідженні взяли участь респонденти, яких можна поділити за віковим критерієм:

- до 14 років (8,3 %);
- 14–15 років (8,3 %);
- 16–17 років (16,7 %);
- 18–19 років (33,3 %);
- 20 років і більше (33,3 %).

Розроблена анкета дозволила отримати об'єктивні дані про рівень ментального здоров'я молоді. Даний інструмент дозволив визначити деякі особливості емоційного стану учасників, найпоширеніші типи реакцій у стресових ситуаціях, рівень обізнаності щодо базових понять когнітивно-поведінкової теорії (вплив автоматичних думок на емоції та поведінку). Анкета також включала запитання за шкалою загального рівня задоволеності життям та за шкалою сприйнятого стресу (PSS). Використання цих шкал дозволило отримати надійні дані щодо рівня задоволеності життям та особливостей сприйняття молодими людьми стресових ситуацій.

За підсумками проєкту розроблені рекомендації щодо підтримки ментального здоров'я молоді на основі вивчення думки учасників.

Список використаних джерел

1. Панок В. Психологічні дослідження в умовах війни: проблеми і завдання. Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. 2023. Т. 5, № 1. С. 1–12. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5133> (дата звернення: 08.01.2025).
2. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.06.2021 № 579 : станом на 18 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-п#Text> (дата звернення: 08.01.2025).
3. Про затвердження Порядку здійснення обмінів молоддю України та Литви та проведення заходів відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом : Наказ М-ва молоді та спорту України від 16.11.2016 № 4297 : станом на 17 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-16#Text> (дата звернення: 08.01.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Проблема вивчення особистісної системи ціннісних орієнтацій займає одне з центральних місць в психології. Ціннісні орієнтації спрямовують зміст активності особистості, надають сенс її поведінці та вчинкам, визначають взаємини з оточуючими людьми, її ставлення до дійсності. Період молодості – це період активної соціалізації молоді людини, повноправне включення її в основні сфери суспільного життя, становлення світогляду, що включає особистісний вибір життєвих цінностей, пріоритетів, принципів. У зв'язку з цим вивчення особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах сучасної ситуації розвитку суспільства стає особливо актуальним.

Метою нашого дослідження є розкриття сутності ціннісних орієнтацій у концепціях зарубіжних та вітчизняних авторів, емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій сучасного студентства.

У психологічних дослідженнях цінності та ціннісні орієнтації ототожнюються з такими феноменами як мотивація, потреби, ідеали, переконання, життєві цілі та особистісні смисли. А. Маслоу розглядав цінності та потреби як щаблі, що ведуть до самоактуалізації. Цінності перебувають в ієрархічному підпорядкуванні по відношенню один до одного [4]. Е. Шпрангер виділив шість ідеальних типів індивідуальності, кожен із яких обумовлений орієнтацією на ті чи інші об'єктивні цінності. Кожному типу відповідає своєрідна структура мотивації, сприйняття реальності, організація афективно-емоційної сфери. Кожна людина може бути орієнтована на всі ці типи цінностей, але одна з орієнтацій буде домінувати [7]. В своїй теорії базових цінностей Ш. Шварц запропонував сім ознак цінностей: вони є переконаннями; відносяться до бажаних цілей, що мотивують дії; виходять за межі конкретних дій та ситуацій; служать стандартами чи критеріями поведінки; упорядковані за відносною значущістю; відносна значущість кількох цінностей спрямовує дію; вплив цінностей на повсякденні рішення рідко буває усвідомленим [6]. Цінності, на думку М. Рокіча, визначають поведінку індивіда, спосіб життя та прагнення, займають центральне місце в індивідуальній системі переконань людини. У них виражені мотивуючі цілі й відповідні способи дій їхнього досягнення [5]. Науковці пропонують розрізняти власне цінності та рефлексивні ціннісні уявлення і виділяють три форми цінностей: соціальні ідеали, предметно втілені цінності та особистісні цінності, які присутні у мотиваційних структурах особистості та спонукають її до предметного втілення у діяльності. Цінності особистості виступають смислоутворюючими по відношенню до мотивів діяльності, смислових конструктів та смислових диспозицій особистості [2, с. 50-51].

У вітчизняній психології дослідження ціннісних орієнтацій передусім спрямовані на визначення їх місця у структурній організації особистості (У. Михайлишин, Д. Подолянчук), висвітлення ціннісних орієнтацій як структурного компонента стратегій життєдіяльності особистості (А. Зінченко, Н. Панчук), особливостей ціннісних орієнтацій молоді України в умовах війни (Т. Яценко), ціннісно-смислової саморегуляції як чинника

життєвого самовизначення студентів (І. Панок) та ін.. В роботі В. Балахтар визначено, що смисложиттєві та ціннісні орієнтації особистості виступають підґрунтям свідомого конструювання особистісного життя і професійної діяльності [1]. На думку Ю. Швалба набір цінностей і норм, що детермінують розповсюдження і передачу від покоління до покоління визначених моделей поведінки, визначають спосіб життя особистості [3, с. 278].

Проведений теоретичний аналіз дозволив зробити висновки, що ціннісні орієнтації – це система певних переконань, життєвих цілей та особистісних смислів індивіда, опосередкованих особистісним ставленням до матеріальних та духовних цінностей. Ціннісні орієнтації є мотиваційним аспектом діяльності особистості, визначають її спрямованість. Дослідники зазначають структурність та ієрархічність ціннісних орієнтацій.

Метою емпіричного дослідження було вивчення ціннісних орієнтацій студентської молоді. Для досягнення мети емпіричного дослідження використовувалась методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, яка представляє собою метод прямого ранжирування цінностей, згрупованих в два списки – термінальних та інструментальних цінностей.

Вибірку дослідження склали 49 студентів закладів вищої освіти міста Києва віком від 17 до 22 років.

Аналіз ієрархії термінальних цінностей показав, що молодь вважає найбільш значущими такі цінності, як здоров'я (ранг 4,9), любов (ранг 6,1), матеріально забезпечене життя (ранг 6,7). Досліджувані декларують важливість цінностей: свобода (7,1), розвиток (7,4), щасливе сімейне життя (8), наявність хороших і вірних друзів (8,1), впевненість у собі (8,1), життєва мудрість (8,3), активне діяльне життя (8,5), пізнання (9,0), цікава робота (11,0). Значущість же таких термінальних цінностей як творчість (12,9), краса природи і мистецтва (13,5), суспільне визнання (14,0), щастя інших (14,6) низька.

Аналіз інструментальних цінностей показав, що досліджувані вважають найбільш значущими вихованість (6,0), широта поглядів (6,4), раціоналізм (6,6). Самоконтроль (7,2), освіченість (7,7), життєрадісність (7,8), незалежність (8,5), чесність (8,5), тверда воля (8,8), терпимість (8,9), чуйність (10,1), відповідальність (10,6), акуратність (10,6), ефективність в справах (10,7), сміливість у відстоюванні своєї думки (10,8) також визнаються досліджуваними необхідними якостями, які вони хотіли бачити у себе. Навпроти, такі цінності як старанність (12,4), високі запити (12,9), непримиренність до недоліків у собі та інших (17,2) респонденти визнають малоцінними в сучасному суспільстві.

Пріоритетами в ієрархії цінностей українських студентів виявилися фізичне і психічне здоров'я, любов, матеріально забезпечене життя, свобода (незалежність у судженнях і вчинках) і розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення), що відображають перш за все реальний спосіб життя українських студентів, зумовлений молодістю, відсутністю сім'ї і гідної роботи, які надають їм відносно велику свободу і не вимагають високої особистої відповідальності. Щастя інших і суспільне визнання виявилися менш значущим для студентів, що може бути обумовлено привнесенням «індивідуалістичного» типу орієнтації суспільства, що

проявляється в пріоритеті турботи про себе, особистих цілей над груповими і суспільними інтересами. Дана тенденція не завжди є провідною для всіх студентів.

Таким чином, проведення дослідження дозволяє визначити, що ціннісні орієнтації – це система певних переконань індивіда, його життєвих цілей та особистісних смислів, опосередкованих суб'єктивним ставленням до цінностей конкретного суспільства. Ціннісні орієнтації виступають регулятором поведінки особистості та визначають її спрямованість. Емпіричне дослідження ціннісної сфери сучасного студентства дозволило більш чітко зрозуміти особливості структури ціннісних орієнтацій студентської молоді, які зумовлені сучасною соціальною ситуацією їх розвитку, що відображає соціально-економічні та політичні перетворення суспільства.

Вивчення взаємозв'язку ціннісних орієнтацій з поведінковим аспектом, етнічних особливостей ціннісно-смислової сфери студентської молоді може стати перспективами подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Балахтар В. Ціннісно-мотиваційна складова становлення особистості фахівця з соціальної роботи / В. Балахтар // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2019. – №4(18). – С. 14-20.
 2. Михайлишин У. Б. Ціннісні орієнтації в структурі особистості // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка Нац. акад. пед. наук України. – Харків : ХНУВС, 2017. – С.50-52.
 3. Швалб Ю. М. Про співвідношення категорій «життєвий шлях» і «спосіб життя» особистості / Ю. М. Швалб // Актуальні проблеми психології: Екологічна психологія: Збірник наукових праць / За ред. С. Д. Максименка. – Т. 7. – Вип. 24. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 274-283.
 4. King-Hill S. Critical analysis of Maslow's hierarchy of need / S. King-Hill // The STeP Journal (Student Teacher Perspectives). – 2015. – № 2(4). – P. 54-57.
 5. Rokeach M. The nature of human values. – Free press, 1973.
 6. Schwartz S. H., Bilsky W. Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications // Journal of personality and social psychology. – 1990. – Т. 58. – №. 5. – С. 878.
 7. Spranger E. Lebensformen: Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit. – Halle (Saale): M. Niemeyer, 1922.
-

Кубишко І. В.

*студентка 3 року навчання ОС «Бакалавр»
освітньої програми «Соціальна робота»,
Сумський державний університет, м. Суми*

Півень С. М.

*кандидат ветеринарних наук,
доцент, старший викладач кафедри психології,
політології та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет, м. Суми*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Безробіття вважається однією з найперших проблем, яка має вагомий вплив на економічний добробут нашої держави. Через ракетні обстріли, відключення електроенергії та перебої із зв'язком почала ускладнюватися діяльність бізнесів, які працюють у реаліях сучасної України.

На безробіття впливає багато чинників, які збільшують масштаби цього явища з кожним днем. Воєнний конфлікт триває вже 11 років і за цей час спостерігається соціальна нестабільність, зменшення кількості робочих місць на певні посади, збільшення кількості злочинів та затяжної депресії через втрату роботи. Відображається певний дисбаланс в сфері економічної ситуації, який несе за собою негативні наслідки на робоче суспільство.

Метою проведеного дослідження є характеристика безробіття як соціального явища та аналіз наслідків воєнних дій на якість життя безробітних осіб.

Безробіття можна охарактеризувати як соціально-економічне явище, яке пов'язане з ринком праці та економічним добробутом держави. Воно є одним із ключових проблем, що стосується розвитку економічної системи України. Воєнний час дуже впливає на ринок праці. В результаті збройної агресії з боку РФ наша держава кожного дня потерпає від ракетних обстрілів, має руйнування в сфері інфраструктури та підприємств.

Можна визначити наступні види безробіття:

1. Структурне: зміни в економіці, закриття застарілих виробництв і підприємств, які не можуть за певними обмеженнями продовжувати працювати в звичинному режимі через зміни на технологічному рівні організації виробництва.
2. Фракційне: про цей вид безробіття можна сказати, що воно існує і буде існувати завжди. Виникає в той період, коли особи, які зацікавлені у вищій оплаті праці, змінюють своє теперішнє місце роботи.
3. Інституційне: виникає в результаті недосконалої роботи державних служб зайнятості, в сфері податкової системи як наслідок впливає на пропозицію та попит праці.
4. Циклічне: цей вид безробіття зумовлений спадами виробництва, коли значно йде зменшення в економічній динаміці на даний товар та попит серед населення.

5. Сезонне: має вплив тільки на осіб, які працюють на роботі, яка має сезонний характер. Може відображатися різкими коливаннями на попит протягом року [1].

Саме воєнні дії мають великий зв'язок між погіршення здоров'я та безробіттям. Втрата роботи означає неможливість далі отримувати заробітну плату та забезпечити собі доступ до певних видів послуг і товарів.

Головною із проблем в періоди зростання безробіття може бути великий ризик збільшення загострення проблем зайнятості. Це може призводити до зростання конкурентів на ринку праці та зменшення можливості зайняти своє робоче місце. Навіть висококваліфіковані робітники можуть увійти у відсоток осіб, які довгий час не можуть знайти собі роботу. Саме через відсутність можливості знайти робоче місце, ці працівники втрачають мотивацію до розвитку у своїй сфері, здобуття нових знань та навичок.

Окрім соціально-економічних наслідків для населення безробіття може бути чинником формування негативних психологічних змін особистості. В результаті це призводить до розвитку різної категорії соматичних захворювань, які так чи інакше впливають на здоров'я окремої людини і нації в цілому [2]. Людина, яка не має роботи проживає відчуття порожнечі в душі, з'являється потік нав'язливих різних думок стосовно майбутнього, а психотравмуючий вплив на особистість є причиною розвитку затяжного стресу. В період, коли особа працює, вона задовольняє ряд фізіологічних потреб, які можуть стосуватися власних або інтересів сім'ї. Наявність трудового колективу часто задовольняє потребу у спілкуванні, самопізнанні, допомагає досягти певних цілей у робочій діяльності, розкрити свій потенціал.

Позитивними наслідками соціальної сфери є зростання соціальної цінності праці та значущості. Безробіття дає в певний період життя більше часу спрямовувати свою увагу на удосконалення та покращення своїх вмінь, здобування нових джерел інформації, розширення вибору місць роботи.

Також до позитивних наслідків безробіття в сфері економічного благополуччя відносяться:

- зростання рівня конкуренції – це стимулює людей більше часу приділяти розвитку своїх навичок.
- можливість безробітному за рахунок вільного часу підвищувати власну кваліфікацію [3].

Також зменшення рівня життя, поява невпевненості в майбутньому – це негативний наслідок розгортання такого явища як безробіття значно вплине на якість життя осіб [4]. Отже, наслідки безробіття переважно негативно впливають на добробут, фінансове та емоційне становище населення в країні. Але кожен етап проживання після втрати роботи у певної людини може тривати по-різному, в залежності від психо-соціального стану самої людини.

Тому безробіття має тісний взаємозв'язок з соціальними, політичними та економічними факторами, які в свою чергу впливають на розвиток держави в цілому. Описане явище може бути спричинене різними факторами. До найбільш поширеніших факторів розвитку безробіття у світі відносять демографічні зміни в складі робочого активного населення, дискримінація жінок на ринку праці, сезонне коливання на виробництвах різних галузей економіки, воєнні конфлікти.

Список використаних джерел

8. Безробіття як економічна категорія. Реферат. ОСВІТА.UA. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19414/
 9. Макаренко О., Голубева М., Кравчук С. Психологічні особливості особистості в умовах тривалого безробіття. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5848cbbf-737a-47a0-8e00-3f888503ef43/content>
 10. Вплив безробіття на суспільство та соціально-економічні наслідки. Економіка: теорія і практика. URL: <http://www.ekonomikam.com/ecfins-719-1.html>
 11. Безробіття: суть, причини, види. Основи економічної теорії. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/4525/132/>
-

Кузьміна М. О.

*доктор філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота»,
доцент кафедри соціальної роботи, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ

Сфера соціальної роботи в сучасних умовах зазнає значного трансформаційного впливу, що зумовлено соціальними, економічними та гуманітарними викликами. Особливо це стосується підприємств, розташованих у прифронтових районах, де соціальні потреби працівників та їхніх родин стають гострішими через безпосередню близькість до конфліктної зони. Такі обставини вимагають нових, нестандартних підходів до організації соціальної роботи, які б забезпечували як підтримку вразливих груп населення, так і стабільність функціонування підприємств.

Зміна суспільних запитів, гуманізація соціальних процесів та зростання ролі держави в забезпеченні якості соціальних послуг створюють нові виклики для системи соціального захисту. Однак, гострота низки соціальних проблем, таких як психологічний стрес, втрата стабільності доходів чи доступу до базових ресурсів, підкреслює необхідність не лише традиційних рішень, а й впровадження інновацій. Ці інновації мають бути спрямовані на швидке реагування на кризи, інтеграцію новітніх технологій у соціальну роботу, а також на створення стійких моделей підтримки працівників.

Водночас, обмеженість ресурсів, доступних підприємствам у прифронтових регіонах, ускладнює реалізацію традиційних підходів і змушує шукати нові способи забезпечення соціального захисту. Це підкреслює важливість інноваційних практик, які дозволяють більш ефективно використовувати наявні ресурси та сприяти подоланню соціальних викликів. У цих умовах виникає потреба у дослідженні таких підходів, їхньої ефективності та адаптації до специфічних умов прифронтових районів, що й визначає актуальність цієї проблеми.

Тож впровадження інновацій у соціальну роботу на підприємствах у прифронтових районах стає не лише важливим елементом підтримки соціальної

стабільності, а й ключовим фактором у забезпеченні життєздатності підприємств і збереженні людського капіталу.

Загалом, у прифронтових зонах цілі соціальної роботи зосереджені на терміновій допомозі – фізичній, матеріальній та психологічній. У тилу ж компанії можуть планувати стратегії на відновлення, реабілітацію та довгострокову підтримку постраждалих груп. Важливо, що у всіх випадках дії підприємств сприяють зміцненню соціального капіталу і підтримці єдності суспільства, демонструючи приклади соціальної відповідальності навіть у найскладніших умовах.

Соціальна робота на підприємствах, розташованих у прифронтових регіонах, повинна відповідати викликам, які створює складна ситуація в цих районах. Тут важливо не лише реагувати на проблеми, але й створювати умови, які б допомагали працівникам почуватися захищеними, потрібними і мотивованими.

Однією з головних ідей є перехід до персоналізованого підходу в наданні підтримки. У зонах, де люди щодня зіштовхуються з тривогою, втратою чи невизначеністю, особливо актуальними стають психологічні програми. Підприємства можуть організовувати консультації із кваліфікованими психологами, тренінги з управління стресом, зустрічі, які сприяють емоційній стійкості. Такий підхід не лише допоможе працівникам відчувати підтримку, а й створить атмосферу довіри, яка є надзвичайно важливою у таких умовах.

Матеріальна підтримка також відіграє значну роль. Люди, які працюють у прифронтових зонах, часто зіштовхуються з фінансовими труднощами через нестабільність чи руйнування інфраструктури. Підприємствам варто звертати увагу на реальні потреби своїх працівників – це може бути допомога в оренді житла, покриття медичних витрат чи підтримка в освіті дітей. Головне, щоб такі ініціативи були адресними і прозорими, без зайвої бюрократії.

Професійний розвиток працівників також заслуговує на окрему увагу. Учасники трудових колективів, які через обставини втратили звичні можливості, можуть бути інтегровані в нові проєкти завдяки програмам навчання чи перепідготовки. Це не тільки дає можливість залишитися активним членом колективу, але й відкриває нові перспективи для зростання.

Важливим елементом соціальної роботи стає налагодження співпраці з громадськими організаціями. Такі партнерства допомагають підприємствам залучати зовнішні ресурси, знання і досвід. Наприклад, волонтери чи представники громадських об'єднань можуть організовувати спільні акції, надавати консультації або забезпечувати гуманітарну допомогу для родин працівників.

Ще одним кроком до вдосконалення соціальної роботи є створення системи моніторингу результатів. Постійний аналіз впливу соціальних програм дозволяє не лише оцінити їхню ефективність, а й вчасно вносити зміни, щоб вони краще відповідали актуальним потребам. Така робота повинна бути не разовою, а постійною, щоб враховувати зміну ситуації в регіоні.

Соціальна робота в прифронтових зонах – це не лише спосіб підтримати працівників. Це інструмент, який дозволяє будувати майбутнє навіть у найскладніших умовах. Вона має стати частиною стратегії розвитку підприємств, які прагнуть не тільки

забезпечувати економічну стабільність, але й створювати позитивний вплив на громади, де вони працюють. Такий підхід допоможе не лише стабілізувати ситуацію, а й стати джерелом натхнення і надії для багатьох людей.

Соціальна робота на підприємствах, розташованих у прифронтових районах, перебуває у стані адаптації до винятково складних умов. Аналіз сучасного стану показав, що підприємства стикаються з численними викликами, зокрема психологічною напругою працівників, нестабільністю житлових умов і складнощами у забезпеченні базових соціальних послуг. Водночас, ці умови створюють нові можливості для інноваційного підходу до соціальної підтримки, що може стати каталізатором позитивних змін у цих громадах. Проведене дослідження дозволило окреслити ключові проблеми працівників і їхніх родин. Однією з основних є психологічний тиск, викликаний нестабільністю та небезпекою, який впливає на ефективність праці й загальний емоційний стан. Іншою суттєвою проблемою є відсутність чіткої системи соціальної підтримки, яка б враховувала специфіку роботи у прифронтових умовах. Зокрема, працівники часто відчують нестачу доступу до якісної медичної допомоги, освіти для дітей та програм професійного розвитку, що призводить до погіршення життєвих перспектив у регіоні. На основі визначених викликів і потреб було запропоновано низку рекомендацій для підприємств і органів місцевого самоврядування. Основний акцент зроблено на створенні персоналізованих програм підтримки працівників і їхніх сімей, розробці інтегрованих ініціатив у співпраці з громадськими організаціями та вдосконаленні психологічної підтримки на робочих місцях. Впровадження таких заходів не лише підвищить ефективність роботи підприємств, а й сприятиме формуванню соціальної стійкості громад у прифронтових районах. Подальші дослідження повинні зосередитися на поглибленому вивченні ефективності впроваджених рекомендацій та розробці нових методів оцінки соціального впливу.

Левенець О. А.
*кандидат психологічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОМАЛЮНКІВ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Формування професійної ідентичності соціального працівника є складним і багатовимірним процесом, що включає розвиток особистісних якостей, професійних навичок і емоційної стійкості. За нашими дослідженнями, багатьох студентів до соціальної роботи привертають її ціннісні засади, бажання допомагати іншим, можливість розвитку та самореалізації, особистий досвід (дехто мав у житті ситуації, коли сам або його близькі потребували допомоги соціальних працівників і це вплинуло на професійний вибір). Разом з тим, одним із викликів професії є значне емоційне навантаження через високу відповідальність, складні життєві історії клієнтів, етичні дилеми тощо. Формування професійної ідентичності соціального працівника відбувається не лише через освіту, практичний досвід та етичні завдання, але й через методи самопізнання та рефлексії.

Одним із ефективних інструментів у цьому процесі є психомалюнки – проєктивний метод, який дозволяє соціальному працівнику краще відчувати свої емоції, внутрішнє переконання та професійні орієнтири. Використання таких засобів дає можливість розкрити творчий потенціал, сприяє самовираженню та зниженню стресу. Психомалюнки сприяють самопізнанню, розвитку емоційної стійкості та усвідомленню власної професійної ролі. Наприклад, аналізуючи свої малюнки, майбутні соціальні працівники можуть усвідомити певні тригери чи проблемні моменти, які впливають на їхній стан. Арт-техніки в цілому базуються на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Це відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації – розкритті широкого спектру можливостей людини. Методика може використовуватися під час занять, тренінгів, семінарів та супервізій. Пропонуємо до розгляду декілька важливих принципів застосування психомалюнків у процесі формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників.

До загальних принципів використання психомалюнків можна віднести принцип створення безпечного середовища. Студентам важливо почуватися комфортно, щоб вони могли відкрито висловлювати свої думки та почуття. Необхідно пояснити, що неважливо, наскільки гарно вони малюють, головне – сенс та символіка зображення. Перед початком заняття викладач пояснює, що робота з психомалюнком – це інструмент самодослідження, а не психологічна діагностика. (Кожен учасник аналізує свій малюнок самотійно, викладач може лише допомогти поставити уточнюючі запитання). Учасники мають можливість самовиразитися через малюнок без страху осуду або зовнішніх оцінок. Малюнок показує суб'єктивне бачення студента, тому важливо уникати нав'язування «правильних» трактувань. Методика може виявити приховані страхи, конфлікти чи внутрішню напругу, тому необхідно забезпечити психологічну безпеку студентів під час аналізу малюнків. У разі розвитку сильних

емоційних реакцій викладач повинен бути готовим надати підтримку або перенаправити студента до відповідного фахівця (наприклад, університетського психолога).

Наступний принцип – конфіденційність: результати роботи студентів не обговорюються поза групою, якщо це не узгоджено з учасниками. Також заздалегідь обговорюється можливість відмовитися від обговорення власного малюнка, якщо тема надто чутлива і студент може не впоратися зі складними емоціями або не хоче виносити свою проблему на загальне. Студенти можуть вибрати, чи хочуть вони поділитися своїм аналізом із групою або лише з викладачем. Кожен студент самостійно визначає, наскільки детально він готовий аналізувати свій малюнок.

Ще однією необхідною умовою психомалюнків є гнучкість у виконанні – студентам можна дозволити використовувати різні матеріали: кольорові олівці, фарби, маркери тощо. Безумовно, малюнки бажано виконувати у кольорах та згідно заданої теми. Разом з тим, існують ситуації, коли студенти свідомо або несвідомо змінюють інструкцію викладача. На нашу думку, це може бути додатковою темою для обговорення.

Як було зазначено вище, метод психомалюнків, перш за все, спрямований на усвідомлення власних емоцій, мотивацій і професійних орієнтирів через активну рефлексію. Принцип активного саморефлексивного аналізу реалізується через низку запитань: «Що ви хочете висловити через цей малюнок? Які почуття виникли під час малювання? Як цей малюнок відображає ставлення до певної проблеми?» Також викладач стимулює до аналізу зв'язку між особистим і професійним, запитуючи, як зображене може вплинути на їхню майбутню діяльність.

Як ми вже зазначали, методика психомалюнків має не лише психотерапевтичне значення, але й конкретний вплив на професійне становлення майбутніх соціальних працівників. Принцип інтеграції у професійну підготовку може реалізовуватись через підбір тем для малюнків. Наприклад: «Я і моя професія». (Усвідомлення власної ролі у сфері соціальної роботи). У процесі малювання студентам необхідно зобразити себе у професійному середовищі: як вони бачать свою роботу, які для цього є ресурси, які труднощі можуть виникати. Цікавим для студентів виявився малюнок «Професійне дерево». Мета цього малюнку – визначення особистих та професійних ресурсів. У зазначеному малюнку коріння символізують знання, навички та особистісні якості, стовбур – професійні принципи та досвід, гілки – можливості варіанти розвитку та кар'єрні перспективи тощо. Значний терапевтичний потенціал має малюнок «Мій страх у професії», який дає змогу усвідомити та подолати професійні страхи.

Таким чином, аналіз зображень може проводитися з урахуванням професійних компетенцій – наприклад, студентам пропонують відобразити свої навички або труднощі, з якими вони можуть зустрітись в професійній діяльності. Важливо підкреслити значення психомалюнків як способу розуміння власного професійного шляху, а не як діагностичного інструменту.

Ще один принцип – принцип міжособистісного обміну (взаємодії) та групової динаміки. Його сутність полягає в тому, що обговорення малюнків у групі може сприяти кращому розумінню професійної ідентичності через колективний досвід.

Викладач організовує групове обговорення, де студенти можуть поділитися своїми думками, обговорити висновки та можливі зміни у професійних установах. Викладач робить підсумковий коментар щодо значення саморефлексії у формуванні професійної ідентичності. Психомалюнки працюють не ізольовано, а в поєднанні з іншими методами: груповими дискусіями, кейс-методом, рольовими іграми.

Таким чином, використання психомалюнків у навчанні майбутніх соціальних працівників розкриває їх професійні цінності, корегує певні страхи та вказує на можливості особистісного розвитку. Ця методика, на нашу думку, є ефективним інструментом самопізнання та формування професійної ідентичності, що сприяє підвищенню емоційної стійкості та впевненості у власних силах.

Литва Л. А.

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Визнання пріоритету етичних принципів над стандартами в соціальній роботі є визнанням пріоритету якості над інструментальним вирішенням випадку клієнта або у роботі із групою, спільнотою. Як наголошує Т. Семигіна [1], в Україні спостерігається певне відставання від глобальних процесів впровадження нових етичних принципів соціальної роботи [2], що були прийняті Міжнародною федерацією соціальних працівників та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи, які змінюють ідеологію професії, роблять її більш емансипативною і соціетальною.

Практика вітчизняної соціальної роботи стикається з викликами етичних дилем [3], які впливають на якість надання соціальних послуг і відкидають сучасну соціальну роботу у часи її становлення, не зважаючи на якісні взірці, що демонструють міжнародні проекти та залучення іноземних фахівців до діяльності державних та громадських організацій, зайнятих у цій царині.

З огляду на накопичений досвід та вразливий характер сучасних умов стану війни саме зараз постає нагальне питання розбудови організаційної культури соціальної роботи, зокрема у частині тлумачення етичних принципів.

Організаційна культура визначає систему цінностей та етичних принципів у професійному середовищі, унормовує моделі поведінки та професійних дій, що сприяють досягненню мети та завдань професійної діяльності, орієнтують емоційно-комунікативну складову діяльності, що створює унікальне з одного боку, з іншого – відповідне стандартам соціально-психологічне середовище професійної діяльності соціальних працівників.

В організаційній культурі соціальної роботи функціонують рівні, на яких розгортається діяльність фахівців: рівень організаційно-управлінський, який уособлює цінності та норми взаємодії соціальних працівників в професійному середовищі та їх підпорядкування; рівень взаємодії з клієнтом, де розгортаються практики професійної взаємодії з отримувачами соціальних послуг; рівень взаємодії із зовнішнім професійним середовищем, де формуються норми та цінності обміну практиками, досвідом, інструментарієм та загалом підвищенням кваліфікації соціальних працівників.

І кожен з цих рівнів має свою ієрархічну побудову – аксіологічна складова (етика, цінності); регулятивна – норми та моделі, які забезпечують сталість; інституційна складова – середовища, у яких розгортається практика соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Семигіна Т.(2019). Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму, №1, 70-85. DOI: <https://doi.org/10.33287/11196>
2. Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту «Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України» N 1965 від 09.09.2005 р. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text>
3. Безверхий О. (2021). Емпіричне дослідження дотримання правил професійної етики фахівцями з соціальної роботи. Scientific Issues of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology, 67, 112-117. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2021-67-112-117>

Литвиненко І. В.

аспірант

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ ГРОМАД ДО ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

В умовах воєнного стану соціальні підприємства відіграють ключову роль у підтримці громад та їхньому соціальному розвитку. По-перше, вони сприяють працевлаштуванню вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю та жінок, які втратили основне джерело доходу через війну. По-друге, такі підприємства забезпечують гуманітарну підтримку, постачаючи необхідні товари та послуги тим, хто опинився у скрутному становищі. Наприклад, низка українських соціальних підприємств під час війни репрофілювала свою діяльність на виготовлення військового одягу, засобів гігієни та предметів першої необхідності.

Додатково соціальні підприємства сприяють психологічній реабілітації та соціальній інтеграції постраждалих. Зокрема, вони розвивають ініціативи, спрямовані на відновлення емоційного стану громадян через арт-терапію, освітні програми та реабілітаційні центри. Як показує досвід європейських країн, у постконфліктних

суспільствах соціальні підприємства можуть стати важливим інструментом згуртованості громад, сприяючи взаємопідтримці та відновленню економічної стабільності.

Війна значно вплинула на ринок праці в Україні, спричинивши масове безробіття та зміну економічних пріоритетів. Соціальні підприємства забезпечують робочі місця для вразливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, осіб з інвалідністю та жінок, які втратили засоби до існування. Вони пропонують не лише можливість працевлаштування, а й професійне навчання та перекваліфікацію. Наприклад, низка українських соціальних підприємств перепрофілювала свою діяльність, створивши швейні виробництва, де виготовляють військовий та цивільний одяг, або переробні майстерні, що сприяють циркулярній економіці та створюють додаткові робочі місця.

Військові дії загострили проблему гуманітарної кризи, зробивши соціальні підприємства важливими гравцями у забезпеченні базових потреб населення. Вони займаються виготовленням та розподілом продуктів харчування, медичних товарів, засобів гігієни та життєво необхідних речей для постраждалих від війни.

Значну роль у цьому процесі відіграють соціальні кооперативи та благодійні фонди, які функціонують за принципами соціального підприємництва. Вони залучають міжнародну допомогу, співпрацюють із громадськими організаціями та використовують прибутки для розширення своїх гуманітарних програм. Наприклад, українські ініціативи, такі як "Добробут громад", організовують логістику доставки товарів у зони активних бойових дій, забезпечуючи підтримку найбільш уразливих верств населення.

Окрім матеріальної допомоги, соціальні підприємства активно працюють у сфері психологічної підтримки та реабілітації. Війна спричинила поширення психологічних травм серед населення, особливо серед ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, дітей та родин загиблих військовослужбовців. У кризових умовах українські соціальні підприємства адаптували свою діяльність, зосередившись на гуманітарній допомозі, працевлаштуванні, психологічній підтримці та відновленні місцевих громад. Нижче розглянуто кілька успішних прикладів таких підприємств.

"Ветеранхаб" є однією з ключових соціальних ініціатив, що забезпечує реінтеграцію військових у цивільне життя. Організація пропонує комплексну підтримку, включаючи психологічну допомогу, юридичні консультації та сприяння працевлаштуванню ветеранів. Під час війни діяльність "Ветеранхабу" значно розширилася – вони організували освітні програми для адаптації військових до цивільного ринку праці, а також розробили ініціативи для підтримки родин загиблих військовослужбовців.

"Re:ban" – це соціальне підприємство, яке виготовляє сумки та аксесуари з перероблених банерів. До повномасштабного вторгнення компанія зосереджувалася на екологічних аспектах бізнесу, однак з початком війни її діяльність набула гуманітарного характеру. Частина прибутку спрямовується на підтримку внутрішньо переміщених осіб, а також на виробництво необхідних матеріалів для військових. Крім того, підприємство працевлаштовує осіб, які втратили роботу через війну, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов.

Соціальна пекарня "Good Bread" до війни спеціалізувалася на працевлаштуванні людей з ментальними порушеннями. Після початку воєнних дій підприємство розширило діяльність, перепрофілювавши виробництво для забезпечення гуманітарних потреб. Вони почали випікати безкоштовний хліб для переселенців, лікарень, військових частин та волонтерських організацій. Такий підхід не лише допоміг нужденним, а й зберіг робочі місця для працівників з інвалідністю, забезпечуючи їх стабільним доходом.

Соціальні підприємства можуть стати рушійною силою суспільної згуртованості, створюючи робочі місця, реінтегруючи ветеранів, підтримуючи людей, які втратили житло та роботу, та сприяючи загальному відновленню країни.

Після завершення війни ключовими завданнями для України будуть економічна стабілізація та соціальна реабілітація. Соціальні підприємства, орієнтовані не лише на отримання прибутку, а й на вирішення суспільних проблем, можуть стати важливим елементом цього процесу.

Працевлаштування ветеранів та внутрішньо переміщених осіб. Багато соціальних підприємств зможуть створювати робочі місця для осіб, які повернулися з фронту або були вимушено переміщені через війну.

Після війни багато громад стикнуться з проблемами соціальної дезінтеграції через вимушене переселення населення, втрату довіри до державних інститутів та психологічні травми. Соціальні підприємства можуть стати ключовими агентами соціальної згуртованості.

Попри значний потенціал соціальних підприємств, їхній розвиток у післявоєнній Україні стикатиметься з рядом труднощів: відсутність законодавчого регулювання - Українське законодавство досі не визнає соціальне підприємництво на рівні окремого правового статусу, що ускладнює доступ до державної підтримки; відсутність інвестицій та нестача стартового капіталу можуть уповільнити розвиток соціальних ініціатив; велика кількість кваліфікованих спеціалістів виїхала за кордон або змінила сферу діяльності через війну.

Шляхи подолання: адвокація законодавчих змін. Громадянське суспільство та міжнародні партнери можуть сприяти розробці та прийняттю закону про соціальне підприємництво; державні та міжнародні грантові програми. Надання фінансової підтримки для соціальних підприємств з боку міжнародних організацій та українських органів влади; освітні програми. Навчання підприємців основам соціального бізнесу та залучення молоді до підприємницької діяльності.

Післявоєнна відбудова України вимагатиме комплексного підходу, де соціальні підприємства відіграватимуть важливу роль у зміцненні економіки та соціальної згуртованості. Вони сприятимуть інтеграції ветеранів, підтримці громад, створенню нових робочих місць та відновленню регіонів. Для реалізації потенціалу соціального підприємництва необхідні законодавчі зміни, фінансова підтримка та розвиток освітніх ініціатив. Довгострокова перспектива соціального підприємництва полягає у формуванні стійкого суспільства, заснованого на довірі, кооперації та відповідальному бізнесі.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗЕЛЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ТЕРИТОРІЯХ, ЩО ВІДНОВЛЮЮТЬСЯ ПІСЛЯ КАТАСТРОФ

Зелена соціальна робота (від грецького oikos - оточення, середовище) – це наука про соціальні та психологічні аспекти взаємовідносин людини та довкілля (природного, штучного, соціального, культурного), яке органічно включене у життєдіяльність людини і є важливим чинником регуляції її поведінки та соціальної взаємодії.

Зелена соціальна робота як наука і практика почала розвиватися у другій половині ХХ століття на стику соціальної роботи та соціальної екології задля вивчення та впровадження широкого кола соціально-гуманітарних проблем взаємовідносин людини та довкілля. Вона створювалась на базі окремих досліджень психології людини, що зазнає певної дії чинників середовища – архітектурного, виробничого (ергономіка), рекреаційного, природного тощо і спрямована на допомогу організації природного середовища та розв'язання проблем виходу з екологічної кризи та відвернення екологічних катастроф [1].

Лена Домінеллі у книзі «Зелена соціальна робота» визначає зелену соціальну роботу як форму цілісної професійної практики соціальної роботи, що зосереджена на взаємозалежності та взаємодії між людьми і довкіллям та соціальній організації взаємин людей з флорою і фауною в їх фізичному середовищі проживання; у взаємодії між соціально-економічними та екологічними кризами які підривають добробут людей і планети Земля. Домінеллі наголошує на необхідності глибокої трансформації в осмисленні взаємозалежності та взаємодії між соціумом та довкіллям. [4].

На сьогодні предмет і завдання зеленої соціальної роботи значно розширилися і змінилися. Так, агресія Росії проти України спричиняє не лише людські трагедії та величезні економічні збитки. Довкілля – ще одна мовчазна жертва цієї війни, За даними Державної екологічної інспекції, понад 180 тисяч квадратних метрів ґрунту забруднено шкідливими речовинами. Понад 2 млн квадратних метрів землі завалені залишками знищених боєприпасів.

Більше того – багато територій України потребує розмінування. Понад 680 тис. тон нафтопродуктів згоріло за час обстрілів, що призвело до значного забруднення повітря, понад 23 тисяч гектарів лісу було спалено ракетами чи снарядами – на відновлення частини лісових площ знадобиться щонайменше 10 років, в акваторії Чорного моря загинули щонайменше 50 тисяч дельфінів. Загибло понад 6 мільйонів свійських тварин, можливе знищення сотень тисяч або навіть мільйонів диких тварин [2, 3]..

Захоплення російськими військовими ЗАЕС створює потенційну радіоактивну загрозу для всієї Європи. За оцінками екологів, у разі вибуху площа потенційної зони відчуження становитиме до 30 тис. квадратних кілометрів. Масштабні пожежі на інфраструктурних та промислових об'єктах призводять до отруєння повітря, особливо

небезпечними речовинами, які можуть переноситися вітрами на великі відстані. Держава-агресор продовжує вчиняти нові акти екологічного терору в Україні.

Разом із тим, впродовж військових дій, було звільнено низку територій, куди можуть повертатися не тільки місцеві жителі, але й біженці та переселенці з окупованих територій. Зокрема, можна згадати такі звільнені території що знаходяться біля Києва: Буча, Ірпінь, Гостомель котрі, за певних умов, відновлюються завдяки як державним організаціям, так і волонтерам, котрих обирають серед студентської молоді. Це, наприклад можуть бути студенти, що вивчають спеціальність «Соціальна робота» або ж ті фахівці, що вже отримали дану спеціальність.

Тут ми бачимо поєднання співпраці соціальних працівників у сфері зеленої соціальної роботи та студентів, що навчаються за спеціальністю «соціальна робота», адже таким чином. За такою схемою, як відновлювалися Буча, Ірпінь, Гостомель та інші міста і села Київської області, можуть відновлюватися й інші території котрі звільнилися під час війни в Україні.

Так, спочатку соціальні працівники створюють проект та пишуть грант для фінансування даного проекту та запрошують військових для розмінування території, оскільки вони не можуть організовувати прибирання довкілля у лісі, у лузі чи біля річок та озер, якщо там не проводилося розмінування території. І, навіть, прибудинкові території, наприклад, території біля школи, лікарні, підприємства мають бути уважно оглянутими.

Після цього – запрошуються для проходження практики студенті, що навчаються за спеціальністю «соціальна робота». Соціальні працівники організують, перш за все, побудову тимчасового житла для переселенців (за необхідності) та ремонт пошкоджених квартир чи будинків та відновлення території населеного пункту. Студенти-волонтери, у свою чергу, допомагають, проходячи навчальну практику із соціальної роботи

Крім того, вже зараз, під час війни та окупації частини нашої країни, потрібно створювати проекти, спрямовані на відновлення мирного життя в Україні. Зазначені проекти мають відповідати двом принципам: принципу суб'єктності та принципу екологічності. Принцип суб'єктності у даному випадку (випадку створення життєвого середовища) полягає у тому, що це середовище має відповідати інтересам і потребам тієї людини, або громади, яка буде жити у цьому середовищі, але з урахуванням принципу екологічності. Принцип екологічності, у свою чергу полягає у наступному: суб'єкт має створювати та розвивати таке середовище, яке, у свою чергу, стане умовою розвитку суб'єкта [1].

Отже завдання та функції зеленої соціальної роботи, з одного боку є сталими, тобто соціальні працівники мають зберігати, організовувати, розвивати довкілля і створювати його елементи та допомагати громадам, а з іншого – відповідати на нагальні потреби суспільства та країни у цілому.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни «Зелена соціальна робота» / уклад. А.М. Львовчкіна, Київ: Компринт, 2024 – 37с.

2. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. – 382 с.
 3. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с.
 4. Dominelli L Green social work, political ecology and environmental justice. In: Webb SA (ed.) The Routledge Handbook of Critical Social Work Routledge. Routledge International Handbooks. London: Routledge, 2019. pp. 233-243. [Електронний ресурс]
<https://doi.org/10.4324/9781351264402-21>
-

Люта Л. П.

кандидат соціологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

СОЦІАЛЬНА РЕПУТАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ГРОМАД

Проблематикою соціальної репутації займалися в соціології організацій, маркетингу, праві та політології. Сьогодні це поняття наповнюється іншим сенсом і часто пов'язується з соціальною відповідальністю. Проте у вітчизняній науці проблема майже не розглядається, ні в соціологічному, ні в психологічному енциклопедичному словнику немає визначення. Тлумачний словник трактує це поняття як, громадська думка про когось чи щось, соціальну оцінку чи усталеним уявленням про особу чи об'єкт, що впливає на ставлення суспільства до цієї особи чи об'єкту [1].

Традиційно репутація сприймалася як частина іміджу організації. Однак імідж завжди пов'язаний з конкретною організацією або компанією. Формування іміджу це тривалий та керований процес. Коли постає питання соціальної репутації - це про ім'я конкретної людини, конкретного власника, керівника, управляючого. Імідж завжди створений, управління іміджем це процес. Репутація – це оцінка, судження щодо вчинків, подій, рішень. Вона може бути як стихійна, так і сформована.

Репутація завжди реальна, це реальні вчинки і дії. Вона довго і наполегливо напрацьовується. Втратити репутацію можна лише один раз. Імідж інколи штучно сформований і може мати лише дещо спільне з реальним об'єктом. Тому існують різні прийоми PR, щодо підвищення іміджу, контрреклами та позиціонування об'єкту.

Найрозповсюджене визначення репутації – усталене уявлення, усталена громадська думка. Вона може поставати як форма контролю та зобов'язувати нас до певної поведінки, щоб відповідати своєму реноме. В якійсь мірі реноме відсилає нас до стереотипів. Це звичне традиційне сприйняття тих чи інших осіб, організацій, феноменів.

Імідж часто плутають з соціальними стереотипами. Наприклад: «Німеччина - це порядок», «Франція – це смачно», «Україна – співоча», «Українки – гарні жінки». Якщо ти себе ідентифікуєш як українка, тих стаєш заручником того стереотипу, яке склалося по відношенню до твоїх співвітчизниць.

Останнім часом використовується поняття мегареноме, яке фіксує певну репутаційну якість в максимально глобальному сенсі, що дорівнює ідеалу. Сполучені

Штати – країни безмежних можливостей; Китай – виробляє все; Україна захищає всю Європу [2].

Репутація – це можливості. Без репутації у сучасному світі можливості можуть навіть не виникнути. Сьогодні те, ким Ви є, означає більше, ніж те, що Ви робите. Так, купувати хороший товар готові 43% покупців, а купувати товар у компанії з хорошою репутацією – 57%. Інвестувати в хороший товар готові 37% людей, а в компанію з хорошим іменем – 63% [3].

На сьогодні проблема репутації вийшла за межі економічних взаємодій і стала елементом соціального буття. Проблема виникла і набула достатньої гостроти у зв'язку з масовими міграційними процесами, а також значними змінами у соціальному статусі значущих груп населення. Наведемо приклади, проблема репутації виникла в українських біженців в Європі. Виявилося, що сприйняття і імідж українців був тільки відправною точкою для формування їх репутації в Європі. Наведемо інший приклад, демобілізовані військові та особливо ті хто отримав інвалідність, в результаті бойових дій, мають «напрацьовувати» власну репутації. І тут вочевидь постає різниця між іміджем та репутацією: імідж утворюється як сукупний образ, в першу чергу за рахунок активності ЗМІ, а репутація виникає як реальний результат, реальної взаємодії конкретних людей. Таким чином, ми можемо стверджувати, що проблема іміджу лежить у просторі соціальної перцепції, тоді як репутація лежить у просторі соціальної взаємодії.

Таке бачення робить проблему соціальної репутації однією з ключових для сучасної соціальної роботи в Україні. Мільйони внутрішньо переміщених осіб, які мають напрацювати нову соціальну репутацію в місцях переселення. Сотні тисяч військовослужбовців, які повернуться з війни, будуть змушені напрацювати нову для себе і всього суспільства репутацію ветерана. На сьогодні ніхто не знає, яка це буде репутація, які ознаки увійдуть у ці репутаційні характеристики.

Проте, вже очевидно, що підтримка людей у напрацюванні репутації стане однією з вагомих задач соціальної роботи в громадах. Якщо ми приймаємо тезу, що репутація встановлюється в процесах реальної взаємодії, то організація взаємодій, піклування про їх позитивну спрямованість і соціальну якість, стануть провідними задачами соціальної роботи в громаді.

До цього слід додати, що на відміну від іміджу та соціальних стереотипів, репутація завжди є індивідуалізованою. А точніше, репутація завжди належить конкретному суб'єкту соціальних взаємодій. Треба враховувати, що таким суб'єктом, може поставати, не тільки окремий індивід, але й певна фіксована соціальна група, де кожний конкретний індивід, виступає як уособлення групи в цілому.

Ми вважаємо, що подальша теоретична та емпірична розробка проблеми соціальної репутації стане невід'ємною складовою у вирішенні таких глобальних проблем нашого суспільства як соціальна інтеграція, соціальна довіра та соціальне благополуччя в кожній громаді та спільноті.

Список використаних джерел

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#>:

2. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5763ecd4bfbf9/>
 3. <https://ufuture.com/uk/reputatsiya-yak-klyuchovij-aktiv-oleg-kershis-ta-dmitro-zvyeryev-pro-novi-realiyi-dlya-biznesu/>
-

Маринич В. О.

*студентка 3 року навчання ОС «Бакалавр»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

Стульнікова Л. Ю.

*кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри соціальної роботи
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

СТРАТЕГІЧНІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Значущість соціальної роботи в умовах нових викликів з кожним роком зростає, а отже зростає і навантаження на фахівців соціальної сфери. Відтак, професійні обов'язки соціальних працівників на сьогодні значно розширилися та змістовно доповнюються психологічними, медичним компонентами тощо, зокрема, й у сфері охорони здоров'я. Сьогодні соціальні працівники у сфері охорони здоров'я сприяють покращенню доступу до медичних послуг, забезпечують психологічну та соціальну підтримку, допомагають пацієнтам адаптуватися до змін у здоров'ї та координують процес реабілітації. Однак робота в цій сфері має значущі виклики, зокрема емоційне напруження, нестача ресурсів, високі вимоги та складні етичні дилеми з якими стикаються фахівці. Саме тому розробка та впровадження стратегічних програм підтримки соціальних працівників в сфері охорони здоров'я є завданням не тільки на рівні держави та громадських організацій, а й закладів вищої освіти, які здійснюватимуть підготовку фахівців за спеціальністю «Соціальна робота та консультування» галузі знань «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення».

Фахівець котрий працює у сфері охорони здоров'я має володіти низкою нових компетентностей, які відповідатимуть роботі з пацієнтами медичних закладів. Такі спеціалісти допомагають пацієнтам впоратися з хворобами, надаючи додаткові соціальні послуги та забезпечують доступ до медичної допомоги для вразливих груп населення, що особливо важливо зараз в умовах російсько-української війни. Тому соціальні працівники працюють з пацієнтами, які мають посттравматичний стресовий розлад, страждають на хронічні захворювання, психічні розлади, мають обмежені фізичні можливості або соціальні проблеми, що ускладнюють лікування [1].

Додатково, роль соціального працівника полягає у сприянні комунікації між пацієнтом, його сім'єю та медичним персоналом, пояснюючи пацієнтам їхні права,

обов'язки та координують в системі охорони здоров'я. Крім того, такі фахівці беруть участь у розробці політики щодо громадського здоров'я та медико-соціальної допомоги.

Водночас, на сьогодні, для забезпечення цілісного компоненту роботи та підтримки соціальних працівників, які працюють у сфері охорони здоров'я є низка викликів, зокрема:

❑ неврегульованість на законодавчому рівні щодо чіткого розподілу повноважень між Міністерством охорони здоров'я та Міністерством соціальної політики, що створює труднощі у впровадженні комплексних медико-соціальних послуг, які ґрунтуються на біопсихосоціальному підході;

❑ недостатня координація та взаємодія між медичними закладами та соціальними службами ускладнює надання загальної допомоги пацієнтам та не дозволяє ефективно охопити всі аспекти потреб людей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

❑ обмежене фінансування та нестача ресурсів суттєво впливають на якість і доступність соціальних послуг у сфері охорони здоров'я. Особливо гостро ця проблема відчувається в сільській місцевості та віддалених регіонах, де відсутня необхідна інфраструктура для інтеграції медичних і соціальних послуг;

❑ кадровий дефіцит є важливою проблемою, адже в умовах зростання кількості людей, які потребують медичної допомоги через хвороби та травми, спричинені війною, соціальне навантаження на працівників зростає [2, с. 151-152].

Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати стратегічні програми підтримки соціальних працівників у сфері охорони здоров'я.

Одним із ключових кроків для зміцнення позицій соціальних працівників у медицині є розробка та впровадження відповідної законодавчої бази, що буде розмежувати функції Міністерства охорони здоров'я та Міністерства соціальної політики, що дозволяють створити ефективну систему інтегрованих медико-соціальних послуг. Також необхідно затвердити стандарти соціальної роботи та розширення кваліфікаційних вимог до соціальних працівників у медичних закладах. Важливим етапом стане введення штатних посад соціальних працівників у лікарнях та медичних центрах, які забезпечують психосоціальну підтримку для тих, хто її потребує.

Крім того, підготовка компетентних соціальних працівників, які можуть ефективно працювати у сфері охорони здоров'я, є важливим аспектом стратегії підтримки. Для цього необхідно розробити спеціалізовані освітні програми в закладах вищої освіти, які включають не тільки основи соціальної роботи, а й знання про специфіку медичної допомоги, психологічну підтримку, особливості роботи з людьми з інвалідністю, психічними розладами та хронічними захворюваннями. Важливим кроком стане розвиток дуальної освіти, яка передбачає поєднання теоретичної підготовки з практичним навчанням у медичних закладах, а регулярні тренінги, семінари та курси дозволять адаптуватися до сучасних викликів, вдосконалювати свої навички та впроваджувати новітні методики соціальної роботи в медичній сфері.

Для ефективної підтримки соціальних працівників також необхідно забезпечити їх інтеграцію в систему охорони здоров'я, що можна реалізувати шляхом впровадження пілотних проєктів у медичних закладах, що дозволить протестувати ефективність різних

моделей медико-соціальної роботи. Важливо також відмовитися від практики розподілу соціальних послуг за окремими категоріями потреб (наприклад, ветерани війни, люди з ВІЛ/СНІД, онкохворі), адже такий підхід часто призводить до стигматизації та обмежує доступ до необхідної допомоги. Натомість варто створювати універсальні програми, що орієнтовані на індивідуальні потреби кожного пацієнта.

Ефективна підтримка соціальних працівників неможлива без належного фінансування, тому важливо включити соціальну роботу до державних програм фінансування охорони здоров'я. Для цього необхідно залучати міжнародні гранти, інвестиції та співпрацювати з благодійними фондами, що сприятиме розвитку інтегрованих послуг. Відповідно, забезпечення достатнього фінансування дозволить підвищити заробітну плату соціальних працівників, що сприятиме зниженню кадрового дефіциту та покращенню якості послуг.

Додатково, щоб підвищити престиж соціальної роботи у сфері охорони здоров'я та сприяти розвитку цієї професії, необхідно проводити інформаційні кампанії, що будуть підвищувати обізнаність громадськості про важливість соціальних працівників у цій сфері. Для цього можна організовувати тренінги, воркшопи та семінари, де учасники будуть обмінюються досвідом і знаннями, що дозволить вдосконалювати навички та впроваджувати найкращі практики у професійній діяльності.

Крім того, для забезпечення стабільного розвитку соціальної роботи у сфері охорони здоров'я необхідно впровадити систему моніторингу та оцінки ефективності вже реалізованих програм, що дозволить виявити недоліки, вдосконалити існуючі методики та впроваджувати інноваційні підходи. Оцінка ефективності повинна базуватися на зборі та аналізі даних про результати соціальної роботи, адже регулярний аналіз даних дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо подальшого розвитку соціальних програм у галузі охорони здоров'я [2, с. 153].

Соціальні працівники у сфері охорони здоров'я відіграють надзвичайно важливу роль, проте їхня діяльність потребує суттєвої підтримки на державному рівні. Тому впровадження стратегічних програм, які включають законодавчі ініціативи, освітні реформи, фінансову підтримку, інтеграцію соціальних послуг у медичну систему, інформаційно-просвітницьку діяльність та моніторинг, дозволить підвищити якість соціальної роботи в сфері охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Осадча К. Діяльність соціального працівника у реабілітаційному закладі сфери охорони здоров'я : кваліфікаційна робота. Український католицький університет. Львів, 2024. 48 с.
2. Семигіна Т., Столярик О. Соціальна робота в охороні здоров'я України: виклики та перспективи. Humanitas, 2024. № 3. С. 147–153.

Марчинська О. С.
студентка 2 курсу спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ОП «Соціальна робота»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

Мирончук Т. А.
студентка 2 курсу спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ОП «Соціальна робота»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ЗБЕРЕЖЕННЯ БАЛАНСУ В САМОРОЗВИТКУ І САМОРЕСУРСНОСТІ У ПРАКТИЦІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.

Вступ. Високий рівень навантаження, психологічна напруга та екстрена необхідність прийняття складних рішень у роботі з вразливими категоріями населення, сильно впливають на емоційний стан соціальних працівників. Такий спосіб життя швидко виснажує ресурсний потенціал фахівця і стає ключовим фактором його професійного вигорання. Тому їм необхідно постійно відновлюватись, аби ефективно взаємодіяти з людьми, які потребують допомоги.

Виклад основного матеріалу. Актуальність теми полягає у відсутності належної уваги до власних ресурсів, яке може призвести до зниження якості надання соціальних послуг, зростання рівня професійної деформації та навіть відмови від професійної діяльності. Тому наш теоретичний аналіз, який досліджує методи і стратегії постійної підтримки самовідновлення та саморесурсного стану є важливим фактором сучасної практики соціальної роботи.

Нашою метою у теоретичному дослідженні проблеми, вбачаємо – висвітлити основні підходи до збереження самовідновлення і саморесурсного стану фахівця, визначити фактори, що впливають на його підтримку, та запропонувати методологічні засади саморегуляції, які сприятимуть стійкому професійному розвитку фахівців соціальної сфери [5].

Сучасний соціальний працівник – це людина, що має не лише глибокі професійні знання, а й постійно вчиться новим психологічним навичкам, та удосконалює набуті. Емпатія дозволяє краще розуміти почуття і потреби клієнтів, проте надмірне співпереживання чужому болю, може заважати приймати раціональні рішення. Постійна комунікація це невід'ємна частина робочого процесу, яка є необхідною для отримання інформації, проте забирає досить багато енергії. Феномен саморефлексії полягає в процесі селективного фільтрування інформації, що визначає, які елементи варто зберегти в пам'яті, а які залишити як резервні. Навіть після завершення усвідомленої рефлексії мозкова активність продовжує виконувати свої функції у фоновому режимі. При пробудженні наступного ранку ви ніколи не забудете ті аспекти, які мають для вас важливе значення, але водночас не пригадаєте деталей, яким учора не приділили належної уваги. [5].

Саморесурсність як концепт у даній професійній діяльності показує здатність до рефлексії, підтримки власного психоемоційного стану та використання ефективних стратегій подолання стресу. Вона продукує внутрішні і зовнішні чинники такі як: психологічна стійкість, мотивація, а також професійний розвиток.

Власне, поняття ресурс (від латин. – *resurgere* – знову підійматися, знову виникати) трактується, як запас; засіб, можливість, якими можна скористатися у разі необхідності. А сутність визначається, як джерело чого-небудь.

Саморесурсність - здатність самостійно забезпечувати свій розвиток і функціонування без зовнішньої підтримки, залучаючи внутрішні і зовнішні ресурси задля подолання труднощів на шляху до цілі.

Щодо факторів, які впливають на розвиток особистості соціального працівника в першу чергу варто зазначити про важливість фахової підготовки, яка формує базові знання та навички соціального працівника. Якщо спеціаліст сумнівається у власній компетентності, то його обов'язком буде підвищувати практичні вміння через додаткові курси, тренінги та майстер класи. В такому разі супервізія та наставництво допоможуть фахівцям отримувати підтримку, аналізувати професійні виклики та вдосконалювати навички через зворотний зв'язок [1, с. 87; 6, с. 20].

В ході нашого теоретичного дослідження проблеми, в літературних джерелах, ми виявили, що людина відчуває себе більш успішною та щасливою тільки тоді, коли її мозок чимось зайнятий. Важливо ставити чіткі години після яких, варто обмежити бесіди, рефлексію про випадки чи розмови про роботу. Тоді кожен соціальний працівник знайде час на хобі або якусь зайнятість, яка буде відволікати його від основної роботи. Регулярний відпочинок, фізична активність та час проведений із сім'єю допомагають зберігати емоційний баланс [2, с.432].

Найважливішими компонентами цього процесу є наявність навичок саморегуляції та застосування супервізії, яка допомагає запобігти емоційному вигоранню. Рациональне поєднання емпатії з професійною дистанцією, ефективне управління комунікаційними завданнями та стратегічний підхід до навчання створюють умови для збереження ресурсного потенціалу соціального працівника та підвищення рівня надання соціальних послуг. Дослідження теми допоміг підтвердити, що впровадження практик саморегуляції, дотримання балансу між робочим часом і відпочинком, а також збереження особистих кордонів сприяють збільшенню професійного задоволення та тривалості кар'єри в соціальній сфері. Тому розвиток саморесурсності є важливим аспектом у процесі підготовки та подальшому супроводі спеціалістів у сфері соціальної роботи [3, с.44-52].

Висновки. Збереження саморесурсного стану соціального працівника виступає ключовим чинником його професійної стійкості та результативності. Соціальна робота залишається однією з найбільш емоційно і фізично виснажливих професій через постійний контакт із вразливими групами населення, високу емоційну напругу та необхідність приймати складні рішення. Отже, підтримка власних ресурсів має бути не тільки особистим пріоритетом, а й інтегрованою складовою системного підходу до професійного розвитку. Нами було виявлено, що саморесурсність відображає здатність

не лише зберігати, але й поповнювати власні внутрішні та зовнішні ресурси для стійкого функціонування в умовах інтенсивного навантаження.

Список використаних джерел

1. Капська А.Й., Волинська Л.В., Карпенко О.Г., Филипчук В.С. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / За ред. А.Й. Капської. – К.: ДЦСМ, 2003. – 87 с.
2. Крайнюк, В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія / В. М. Крайнюк. – Київ : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
3. Котвіцька, А. А. Синдром «професійного вигорання» у працівників фармацевтичної галузі / А. А. Котвіцька, Н. О. Пузак, О. А. Пузак // Соціальна фармація : стан, проблеми та перспективи : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернетконф., м.Харків, 27–30 квіт. 2015 р. – Харків, 2015. – С. 44–52.
4. Лапіна М. Д. Психологічні ресурси особистості в професійній діяльності соціального працівника. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 1. Т. 1. С. 62–66.
5. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
6. Пічкарь О.П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04.– Тернопіль: Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. В. Гнатюка, 2012. – 20 с.

Маслюк А. М.

*доктор психологічних наук, доцент,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
м. Київ, Україна*

Котух Є. В.

*кандидат технічних наук
Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка
м. Київ, Україна*

РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Кожна війна несе з собою в домівки й долі людей втрати, горе, страждання, розлуку, страх, розпач та, водночас, сміливість, стійкість, героїзм, відвагу, відданість, братерство, силу [3]. Ми є свідками хороброї звитяги у протистоянні українського народу своєму одвічному ворогу з півночі. Це триває вже понад 300 років. Нас намагаються знищити й будуть це робити за найліпшої нагоди. Ми часто вихоплюємо якийсь незначний елемент часу в історії й забуваємо дивитись вцілому на стосунки між українським і російським «братнім народом». За власними щоденними потребами й під тиском інформаційно-психологічних спеціальних операцій противника ми починаємо вірити у міфи про: «старшого брата, спільні слов'янські корені, як було добре в «совку» та ін. Ці наративи руйнують реальну картину життя й занурюють людей у «теплу ванну»

російської пропаганди. І що такого, що більшість українців у побуті говорить мовою ворога, ходить у російську церкву, слухає російську попсу, дивиться російські серіали... Та ніби ж нічого такого страшного в тому не має. Це ж нормально, ми громадяни світу, що хочу те й роблю. І завдяки такій ліберальній й толерантній політиці невтручання частина української молоді «по приколу» хоче в СРСР.

Ворог дуже сильний і підступний. Ми часто його недооцінюємо й це має негативні наслідки для українського народу. Росіяни діють комплексно й філігранно в царині просування своєї імперської політики. Тому, щоб вижити, маємо протистояти цьому. Так, вони мають колосальні ресурси й користаються цим. Те саме робить будь-яка країна дбаючи про свій геополітичний інтерес.

Що ми можемо протиставити нашому ворогу? На наш погляд, ставка має бути зроблена на молодь. Через 20 років вони керуватимуть Україною. Не потрібно віднаходити велосипед знову: аналізуй досвід інших й роби собі враховуючи ментальні особливості народу. І в цьому контексті, боротьби за майбутнє українського існування, якнайкращим чином можуть допомогти ветерани й ветеранки російсько-української війни.

Це надважливе завдання можуть зробити ті, хто став на захист своєї землі. Ми можемо почути дорікання від ветеранів: «Та я вже зробив/ла, що в моїх силах, тепер хай інші ще хоч щось зроблять». Однак парадокс полягає в тому, що молоді треба живий приклад, взірець для наслідування. Якщо ми не даємо своїх наративів про захист своєї землі, то це зроблять вороги. І знову матимемо війну в найближчому майбутньому. Й не факт, що буде знову такий надпотужний супротив ворогові українського народу. «Навіщо воювати – це ж наші брати й сестри». Тому маємо концентрувати увагу вже на підготовці молоді до боротьби з ворогом. Ми вбачаємо, що симбіоз взаємодії ветеранів і молоді, сприятиме кращій адаптації ветеранів до соціального життя та формуватиме свідому та патріотичну молодь для захисту України. Це безпрограшний варіант комунікації.

Маючи власну психотерапевтичну практику й допомагаючи ветеранам можу запевнити в тому, що соціальна зайнятість відіграє одну з ключових ролей у подоланні ветеранами невидимих наслідків війни. Робота включає ветерана й процес відновлення значно скорочується. Більшість ветеранів не бачать себе в громадському секторі життя: «А кому я потрібний? Хочу назад до своїх. Там все зрозуміло...». Наслідком втечі від себе є проблеми в сімейних стосунках, комунікації з соціумом, родичами, дітьми та ін. Стає все важче, навколо стіни, де багато несправедливості, здоров'я вже не те через мінно-вибухові травми, втрати побратимів... Як далі жити? Алкоголь вже не тамує біль, хочеться до своїх, навколо глухий кут куди не звертайся. Постійне безсоння й купа думок про які не хочеться говорити, цивільні не розуміють. Деякі з ветеранів, за ким зберегли робоче місце, відчувають відстороненість від колег і це пригнічує. Ветерани відчувають труднощі з працевлаштуванням.

За даними Департаменту у справах ветеранів США за 2016 рік, лише 44,2% ветеранів працюють [2]. Крім того, безпритульність є дуже серйозною проблемою для охорони здоров'я та реабілітації ветеранів. У штаті Вірджинія 16% бездомних є

ветеранами. Від загальної кількості населення ветерани становлять лише 10%, що свідчить про надмірну представленість серед бездомних [1].

Проблем дійсно існує багато. Та як їх вирішувати? В США ветерани з обмеженими можливостями можуть отримувати послуги віртуальної реальності: професійна реабілітація та працевлаштування, програма компенсованої трудової терапії, державні програми професійної реабілітації та програми реабілітації громади [4]. Фінансові можливості США дають змогу до застосування широкого спектру відновлюючих інтервенцій для ветеранів.

Починаючи з 2014 року Україна займається комплексною реабілітацією та реінтеграцією понад 2 мільйонів ветеранів і колишніх учасників бойових дій, що ускладнилося російським повномасштабним вторгненням. Ветерани/ки, які повертаються до цивільного життя, мають потребу у медичній допомозі, зокрема оздоровленні та фізичній реабілітації, працевлаштуванні та пошуку роботи. Гостро стоїть проблема в наданні кваліфікованої психологічної допомоги.

Одним із перспективних та дієвих механізмів соціалізації ветеранів/ок до соціуму є комунікація з молоддю в молодіжних організаціях. Маємо цілу низку молодіжних організацій, які мають глибоку історію, зокрема українська скаутська організація «Пласт» перший осередок якої почав працювати у Львові ще у 1912 році; СУМ (Спілка Української Молоді), яка зародилася в 1925 році у Києві як підпільна організація та ін. Серед сучасних організацій можна виокремити Братство козацького бойового Звичаю «Спас» засноване у 2008 році; Цивільний Корпус «Азов», що утворився у 2015 році та ін.

Спілкуючись з молодими людьми про бойовий досвід виживання, підтримки, командної роботи, психологічної стійкості, мужності та ін., ветерани/ки самі ж матимуть змогу швидше й якісніше адаптуватися до цивільного життя. Шлях до психологічного одужання в 1000 кілометрів починається з першого кроку – бажання ветерана/ки. Поступово крокуючи далі відбувається самозцілення від суспільно-корисної взаємодії з молоддю. Ти сам/а надихаєш інших і допомагаєш собі. Шлях боротьби за Україну трансформується від фізичного – окопу, до ментального – впливу на думки молодого покоління українців. Це надпотужна зцілююча комунікація, що піднімає нас над обставинами й допомагає знайти свій сенс життя.

Таким чином, ми вбачаємо, що одним із прогресивних й перспективних напрямків соціалізації ветеранів/ок до цивільного життя є військово-патріотичне виховання молоді. Майбутнє України формується вже сьогодні, тому важливо не втратити час і можливості у підготовці до подальшої боротьби.

Список використаних джерел

1. Департамент у справах ветеранів США. (2012). Профіль безпритульних ветеранів за 2009 та 2010 фінансові роки. URL: https://www.va.gov/vetdata/docs/SpecialReports/Homeless_Veterans_2009-2010.pdf
2. Департамент у справах ветеранів США. (2016). Ключові статистичні дані за статусом ветеранів та стажем роботи. URL: <https://www.va.gov/vetdata/docs/SpecialReports/KeyStats.pdf>
3. Євченко І. М. (2022). Емоційний стан українців під час російсько-української війни. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті

гуманістичної парадигми : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 квітня 2022 р.). Київ, С. 45–49.

4. Umucu, E. (2023). Employment and Rehabilitation for Veterans With Chronic Conditions and Disabilities: Strengths, Challenges, Opportunities, and Policy Suggestions. Rehabilitation Counselors and Educators Journal, 12(1). URL: <https://doi.org/10.52017/001c.5551>
-

Мустафасє Алім Нурі огли

аспірант 1 року навчання ОНП «Соціальна робота» (доктор філософії),

факультет психології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Чуйко О. В.

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,

факультет психології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Цифровізація соціальних послуг є ключовим напрямом модернізації державного управління в Україні, спрямованим на підвищення доступності, оперативності та прозорості соціального забезпечення в умовах безпрецедентних викликів. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році спричинило гуманітарну кризу, внаслідок якої кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) перевищила 5 мільйонів станом на початок 2025 року (за даними Міністерства соціальної політики України). Ця ситуація ускладнена руйнуванням інфраструктури, економічною нестабільністю та масовим переміщенням населення з окупованих територій. Традиційні паперові механізми надання соціальних послуг виявилися неефективними через бюрократичні затримки, корупційні ризики та фізичну недоступність у зонах бойових дій. У таких умовах цифрові технології, зокрема блокчейн і штучний інтелект (ШІ), стають не просто альтернативою, а стратегічною необхідністю. Дослідник Гриценко Г. зауважує, що в умовах воєнного стану питання цифровізації «потребує розробки та прийняття довгострокової стратегії цифрової трансформації та цифровізації», що «відповідає процесам євроінтеграції, підвищує рівень суспільної довіри між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та населенням країни чи територіальних громад, сприяє прозорій комунікації та гнучкості системи надання послуг» [1, с. 39-40].

Актуальність проблеми цифровізації соціальних послуг для ВПО зумовлена потребою адаптувати державну політику до воєнного стану, підвищити якість життя ВПО та розробити стійкі цифрові рішення.

Правова база цифровізації соціальних послуг в Україні базується на кількох ключових нормативних актах. Закон України "Про соціальні послуги" від 17 січня 2019 року № 2671-VIII [2] визначає загальні принципи надання соціальної допомоги, однак не враховує специфіку цифрових інструментів, таких як автоматизовані реєстри чи децентралізовані системи. Постанова Кабінету Міністрів України № 927 від 15 листопада 2019 року запровадила платформу "Дія", яка стала основою для електронних послуг, зокрема для ВПО [3]. Важливим кроком стало затвердження Постановою КМУ № 946 від 18 жовтня 2023 року ЄІССС, що забезпечує інтеграцію даних між державними органами для автоматизації виплат і спрощення доступу до послуг [4]. Проте правове регулювання залишається фрагментарним. Наприклад, відсутні чіткі норми щодо використання блокчейну, біг дата, для соціальних реєстрів чи ШІ для обробки даних, що створює юридичні прогалини в питаннях захисту персональних даних, відповідальності за технічні збої та етичного застосування алгоритмів.

Серед ключових інструментів цифровізації соціальних послуг для ВПО в Україні наразі є наступні:

- ЄІССС: Ця система, запущена у 2024 році, інтегрує дані з Пенсійного фонду, місцевих органів влади та соціальних служб, дозволяючи автоматизувати нарахування виплат. Наприклад, у 2024 році через ЄІССС було оброблено понад 800 тисяч запитів ВПО на одноразову допомогу.
- Мобільний застосунок "Дія": За даними Мінцифри, у 2024 році платформа обробила 1,5 мільйона запитів від ВПО, включаючи реєстрацію статусу, подання заяв на "єВідновлення" та отримання довідок. Проте її залежність від інтернету обмежує доступність у прифронтових зонах.
- Єдина база даних ВПО: Створена у 2014 році, вона залишається основою для обліку переміщених осіб, але страждає від дублювання даних і застарілих записів.
- Електронний кейс-менеджмент: Ця система, впроваджена в пілотному режимі у Львівській та Дніпропетровській областях, дозволяє соціальним працівникам координувати допомогу через єдину платформу, скорочуючи час обробки заявок на 30% (звіт Мінсоцполітики, 2024).

Аналіз OECD ("Digital Transformation in Ukraine", 2024) показує, що ці інструменти підвищують оперативність, але мають слабку інтеграцію з інноваціями та вразливість до кібератак [5]. Міжнародний досвід – (єдині реєстри в ЄС, біометрична ідентифікація в США, блокчейн-проекти ООН) демонструє потенціал для вдосконалення українських систем.

Водночас, цифровізація соціальних послуг для ВПО пов'язана з низкою ризиків:

- Кібербезпека: У 2023 році було зафіксовано 12 значних кібератак на державні реєстри, включно з "Дією", що призвело до тимчасового витоку даних 50 тисяч користувачів (Держспецзв'язок). У воєнний час це загрожує не лише конфіденційності, а й безпеці ВПО.
- Цифровий розрив: За даними ООН, 35% ВПО в сільських районах не мають доступу до стабільного інтернету, а 20% осіб старше 60 років не володіють базовими цифровими навичками (2024).

- Довіра населення: Скептицизм до цифрових платформ посилюється через непрозорість алгоритмів і попередні збої, як-от затримки виплат через технічні помилки в ЄІССС у грудні 2024 року [6].

Ці виклики потребують комплексного підходу: від посилення кіберзахисту до просвітницьких кампаній.

Вбачається, що перспективами цифровізації соціальних послуг для ВПО пов'язані з інтеграцією інноваційних технологій, зокрема:

1. Блокчейн: Децентралізовані реєстри можуть інтегруватися з ЄІССС для забезпечення прозорості виплат і захисту даних. Пілотний проєкт ООН в Україні (2023) із блокчейном для гуманітарної допомоги скоротив адміністративні витрати на 15% і усунув 98% випадків шахрайства.
2. Штучний інтелект: Алгоритми ШІ можуть аналізувати дані ЄІССС для прогнозування потреб ВПО (житло, медицина, освіта). Наприклад, у Литві (2023) ШІ скоротив час розподілу ресурсів для біженців на 40%. Чат-боти на базі ШІ, як-от у "Дії", можуть надавати консультації 24/7, зменшуючи навантаження на соціальних працівників.
3. Великі дані: Аналітика великих даних із ЄІССС і "Дії" дозволить оптимізувати розподіл ресурсів, виявляти кризові зони та уникати дублювання в реєстрах [7].

Таким чином, цифровізація соціальних послуг для ВПО є стратегічно важливим напрямом державної політики України в умовах війни. Платформи, такі як ЄІССС і "Дія", спрощують бюрократичні процедури й підвищують доступність, але їхній потенціал ще не розкритий повною мірою. Інноваційні технології – блокчейн, ШІ, великі дані – можуть значно покращити прозорість, безпеку та ефективність надання послуг. Аналіз правових аспектів, ризиків і перспектив дозволяє розробити практичні рекомендації для вдосконалення цифрових інструментів, що сприятиме підтримці ВПО та стійкості соціальної системи України.

Список використаних джерел

1. Гриценко Г. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. Актуальні проблеми права: теорія і практика №1 (47), 2024. С. 36-48.
2. Закон України "Про соціальні послуги" від 17.01.2019 № 2671-VIII.
3. Постанова КМУ № 927 від 15.11.2019 "Про деякі питання цифрової трансформації".
4. Постанова КМУ № 946 від 18.10.2023 "Про ЄІССС".
5. OECD. "Digital Transformation in Ukraine", 2024.
6. Мінцифра України. Звіт "Дія" за 2024 рік.
7. "UNHCR. 'UNHCR launches pilot Cash-Based Intervention Using Blockchain Technology for Humanitarian Payments', 15 December 2022, unhcr.org"
8. Держспецзв'язок України. Звіт про кібератаки, 2023.

РИЗИКИ ВТОРИННОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ПРАКТИКУЮЧИХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Розглядаючи класифікацію видів травматизації, варто зазначити, що при прямій травматизації критичні події становлять безпосередню загрозу для людини, яка їх переживає. Це супроводжується втратою контролю над ситуацією, порушенням відчуття безпеки та сумнівами щодо власної здатності до подолання труднощів. Натомість опосередкована травматизація виникає у тих, хто взаємодіє з травматичним досвідом інших, наприклад, у рятувальників або фахівців соціально-психологічних служб. В цьому контексті виокремлюють первинну травматизацію (якщо особа безпосередньо переживає подію або стає її очевидцем) та вторинну травматизацію (коли людина стикається з травматичним досвідом опосередковано: через розповіді інших, читання текстів, перегляд фото- чи відеоматеріалів тощо) [1, с. 62].

Таким чином, травмофокусована робота фахівців з ментального здоров'я розглядається як опосередкований або вторинний фактор ймовірної психотравматизації практикуючих психологів. Експозицію до травми, зокрема виникнення психоемоційних реакцій психолога під час роботи з травматичним матеріалом клієнтів можна описати різноманітними психологічними феноменами, серед яких «контрперенесення», «вторинний травматичний стрес», «втома від співчуття», «професійне вигорання», «вікарна травматизація» тощо.

Виклад основного матеріалу. У роботі з травмою фахівці можуть стикатися з травматичним контрперенесенням – особливим видом контрперенесення, що охоплює широкий спектр емоційних реакцій психотерапевта. Вони виникають у процесі взаємодії з постраждалими та знайомства з обставинами травматичних подій, зумовлені як власними невирішеними внутрішніми конфліктами, так і попереднім травматичним досвідом [2, с. 58-59]. Особливо вразливими до проявів травматичного контрперенесення є починаючі та недосвідчені фахівці, які можуть: переживати омніпотентні фантазії про себе як про рятувальника, бути надмірно залученими в роботу або вдаватись до вуайєристського контрперенесення – захоплення «жахливими» історіями клієнтів.

Вторинний травматичний стрес розглядається як найширше поняття для опису опосередкованих емоційних реакцій людей на травматичні події [3]. Згідно з діагностичними критеріями посттравматичного стресового розладу у DSM-V вторинний вплив (багаторазове прослуховування історій та подробиць травматичних подій, пережитих іншими) теж може призвести до розвитку симптомів, які потребують лікування [4].

Одним із ключових симптомів вторинного травматичного стресу у практикуючих психологів є професійне вигорання. У Міжнародній класифікації хвороб 11-го перегляду (МКХ-11) воно віднесене до факторів, що впливають на стан здоров'я і класифікується в категорії проблем, пов'язаних із працевлаштуванням та безробіттям (шифр QD85). Вигорання – це синдром, що виникає внаслідок хронічного стресу на робочому місці, який не вдалося успішно подолати. Воно характеризується трьома основними компонентами: відчуттям емоційного та фізичного виснаження; підвищеним дистанціюванням від роботи, негативним або цинічним ставленням до професійної діяльності; відчуттям власної неефективності та зниження продуктивності праці [5].

Ще одним важливим поняттям, що описує психоемоційний стан фахівців, які надають психологічну допомогу є втома від співчуття [6]. Автор концепції зазначає, що феномен вторинного травматичного стресу протягом багатьох років мав різні назви, а терміни «стрес від співчуття» або «втома від співчуття» є вдалими замінниками, які точніше відображають концепцію «ціни турботи», де акцент зосереджений саме на емоційних аспектах вторинної травматизації. Крім цього, втома від співчуття може розвиватися не лише внаслідок безпосереднього надання допомоги, а й через постійне бажання допомагати травмованим людям. Також, на думку С. R. Figley, найбільш ефективні терапевти можуть бути найбільш вразливими до ефекту віддзеркалення або «зараження травмою», оскільки висока емпатичність є ключовою навичкою в роботі психолога і саме ті, хто виявляють її найбільше, знаходяться в зоні підвищеного ризику розвитку втоми від співчуття.

У науковому просторі все частіше використовується поняття «вікарна травма» для позначення явищ вторинної травматизації, оскільки воно є синонімічно близьким до усіх розглянутих вище феноменів. Етимологічно цей термін походить від латинського «*vicarius*» (заступник, намісник) і грецького «*τραῦμα*» (рана, пошкодження). Концепцію «вікарної травматизації» розглядали I. L. McCann & L. A. Pearlman у межах конструктивістської теорії саморозвитку для пояснення реакцій терапевтів на травматичний матеріал клієнтів [7]. Однак, автори протиставляють її таким концепціям, як вигорання та контрперенесення, акцентуючи увагу на когнітивних змінах терапевта. Наголошується, що вікарна травматизація є не лише наслідком впливу яскравих описів травматичних історій, а й залежить від когнітивних схем фахівця, його переконань, очікувань і припущень щодо себе та інших. Фахівці, що працюють із травматичними історіями, можуть відчувати порушення власних ментальних конструктів у таких аспектах як приналежність, безпека, влада, незалежність, повага, близькість, світогляд тощо.

Висновки. Суспільні травматичні події, такі як пандемія, війна, стихійні лиха та катастрофи, можуть створювати значні виклики для фахівців, які працюють у травматогенному середовищі. Вони здатні негативно впливати на загальне функціонування психологів та їх благополуччя. На думку G. O'Shea Brown, усвідомлення власних страхів, тривог і втрат дає змогу травматерапевту стати опорою для клієнта, адже світ, у якому той живе, є апріорі нестабільним і непередбачуваним [8]. Багато практикуючих психологів приходять у професію, прагнучи співчутливо підтримувати клієнтів, спираючись на власний досвід подолання травми. Проте без належної супервізійної підтримки, чітких особистих і професійних кордонів, а також навичок

самодопомоги, повторний контакт із травматичними історіями може стати фактором дестабілізації (ретравматизації). Це, у свою чергу, підвищує ризик вікарної травматизації, що може вплинути на ефективність роботи фахівця та його власний психоемоційний стан.

Список використаних джерел

1. Бондаревська Л. Л., Лещенко І. Т. Вплив психічної травми на переживання суб'єкта. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020. Т. 31 (70), № 3, С. 60-64. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.3/10>
 2. Лазос Г. П. Травматичне контрперенесення психолога / психотерапевта в роботі з постраждалими. Міжнародний журнал загальної та медичної психології. 2018. № 1, С. 57-67. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712735/1/Lazos2018d.pdf>
 3. Stamm B. Work-related secondary traumatic stress. PTSD Research Quarterly. 1997. №8, P. 1-6. URL: https://www.researchgate.net/publication/290118676_Work-related_secondary_traumatic_stress
 4. Hensel J. M., Ruiz C., Finney C. & Dewa C. S. Meta-analysis of risk factors for secondary traumatic stress in therapeutic work with trauma victims. Journal of traumatic stress. 2015. № 28(2), P. 83-91. <https://doi.org/10.1002/jts.21998>
 5. International Classification of Diseases 11th Revision. World Health Organization. QD85 Burnout. URL: <https://icd.who.int/browse/2024-01/mms/en#129180281> (дата звернення: 28.02.2025)
 6. Figley C. R. (Ed.). Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. Brunner/Mazel, 1995. 292 p.
 7. McCann, I. L., & Pearlman, L. A. Vicarious traumatization: A framework for understanding the psychological effects of working with victims. Journal of Traumatic Stress. 1990. № 3(1), P. 131-149. <https://doi.org/10.1007/BF00975140>
 8. O'Shea Brown, G. (2021). Vicarious Trauma and Professional Self-Care for the Trauma Clinician. In: Healing Complex Posttraumatic Stress Disorder. Essential Clinical Social Work Series. Springer, Cham, 2021. P. 1-6. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61416-4_1
-

Ніколайчук Г. І.

*кандидат педагогічних наук,
професор, професор кафедри загальної психології,
психодіагностики та психотерапії
Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне*

Ногачевська І. О.

*кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної психології,
психодіагностики та психотерапії
Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне*

Демчук О. О.

*кандидат психологічних наук,
доцент, професор кафедри загальної психології,
психодіагностики та психотерапії
Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне*

БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики, спричинені воєнним станом, вимагають ефективних підходів до збереження ментального здоров'я населення. Одним із таких підходів є бібліотерапія – метод психотерапевтичного впливу через читання спеціально підібраної літератури. Читання допомагає людині знайти внутрішні ресурси для подолання стресу, переосмислити ситуацію та отримати емоційну підтримку.

Бібліотерапія – це напрям психолого-педагогічних знань, що вивчає лікувальний вплив книги на психічний стан людини, сприяючи інформаційній та духовній гармонії особистості завдяки катарсисному ефекту. Її основна мета – активізація особистісно-світоглядної позиції учасників педагогічного процесу, створення комфортного психологічного середовища в освіті, а також формування оптимістичного сприйняття життя та корекція емоційних реакцій на травматичні події через збагачення соціального досвіду. Бібліотерапія спрямована на розвиток творчого потенціалу, соціальну адаптацію, подолання кризових ситуацій, зміцнення стійкості перед страхом, невдачами, жорстокістю та іншими викликами життя [2].

Бібліотерапія як метод психотерапії має давню історію. Вона базується на використанні літературних текстів для формування у людини позитивних психоемоційних реакцій, зміни поглядів та зниження психічного напруження. Серед основних механізмів впливу бібліотерапії можна виділити катарсис, ідентифікацію з героями та рефлексію над прочитаним.

Дослідження показують, що читання книг допомагає знижувати рівень стресу, підвищує рівень емпатії, сприяє розвитку критичного мислення та дає можливість відволіктися від негативних переживань. В умовах воєнного стану це особливо важливо,

оскільки багато людей стикаються з тривогою, страхом, депресією та посттравматичним стресовим розладом.

У період воєнних конфліктів важливо використовувати літературу, яка сприяє психологічній стійкості. Це можуть бути:

- о Художня література (романи, повісті, поезія), яка дозволяє людині відволіктися від реальності та знайти внутрішні ресурси для подолання труднощів.

- о Науково-популярні книги з психології, які допомагають краще зрозуміти свої емоції та розвинути стратегії адаптації до складних обставин.

- о Мотиваційна література та автобіографії видатних особистостей, які пережили труднощі та змогли подолати кризові ситуації [1].

Важливу роль у популяризації бібліотерапії відіграють бібліотеки, волонтерські організації та психологічні центри. Вони можуть організовувати групові читання, обговорення книг, створювати рекомендаційні списки літератури для різних вікових груп та категорій населення.

Бібліотерапія є ефективним засобом збереження ментального здоров'я особистості в умовах воєнного стану. Вона сприяє зниженню рівня стресу, допомагає людині адаптуватися до складних обставин та знаходити внутрішні ресурси для подолання труднощів. Організація бібліотерапевтичних заходів та популяризація читання можуть суттєво покращити психологічний стан населення у період кризи [3].

Військовослужбовці та цивільні, які пережили травматичні події, особливо потребують психологічної підтримки. Читання може сприяти поступовій адаптації до мирного життя, допомагати у вираженні емоцій та сприяти соціальній інтеграції. Використання літератури, що містить історії про подолання труднощів, може надати надію та зміцнити психологічну стійкість.

У сучасних умовах воєнного конфлікту бібліотерапія виконує важливу підтримуючу функцію. Вона використовується: для стабілізації емоційного стану переселенців та осіб, що зазнали втрат; для реабілітації військовослужбовців та їхніх сімей шляхом читання історій про подолання труднощів, психологічної літератури; у психологічних тренінгах, спрямованих на зниження рівня стресу та розвитку навичок емоційного саморегулювання.

Як зазначає Н. Коржик, сучасна бібліотерапія є надзвичайно актуальною, оскільки пропонує широкий і доступний інструментарій, який допомагає особистості розвивати навички подолання нестандартних ситуацій, зміцнювати силу волі, а також підвищувати рівень освіти й інтелекту за допомогою основного засобу – книги та спеціальних методик її застосування в умовах психоемоційного напруження. Однією з ключових функцій бібліотерапії є реабілітація, яка ефективно реалізується через такі ініціативи, як курс «Лікування книгою (бібліотерапія) ветерана» та проєкт «Бібліотерапія для солдатів» [4, с. 43].

Бібліотерапія розглядається як наука, що вивчає закономірності, механізми та засоби соціального становлення й самореалізації людини через збереження та відновлення її психофізіологічного та духовного здоров'я. Як наслідок, це сприяє інтеграції особистості в суспільство, розвитку комунікативних, творчих і професійних

здібностей шляхом самоосвіти та самовиховання. Важливим інструментом бібліотерапії є читання спеціально підібраної літератури, зокрема книг, періодичних видань, аудіокниг, літератури для незрячих, а також використання цифрових носіїв інформації та ресурсів Інтернету.

Отже, бібліотерапія є методом психотерапії, що використовує підтримуючий і лікувальний вплив читання, сприяючи особистісному розвитку. Її мета полягає у виявленні внутрішніх проблем людини та відображенні психотравмуючих чи стресових ситуацій через зміст книги, допомагаючи таким чином долати труднощі. Читання сприяє зниженню напруги, відновленню емоційної рівноваги, підвищенню задоволеності життям і впевненості в собі. Грамотно підібраний текст може позитивно впливати на емоційний стан, стимулювати особистісний розвиток, зміцнювати психологічну стійкість, а також сприяти розвитку уяви, критичного мислення, креативності та комунікативних навичок.

Список використаних джерел

1. Бібліотерапія. Українська бібліотечна енциклопедія: веб-сайт. URL: <http://ube.nlu.org.ua/article/Бібліотерапія>.
 2. Вертік Ж. Еволюція бібліотерапії як складової бібліотекознавства. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2011. Вип. 29. С. 202–209. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2011_29_23
 3. Карівець І. Основи бібліотерапевтичної діяльності. Острів безпеки у світі небезпек: на допомогу бібліотерапевту / упоряд. Л. А. Лугова, Ю. В. Стадницька. Львів, 2012. 160 с.
 4. Коржик Н. Бібліотерапевтичний інструментарій сучасної публічної бібліотеки. Вісник Харківської державної академії культури. 2019. Вип. 54. С. 41–52.
 5. Ногачевська І. О. Потенціал бібліотерапії у психотерапевтичній допомозі молоді/ Психологія: реальність і перспективи. 2014. Вип. 3. С. 115-117.
 6. Ashish Sham Nichani. The art and science of Bibliotherapy. Bibliology. Bibliography. Journal of Indian Society of Periodontology. 2016 Jan-Feb 20(1): 1. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4795123/>
-

ЖИТТЄВІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ КОМБАТАНТІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ

Проблематика формування життєвих перспектив особистості є дуже валідною у практиці соціальної роботи. Так, ряд вчених розглядає уявлення індивіда стосовно своїх життєвих перспектив крізь призму цілепокладання та через соціальний інтерес як фундамент людського існування. При цьому, у роботі з демобілізованими комбатантами вагомим є підхід позитивної трансформації їхнього бойового досвіду [4, с.1]. Власне тоді, коли демобілізований комбатант приймає свій досвід як ресурс, він починає акумулювати його у нові сфери життєдіяльності та вибудовувати пріоритети. Відтак, на думку сучасних дослідників, одним із чинників гармонійного процесу реадаптації (у перспективі реінтеграції) демобілізованих військовослужбовців, окрім кар'єрної реалізації, відновлення та побудови соціально значущих стосунків є наявність сформованих життєвих перспектив [2, с.20].

Вихідною гіпотезою проведеного емпіричного дослідження є припущення про наявність безпосереднього зв'язку між чинниками соціально-психологічної адаптації, суб'єктивного благополуччя, а також рівневими компонентами самоактуалізації особистості, які формують уявлення індивіда про свої життєві перспективи, завдяки чому можна вдосконалити систему реабілітаційних заходів демобілізованих комбатантів. Так, на констатувальному етапі дослідження було використано наступні психодіагностичні методики: «Багатовимірний опитувальник діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда» (в адаптації Александрова Д.О., Давидової О.В.) [1, с. 59-61], «Методика діагностики суб'єктивного благополуччя особистості» за Р.М. Шаміоновой, Бесковим за показником «Тепер» (в адаптації Александрова Д.О.) та Тест «Визначення рівня самоактуалізації особистості» [3, с. 28-40].

Згідно усередненого профілю експериментальної групи з числа демобілізованих учасників бойових дій нами виявлено продуктивну тенденцію: у більшості з них показники соціально-психологічної адаптації мають високий рівень розвитку, що свідчить про позитивний прогноз та їх власну готовність до побудови життєвого вектору. При цьому, майже третина з респондентів має низький показник прийняття себе, що впливає на схильність до непродуктивної тенденції ескапізму. Зважаючи на це, хоч більшість із респондентів демонструє високий рівень прагнень до самоактуалізації та реалізації свого особистісного потенціалу, проте при зіткненні із труднощами на шляху, обирає відтермінувати зміни та піддатись непродуктивній стратегії втечі до минулого замість побудов перспектив майбутнього, про що свідчить рівневий показник орієнтації в часі. Це у свою чергу безпосередньо вказує на їх уявлення про власне благополуччя, задоволеність результатами своєї діяльності, а також на ідентифікацію себе із соціальним оточенням, конгруентністю усталеним соціальним нормам.

Проведений кореляційний аналіз між чинниками соціально-психологічної адаптації та суб'єтивного благополуччя продемонстрував наступні валідні результати: із підвищенням показників соціально-психологічної адаптації (адаптивності, прийняття себе, прийняття інших, домінантності, емоційного комфорту, інтернальності) зростає показник емоційного благополуччя особистості, що вказує на сприятливий емоційний фон індивіда. При цьому, із гармонізацією емоційного стану демобілізованого комбатанта знижується його бажання вдатись до тенденції ескапізму. Схожа сприятлива кореляція представлена із екзистенційно-діяльнісним благополуччям індивіда: при підвищенні показників соціально-психологічної адаптації, індивід демонструє готовність до співвідношення своїх зусиль та наявних результатів, за якими будує схему дій для реалізації референтних для нього життєвих цілей. Це безпосередньо впливає на підвищення показників его-благополуччя та соціально-нормативного благополуччя особистості. Більше того, виявлено значущі кореляційні зв'язки між чинниками соціально-психологічної адаптації та рівневими компонентами самоактуалізації особистості (загальним показником прагнення до самоактуалізації, орієнтацією у часі, цінностями, поглядом на природу людини, потребою в самопізнанні, прагненням до творчості, автономністю, спонтанністю, аутосимпатією, контактністю, гнучкістю у спілкуванні): за умови зростання показників соціально-психологічної адаптації зростає загальна налаштованість індивіда до реалізації свого потенціалу (актуалізується потреба у самоактуалізації), переоцінки своїх життєвих пріоритетів, внаслідок чого комбатант виявляє готовність до дій, до самопізнання своєї особистості, як наслідок до прийняття себе та сторін своєї особистості.

Кореляційний аналіз між чинниками суб'єтивного благополуччя та рівневими компонентами самоактуалізації особистості вказав на їх взаємоз'язок. Так, комбатант із сприятливим емоційним фоном демонструє високу готовність до реалізації свого потенціалу, до пізнання нового, до сензитивності щодо своїх бажань та потреб. До того ж, за умови високого рівня власного его-благополуччя, демобілізований військовослужбовець відчуває гордість за свою особистість із усіма її проявами (зовнішніми та внутрішніми характеристиками), а отже не уникає нових соціальних контактів та не применшує цінність своєї особистості. Окрім цього, зі зниженням показника гедоністичного благополуччя зростає тенденція до ескапізму: респонденти меншою мірою прагнуть до творчості та креативності при переоцінці своїх життєвих орієнтирів, а також до пізнання як своєї особистості, так і нових об'єктів.

Тому, підвищуючи показники соціально-психологічної адаптації особистості, можна покращувати її уявлення про власне благополуччя та активізувати прагнення до самоактуалізації, що дозволяє вдосконалити систему надання соціально-психологічної реабілітаційної допомоги демобілізованим комбатантам при їх реінтеграції.

Список використаних джерел

2. Александров Д.О., Давидова О. В. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції. Частина 8. Діагностика особистості працівника ОВС в системі психологічного супроводження : навч.-метод. посіб. К : НАВС, 2015. 130 с.
3. Блінов О. Організаційні ресурси психологічної реабілітації військовослужбовців. Організаційна психологія. Економічна психологія, 1(25), 2022. С. 16-22. DOI:

4. Психологія. Ч. II : навчальний посібник / М. Д. Прищак, Л. А. Мацко. — Вінниця: ВНТУ, 2012. – 103 с)
 5. Tedeschi R. G. Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence / R. G. Tedeschi, L. G. Calhoun // Psychological Inquiry. – 2004. – No 1. – Vol. 15. – P. 1–18.
-

Оборкіна М. О.

*студентка 4 курсу, спеціальності “соціальна робота”
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЯКІСТЬ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

В умовах сьогодення цифровізація охоплює всі сфери суспільного життя, та соціальна робота також не стала винятком. В цілому впровадження будь яких автоматизованих систем спрямоване на оптимізацію роботи, що включає в себе: доступність, прозорість та структурованість. Однак поруч із перевагами цифровізації, фахівці соціальної роботи приймають нові виклики, які змушують адаптуватися до нової реальності.

Соціальна робота - є комплексною та намагається охоплювати більшість потреб, які можуть бути в потенційних отримувачів соціальних послуг або осіб, що вже опинились в складних життєвих обставинах.

Зараз цифрові технології в Україні налічують не мало можливостей, зокрема це електронні реєстри, в яких міститься інформація щодо отримувачів соціальних послуг. Як приклад можна навести Реєстр багатодітних сімей, реєстр пільговиків та Єдина інформаційна система соціальної сфери, яка активно застосовується та допомагає відстежувати виконання програм допомоги, аналізувати статистичні дані та планувати подальшу роботу уповноваженими органами соціального захисту населення.

Але автоматизація процесу надання соціальних послуг полягає не тільки у зберіганні даних, але й в реалізації можливості зробити соціальні послуги більш доступними та допомогти фахівцям структурувати свою діяльність. В 2023 році в Україні запустили пілотний проєкт «Електронний кейс-менеджмент» в якому брали участь 4 області: Дніпропетровська, Полтавська, Вінницька та Черкаська. Мета проєкту полягає в позбавленні надавачів та отримувачів від бюрократичних аспектів процесу надання послуг, створення доступності для всіх вразливих категорій населення та здійснення моніторингу і контролю діяльності фахівців [2]. Згодом даний проєкт увійшов у промислову експлуатацію та наразі використовується надавачами соціальних послуг та органами соціального захисту по всій території України.

Ця ініціатива однозначно має свої переваги, адже охоплює весь перелік соціальних послуг, який згідно затвердженим наказом Міністерства соціальної політики № 429 налічує 37 послуг [1]. Також система передбачає фіксацію ведення кожного окремого

випадку від моменту звернення або виявлення особи, що потребує послуг, до заключення договору про надання або екстреного (кризового) втручання.

Втім складнощі, з якими стикаються фахівці та особи, які потребують соціальних послуг значно впливають на якість їх надання. Основною проблемою є досить низька цифрова грамотність в нашій країні, велика частина фахівців, як показує практика не готова адаптуватись до нових технологій. Причинами слугує низька мотивація, як наслідок маленьких грошових винагород, складність в опануванні системи без додаткових навчань. Також під час ведення випадку є можливість стикнутись з технічними складнощами, які значно уповільнюють процес надання послуг або взагалі призупиняють його. В умовах повномасштабного вторгнення, коли люди піддаються евакуації або зміні місця проживання внаслідок війни, рідко мова йде про належне технічне забезпечення, як зі сторони надавачів так і отримувачів. Велика частина отримувачів так і залишається в тіні, через неможливість отримання соціальних послуг за умови відсутності документів, які могли бути знищені або втрачені внаслідок складних життєвих обставин. Використання цифрових платформ дозволяє оперативніше реагувати на потреби населення, однак при цьому збільшується ризик цифрової нерівності. Вразливі групи населення, зокрема люди похилого віку, малозабезпечені та особи з особливими потребами, можуть опинитися у ще більшій ізоляції через нестачу цифрових навичок або відсутність доступу до сервісу.

Також в процесі використання подібних платформ було з'ясовано, що в Україні існує певний відсоток фахівців з недостатнім рівнем кваліфікації, що все ж таки свідчить про необхідність контролю за дотриманням надання соціальних послуг згідно затверджених державних стандартів. Фахівці часто висловлюють невдоволення щодо обмежень подібних цифрових систем, яке базується на недостатній кваліфікації. Адже система обмежує спроби відхилятися від законодавства та фіксує всі дії соціальних працівників.

Але в той самий час впровадження автоматизованих систем є яскравим прикладом того, що вже існуючі стандарти соціальних послуг не є гнучкими та потребують серйозних змін.

Цифровізація значно змінює сферу соціальної роботи, сприяючи зниженню бюрократії і підвищенню доступності соціальних послуг. Проте сам процес вимагає ретельної адаптації, додаткові навчання персоналу, технічна реалізація та зміни на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Верховна Рада України. (2020). Про затвердження Класифікатора соціальних послуг (Закон № 643/2020). Законодавство України 14 березня 2025, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
2. Вебсайт Міністерства соціальної політики України: URL : <https://www.msp.gov.ua/>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ

У світлі сьогоденних подій, коли активні воєнні дії загрожують життю всього населення, зростає кількість ситуацій, де критично важливим є соціальне забезпечення військовослужбовців та їхніх сімей. Це набуває дедалі більшої актуальності, зокрема в контексті соціальної роботи. Війна на території України спричинила значні зміни у соціальному статусі родин військових, що призвело до нових викликів у сфері соціальної підтримки. Сім'ї військовослужбовців стикаються з емоційними, економічними та соціальними труднощами, які впливають на їхнє повсякденне життя та потребують комплексного втручання фахівців соціальної роботи.

Соціальні працівники все частіше працюють із проблемами цієї категорії клієнтів, оскільки сімейна ситуація військовослужбовців є важливим фактором їхньої психологічної стійкості та ефективності виконання службових обов'язків. Соціальні кризи, викликані військовими діями, пандемією та економічною нестабільністю, впливають на емоційний клімат у сім'ї військового, що може призводити до конфліктів, підвищеного рівня стресу, випадків насильства, розлучень, а також вимушеної міграції членів родини. Під час соціального супроводу можна спостерігати зміни у поведінці військових та їхніх близьких, які потребують своєчасного соціального втручання та підтримки. Водночас важливу роль виконує саме родина, яка у більшості випадків, виконує роль стабілізуючого та мотивуючого фактора для військовослужбовця.

Військова служба є особливим видом державної діяльності, що передбачає виконання громадянами визначених законодавством обов'язків у складі Збройних Сил України. Вона виступає однією з ключових форм реалізації громадянського обов'язку, спрямованого на захист суверенітету та територіальної цілісності держави.

Забезпечення правового та соціального захисту військовослужбовців, осіб, звільнених із військової служби, а також членів їхніх сімей є важливим завданням держави. До таких заходів належать надання пільг, гарантій, компенсацій та інших форм підтримки, що регулюються законодавчими та нормативно-правовими актами. Ефективна реалізація цих механізмів сприяє підвищенню рівня соціальної безпеки військовослужбовців та їхніх родин, а також підтримці їхнього добробуту в умовах сучасних викликів[1].

Аналіз соціальних послуг, що надаються всій категорії родин військовослужбовців, дозволяє визначити як загальні тенденції у сфері підтримки військових, так і специфічні аспекти, що стосуються їхніх сімей, що сприяє комплексному висвітленню проблематики. Говорячи про державні установи важливо виділити загальні види соціальних послуг, що можуть надаватися військовослужбовцям та членам їх сімей.

Однією з ключових складових соціальної підтримки військових є інформування. Воно передбачає надання громадянам актуальної інформації щодо: соціального захисту,

включаючи доступні послуги, їх перелік, місця отримання, умови надання та вартість платних соціальних послуг; можливостей отримання медичної, правової та адміністративної допомоги. Наявність доступної та своєчасної інформації допомагає військовослужбовцям та їхнім сім'ям орієнтуватися у системі соціального забезпечення, що сприяє підвищенню ефективності державної підтримки[2].

Консультування є також важливим елементом соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей, адже воно спрямоване на допомогу у подоланні складних життєвих обставин, адаптації до нових умов та формуванні стратегії подальших дій. У рамках консультування надається комплекс заходів, що тривають протягом необхідного періоду для стабілізації ситуації та покращення життєвого становища. Це включає в себе як усунення існуючих обмежень життєдіяльності, так і розробку плану їх подолання або пристосування до них.

Окрім цього, консультування спрямоване на інформування про принципи соціально безпечної поведінки, що дозволяє особам і сім'ям зберігати свою соціальну незалежність, підтримувати активну участь у суспільному житті та запобігати соціальній ізоляції. Таким чином, цей процес допомагає не лише подолати кризові моменти, а й створює умови для стабільного розвитку та інтеграції в нове соціальне середовище[3].

Посередництво відіграє ключову роль у вирішенні конфліктних ситуацій, з якими стикаються військовослужбовці та їхні сім'ї. Воно спрямоване на допомогу у врегулюванні соціальних проблем та сприяє налагодженню конструктивного діалогу між сторонами конфлікту. Значущим аспектом посередництва є встановлення ефективної взаємодії між клієнтами та соціальними установами, а також між державними й недержавними організаціями, що займаються соціальною роботою. Це сприяє розвитку стійких соціальних зв'язків і забезпечує ефективну підтримку військових та їхніх родин.

Представництво інтересів спрямоване на підтримку осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, шляхом вжиття заходів для їх подолання або пом'якшення. Основними напрямками такої діяльності є сприяння в отриманні технічних засобів реабілітації, реєстрації місця проживання, оформленні чи відновленні документів, а також у розшуку рідних та відновленні соціальних зв'язків. Крім того, представництво передбачає ведення переговорів від імені отримувача соціальних послуг та допомогу в налагодженні доступу до необхідних ресурсів і служб[2].

Також, одним з основних завдань соціального працівника є соціальний супровід осіб і сімей військових, які перебувають у складних життєвих обставинах, охоплює заходи, спрямовані на оцінку їхніх потреб і визначення шляхів вирішення основних проблем. Він включає навчання та розвиток навичок, необхідних для подолання труднощів, зокрема виховання дітей, догляду за ними, ведення домашнього господарства.

Виходячи з цього, можемо сказати, що саме родина, у більшості випадків, виконує роль стабілізуючого та мотивуючого фактора для військовослужбовця, позитивно впливаючи на його психологічний стан та бойовий дух. Тому соціальна робота у цьому напрямку має бути спрямована не лише на подолання кризових ситуацій, а й на

зміцнення сімейних зв'язків, формування механізмів підтримки та підвищення соціальної захищеності.

Список використаних джерел

1. Гончаренко Л. О. Професіоналізація військової діяльності в сучасному суспільстві (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії". Харків, 1998. 16 с
 2. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник / Герасименко О.В., Горбенко І.М., Деточка О.Д., Дембіцький В.М., Єфімова В.В., Калініченко Я.В., Камінська А.С., Куц С.В., Лагодзінський В.В., Мороз В.М., Панченко В.М., Рожков Є.О., Умеренкова Н.Ф., Шевчук О.В.. –Київ.: НДЦГПЗСУкраїни, 2023. – 130 с.
 3. Шамрай Б. М. Правові аспекти обмеження конституційних прав та свобод військовослужбовців під час дії правового режиму воєнного стану. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. № 28. С. 70-73.
-

Павленко О. В.

кандидат психологічних наук,

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ

ЖИТТЄРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЕРЕДОВИЩНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ФОКУС-ГРУПОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах глобальних та локальних криз та переходу до життєдіяльності в умовах повної середовищної невизначеності, робота психолога повинна спрямовуватись не тільки на вирішенні поточних завдань особистості, але й на вибудовуванні нагальних життєвих орієнтирів, які б допомагали підтримувати власне життя в будь-яких умовах. Тому питання формування образу та стилю життя, організації власної життєдіяльності набуває особливого значення. Проте це питання не вирішується тільки через життєзабезпечення чи життєорганізацію, необхідним є розуміння власної системи цінностей, свого місця в соціальних структурах суспільства та можливості реалізації власних смислів, що стає можливим через усвідомлення власної життєреалізації.

Відповідно до підходу екологічної психології (Швалб Ю.М., Вернік О.Л., Варава Л.А., Кирпенко Т.М., Павленко О.В., тощо) життєреалізація є невід'ємною складовою життєдіяльності особистості та визначається як процес самотворення через осмислення власного життєвого шляху [1]. Водночас, це поняття не є достатньо розробленим у психологічній науці, а у буденній свідомості це поняття набуває інших акцентів, які необхідно дослідити, особливо в умовах невизначеності, спричиненої соціальними, економічними та військовими викликами.

Згідно з Ю.М. Швалбом, життєдіяльність особистості складається з трьох основних рівнів: життєзабезпечення, життєорганізації та життєреалізації. Якщо перші два рівні

пов'язані із задоволенням базових потреб та соціальною інтеграцією, то життєреалізація виходить за межі зовнішніх обставин і фокусується на особистісних смислах, цілях та самості. Саме на цьому рівні формується суб'єктність особистості, що дозволяє їй проектувати власне майбутнє, незважаючи на зовнішні умови [3].

Для дослідження особливостей сприйняття життєреалізації в буденній свідомості було проведено якісне дослідження у формі фокус-групових дискусій (ФГД) та глибинних інтерв'ю [2]. В ході дослідження було проведено 3 фокус групових дискусії. Вибіркова сукупність складалася з 19 учасників, респонденти проживали в Україні та Греції. Дослідження проводилося в лютому-березні 2024 року.

Основні результати.

Життєреалізація у свідомості респондентів є інтегрованим поняттям, що поєднує професійну, сімейну, соціальну та творчу складові.

Для багатьох учасників життєреалізація є близькою до самореалізації, але водночас сприймається ширше, охоплюючи весь життєвий шлях та всі сфери діяльності.

Центральним критерієм життєреалізації є суб'єктивне відчуття комфорту, задоволеності та балансу між різними аспектами життя.

Вплив середовищної невизначеності

Учасники, які перебувають в умовах невизначеності (зокрема, війни та вимушеної міграції), частіше фіксуються на теперішньому моменті, а їхні уявлення про життєреалізацію зміщуються від довгострокових планів до пошуку сенсу в моменті «тут і зараз».

Значна частина респондентів відзначає зміну локусу контролю з зовнішнього на внутрішній, що проявляється у переосмисленні власних цінностей та орієнтації на внутрішні відчуття «правильності».

Життєреалізація сприймається як процес, який поєднує минуле, теперішнє та майбутнє, а не як статичний стан.

Соціальний вимір життєреалізації

Учасники дослідження наголошують на важливості взаємодії з соціумом, що проявляється у двох аспектах: потребі відчувати себе частиною суспільства («я для інших») та оцінювати власну діяльність через її користь для інших.

Визнання з боку соціального оточення (у вигляді емоційного схвалення, фінансової винагороди або соціального статусу) відіграє ключову роль у сприйнятті життєреалізації.

Висновки.

Дослідження показало, що життєреалізація у буденній свідомості сприймається як багатовимірний процес, що включає професійну, соціальну, творчу та особистісну сфери. В умовах середовищної невизначеності особистість орієнтується на суб'єктивні відчуття «правильності» власного шляху, баланс між різними сферами життя та користь для інших. Водночас, життєреалізація є критично важливим фактором психологічної стійкості в умовах кризи.

Отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень життєреалізації, а також для розробки психологічних інтервенцій, спрямованих на підтримку особистісної суб'єктності в умовах невизначеності.

Список використаних джерел

1. Вернік О.Л. (2016). Життєві цілі і життєві задачі як психологічна основа життєдіяльності. Актуальні проблеми психології. Том 7. Екологічна психологія. С.39 - 50. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705628/1/vernik_42_2016.pdf
 2. Олійник О. (2020). Можливості та обмеження методу онлайн фокус-груп. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ: Наук. столиця, 76-77. <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/newsfiles/2020-issuesinthedevelopmentofsociologicaltheory-proceedings.pdf>
 3. Ю.М.Швалб. (2017). Психологічна структура складних життєвих обставин. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С.20 – 40. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051497.pdf>
-

Пащенко С. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІКАРНА ТРАВМА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Під час стресових подій, таких як війни чи природні та техногенні катастрофи, професіонали та волонтери стикаються з пораненими та жертвами війни, масовими стражданнями, смертю, насильством, зниклими безвісти, депортацією, шоком від розлуки (наприклад, від того, що залишили родичів), невизначеністю тощо. В умовах російсько-української війни соціальні працівники опинилися на фронтлайні допомоги мільйонам українців, не зважаючи на те, чи це відбувалося на лінії зіткнення, чи в глибокому тилу. Природньо, що вони повсякчас стикаючись з тими, хто безпосередньо зазнав впливу травматичних подій, самі піддаються цьому впливові, переживаючи вторинну травму та емоційне вигорання.

Щоб залишатися професійно ефективними в таких ситуаціях, соціальні працівники повинні знайти відповіді на питання:

- Як боротися з невпевненістю, власними страхами та страхами інших?
- Як справлятися з «емоційними гойдалками» від надії та відчаю, недовіри?
- Як можна вплинути на ситуацію?

Окрім того, для них надзвичайно важливо знати, що таке вторинна травма і розуміти її природу та наслідки для фахівців допомагаючих професій.

Травма, пов'язана з роботою, яку найчастіше переживають професіонали та волонтери, може проявлятися у стресі критичного інциденту, стресі вторинної травми [5], втомі від співчуття [2], вигоранні та контрпереносі [3]. Насправді, вони самі не часто стикаються з травматичними подіями, але в той же час переживають травму. Вікарна травма – це процес, під час якого внутрішній досвід людини негативно трансформується

через емпатичну взаємодію з матеріалом травми постраждалого, що може викликати симптоми ПТСР. Вікарна травматизація включена до критеріїв DSM-5 для посттравматичного стресового розладу та визначається як «трансформація, яка відбувається всередині терапевта/помічника/травматерапевта/соціального працівника в результаті емпатичного залучення до досвіду травми клієнта та її наслідків» [4, с. 558].

Таким чином, вторинна травматизація може мати наслідки на двох рівнях:

1. Симптоми, схожі на ПТСР (генералізована тривога, заціпеніння, нав'язливі думки, кошмари, порушення сну, дисоціативні реакції, нав'язливі образи, ірраціональні страхи).
2. Зміни в системі переконань (втрата почуття безпеки, втрата довіри, втрата зв'язку з іншими, відчай, нездатність до інтимних стосунків, низька самооцінка, втрата почуття контролю).

Дослідники визначили поширеність травматичних ушкоджень серед працівників допомагаючих професій: 50% відчують симптоми сильного травматичного стресу і високий та дуже високий рівень втоми від співчуття, 34% відповідали діагностичним критеріям посттравматичного стресового розладу, а 37% відчували клінічний рівень емоційного стресу, пов'язаного зі втомою від співчуття [1].

Щоб підтримувати своє психічне здоров'я та здатність надавати жертвам війни професійну допомогу, соціальні працівники повинні розвивати навички самодопомоги, які можуть стати помічними в короткостроковій і довгостроковій перспективі та включають, наприклад, дихальні техніки, позитивні думки, стишення уяви, сенсорну стимуляцію, танці, рух, спів, прослуховування музики, вправи на відволікання під час сильного стресу, вправи на сприйняття, антидисоціативні вправи (наприклад, рух, сенсорні стимули, холодна вода на обличчя, вправи на «прийняття» ситуацій, які неможливо змінити). Ці навички спрямовані на управління стресом і допомагають зменшити та подолати кризи, фази сильного стресу або сумні обставини.

Проте, перш ніж застосовувати необхідні навички самодопомоги, соціальні працівники повинні чітко розуміти, що почуття страждання в них в умовах війни є нормальним, а не являє собою ознаки особистої слабкості чи браку професіоналізму. Вони також повинні взяти на себе відповідальність за помічання ознак і симптомів, які вказують на те, що їхні механізми подолання симптомів вікарної травми перевантажені та не дозволяють справлятися зі вторинною травмою, яку вони переживають.

Розвиток навичок самодопомоги у соціальних працівників у стресовому стані має відбуватися в трьох напрямках: усвідомленість, баланс та об'єднання. Це може допомогти їм зрозуміти, як підтримувати себе та інших, що вдається реалізувати шляхом проведення корекції нереалістичних очікувань (від себе), як здійснити індивідуальну переоцінку процесу осмислення та визнання власної вразливості без відчаю та цинізму. Пізніше – здійснити переосмислення своєї професійної поведінки в ситуації вторинної травматизації та активізацію процесів психологічного зростання й розуміння підходів до посттравматичного вторинного зростання.

Подолання вторинної травми також може ґрунтуватися на втручанні відповідно до підходу почуття узгодженості (SOC – Sense of Coherence).

Керованість емоціями допомагає соціальним працівникам зрозуміти, як вони

повинні діяти – де знайти відповідні ресурси, щоб впоратися з внутрішніми та зовнішніми викликами, що робити з перевтомою, якщо їм потрібен миттєвий тайм-аут, як справлятися з відчуттям ізоляції, самотності та розгубленості і визнавати наявність потреби обговорити ситуацію з іншими фахівцями допомагаючих професій, пройти інтерв'ю та/або супервізію.

Розуміння свого стану охоплює когнітивну сферу та включає інформацію про вторинну травматизацію та реакції на травму, а також розуміння своєї вразливості. Варто бути готовим використовувати індивідуальні ритуали після напруженого часу роботи з клієнтами, які зазнали травми та вчитися на травматичному досвіді інших. Врешті решт, уникненню вторинної травматизації сприяє робота в команді з іншими фахівцями соціономічних професій.

Тож соціальні працівники повинні навчитися впроваджувати наступні дії та техніки під час роботи з травмою для розвитку навичок самодопомоги: механізм дистанціювання, дії для повернення до присутності, вправи для повернення у своє тіло, зупинка дисоціації (дихальні вправи, техніки для повернення до своїх почуттів: слух, смак, дотик), коротке «інтерв'ю» (відповіді на запитання «Що сталося? Які ваші власні реакції? Які ваші навички подолання травми?»), вміння відпочивати, знаходити можливість для створення наративу про пережите в роботі з клієнтом, який переживає травму війни, а також догляд за тілом (вправи, медитація).

Список використаних джерел

1. Conrad, D., & Kellar-Guenther, Y. (2006). Compassion fatigue, burnout, and compassion satisfaction among Colorado child protection workers. *Child Abuse and Neglect*, 30(10), 1071-1080.
 2. Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue: Toward a new understanding of the costs of caring. In B. H. Stamm (Ed.), *Secondary traumatic stress: Self-care issues for clinicians, researchers, and educators* (pp. 3-28). The Sidran Press.
 3. Krimmer, A. (2022). The dynamics of secondary traumatization in therapy with victims of torture. *Psychological Applications and Trends 2022*. Edited by: Clara Pracana & Michael Wang. Published by inScience Press, Rua Tomás Ribeiro, 45, 1ºD, 1050-225 Lisboa, Portugal.
 4. Pearlman, L. A., & Mac Ian, P. S. (1995). Vicarious traumatization: An empirical study of the effects of trauma work on trauma therapists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 26(6), 558-565.
 5. Sodeke-Gregson, E. A., Holtum, S., Billings, J. (2013). Compassion satisfaction, burnout, and secondary traumatic stress in UK therapists who work with adult trauma clients. *European Journal of Psychotraumatology*, 4(1). DOI: <https://doi.org/10.3402/ejpt.v4i0.21869>.
-

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВПО В ПРОЦЕСІ ПЕРЕЖИВАННЯ ГОРЯ ВІД ВТРАТИ ДОМІВКИ

Через тривалі військові дії кількість осіб, родин і дітей, які вимушено поїхали зі своєї домівки і чий родини зруйновані, постійно зростає. Поширеність та згубні наслідки травми від таких втрат вимагають цілеспрямованої, ефективної та доступної соціально психологічної допомоги, спрямованої на зменшення ризику виникнення посттравматичного стресу і пролонгованої реакції горя. На сьогоднішній день ми маємо недостатньо психологічних методів допомоги родинам і дітям, які постраждали від травми війни і втрати, хоча, вочевидь, таких методів завжди не вистачатиме.

Ми розглядатимемо переживання ВПО (внутрішньо переміщених осіб) в контексті теорії горя, адже, окрім втрати близької людини, горювання може спричинитися іншими видами втрат. Зокрема, втратою дому, фінансового становища, життєвих планів і проектів, мирного життя. З початку російської навали ми всі пережили горе через зруйнування нашого мирного, безпечного світу. Тож не дивно, що примусово опинившись в новому житті, якого не чекали і не хотіли, більшість українців пережили відчуття нереальності того, що сталося. Це насправді відповідає теорії горя (Van Gordon, W., 2024), і завданням горя, розуміючи які ми можемо вибудовувати психологічну допомогу внутрішньо переміщеним особам і родинам.

1. Прийняти реальність втрати.

Навіть втративши свій дім і чітко знаючи, що відбувається, ми можемо не усвідомлювати це повною мірою і нам може знадобитися рік чи більше, щоб повністю осягнути ситуацію. Адже ми мали домівку, налагоджене життя, близьке оточення, звичні маршрути, улюблені місця і раптово все це втративши, ми не можемо так само миттєво пристосуватися до нашої нової реальності і повірити в те, що відбувається. Переживання горя і втрати – цілий процес, коли наша когнітивна карта поступово заповнюється новими елементами і зв'язками. Цей шлях має бути пройдений. Він вимагає часу і не відбувається вмиль.

2. Від усвідомлення факту втрати домівки до прийняття того, що ця втрата реальна, має пройти якийсь час.

Мозок людини не одразу пристосовується до нової реальності. Деякий час ми можемо дивитись на події ніби ззовні, ніби те, що відбувається – сон або кіно, яке має скоро скінчитися і щезнути без сліду. Знову ж таки потрібен час, щоб ми змогли усвідомити, що це і є реальність, в якій ми живемо.

3. Нам треба пережити біль втрати

Нам доведеться відчути біль і пройти процес змін, щоб пристосуватися до втрати. Ми не можемо продовжити жити так, ніби нічого не сталося, в даному випадку ніби ми приїхали на гостину чи у відпустку. Дуже важливо насправді обживатися на новому місці:

знаходити нових друзів, освоювати простір, виходити на прогулянки, зустрічатися з людьми, інвестувати в нову реальність.

4. Потрібно вкладати сили в нову реальність.

Поступово згадки про втрачене і біль втрачатимуть гостроту і силу, нова реальність вибудує нові когнітивні зв'язки, а коливання між горем та новим реальним життям заспокоються. Це не означає, що ми забули свою втрату, але ми поступово вчимося з нею жити.

5. Віднайти і зберігати надію на краще.

Неможливо почати нове життя рухаються чисто механічно, не відчуваючи надії в серці, не сподіваючись, що твої зусилля мають сенс, що з часом ти пройдеш це випробування і твоє життя стане легшим.

Завдання горя не є лінійними і не обов'язково мають стояти перед кожним біженцем, який переживає втрату домівки, але така модель може стати корисною у супроводженні та психоедукації людей, які звертаються по психологічну допомогу через горювання (Hammer, K., Van Gordon, W., 2024).

Серед основних засобів підтримки ВПО в переживанні ними втрати домівки, перше, на мою думку – це психоедукація, надання знань про психологію переживання горя і втрат, надання засобів психоемоційної стабілізації та саморегуляції.

Друге, що ми можемо запропонувати людині, яка потребує допомоги психолога – це вислуховувати її. На третьому місці, створення груп взаємопідтримки на основі творчості, спільних інтересів, якісного проведення вільного часу (Пінчук, О., 2024).

Роберт Німель, говорячи про застосуванні наративів в терапії переживання горя і втрат, вважає, що в людини, яка пережила втрату інколи виникає потреба знову і знову розповідати про своє горе. У її оповідках, які б вони не були схожі, постійно виникають невеличкі зміни. В наративах також відбувається діалектичне коливання від однієї позиції до іншої, поки не буде досягнуто суттєвого зрушення в баченні ситуації людини, поки вона не знайде найбільш прийнятної та екологічної для неї позиції.

У процесі переживання травматичного досвіду втрати дому вимушені переселенці можуть вдаватися до пошуку сенсу в пережитому горі, а також у пошуку виходу з труднощів їх теперішнього життя. Цей процес знову ж таки здійснюється через конструювання наративу, що забезпечує відчуття безперервності власної ідентичності. Біженці прагнуть зберегти зв'язок із попереднім "я", водночас адаптуючись до реалій кардинально зміненого світу.

Повторювальні розповіді про втрату слугують для інтеграції травматичного досвіду в структуру особистості, в систему когнітивних зв'язків. Ці наративи дозволяють реконструювати відчуття спадкоємності між минулим і теперішнім; відновити суб'єктивне відчуття неперервності власного життя, яке розвалилося на «до і після»; забезпечуючи резильєнтність у вигляді поєднання психологічної стійкості і гнучкості, здатності приймати рішення в ситуації невизначеності, вихід в суб'єктну позицію в активному пошуку способів узгодження власного «я» із минулого життя з поточним розумінням свого "я".

Таким чином, горе часто є процесом пристосування до нової реальності. Інтеграція реальності зміненого світу в концепцію особистості є ключовим аспектом

процесу адаптації. Біженці прагнуть як зберегти зв'язок із минулим, так і сформувати нову ідентичність, що відповідає їхній поточній ситуації. Цей процес передбачає переосмислення життєвих цінностей, перегляд соціальних ролей та необхідність не лише адаптації до нових умов, але й інтеграції в нову соціальну реальність.

Вислуховуючи людину, психолог може допомогти їй відрефлексувати те, що відбувається і допомогти пройти період перебудови, вибудувавши нові когнітивні зв'язки.

Список використаних джерел

1. Hammer, K., & Van Gordon, W. (2024). Comparing Buddhist, Stoic, and existential analytical frameworks to enrich Philosophy as a Way of Life: Towards a common factors approach: Theoretical Alternatives to the Psychiatric Model of Mental Disorder Labeling: Contemporary Frameworks, Taxonomies, and Models (pp. 504–525).
2. Neimeyer, Robert A. Cognitive Therapy and the Narrative Trend: A Bridge Too Far? : Journal of Cognitive Psychotherapy DOI:10.1891/0889-8391.12.1.57
3. Neimeyer, Robert A., Prigerson, Holly G. and Davies, B. Mourning and Meaning : American Behavioral Scientist 2002; 46; 235 DOI: 10.1177/000276402236676
4. Пінчук, О. Психологічні аспекти соціальної реабілітації біженців в творчому просторі : «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології» : матеріали IX Міжн. наук-практ. конф., м. Київ, 2024 р. URL: https://psy.knu.ua/index.php?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile.download&catid=1038&id=3196&Itemid=1000000000000 (дата звернення 28.02.2025)

Полякова В. І.

*кандидат психологічних наук старший науковий співробітник
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
м. Київ, Україна*

НАПРЯМКИ РОБОТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Нашу країну безжально руйнує війна. Разом з цим громадяни зазнають суттєвих матеріальних та психологічних втрат. Війна у всіх нас, забрала спокій та впевненість у прийдешньому дні.... Раптове руйнування стабільності, як правило, викликає страх та непорозуміння у дорослих, і тим більше, у дітей. Це діти які пережили бомбардування, артобстріли, ракетні атаки, які бачили смерті людей, зруйновані будинки, страшні пожежі; це поранені діти; це діти, які втратили близьку людину; діти-вимушені переселенці; діти військовослужбовців і волонтерів; діти полонених і зниклих безвісті. Ці діти пережили, або переживають психотравмівні події, наслідки яких ще довго будуть відбиватися на їхньому психічному здоров'ї, поведінці, здатності будувати конструктивні соціальні зв'язки. Більшість дітей потребують особливого піклування, допомоги з боку дорослих, розуміння однолітків. Завдання із забезпечення комфортного

та безпечного перебування таких дітей в умовах освітніх закладів покладається в першу чергу на вчителів, а вдома - на батьків.

Проте, досить часто, вчителі та батьки відчують певну розгубленість і не завжди знають, як реагувати на нестандартну поведінку постраждалої дитини та втримувати себе в психологічно ресурсному стані. Адже війна та її наслідки зробили психологічну травму масовим явищем для всього українського соціуму.

При всьому цьому в освітньому середовищі педагог повинен залишатися Людиною з великої літери, справжнім наuczителем і вихователем, захисником і другом, покликаним допомогти психологічно травмованим дітям повернутися до нормального життя, в будь-якій ситуації.

Психотравма та постійне перебування в стресі вчителя та батьків викликає втрату зв'язку із навколишнім світом, відчуття безвиході, відсутністю перспектив у майбутньому, і загалом втратою сенсу життя. Тож, постійна стресова ситуація виснажує адаптивні можливості дорослої людини, після чого відбувається так званий злам адаптаційного бар'єра.

Діти та дорослі, котрі пережили стрес в умовах війни по різному вийдуть із зазначеної ситуації. Не всі вони отримають глибоку психологічну травму, проте кожен з них потребує підтримки на певних етапах стабілізації власного психологічного стану. І головна відповідальність за стабілізацію психологічного стану дитини лягає на батьків та вчителів. Тому варто скористатися головними навичками для подолання складних кризових ситуацій, а саме:

- Дотримуватися режиму дня (зберегти те, що Ви робили до початку війни) ходити до школи, наскільки це можливо, робити уроки, гратися з друзями, готувати обід чи вечерю, розмовляти в родинному колі, тощо.
- Створити нові звички, якщо не маєте можливості підтримувати те, що було звичним, до прикладу, читання вголос та обговорення прочитаного перед сном, організація спільного дозвілля. Спільні дії надають відчуття єдності та сили всім членам родини.
- Підтримувати щоденне спілкування з усіма членами родини про буденні речі їхнього життя: про роботу, про ігри, про книги, про фільми, про уроки. Це допомагає відчути власну важливість у складний час, та підтримати, те щонайкраще вдається кожному члену родини.
- Підтримувати емоційний зв'язок із кожним членом родини, емоційна близькість у складний час дуже необхідна дітям та дорослим. Тактильні контакти (обійми, дотики, погладження, пригортання до себе), похвала за витримку та сміливість важливі для переконання людини у підтримці та любові.
- Розвивати почуття гумору, адже гумор має психотерапевтичну дію, він підтримує та зцілює. Проте жарти не можуть бути образливими щоб людина не відчувала власного знецінювання.
- Якщо ситуація складна, людина постійно пригнічена чи агресивна, уникає активності, спілкування, є збої апетиту або сну і можна втратити контроль над ситуацією, варто звернутися до спеціаліста психолога або лікаря. Пам'ятаючи при цьому, що зволікати в складний час не можна.

Дорослим слід знати, що для допомоги родині, дітям та іншим людям, вони повинні мати власні сили, стійкість та піклуватися про себе. Тому їжте та спіть, просіть про допомогу, обговорюйте свої емоції, думайте про майбутнє, не звинувачуйте себе в тому, що відбувається, якщо відчуваєте потребу, зверніться до спеціаліста. І пам'ятайте, люди здатні на більше, ніж самі про себе думають. А впоратися зі стресом під силу — як самостійно, так із допомогою спеціалістів.

Ресурси допомоги:

- Офлайн

○ *Групи психологічної підтримки “ПОРУЧ”*

онлайн- та офлайн — групи психологічної підтримки для підлітків, батьків, опікунів та освітян “ПОРУЧ” від ЮНІСЕФ та ГО “Волонтер”

○ *Дитячі точки “Спільно”*

У точках “Спільно” можна отримати психологічні та медичні консультації, взяти участь у групових заняттях для дітей, дізнатися про доступні соціальні послуги у громаді, послуги для дітей з інвалідністю та про інші можливості.

- Онлайн

○ *Платформа “Розкажи мені”*

Надає безкоштовну психологічну допомогу

○ *Соціальний проєкт “Разом”*

Проєкт надає безкоштовну психологічну допомогу. Можна обрати групову терапію або індивідуальні 30-хвилинні консультації з психологом.

○ *Проєкт “PsyHelpUA”*

Безкоштовна психологічна допомога

○ *Інтернет-платформа “Хаб стійкості”*

Психологічна допомога постраждалим від війни

Попович А. М.
*кандидат соціологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО ЗМІН: МОДЕЛЬ ADKAR

Події останніх років супроводжуються підвищеним навантаженням на працівників системи соціального захисту населення у зв'язку зі зростанням кількості отримувачів соціальних послуг, а також збільшенням інновацій, впроваджуваних до сфери соціальної роботи. Ця реальність спричиняє постійні виклики щодо адаптивної здатності згаданої системи відповідати їм на індивідуальному й організаційному рівнях. З-поміж технологій розвитку такої здатності привертає увагу модель ADKAR.

Розроблена для удосконалення бізнесу, ця модель нині активно застосовується у різних сферах. Здатність до змін у ній описана у рамках п'яти цілей, яких потрібно досягнути. Вони відображені в акронімі ADKAR, де: Awareness – усвідомлення/обізнаність, Desire – бажання, Knowledge – знання, Ability – вміння, Reinforcement – підсилення [1]. Враховуючи, що у сфері соціальної роботи впровадження інновацій головним чином належить до повноважень соціальних менеджерів, можна розглядати наведені вище цілі у контексті їх трудових функцій та впровадження окремих інновацій. У даній науковій розвідці з цією метою використаємо реформу деінституціалізації, яка отримала рестарт у 2024 році.

Досягнення цілі «Усвідомлення/обізнаність» моделі ADKAR на особистісному рівні характеризується здатністю «розуміти», «осмислювати», «сприймати», «визнавати», «осягати». До цього ж «комунікувати», «переконувати», «доказувати», «довіряти» тощо. Розпочата у 2007 році із затвердження Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, деінституціалізація отримала продовження у Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки. Її рестарт у 2024 році відбувається у рамках Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024 – 2028 роки. Якщо на початках цієї реформи ціль «Усвідомлення/обізнаність» першочергово потребувала розуміння її сутності, то на даному етапі – досягнень і прорахунків попередніх років, особливостей її реалізації та усіх наявних у сучасних умовах ризиків.

Ціль «Бажання» можна охарактеризувати як попередній стан налаштування на реалізацію поставлених завдань. Її взаємозв'язок із поняттями «воля», «мотивація», «готовність», «намагання», «прагнення» вказує на специфіку й особливі труднощі досягнення даної цілі. У контексті нашого аналізу можна відслідкувати й значимість ставлення до інновацій як соціального явища загалом та процесу деінституціалізації зокрема. Особливу вагу мають базові та інструментальні цінності, моральне почуття відповідальності працівників, залучених до забезпечення реалізації реформи. Адже практика деінституціалізації висвітлила, з поміж-іншого, елементарне нерозуміння прав

дітей, прийняття помилкових, контрпродуктивних рішень, безвідповідальність у філософсько-етичному та юридичному аспектах.

Сукупність знань, умінь і навичок формують компетентність як цілісну систему. У моделі ADKAR ці підсистеми виокремлені в окремі цілі. Отже, набуття знань включає насамперед формальну освіту (первинну професійну підготовку чи перепідготовку, підвищення кваліфікації). Відповідно до трудових функцій, визначених у професійному стандарті «Соціальний менеджер» [2], знання пов'язані з оцінюванням потреб у соціальних послугах; проведенням інформаційно-роз'яснювальної, рекламно-пропагандистської роботи; плануванням, організацією, координацією та моніторингом; внесенням відповідних пропозицій.

Уміння і навички як здатність виконувати завдання формуються завдяки практичному досвіду. Щодо деінституціалізації це означає поєднання теоретичних знань сутності реформи із фактичною здатністю виконувати конкретні завдання для її реалізації. У згаданій вище Стратегії від 2024 року в рамках операційних цілей поставлені 49 завдань, виконання яких (відповідно до повноважень) покладено на центральні й місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. З-поміж таких завдань – «створення належних умов для функціонування сімейних форм виховання, які виїхали з тимчасово окупованої території...», «розвиток у територіальних громадах патронатних сімей...», «розроблення та забезпечення впровадження планів реформування закладів, які здійснюють інституційний догляд...» [3]. У розвитку впродовж життя вагоме значення мають також неформальна й інформальна освіта, які сприяють розвитку м'яких навичок, зокрема, критичного мислення, комунікації, управління часом, гнучкості, лідерства та ін., які допомагають адаптовуватися до постійних змін.

Досягнені зміни потребують закріплення (ще одна ціль моделі ADKAR). Іншими словами, зміни повинні бути сталими (у розумінні здатності підтримувати досягнений результат у майбутньому). Приміром, закріпленню деінституціалізації може сприяти визнання змін учасниками цього процесу; моніторинг і оперативне реагування на відхилення від досягнутого стану; зворотний зв'язок на усіх рівнях; позитивне підкріплення (винагороди, визнання, кар'єрний ріст).

Демонструючи кумулятивний ефект цілей, які забезпечують досягнення змін як кінцевої мети в індивідуальному чи організаційному вимірах, модель ADKAR може стати універсальним інструментом соціальних менеджерів у впровадженні інноваційних практик соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Каредда С. Моделі: модель управління змінами ADKAR. URL: <https://sergiocaredda.eu/organisation/models-the-adkar-change-management-model>
2. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний менеджер»: наказ Мінекономіки від 10.02.2021 р. № 261. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/294-social_nij_menedzer.pdf
3. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки та затвердження операційного плану заходів

Прокидянич Т. М.

*студентка 2 курсу спеціальності 231 «соціальна робота»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЗМІНИ Я-ОБРАЗУ ЖІНОК В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є тригером когнітивних змін у сприйнятті власного Я, що позначається на самоідентифікації, рівні самоповаги та соціальних ролях жінок. Вона вимагає не лише адаптації до екстремальних умов, а й переосмислення власної суб'єктності. Жінки в Україні опинились в ситуації розриву між попередньою моделлю життя та необхідністю швидко інтегрувати нові поведінкові стратегії. Перехід від усталеного розуміння себе до нової ідентичності відбувається шляхом перегляду життєвих цінностей і вироблення нових моделей поведінки.

Одним із ключових механізмів цього процесу є когнітивна реструктуризація – здатність змінювати інтерпретацію подій та адаптуватися до нових обставин. Якщо раніше жіночність асоціювалася з турботою та вразливістю, то в умовах війни вона набуває нових конотацій – готовності до самопожертви. Виникає феномен «героїзації буденності», коли звичні дії, такі як догляд за дітьми, волонтерство набувають нового значення та стають проявом особистої сили. Це корелює з концепцією психологічної гнучкості, яка дозволяє зберігати функціональність навіть за умов хронічного стресу [1, с. 121-126].

Паралельно змінюється сприйняття материнства. Війна активізує гіпервідповідальність, яка впливає на стиль виховання та формування прив'язаності. Якщо в стабільному середовищі жінка будує виховні стратегії, спираючись на довгострокові перспективи, то в умовах війни переважають тактики негайного реагування, що призводить до гіперопіки або, навпаки, емоційної відстороненості. Ці зміни корелюють із теорією адаптивних поведінкових стратегій, згідно з якою психіка мобілізує ресурси для виживання шляхом перегляду пріоритетів і стратегій прив'язаності [3]

Жінки, що стикаються з вимушеним переміщенням, проходять через процес десоціалізації та ресоціалізації, і це впливає на структуру їхньої особистісної ідентичності. Втрата звичних соціальних зв'язків, економічна нестабільність і необхідність адаптації до нового середовища викликають стан, при якому ідентифікаційні маркери вже не працюють, а нові ще не сформовані. Це супроводжується екзистенційним кризовим переживанням, особливо у випадку, якщо жінка втратила можливість реалізовувати звичні життєві сценарії. У таких умовах відновлення Я-образу відбувається через активне конструювання нових сенсів, що є ключовим елементом подолання травматичної адаптації [2].

Водночас, одним із ключових психологічних зрушень у жінок стає розвиток толерантності до невизначеності. Війна створює умови, за яких стабільність та передбачуваність майбутнього стають недосяжними, що змушує перебудовувати когнітивні моделі сприйняття реальності. Замість прагнення до чітких гарантій безпеки та стабільності, з'являється здатність приймати невизначеність як частину нового життєвого досвіду. Це сприяє підвищенню адаптивності та розширює межі психологічної стійкості.

Таким чином, війна стає каталізатором глибоких трансформацій жіночої ідентичності, змушуючи адаптуватися до нових реалій та переосмислювати власну суб'єктність. Цей процес включає когнітивну реструктуризацію, зміну сімейних і соціальних ролей, адаптацію до нового середовища та пошук нових сенсів.

Список використаних джерел

1. Байдак М. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини початку XX століття). – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. – С. 121–126.
 2. Психологічний супровід особистості в умовах війни • Цифровий архів ННМБУ (<https://emed.library.gov.ua/medytsyna-voiennoho-i-povoiennoho-chasu/psykholohichnyy-suprovid-osobystosti-v-umovakh-viyny/>)
 3. Психологічні особливості харчової поведінки жінок під час війни / За ред. І. В. Коваленко. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022.
 4. Трансформація образу жінки в суспільній свідомості під час війни / За ред. Н. В. Іванченко. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024.
-

ПОКРАЩЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МАТЕРІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

За даними ЮНІСЕФ в 2023 році налічувалось близько 159 тис. дітей з інвалідністю [3, с. 61]. В Україні спостерігається стрімке зростання дітей з особливими потребами. Це пов'язано із хронічним стресом, що переживає більшість населення України, і діти в тому числі, від початку повномасштабного вторгнення, і тим самим провокує загострення проблем зі здоров'я. Як правило всі реабілітаційні та лікувальні заходи для дитини з інвалідністю організовує та забезпечує їх реалізацію матір. Батько в цей час виконує іншу важливу функцію – матеріальне забезпечення цих заходів та сім'ї в цілому. Враховуючи вищезазначені факти та умови, в яких щоденно перебувають матері діток з особливими потребами стає зрозумілим, що необхідно створювати ефективні психологічні програми супроводу та оптимізації стану і впроваджувати їх в реабілітаційних, лікарняних закладах та в центрах соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді.

Одним із ефективними різновидом психологічних програм супроводу являється соціально-психологічний тренінг (СПТ). Його відносять до інтерактивних методів навчання, так як в такому форматі відбувається активне включення поведінкових моделей та йде взаємообмін досвідом учасників групи. СПТ – сукупність групових методів формування умінь і навичок самопізнання, спілкування і взаємодії людей в групі [2, с 313].

Підвищення рівня суб'єктивного благополуччя (СБ) матерів, які виховують дітей з особливими потребами – є основною метою програм супроводу та тренінгів для такої когорти населення. Завдання, які ставлять спеціалісти при розробці СПТ підвищення СБ виділяють наступні: 1) оволодіння знаннями про СБ його чинники та методи підвищення рівня; 2) формування умінь та навичок позитивної комунікації; 3) розвиток здатності до адекватного і повного пізнання себе та інших, а також самоприйняття; 4) розвиток навичок для формування позитивних соціальних відносин; 5) формування оптимізму, віри у власні сили та можливості; 6) створення умов для формування навичок, які будуть сприяти самоактуалізації, особистісному розвитку, мотивації; 7) розвиток навичок саморегуляції [4, с. 548-549; 1, с. 121].

Відповідно поставлених завдань відзначають основні методи та форми, що використовуються в СПТ підвищення СБ: інформаційні міні-лекції; вправи, які сприяють створенню позитивної та комфортної атмосфери учасників тренінгової групи; вправи, які направлені на розвиток навичок саморегуляції; техніки для релаксації, усвідомленого життя та позитивного функціонування; прийоми щодо розвитку рефлексії; індивідуальні домашні завдання для відпрацювання технік та впровадження здобутої інформації в особисте життя матерів.

Тенденції сучасної практичної психології свідчать, що одним із нових, але в той же час дієвим, доступним та недовготривалим методом психологічної практики – є

майдфулнес. В рамках СПТ підвищення СБ цей метод може бути взятий за основу або бути його частиною, оскільки показує високі результати ефективності. Термін «майдфулнес» в перекладі з англійської означає «повна свідомість», «зосередженість» та «усвідомленість». Дослідниками трактується метод як повна зосередженість уваги на теперішньому моменті реальності, з її повним прийняттям, без спроб її інтерпретації та оцінки [6]. Усвідомленість - це розвиток здатності до керованої уваги та підвищення чутливості до тригерів, що викликають реакцію на новизну. Таким чином, із тренуванням усвідомленості з'являється можливість свідомо ігнорувати певні подразники за потреби. Це дає змогу краще контролювати власні емоції та реакції, знижувати рівень стресу та зберігати спокій у складних ситуаціях. Крім того, усвідомленість сприяє більшій концентрації, покращенню пам'яті та здатності приймати виважені рішення, оскільки допомагає розпізнавати автоматичні патерни поведінки та свідомо обрати відповідь на зовнішні стимули.

Результати дисертаційного дослідження суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з органічного ураження нервової системи (експериментальна група 101 жінка, контрольна - 37) свідчать, що 13,9 % жінок, які мають дитину з особливими потребами мають депресію середньої тяжкості та 8,9 % - тяжку депресію. ІВ той час, як жінки, які виховують нормотивпових діток 2,7 % та 5,4 % відповідно. Такі результати дають нам підґрунтя для використання програму майндфулнес-орієнтованої когнітивно-поведінкової терапії для підвищення СБ матерів діток з особливими потребами, яка була створена на основі когнітивно-поведінкової психотерапії (Марк Вільямс, Джон Тісдал, Зіндел Сегал) для людей, які страждають на депресію [5, с. 156]. На відміну від когнітивно-поведінкової терапії, майндфулнес-підхід не намагається безпосередньо змінити зміст негативних думок. Замість цього він спрямований на формування нового ставлення до власних думок, почуттів та тілесних відчуттів. Пацієнтів навчають сприймати ці стани як тимчасовий досвід, який можна прийняти або відпустити. Регулярна практика усвідомлення, спостереження з відкритістю та співчуттям, а також вміння дистанціюватися від власних переживань допомагає зрозуміти, що думки та емоції — це лише психічні явища, які не визначають особистість і можуть минати природним чином. Учасники програми вчаться приймати емоції, думки та відчуття, що викликають дистрес, дозволяючи їм з'являтися і зникати без прагнення їх придушити, уникнути чи подолати. Вони опановують навичку залишатися в контакті з теперішнім моментом, не заглиблюючись у нав'язливі роздуми про минуле чи тривоги щодо майбутнього [5, с. 157].

Покращення суб'єктивного благополуччя матерів, які виховують дітей з особливими потребами, є важливим завданням для підвищення їхньої якості життя та психоемоційного стану. Залучення до програм психологічної допомоги, зокрема практик майндфулнес, когнітивно-поведінкової терапії та групової підтримки, допомагає матерям краще справлятися з емоційними труднощами, знижувати рівень тривожності та депресії, а також покращувати сприйняття життєвих викликів. Розвиток навичок усвідомленості та прийняття дозволяє матерям більш спокійно реагувати на труднощі у вихованні дітей, зменшувати рівень самокритики та формувати більш позитивне ставлення до себе та свого материнського досвіду.

Таким чином, створення сприятливого психологічного та соціального середовища для матерів, які виховують дітей з особливими потребами, є важливою умовою для покращення їхнього суб'єктивного благополуччя. Важливими напрямами роботи є підвищення доступності програм психологічної допомоги, залучення матерів до підтримуючих спільнот і створення умов для розвитку навичок адаптації та емоційної рівноваги.

Список використаних джерел

1. Помиткін Е.О., Помиткіна Л.В. Покращення суб'єктивного благополуччя студентської молоді в умовах військових дій/ Наукові записки. Серія: Психологія. – 2024. - Вип. 1(3). - С. 116-123
2. Психологічний словник / [Авт.-уклад.: В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова] / За ред. Н. А. Побірченко. - Київ : Науковий світ, 2007. - 336 с.
3. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні 2024 ЮНІСЕФ в Україні. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf
4. Сучасний тлумачний психологічний словник / [упоряд.: В.Б. Шапар] - Харків.: Прапор, 2007.- 640 с.
5. Христук О. Л. Сучасні виміри психологічної практики: майндфулнес-підхід / О.Л. Христук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Психологія. – 2018. – Вип.1.– С.153-161
6. Kabat-Zinn J. Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness. / N.Y.: Delacourt, 1990.

Римар Ю. М.
*студентка 3 курсу освітнього ступеня «Бакалавр»
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

НЕЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ АДИКЦІЙ СЕРЕД МОЛОДІ

Незадоволеність життям серед молоді виникає, коли реальність, із якою вони стикаються, різко контрастує з їхніми очікуваннями, роблячи їх вразливими до адикцій. Молоді люди, які переходять до дорослого життя, можуть відчувати постійний тиск суспільства: досягти успіху, здобути освіту, знайти престижну роботу, відповідати високим стандартам – перелік вимог здається нескінченним. Проте реальність виявляється іншою – економічна нестабільність, брак робочих місць, навчання, воєнні реалії та особисті невдачі створюють відчуття безвиході. Соціальні мережі лише підсилюють цей контраст, де всі здаються ідеальними – завжди енергійні, щасливі, з бездоганним життям та ніколи не втомлюються. Шеррі Теркл зазначає: "Технології обіцяють нам порятунок від внутрішньої порожнечі, але часто лише посилюють

самотність" [1, с. 12]. Молодь, відчуваючи розчарування, дедалі частіше обирає адикції як спосіб тимчасово заглушити біль.

Адикція в цьому контексті – це патологічний стан, коли людина, прагнучи втекти від реальності (ескапізм), встановлює міцний зв'язок між задоволенням і певним агентом: психоактивними речовинами (нікотин, алкоголь, наркотики), поведінковими практиками (надмірне захоплення технологіями, азартними іграми) чи навіть деструктивними соціальними взаємодіями. Цей зв'язок настільки сильний, що природні джерела радості – прогулянки, читання, живе спілкування – втрачають свою цінність. Психологи пов'язують це з екстернальним локусом контролю: не маючи внутрішніх ресурсів для саморегуляції, молодь покладається на зовнішні стимули. У моменти розчарування залежності стають швидким, хоча й оманливим, "рятівним кругом". Наприклад, студент, який не справляється з навчальним навантаженням чи пошуком роботи, почувається безпорадним. У такі моменти пиво чи година в соціальних мережах здаються простішим вибором, ніж звернення по підтримку чи спроба розібратися у своїх почуттях. На мою думку, проблема молоді полягає в тому, що миттєве полегшення витісняє довгострокові рішення, які могли б дійсно допомогти, а не руйнувати.

Прояви адикцій серед молоді різноманітні, але об'єднані спільною метою – сховатися від нестерпної реальності. Паління для багатьох перетворюється на ритуал: сигарета стає не лише джерелом нікотину, а й ілюзією контролю над хаосом. Я сама помічала, як у стресові періоди, коли робота затягувалася понад норму, а часу на відпочинок бракувало, я машинально тягнулася до сигарети. Одна за одною, я викурювала їх, думаючи, що це відволіче мене і що я тримаю все під контролем. "Це тимчасово, кину, коли захочу", – переконувала я себе. Оточення лише підсилювало цю ілюзію: друзі, колеги, знайомі курили постійно, і це вважалося нормою. На перервах чи під час розмов сигарета була частиною нашого життя, майже непомітним атрибутом. Але контроль виявився міфом: паління стало звичкою, від якої я довго не могла позбутися. Проблеми не зникали – дедлайни тиснули, втома накопичувалася, а тіло сигналізувало кашлем і роздратуванням. Залежність лише додавала тягаря, а оточення, де паління було буденністю, ускладнювало боротьбу з нею.

Щодо інших залежностей - алкоголь обіцяє розслаблення: чарка на вечірці чи пиво після важкого дня здаються невинними, але з часом стають єдиним способом відключитися від реальності. Наркотики пропонують радикальний шлях – забуття від тривоги чи фінансових труднощів, але їхній ефект тимчасовий, а повернення до реальності супроводжується соромом і бажанням повторити. Технології створюють власну пастку: дівчина, боячись самотності, безкінечно спілкується в чатах із незнайомцями, а хлопець, не знаходячи себе в реальному світі, стає героєм віртуальних ігор. Шеррі Теркл пише: "Ми замінюємо справжні зв'язки технологіями, але це лише ілюзія близькості" [1, с. 15]. Ці прояви – не просто звички, а крик про те, що реальність стала занадто важкою для молоді.

Інші адикції маскуються під "самовдосконалення", що особливо актуально для молоді, чутливої до соціальних стандартів. Дівчина, яка не приймає своє тіло через ідеали Instagram, починає з дієти, але може дійти до анорексії, коли їжа стає ворогом, а ваги – одержимістю. Я знаю випадок, коли подруга зважувалася по п'ять разів на день,

вважаючи худобу єдиним шляхом до щастя. Булімія йде іншим шляхом: їжа спочатку втішає, а потім перетворюється на цикл об'їдання й очищення через прагнення "ідеальності". Жан Твендж зазначає: "Порівняння з ідеалами соцмереж штовхає молодь до саморуйнування" [2, с. 89]. Хлопці, прагнучи "мужності", вдаються до стероїдів чи енергетиків, які обіцяють силу, але руйнують здоров'я. Я бачила, як однокурсник пив сумнівні коктейлі заради м'язів, не задумуючись про наслідки для печінки й серця. Це не просто бажання вдосконалюватися – це залежність, що приховує невпевненість і страх не відповідати очікуванням.

Чому молодь така вразлива? Незадоволеність життям – це не тимчасова слабкість, а наслідок зовнішнього тиску й внутрішньої порожнечі. Економічна нестабільність, війна, недосяжні ідеали соцмереж і брак підтримки вдома чи в школі створюють ідеальні умови для адикцій.

Отже, незадоволеність життям є одним із ключових чинників, що сприяють розвитку адикцій серед молоді, адже вона породжує внутрішній дисбаланс і штовхає до пошуку швидких способів полегшення. Цей стан часто виникає через невідповідність між очікуваннями, нав'язаними суспільством, і реальними можливостями, що призводить до втрати віри в себе та свої перспективи. Для протидії цьому необхідно зосередитися на розвитку емоційної стійкості, яка допоможе молодим людям справлятися з розчаруваннями та стресом без звернення до залежностей. Важливим також є формування критичного мислення, яке дозволить розпізнавати і відкидати нереалістичні стандарти успіху чи щастя, що часто посилюють відчуття незадоволеності. Підтримка з боку сім'ї, друзів і суспільства відіграє неабияку роль, адже саме вона здатна повернути молодій людині впевненість у своїх силах і цінність власного життя. Таким чином, подолання незадоволеності життям через зміцнення внутрішніх ресурсів і створення сприятливого середовища стає основою для запобігання адикціям і формування здорового способу життя серед молоді.

Список використаних джерел

1. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – New York: Basic Books, 2011. – 360 p.
 2. Twenge J. iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy – and Completely Unprepared for Adulthood. – New York: Atria Books, 2017. – 352 p.
 3. Griffiths M. Addiction and Contemporary Society. – London: Routledge, 2008. – 245 p.
-

Сабат Н. В.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

Сабат Н. І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

Руда Н. Р.

*здобувач вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ

Сучасна ситуація в Україні спричиняє низку проблем, пов'язаних з вимушеним переселенням великої кількості осіб. З початком активної фази бойових дій тисячі людей перемістилися у відносно безпечні регіони України. Лише в Івано-Франківській міській територіальній громаді станом на 28.11.2024 р. було зареєстровано 39 917 внутрішньо переміщених осіб, що становило приблизно 15 % від загальної кількості мешканців громади. На рівні Івано-Франківської області, станом на 03.01.2024р., в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО було зареєстровано 123 422 особи. До 01.02.2025 р. року ця кількість зменшилася до 111 469 осіб, що свідчить про повернення частини переселенців до місць постійного проживання або їхній переїзд в інші регіони [2].

Соціальні проблеми внутрішньо переміщених осіб досліджують В. Антонюк, О. Балакірева, О. Панькова, І. Пристай, Л. Хижняк, І Шапошникова та ін. У їхніх працях йдеться про правовий статус ВПО, міжсекторальну співпрацю для надання допомоги вимушено переміщеним особам тощо.

Метою нашої публікації є характеристика викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи зі зміною місця проживання.

Прибуття в іншу громаду завжди пов'язане з питанням інтеграції. Інтеграція – універсальне поняття, яке зазвичай трактують у трьох вимірах: 1) коли різні за якістю соціальні елементи поєднуються в цілісне утворення; 2) до вже діючої системи входить певна соціальна частка (група, індивід), і, зливаючись із системою, отримує ознаки як складова цієї системи; 3) характеристика ступеня співпадіння цілей, різних соціальних груп чи індивідів [1, с. 55].

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади супроводжується низкою викликів. Акцентуємо на кількох їх групах.

До першої відносимо соціальні виклики. Більшість із них пов'язані з адаптацією та прийняттям. ВПО можуть стикатися з недовірою або стереотипами з боку місцевих

жителів. Відмінності в традиціях, діалектах, цінностях можуть ускладнювати інтеграцію, що призводить до соціальної ізоляції, посилює почуття відчуженості. Інколи громади не готові забезпечити всіх ВПО житлом, освітою, медициною тощо. Тим паче, вимушені переселенці, які пережили травмуючі події, окрім доступу до соціальних послуг, потребують також професійної психологічної допомоги, – а не в усіх громадах є така можливість.

Друга група – економічні виклики. ВПО часто стикаються з труднощами у працевлаштуванні через відсутність досвіду в новому регіоні, невизнання кваліфікацій або конкуренцію з місцевими жителями. Болючим залишається житлове питання: дефіцит доступного житла призводить до зростання орендних цін та конфліктів. Враховуючи, що у більшості ВПО відсутній стабільний дохід, вважаємо високим рівень їхньої соціальної вразливості. Тому внутрішньо переміщені особи потребують допомоги на початковому етапі інтеграції, але громадам інколи не вистарчає ресурсів.

До третьої групи відносимо правові виклики. Дуже часто ВПО стикаються з бюрократією у вирішенні нагальних питань. Оформлення статусу ВПО, доступ до державних програм і пільг можуть супроводжуватися затримками та складною процедурою. Часто внутрішньо переміщені особи звертаються за юридичною допомогою щодо врегулювання майнових прав, адже багато людей втратили житло, а їхній правовий статус щодо майна залишається невизначеним.

Четверта група викликів – психологічні. ВПО часто мають досвід війни, втрати домівки, близьких, що впливає на їхній емоційний стан. Спогади про пережиті події, відчуття втрати, горювання стають причиною безсоння, панічних атак, ПТСР. Багато людей не знають, чи зможуть повернутися додому, що ускладнює їхню адаптацію, посилює відчуття невпевненості, – все це негативно впливає на процес інтеграції у нову громаду.

Підсумовуючи, зазначимо, що ВПО у перебігу соціальної інтеграції стикаються з такими основними викликами: соціальними (адаптація та прийняття, культурні відмінності, доступ до соціальних послуг); економічними (пошук роботи, житлове питання, недостатня фінансова підтримка); правовими (бюрократичні труднощі, не врегульованість прав на майно); психологічними (стреси, переживання, відчуття непевності).

Відтак, для подолання вищеназваних викликів вважаємо за доцільне створення програм інтеграції, включно з навчальними курсами, працевлаштуванням та соціальним супроводом; посилення державних та міжнародних ініціатив для забезпечення житлом та фінансової підтримки; надання психологічної допомоги, проведення низки заходів для соціальної згуртованості; спрощення бюрократичних процедур та захист прав ВПО.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
2. Струк Д. Майже тисяча людей знялися з обліку: скільки станом на зараз в Івано-Франківській області проживають ВПО. 03.02.2025. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/maizhe-tisiacha-liudei-znialisia-z-obliku-skilki-stanom-na-zaraz-v-ivano-frankivskii-oblasti-prozhivaiut-vpo> (дата звернення: 22.02.2025).

Саврасов М. В.

доктор психологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри загальної та диференційної психології,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»,
провідний науковий співробітник
Українського науково-методичного центру
практичної психології і соціальної роботи НАПН України,
м. Слов'янськ

Литвин Р. Р.

аспірант кафедри загальної та диференційної психології,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

Полторацький О. В.

аспірант кафедри загальної та диференційної психології,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

Безелюк О. А.

аспірант кафедри загальної та диференційної психології,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

ТИПОЛОГІЧНО-РІВНЕВИЙ АНАЛІЗ АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Аналіз психологічних досліджень, спрямованих на визначення психологічної типології (профілів) навчальної діяльності старшого школяра в умовах невизначеності, а отже, профілів навчальної і подальшої професійної діяльності старших школярів, уможливив виокремити той факт, що у площині визначення особистісних чинників розвитку креативності евристично цінним є виділення профілів навчання. Вважаємо, що приналежність до того чи іншого профілю навчання може виступати, по-перше, чинником розвитку креативності (вербальної та образної), а звідси, по-друге, – визначати становлення певного типу креативності (інтеграції різних рівнів розвитку показників вербальної та образної креативності). З іншого боку, рівні розвитку вербальної та образної креативності старших школярів, водночас, можуть початково впливати на обрання майбутньої професії, а отже, на профіль навчання суб'єкта навчальної діяльності старшого шкільного віку в умовах невизначеності.

Провідним чинником досягнення суб'єктом академічної діяльності її успішності, доцільного професійного вибору та успішності подальшої професійної діяльності, життєвого успіху в цілому, особливо в умовах відновлення освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти є розвиток його креативності, що виступає до того ж сутнісною

характеристикою суб'єкта та є вмотивованою здатністю до інноваційної діяльності, яка детермінована низкою нелінійних, багаторівневих характеристик особистості.

До типів креативності слід віднести вербальну та образну креативність. Поєднання різних рівнів розвитку показників креативності утворюють психологічні типи креативності (кластери, які відображають усереднені рівні розвитку образної та вербальної креативності). Отже, особистісними чинниками-регуляторами розвитку креативності є: метакогнітивні регулятори, мотиваційні регулятори, вольові регулятори, емоційно-регуляторні механізми.

З метою емпіричної верифікації запропонованої психологічної моделі академічної успішності старших школярів та розширення експериментальних відомостей про структуру їх академічної успішності в умовах невизначеності нами була проведена психолого-діагностична робота з подальшою обробкою та інтерпретацією отриманих результатів. Нами використані наступні методики: авторську експериментально-інтроспективну методику «Метакреативні здібності» (EIMCA), тест Е. Торренса, тест вербальної креативності С. Медніка, тест інтелекту Р. Амтхауера, методика дослідження метапам'яті (Т.Б. Хомуленко, Т.І. Доцевич), опитувальник «Академічна саморегуляція» Р. М. Ryan (в адаптації М. В. Яцюк), опитувальник когнітивної регуляції емоцій (ОКРЕ) N. Garnefski, опитувальник емоційної регуляції ERQ (J. Gross). До складу експериментальної виборки увійшли 159 учнів 10-11 класів педагогічного ліцею м. Слов'янська Донецької області (у режимі віддаленого доступу із використання онлайн-анкетування).

У підсумку дискримінантного аналізу визначено предиктори розподілу учнів на групи академічно успішних та академічно неуспішних на початку, всередині та наприкінці старшого шкільного віку. На початку навчання у старшій школі академічна успішність учнів пояснюється дією таких предикторів: здатність давати абстрактну назву образам уяви, гнучкість вербальної креативності як характеристика вербальної креативності; здатність до вербального узагальнення як характеристика вербального інтелекту; здатність до просторового узагальнення як характеристика просторового інтелекту; просторова уява як характеристика просторового інтелекту; креативна обізнаність як характеристика метакреативності.

Виявлено, що найнадійніший розподіл всередині старшого шкільного віку за академічною успішністю здійснюється за допомогою діагностики якостей особистості, пов'язаних із: мнемічною рефлексією як здатністю усвідомлювати процеси пам'яті; здатністю деталізувати вербалізовані образи як характеристикою вербальної креативності; здатністю до створення оригінальних вербальних образів як характеристикою вербальної креативності; здатністю до просторового узагальнення як характеристикою просторового інтелекту; просторовою уявою як характеристикою просторового інтелекту; метамнемічним відтворенням як характеристикою метапам'яті.

Отже, всередині старшого шкільного віку в умовах невизначеності академічна успішність найбільше залежить від інтеграції інтелекту, креативності, метапам'яті та метакреативності, високий рівень розвитку яких обумовлює високу академічну успішність (Лямбда (λ) Уїлкса = 0,489, $F=5,82$, $p < 0,0001$). Наприкінці старшого шкільного віку найнадійніший розподіл за академічною успішністю в умовах невизначеності здійснений за допомогою меншого числа предикторів, до яких належать: мнемічна

рефлексія як здатність усвідомлювати процеси пам'яті, здатність до метамнемічного відтворення, здатність до просторового узагальнення як характеристика просторового інтелекту, біглисть образної креативності, гнучкість вербальної креативності (λ Уїлкса = 0,449, $F=6,81$, $p < 0,0001$). Таким чином, в результаті дослідження виявлено синергію впливу інтелекту, креативності та метакогнітивних здібностей на академічну успішність старшокласників в умовах відновлення освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти. На початку старшого шкільного віку академічна успішність учня пояснюється дією таких якостей креативності як здатність давати абстрактну назву образам уяви, таких якостей інтелекту як здатності до вербального та просторового узагальнення, просторова уява, і, особливо, креативної обізнаності як характеристики метакреативності та гнучкості вербальної креативності.

Всередині навчання у старшій школі академічна успішність в умовах невизначеності найбільшою мірою залежить від інтеграції інтелекту, креативності, метапам'яті та метакреативності, високий рівень розвитку яких обумовлює високу академічну успішність, ключовими якими у досягненні якої є мнемічна рефлексія, здатність до просторового узагальнення та метамнемічне відтворення на тлі достатнього рівня розвитку здатностей до створення деталізованих оригінальних вербалізованих образів. Наприкінці навчання у старшій школі ключовими здібностями у досягненні академічної успішності в умовах невизначеності є метамнемічне відтворення, здатність до просторового узагальнення, швидкість образної креативності, гнучкість вербальної креативності, а також мнемічна рефлексія. Врахування даних психологічних особливостей академічної успішності та подальшого ефективного професійного вибору старших школярів уможливорює розробку та впровадження методологічно виваженого, теоретично обґрунтованого, методично та організаційно забезпеченого психологічного супроводу в умовах відновлення освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти.

Сахно К. С.

*асистент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет, м. Суми*

Завадська К. В.

*студентка 4 курсу, освітня програма – 231 Соціальна робота
Сумський державний університет, м. Суми*

ВПРОВАДЖЕННЯ ГРУП САМОДОПОМОГИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Соціальна ізоляція – це явище, яке може впливати на будь-яку людину, незалежно від її віку, статі чи соціального статусу. Особливої актуальності дана проблема набула під час пандемії COVID-19, коли обов'язкове соціальне дистанціювання негативно позначилося на психічному та фізичному здоров'ї людей похилого віку [1]. В Україні додатковим фактором самотності стало повномасштабне вторгнення росії. Війна спричинила тривале розлучення сімей, втрату соціальних зв'язків, зміну місця проживання та оточення, що посилює проблему соціальної ізоляції як серед українців загалом, так і серед громадян похилого віку.

Як і будь-як соціальна проблема, соціальна ізоляція має певні ознаки, що включають мінімальний соціальний контакт або ж його повну відсутність, низьку якість існуючих стосунків та відсутність почуття причетності до суспільства [2]. Соціальна ізоляція є особливо характерною для цільової аудиторії осіб похилого віку, адже їхні фізіологічні та психологічні особливості, такі як звуження кола спілкування, погіршення комунікативних навичок і зниження рівня активності, створюють передумови для її виникнення та розвитку. Як наслідок, спостерігається погіршення якості життя, спад стану здоров'я людини, ослаблення її імунної системи тощо [2].

Початковий етап втручання для впливу на цю проблему включав аналіз нормативно-правових документів, основним із яких став Державний стандарт соціальної адаптації, одним із напрямів роботи у якому визначено зняття бар'єрів соціальної ізоляції [3].

У Державному стандарті соціальної адаптації, групи самопомоги визначаються як основні заходи, що становлять зміст соціальної послуги соціальної адаптації. Організація заходів відбувається на основі форм роботи, запропонованих Стандартом. Зазначені форми включають: адаптацію до нової життєвої ситуації через активізацію сильних сторін особистості, самореалізацію в трудовій діяльності чи творчості, психологічне розвантаження [3].

Групи самопомоги – це своєрідний розмовний гурток за участю певної кількості осіб, яких об'єднує бажання взаємно надавати й отримувати підтримку, щоб спільно подолати власну проблему [4, стр. 18]. Аналіз даного виду заходів надає змогу виявити причину результативності концепції груп самопомоги.

Основні причини та переваги включають: можливість легко змінювати модель своєї поведінки, завдяки роботі принципу «рівний-рівному»; застосування як позитивного, так і негативного досвіду учасників, що робить взаємодію більш корисною;

відчуття того, що проблема одного члена групи є актуальною і для інших; відносно невеликий обсяг групи дозволяє вільно говорити про «наболіле» [4, стр. 18–19].

Із метою фасилітації якісного втручання у форматі організації групи самопомоги для осіб похилого віку, відбулось партнерство із установою «Сумський міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) «Берегиня», відділення денного перебування «Калина». На базі даної організації було реалізовано проєкт «Сила у спільноті», на основі результатів якого робимо висновки щодо ефективності застосування методу груп самопомоги. Задля оцінки ефективності методу груп самопомоги у контексті проблеми соціальної ізоляції осіб похилого віку, у межах «Університету третього віку» міста Суми у ході проведення сесій групи самопомоги «Сила у спільноті», обговорювані теми якої включали: зміну соціальних ролей, пошук сильних сторін, важливість психологічного розвантаження, по її завершенню фасилітатором було зібрано зворотній зв'язок як у форматі усного обговорення, так і за допомогою опитування, що включало запитання закритого і відкритого типу, зміст яких стосувався їх відношення до методу груп самопомоги, вражень від проведених сесій, найбільш актуальних обговорених тем та рекомендацій щодо покращення діяльності даного методу групової роботи.

Кількість учасників групи самопомоги «Сила у спільноті» протягом чотирьох її сесій складала від 4 до 8 осіб, і передбачала отримання зворотного зв'язку по відношенню до кожної окремої сесії, та діяльності загалом.

Отримані від учасників відповіді показали, що сесії групи самопомоги «Сила у спільноті» даного проєкту мали продуктивний характер та були такими, що відповідають запитам цільової аудиторії.

Сто відсотків залучених учасників відзначили, що їм подобається діяльність у форматі груп самопомоги. Даний результат свідчить про правильність обрання методу втручання у контексті подолання бар'єрів визначеної соціальної проблеми, та задовільну якість змісту та проведення самих сесій групи.

Важливим аспектом визначення результативності була й оцінка учасниками рівня їх обізнаності у темі соціальної ізоляції після чотирьох сесій групи самопомоги. Тобто, на запитання «Чи підвищився Ваш рівень обізнаності у темі соціальної ізоляції?», усі учасники дали позитивну відповідь: 85,7% – обрали варіант «так», 14,2% – «більше так, ніж ні», що свідчить про доступність обраного методу подання інформації даній цільовій аудиторії.

Важливим індикатором вважаємо і думку самих учасників про те, наскільки ефективним є даний метод. Усі опитані респонденти – а отже, 100% – вважають групи самопомоги такими, що можуть позитивно вплинути не лише на проблему соціальної ізоляції, а і на проблему самотності. Для кращого розуміння задоволених потреб, нами було задане запитання щодо того які теми сесій виявились найбільш актуальними. Найпопулярнішим став варіант «Шлях до спокою» – 37,5%, значна частина учасників надала перевагу варіантам «Пошук сильних сторін» та «Зміни соціальних ролей у житті людини» – 25%, найменш популярною стала відповідь “Психологічне розвантаження” – 12,5%

Отже, впровадження методу груп самодопомоги у контексті подолання проблеми соціальної ізоляції вважаємо таким, що може позитивно вплинути на людей, що відчують самотність та соціальну ізоляцію; підвищити рівень обізнаності її учасників у даній темі; та надати нові знання, навички та техніки, що позитивно вплинуть на загальну якість життя визначної цільової аудиторії.

Список використаних джерел

1. Impact of Social Isolation Due to COVID-19 on Health in Older People: Mental and Physical Effects and Recommendations / W. Sepúlveda-Loyola et al. The Journal of nutrition, health and aging. 2020. Vol. 24, no. 9. P. 938–947. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1279770723003974> (date of access: 20.02.2024).
2. Benesch K. Causes of Social Isolation in Elderly Adults. Griswold. URL: <https://www.griswoldcare.com/blog/causes-of-social-isolation-in-elderly-adults/> (date of access: 15.09.2024).
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15?find=1&text=університет#w1_1 (дата звернення: 13.10.2024).
4. Посібник для менеджерів, організаторів і фасилітаторів ГСД "Групи самодопомоги: теорія і практика" : посібник / Т. Данилів та ін. ; упоряд. К. О. Полякова. Київ, 2021. 70 с.

Сивак С. І.

*студентка 1 курсу освітнього ступеня «Магістр»
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

МУЗЕЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СВІТОГЛЯДУ У ПІДЛІТКІВ

Сучасна російсько-українська війна має жахливі наслідки не лише у вигляді людських втрат, а й через масштабну інвалідизацію як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення. За словами міністерки соціальної політики України Оксани Жолнович, станом на 2024 рік в Україні налічується близько 3 мільйонів людей з інвалідністю, що на 300 тисяч більше, ніж до початку повномасштабного вторгнення. [1, с. 1]

Таке зростання вказує на необхідність посилення роботи з адаптації, інтеграції та соціалізації осіб з інвалідністю. Проте ця робота не може бути ефективною без активної підтримки суспільства. Створення інклюзивного середовища має стати не просто етичним стандартом, а соціальною нормою, яка зможе забезпечити рівні можливості для всіх громадян.

На прикладі взаємодії з незрячими та слабозорими людьми можна розглянути механізми формування інклюзивного світогляду в підлітків, що є особливо актуальним

у контексті сучасної ситуації з інвалідизацією населення. Хоча цей аналіз зосереджений на одній категорії, набуті навички та досвід сприятимуть розвитку толерантності та правильної комунікації з людьми з іншими видами інвалідності, формуючи у підлітків ширше розуміння принципів рівності та доступності.

Інклюзивний світогляд формується не лише через навчальні програми, а й через реальний досвід взаємодії. Проблема взаємодії підлітків із незрячими та слабозорими людьми залишається актуальною через низький рівень контактів між цими групами в освітньому, соціальному та культурному середовищі. Через відсутність досвіду безпосереднього спілкування підлітки часто не знають, як правильно взаємодіяти з людьми з порушеннями зору, що може формувати бар'єри в комунікації, поширення стереотипів і навіть соціальну ізоляцію осіб з інвалідністю. У цьому контексті музейні простори можуть відігравати ключову роль, створюючи умови для усвідомлення бар'єрів, з якими стикаються люди з інвалідністю.

Попередні дослідження за методикою Multidimensional Attitudes Scale Toward Persons With Disabilities (MAS) у адаптації на українську мову А. Шпакова щодо ставлення підлітків віком від 12 до 18 років до незрячих людей виявили, що когнітивний компонент (переконання) є найбільш вираженим, тоді як афективний (емоційні реакції) має найнижчий показник. Кореляційний аналіз засвідчив, що переконання щодо людей з інвалідністю мають виражений зв'язок із поведінковими установками ($r = 0.58$), проте слабше корелюють з емоційними реакціями ($r = 0.48$) (див. рис. 1).

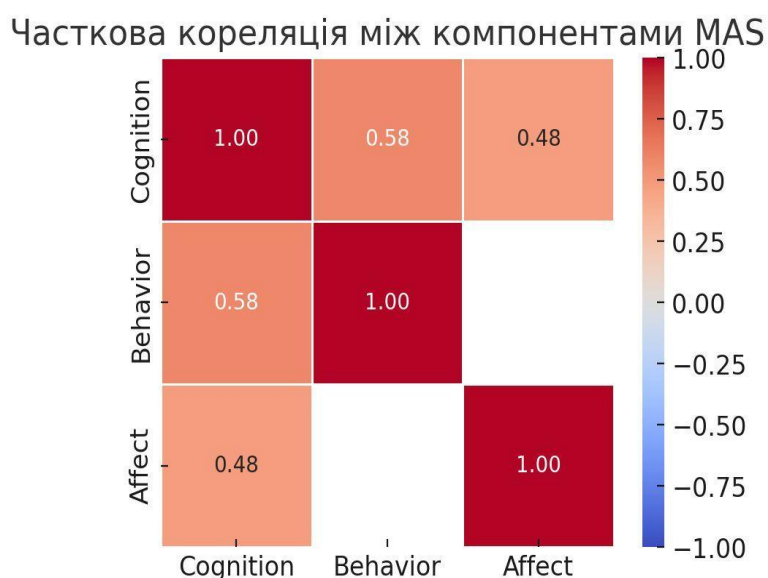

Рис. 1. Часткова кореляція між компонентами MAS

Примітка: подано коефіцієнти часткової кореляції Пірсона між когнітивним (Cognition), поведінковим (Behavior) та афективним (Affect) компонентами MAS. Інтенсивність кольору відображає силу зв'язку.

Це свідчить про те, що когнітивне усвідомлення інклюзії не завжди супроводжується емоційною залученістю та поведінковою готовністю. Формування позитивного ставлення потребує комплексного підходу, у якому знання поєднуються з емоційним досвідом, що безпосередньо впливає на готовність до взаємодії.

Отримані результати підкреслюють важливість поєднання когнітивного розуміння з емоційним залученням через практичну взаємодію, що може бути ефективно реалізовано через музейні інклюзивні програми. Вони не лише передають знання, а й створюють умови для емоційного занурення, сприяючи глибшому та більш усвідомленому формуванню інклюзивного ставлення.

Музеї можуть стати платформою для глибшого розуміння потреб та особливостей життя незрячих людей, формуючи в підлітків не лише знання, а й емпатію та навички комунікації. Досвід подібних практик доводить свою ефективність. Наприклад, одразу після відвідування виставки «Діалог у темряві» 46% відвідувачів відзначили підвищення емпатії до людей із порушеннями зору. Вони отримали краще уявлення про труднощі, з якими стикаються незрячі люди, і зрозуміли, що означає жити у візуально домінованому світі. [2, с. 22]

Крім того, дослідження, проведене на прохання Міністерства соціальних справ Ізраїлю, продемонструвало, що ті, хто відвідав «Діалог у темряві», значно частіше виявляли готовність до соціальної та професійної взаємодії із незрячими людьми. Вони відкриті до найму юриста або менеджера з порушенням зору чи навіть до встановлення дружніх стосунків з незрячою людиною. Водночас особи, які не відвідували виставку, здебільшого відчували жалість і не могли уявити собі жодної форми взаємодії з незрячими людьми [3, с. 11]. Це підтверджує, що подібні музейні практики можуть істотно змінювати громадське сприйняття інвалідності.

До найбільш ефективних методів музейної інтеграції підлітків у досвід незрячих людей належать:

Музеї у темряві, що моделюють досвід життя без зору та формують у підлітків розуміння того, як незрячі люди орієнтуються у просторі, сприймають інформацію та комунікують із довкіллям.

Інтерактивні екскурсії з тактильним сприйняттям, які включають тактильні моделі, аудіоописи та шрифт Брайля, дозволяючи підліткам відчувати альтернативні способи пізнання світу.

Зустрічі з незрячими гідями, що демонструють активну участь незрячих людей у соціальному житті та сприяють подоланню стереотипів.

Інклюзивні майстер-класи, де підлітки залучаються до створення доступних експонатів, вивчають принципи універсального дизайну та набувають практичного досвіду забезпечення доступності.

Рольові ігри та симуляційні вправи, які дають змогу підліткам зрозуміти труднощі, з якими стикаються незрячі люди у повсякденному житті.

Музейні простори мають потужний потенціал для формування соціально відповідального покоління, яке розуміє принципи інклюзії не лише на рівні знань, а й через особистий досвід. Впровадження інтерактивних інклюзивних програм може значно підсилити емоційне залучення молоді та її готовність до взаємодії з людьми з інвалідністю, що в довгостроковій перспективі сприятиме розвитку більш толерантного суспільства.

Список використаних джерел

1. Укрінформ. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю - Жолнович // Укрінформ. 2023. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763345-v-ukraini-nalicuetsa-3-miljoni-ludej-z-invalidnistu-zolnovic.html> (дата звернення: 28.02.2025).
 2. Cohen O. Dialogue in the Dark: What Are Its Consequences and How Can They Be Proved? An Evaluation of the Exhibition Dialogue in the Dark. Hamburg, 2006. P. 22.
 3. Cohen O., Heinecke A. Dialogue Exhibitions: Putting Transformative Learning Theory into Practice // Curator: The Museum Journal. 2018. Vol. 61, № 1. P. 11.
-

Снігур Ю. С.

докторка філософії в галузі психології (PhD of Psychology),

асистентка кафедри соціальної роботи

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПИТАННЯ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Вступ. Актуальність теми соціалізації підлітків внутрішньо переміщених осіб далі- (ВПО) у нових громадах зумовлена численними соціальними, психологічними, правовими та культурними викликами, які супроводжують процес їх інтеграції в нові умови життя. Питання є надзвичайно важливим в контексті проблем соціалізації, адаптації і реінтеграції підлітків в нових громадах, що спричинено збройною агресією росії проти України, що стало причиною переміщення сотні тисяч підлітків з рідних регіонів.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні теми ВПО підлітків використовувалася наукова література, монографії та статті. Дану тематику досліджували такі вчені: соціально-психологічні проблем ВПО (Н. Бочкор, О. Зеленько, Л. Ковальчук, Л. О. Чуйко, Третиннікова, І. Трубавіна); особливості організації психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб (В. Волошина, І. Кирилюк, Ю. Ларіна, Ю. Луценко, Т. Проскуріна); соціально-психологічні аспекти психотерапевтичної допомоги (Діброва В., Кучеренко О., Каменщук Т., Плєскач Б., Уркаєв В., Щербан Т. та ін.); дослідження психологічного благополуччя ВПО зробили зарубіжні та відчизняні науковці з числа соціологів та психологів, які досліджували якість життя (A.Campbell, D.P. Crowne, D.A. Marlowe). вивчає щасливих і нещасливих людей у різних життєвих ситуаціях – задоволеність життям (N. Bradburn, F.M. Andrews & S.B. Withey, Ed. Diener, J.S. Larsen, S. Levine). стосуються адаптації та інтеграції й збереження психологічного здоров'я ВПО, стали предметом досліджень (L. F. Berkman, P. H. Cheong, D. Ryan, N.O. Vretser, O.Є. Блинової, Є.М. Лібанової, Н.Є. Мазіної, Ю.С. Пащенко, В.М. Педоренко, А.В. Путінцева, І.О. Тітар).

Важливим для дослідження є також класифікація психологічних технологій, запропонована Л. Карамушкою, а саме: психологічні технології забезпечення взаємодії суб'єктів освітнього простору, психологічні технології самодетермінації розвитку особистості (Л. Сердюк); технології психічної саморегуляції (О. Прохоров), надання психологічної допомоги сім'ям постраждалих у подоланні складних життєвих обставин

(М. Павлюк, М. Шепельова), психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу (З. Кісарчук) та ін.

Травматичні події можуть викликати у підлітків ВПО почуття незахищеності, страх майбутнього, гнів, сум, агресію, сором і відчуття провини, відчуженість та ізоляцію від навколишнього середовища також проблеми з навчанням, увагою, можливістю запам'ятовувати інформацію, психосоматичні порушення.

Внутрішньо переміщенні підлітки часто відчувають себе відчуженими від основної громади, через стереотипи, упередження або навіть ворожнечу з боку місцевих жителів. Це може призвести до соціальної ізоляції, труднощів у спілкуванні з однолітками, порушення нормальних процесів інтеграції, а також зниження рівня самоповаги та впевненості. Освітня адаптація також є важливою складовою процесу соціалізації підлітків ВПО. Вони можуть стикатися з труднощами через різницю в освітніх програмах, відсутність необхідних документів чи підтвердження попереднього навчання. Крім того, культурні відмінності, мовні бар'єри та різні соціальні норми можуть створювати додаткові перешкоди для їх нормальної адаптації.

В процесі теоретичного аналізу літературних джерел нами було виявлено, що підлітки ВПО стикаються з низкою психологічних, соціальних та правових проблем. До психологічних: включаючи стрес, тривожність, депресію, почуття безпорадності, апатії, сум, гнів, фізичне стомлення, зниження самооцінки, самотності, безнадійності та вираженими утрудненнями в плануванні майбутнього через втрату рідної домівки та ін. До соціальних: втрата близьких людей, знайомого середовища та звичних соціальних ролей, соціальна фрустрація як нездоланна перешкода до життєвої ситуації та ін. І правові порушення прав з боку однолітків таких, як: булінг, не прийняття в їх мікро групи, тобто певна соціальна виключеність та ін. Ці фактори значно ускладнюють процес соціалізації, адаптації та реінтергації в новому середовищі, оскільки адаптація до нових умов супроводжується переживанням складних емоцій, стресових чинників і не толерантності до невизначеності, що може призводити до кризових станів.

Кризовий стан у соціально-психологічній літературі розглядається як нормальна реакція людини на аномальну (психотравмуючу) подію, оскільки людина в процесі подолання кризи набуває нового досвіду, розширює діапазон адаптивних резервів. Водночас, якщо людина схильна реагувати на кризу дезадаптивними реакціями, криза може поглибитися й спричинити хворобливий стан, що вимагає спеціалізованої допомоги (психіатра, травмотерапевта, кризового психолога, соціального працівника та інших спеціалістів).

Психологи та соціальні працівники для надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам розробляючи сучасні психологічні технології надання допомоги, опираються на різноманітні підходи до вивчення людської психіки та поведінки, серед яких: позитивна психотерапія - спрямована на розвиток позитивних ресурсів та внутрішніх сил клієнта з метою досягнення психічного здоров'я та благополуччя; експозиційна психотерапія – базується на здатність сприймати, в повній мірі переживати все те, що відбувається з метою розвитку активної позиції клієнта щодо свого життя; нарративна психотерапія - надає сенсу минулим подіям, допомагає зрозуміти їх зв'язок між минулим, сьогоденням та майбутнім, впливає на наше життя, допомагає

усвідомити емоційний стан; тілесно-орієнтовна терапія - спрямовується на використання тілесних відчуттів, рухів та їх усвідомлення для сприяння психічному здоров'ю та благополуччю; когнітивна психотерапія - спрямована на зміну шкідливих або несприятливих думок, переконань та поведінки, які ведуть до емоційного дискомфорту або психічних проблем [4 с. 9- 10].

У процесі соціально-психологічної адаптації велике значення мають місцеві громади, організації та психологічні та соціальні інститути, які повинні надавати підтримку та сприяти інтеграції підлітків ВПО через спеціалізовані програми, тренінги, психологічну підтримку та інші соціальні ініціативи. Соціалізація є важливим фактором у розвитку підлітків, оскільки вона визначає їхні соціальні навички, здатність до співпраці, формування світогляду та особистих цінностей. Успішна соціалізація підлітків ВПО не тільки дозволить їм адаптуватися до нових умов, але й забезпечить гармонійний розвиток, що є важливим для майбутнього суспільства в цілому.

Висновки. Вивчення процесів соціально-психологічної адаптації ВПО має важливе наукове, практичне і соціальне значення, оскільки дозволяє розуміти механізми та фактори, які впливають на їхню успішну адаптацію в нових умовах. Саме тому проблема соціально-психологічної адаптації підлітків ВПО у нових громадах є надзвичайно актуальною, оскільки вона впливає на соціальну інтеграцію переміщених осіб, збереження їх психоемоційного благополуччя та їх подальший розвиток як активних учасників суспільства.

Список використаних джерел

1. Василенко О. М. Особливості психолого-педагогічного супроводу підлітків, переселених із зони бойових дій. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2018. №1 (15). С. 116 –119.
 2. Коробка Л. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. №4 (29). С. 76–82.
 3. Карамушка, Л.М. (2022) Психолого-організаційні технології: зміст, структура, види та форми реалізації. Організаційна психологія. Економічна психологія. № 1 (25).
 4. Павлюк М.М., Шепельова М.В. Сучасні психологічні технології надання психологічної допомоги сім'ям постраждалих у подоланні складних життєвих обставин : практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2020. 124 с.
-

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

На початку XXI століття Україна знову стала об'єктом зовнішньої агресії. Війна, яка розпочалася не тільки як боротьба за території, але й як боротьба за саму суть українського народу, змінила все. Сьогодні ми спостерігаємо не лише за масштабними бойовими діями, а й за руйнуванням того, що для кожної нації є найціннішим — її родини. Під час широкомасштабного вторгнення війна увійшла майже в кожную українську родину. Нині значна частина суспільства має рідних чи близьких на фронті. Наприкінці 2024 року кількість українців, які стали на захист рідної землі, суттєво збільшилася. Військові, добровольці та всі, хто прагне захистити свою батьківщину, вступили до лав Збройних Сил України. Однак війна — це не лише поля боїв. Вона глибоко зачіпає мільйони родин, чия повсякденність розривається на частини. Сім'ї, які раніше мріяли про спокійне життя, стикаються з реальністю, де звичний уклад змінюється, а плани і мрії поступово руйнуються. Життя тих, чиї близькі боронять країну, наповнене постійним стресом, тривогою та невизначеністю. Дружини та діти намагаються впоратися з новими реаліями: втратами, страхом за близьких та відсутністю гарантованого майбутнього. Вони усвідомлюють, що їхнє життя вже не таке, яким воно було до війни.

Ще рік тому вони будували плани на майбутнє, а тепер — живуть одним днем, часто не знаючи, що принесе завтрашній день. Наслідком повномасштабної війни стало зменшення і деформація шлюбного потенціалу країни та негативні зміни шлюбної та сімейної структури населення: збільшення кількості овдовілих, одиноків, сімей та сімей, де діти живуть без батьків із родичами; самотніх людей найстаршого віку. Зростання кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (батьки яких загинули, перебувають у полоні, примусово депортовані, невідомо де знаходяться тощо) є одним із найтяжчих наслідків війни. Ослаблення подружніх зв'язків через мобілізацію й інтенсивну міграцію з гендерними перекосами у майбутньому може призвести до зростання розлучуваності. Слід очікувати зростання одинокості серед сімей з дітьми, хоча її значне поширення і у довоєнні роки було проблемою. Зрозуміти комплексно зміни в українській сім'ї ми зможемо лише через кілька років після закінчення війни. [1] Період, коли військові повертаються додому, і сім'ї знову звикають до спільного життя – досить важкий. Кожне повернення і з'єднання сім'ї – особливе і не завжди родина сама може впоратися із тими викликами та загрозами, які постають перед нею.

Тому необхідно відзначити, що соціальна робота з членами сімей військовослужбовців, які беруть участь в російсько-українській війні є досить актуальною та важливою в наш час. Незважаючи на збільшення науково-практичних розробок, присвячених проблематиці сучасного стану соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців все ще відчувається її недостатня розробленість із позицій ідей

соціальної педагогіки, соціальної роботи та психології, без використання яких розвиток цієї проблеми є малоефективним. Встановлено, що соціальна робота з сім'ями військовослужбовців здійснюється за такими основними напрямками: соціальним, соціально-психологічним, соціально-педагогічним, соціально-правовим, медико-соціальним, соціально-економічним, матеріальним та соціально-трудоим. Проте необхідним є й розвиток соціокультурного і освітнього напрямів, що забезпечать адаптацію людини у соціумі, її особистісне зростання та самовдосконалення. Також актуальними у сучасних умовах стають розробка та реалізація шляхів усвідомлення суспільством та фахівцями соціальних проблем військовослужбовців та їхніх сімей, постійний науково-практичний пошук і дієва допомога названій категорії у розв'язанні їхніх проблем на практиці.[2] Цілі сучасної соціальної роботи полягають у тому, щоб зберегти фізичні та психічні сили сімей військовослужбовців, скорегувати їхні особистісні установки, стимулювати їхній розвиток у суспільстві.

Оптимізація сучасних технологій соціальної роботи з членами сімей військовослужбовців, які беруть участь в російсько-українській війні можлива за дотримання таких умов:

- розширення спектру послуг у державній мережі соціальних служб;
- створення альтернативних осередків соціальних послуг;
- наявність у фахівців із соціальної роботи зі спеціальною підготовкою досвіду щодо роботи у військовому середовищі з розв'язання проблем військовослужбовців;
- організація самодопомоги і взаємодопомоги родинам військовослужбовців;
- формування дієвої соціальної політики держави, зокрема у сфері соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах воєнного стану.

На нашу думку варто здійснити комплексне дослідження особливостей соціальної роботи з членами сімей військовослужбовців, які беруть участь в російсько-українській війні з метою створення засад і функціонування єдиної системи соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців, які беруть участь в російсько-українській війні шляхом:

- з'ясування основних педагогічних підходів та соціально-педагогічних умов здійснення цього виду діяльності;
- вивчення інтересів і потреб родин дослідження сучасного стану, їх особливостей, змісту, методів, технологій соціальної роботи;
- проведення аналізу впливу соціальних та організаційних факторів на результативність соціальної роботи з членами сімей військовослужбовців, які беруть участь в російсько-українській війні;
- вироблення рекомендацій щодо удосконалення системи соціальної роботи з членами сімей військовослужбовців, які беруть участь в російсько-українській війні.

Актуальність дослідження особливостей соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців, які беруть участь в російсько-українській війні зумовлює необхідність виявлення перспектив подальшого розвитку соціальної роботи із зазначеною категорією осіб [3].

Список використаних джерел

1. Slyusar, Liudmyla (2023). *Ukrainska sim'ia v umovakh viiny* [The Ukrainian Family in

the Conditions of War]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy, 2 (52), 3-20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003>.

2. Олексюк Н. С. (2018). Соціальна підтримка військовослужбовців Збройних Сил як важливий напрям соціальної політики у США. Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія / За ред. В.Поліщук, Н. Горішна, Г. Слезанська та ін. Тернопіль: Осадца Ю. В. С. 182-196.
 3. Рассказова О.І., Логвінова О. Г. (2021) Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на Сході України.
-

Сулейманова К.Е.

студентка,

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, м. Харків

ПСИХОЛОГІЧНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ: КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ, ГРУПИ ПІДТРИМКИ, АРТ-ТЕРАПІЯ (досвід роботи під час війни в м. Харків)

Російсько-українська війна створює масштабні колективні та індивідуальні травми, що зумовлює критичну необхідність у наданні психологічної допомоги населенню. Харків, у якому до початку повномасштабного вторгнення проживало близько 2 млн. людей, зазнав значних руйнувань. Значна частина жителів міста та ВПО зазнали психологічного стресу різного ступеню важкості. До тих із них, хто звертався за допомогою - були застосовані різні методи кризової інтервенції, зокрема індивідуальне консультування, групова підтримка та арт-терапія. Мій практичний досвід, отриманий протягом 2022 року, підтвердив їхню ефективність у стабілізації психоемоційного стану, зменшенні симптомів гострого стресу та формуванні психологічної стійкості серед постраждалих.

Кризове консультування стало першочерговим інструментом допомоги [3, с. 95-101], оскільки в умовах постійної загрози життю у людей спостерігалися типові стресові реакції, зокрема феномени "fight, flight, freeze", найпоширенішою була заціпеність, що супроводжувалася втратою здатності раціонально діяти. Ефективними виявилися техніки заземлення, спрямовані на активацію сенсорного сприйняття. Зокрема, застосовувалася методика "5-4-3-2-1", що передбачає фокусування на п'яти візуальних об'єктах, чотирьох тактильних відчуттях, трьох звуках, двох тілесних проявах і одному смаковому сприйнятті. Мій практичний досвід продемонстрував її високу результативність у роботі з жінкою, яка разом із двома дітьми знайшла прихисток у волонтерському центрі після чергового обстрілу. Її стан вираженої тривоги супроводжувався тремтінням і неможливістю говорити. Початок роботи розпочався з дихальних вправ та поступового залучення до усвідомленого перерахунку предметів довкола [1, с. 146-158]. Це допомогло повернути контроль над тілесними реакціями, стабілізувати дихання та знизити рівень тривожності.

Подальше психологічне відновлення відбувалося через групи підтримки, що відіграли важливу роль у подоланні соціальної ізоляції, спричиненої війною. У таких групах використовувалася методика наративної терапії, що сприяла усвідомленню спільного досвіду та надавала можливість вербалізувати переживання. Моя особиста практика показала, що навіть прості питання можуть допомогти людям знайти внутрішні ресурси. Під час однієї з перших зустрічей жінок, які пережили обстріли, на запитання "Що допомагає вам триматися?" спочатку настала тиша, проте згодом одна з учасниць відповіла: "Гарячий чай у термосі. Я завжди беру його з собою, коли спускаюся в підвал". Інша додала: "Моя донька малює квіти, навіть коли навколо чути вибухи". Ці на перший погляд буденні речі стали для них символами стійкості та контролю, що є ключовими у збереженні психологічної рівноваги.

Арт-терапія виявилася особливо ефективною при роботі з дітьми, які часто не можуть вербалізувати свої почуття. Методика "Мій безпечний простір" дозволила виявити глибокі переживання дітей та сприяти їхній емоційній стабілізації [2, с. 98-106]. На початкових етапах роботи малюнки містили темні кольори, зображення вибухів і руйнувань, проте поступово в них почали з'являтися позитивні символи – сонце, природа, родина. Один хлопчик створив малюнок бункера з написом "Мій дім", пояснивши, що для нього безпека асоціюється не з місцем, а з присутністю близьких. Це свідчить про важливість підтримки з боку значущих дорослих у процесі адаптації дитини до травматичних обставин.

Для дорослих ефективною виявилася техніка "Малюнок травми та ресурсу", яка дозволяла через символічне зображення усвідомити власний досвід війни та знайти внутрішні сили для адаптації. Практика показала, що спочатку учасники зображали хаос і руйнування, проте з часом їхні роботи починали містити елементи надії, що свідчить про поступову трансформацію сприйняття травматичного досвіду.

Досвід роботи в Харкові доводить, що у кризових ситуаціях першочергове значення мають не лише спеціалізовані психологічні методики, а й створення безпечного простору, у якому людина може відчувати підтримку. У стані гострого стресу важливо не лише застосовувати ефективні техніки стабілізації, а й забезпечувати емоційну присутність та спокій, які сприяють відновленню контролю над ситуацією. Формування психологічної стійкості відбувається не тільки через терапевтичну роботу, а й через прості речі – чашку гарячого чаю, спільний малюнок або можливість бути почутим у групі. Це свідчить про комплексний підхід до подолання наслідків травми та важливість людського контакту в процесі психологічного відновлення.

Список використаних джерел

1. Барнс А. Як бути стійким / пер. з англ. М. Козиренко. Харків, 2020. 160 с.
2. Гейз С., Штротсаль К., Вілсон К. Терапія прийняття та відповідальності. Процес і практика усвідомлення змін / пер. з англ. О. Варварюк. Київ, 2024. 536 с.
3. Практична психологія (методичний посібник) / Гойденко А., Кайдалова Л., Малащук Д., Федоряченко А. 2023. 144 с.

Сушик І. В.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

Здебський О. О.

*студент спеціальності «Соціальне забезпечення»,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

МОЛОДІЖНІ ПРОСТОРИ ТА ХАБИ ЯК ОСЕРЕДКИ ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДІ З ЧИСЛА ВПО У ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ

Формування та розвиток молодіжної інфраструктури в умовах війни є надзвичайно важливою і актуальною. Мережа молодіжних центрів, просторів та хабів, що створюються по всій Україні, в регіонах і територіальних громадах (ТГ) стають осередком адаптації та підтримки молоді з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО), платформою задля об'єднання молодих людей, обміну досвідом, створення і розвитку ініціатив, а також, центрами, де молодь може не лише змістовно провести дозвілля, але й отримати необхідну допомогу щодо працевлаштування, стажування, волонтерства та інших важливих питань. Фактично молодіжні осередки стають партнерами органів влади й місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжної політики, основною метою якої є створення для молодих людей можливостей та умов самим формувати власне майбутнє.

Інтеграція молоді з числа ВПО та молоді з тимчасово окупованих територій (ТОТ) задля їх адаптації на новому місці вимагає активної і професійної роботи молодіжних працівників, соціальних працівників і соціальних менеджерів, які працюватимуть в громадах, молодіжних центрах, громадських та волонтерських організаціях. У жовтні 2021 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена «Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року» [1], вагомою частиною якої є розділ щодо підтримки приймаючих ТГ. У Стратегії наголошується на важливості врахування таких найпоширеніших проблем в процесі інтеграції ВПО до місцевих територіальних громад, як проблеми соціальної невизначеності; обмежені можливості щодо пошуку житла на новому місці; ризики соціального відторгнення ВПО у сфері праці у силу невідповідності кваліфікацій локальним ринкам праці тощо.

Особливо важливою є робота з молоддю шляхом створення молодіжних центрів, просторів, хабів, майданчиків для спілкування та інтеграції молоді в нові громади, що стане основою для порозуміння, попередження конфліктних ситуацій та адаптації таких осіб в нових умовах проживання. Станом на січень 2022 р. до активної фази війни в Україні діяло 377 молодіжних центрів різної форми власності, у тому числі утворених на базі закладів освіти, культури, спорту [2]. Станом на 04.07.2022 року в Україні працюючими залишилося всього 121 молодіжний центр. Внаслідок повномасштабного вторгнення росії вже на кінець березня 2024 р. було зруйновано більше 100 об'єктів

молодіжної інфраструктури: 13 об'єктів зруйновано повністю або знищено частково, 31 об'єкт має суттєві або часткові пошкодження, 57 об'єктів знаходяться під окупацією [3].

Розуміючи важливість соціальної інтеграції молоді на Волині в Горохівській громаді впродовж шести місяців з червня по листопад 2022 року було реалізовано проект «Соціальна інтеграція ВПО». Основною місією проекту було виявлення проблем, з якими зіштовхуються вимушені переселенці та місцеві мешканці в умовах війни та пошук шляхів їх можливого вирішення. В активностях проекту взяло участь 377 осіб, проведено 15 заходів, залучено 40 тис. грн. грантових коштів [4].

17-18 лютого в Тернополі було проведено дводенний тренінг «Взаємодія молоді через відділ внутрішньо переміщених осіб» для молодіжних рад десяти громад п'яти областей України. Навчальна подія проведена задля посилення співпраці з молоддю з ВПО та побудова взаємодії в приймаючій громаді. Під час тренінгу учасники дослідили потреби молоді з числа переміщених осіб, інструменти роботи та інтеграції в громади, взаємодію молодіжної ради та молоді з числа ВПО. Як зазначив Володимир Сонько, «Молодіжні ради, як репрезентативні органи, роблять значний внесок у розвиток своїх громад в умовах війни. МР проявляють ініціативу, взаємодіють з органами місцевої влади, щоб разом залучати процесів прийняття рішень в громаді представників молоді з поміж ВПО» [5].

Чудовим прикладом взаємодії між місцевою молоддю та переселенцями стали молодіжні хаби, які дають можливість знайомства, сприяють культурній і соціальній взаємодії. У таких молодіжних просторах є можливість розвивати культурну взаємодію, формувати свідомість у місцевих громадах щодо культури взаєморозуміння між ВПО та місцевим населенням. Такі хаби були відкриті у різних регіонах. Зокрема, у лютому 2023 р. відбулося офіційне відкриття хабу в Тячеві Закарпатської області. Проект було реалізовано за підтримки Міжнародного фонду охорони здоров'я та навколишнього середовища «Регіон Карпат» (NEEKA) та Управління Верховного комісара у справах біженців в Україні. «Молодіжні хаби є місцями, де молодь може зібратись, взаємодіяти, ділитись ідеями, навчатись новим речам та знаходити підтримку. Такі хаби можуть допомогти молодим людям відчувати себе частинами активної та згуртованої громади, забезпечити їм доступ до потрібної інформації та ресурсів, надати можливості для взаємодії з представниками різних сфер життя, сприяти їхньому особистісному розвитку та підвищенню професійної компетентності. Крім того, молодіжні хаби можуть стати центрами розвитку ініціатив, що сприятимуть розвитку соціального підприємництва та інших форм соціальної активності, які також сприятимуть розвитку території та поліпшенню якості життя мешканців» [6].

Одним із проектів Всеукраїнського молодіжного центру була і є соціалізація та інтеграція молоді, зокрема молоді ВПО. Центром був реалізований проект «Інтеграція молоді ВПО в малих громадах через молодіжні центри». В рамках проекту молодіжні центри та простори вчилися працювати з молоддю з числа ВПО та інтегрувати її у життя громади. За результатами проекту у 2023 році п'ять МЦ пройшли спеціалізовані тренінги та провели толоки для молоді ВПО. Очікуваним результатом проекту було визначено системне включення в роботу молодіжних центрів і просторів компонента роботи з молоддю, що переїхала в громаду через війну [7]. По завершенню проекту було

презентовано успішні практики молодіжної роботи, викладені в посібнику «Як працювати з ВПО в молодіжному центрі/просторі».

Отже, створена мережа молодіжних центрів, просторів та хабів, що активізували свою роботу від початку війни, стала основою для порозуміння, інтеграції та адаптації молоді ВПО та молоді з ТОТ у нових приймаючих громадах.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів від 28 жовтня 2021 р. № 1364-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-integraciyi-v-a1364r> (дата звернення 11.02.2025)
 2. Перелік Молодіжних Центрів України. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/> (дата звернення 17.01.2025)
 3. Понад сто об'єктів молодіжної інфраструктури зруйновані в Україні внаслідок війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3675927-ponad-sto-obektiv-molodiznoi-infrastrukturi-zrujnovani-v-ukraini-vnaslidok-vijni.html> (дата звернення 2.01.2025)
 4. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб URL: <https://gorokhivrada.gov.ua/socialna-integraciya-vnutrishno-peremischenih-osib-00-34-14-23-03-2023/> (дата звернення 12.02.2025)
 5. Представники молодіжних рад з 5 областей України вчилися створювати відділи ВПО при МР. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/95910/> (дата звернення 12.02.2025)
 6. У Тячеві запрацював молодіжний хаб для місцевої молоді та переселенців URL: <https://pmg.ua/life/114649-u-tyachevi-zapracyuvav-molodizhnyy-khab-dlya-miscevoi-molodi-ta-pereselenciv> (дата звернення 12.02.2025)
 7. Інтеграція молоді ВПО в малих громадах через молодіжні центри. URL: <https://auyc.org.ua/projects/intehratsiia-molodi-vpo-v-malykh-hromadakh-cherez-molodizhni-tsentry/> (дата звернення 9.02.2025)
-

ЕВОЛЮЦІЯ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕРАПІЇ

У ситуації стресу, збентеження та невизначеності спонтанно формується змінений стан свідомості, пов'язаний з регресією, переходом до первинного процесу за З.Фрейдом [1], або в термінології А.Бека – когнітивний зсув.

Однак те, як людина інтерпретує навколишню реальність, не завжди корисно для нашого функціонування на психологічному та соціальному рівні. Однак, навчившись мислити певним чином, ми також можемо відмовитися від небажаних моделей мислення та замінити їх на інші, більш бажані. Тому в процесі когнітивно-поведінкової психотерапії терапевт намагається впливати на когнітивні процеси людини з метою отримання результатів як зміни її функціонування та поведінки, тобто. у поведінковій сфері. Коли людина бере участь у когнітивно-поведінковій психотерапії, то це передбачає працю з психотерапевтом з метою пошуку нових спроб впоратися з власними проблемами, а також поставити цілі щодо того, щоби їх хочет змінити. В разі ефективного впливу когнітивно-поведінкової психотерапії, людина відчуває дієвий контроль над своїм життям.

У своєму стандартному підході когнітивно-поведінкова психотерапія базується на припущенні, що поведінка та емоції людини залежать від засвоєних моделей реагування на навколишній світ і ситуації, які з нами трапляються. Визначення негативних моделей мислення, що лежать в основі порушеної або проблемної поведінки та емоцій, пов'язано з визначенням їх мотивацій. Мотивація – це спроба пояснити «чому» поведінки. По суті, коли визначається чому людина діє певним чином, то мова йде про її мотивацію [4]. Людина має право знати причину вчинку щоб мати можливість виконати це належним чином.

Мотивація стосується цілеспрямованої поведінки, того, що спонукає людину до певних форм поведінки. З одного боку, мотивація може бути суто функціональною, а з іншого боку, вона може бути більш особистою, наприклад допомогти зрозуміти деякі аспекти власної поведінки чи поведінки тих, хто її оточує.

Теорії мотивації зосереджуються на трьох різних, але часто взаємопов'язаних концепціях: інстинкт/драйв, заохочення, збудження.

Більшість пояснень мотивованої поведінки міститиме деякі посилання на одне або інше з цих трьох. Кожне з них допоможе пояснити основні типи мотивів через такі компоненти емоцій як почуття, тілесні зміни, навколишнє середовище оцінка та поведінка. Кожна з цих дасть свою власну версію. Послідовності подій, що беруть участь у емоційному переживанні, формуються в теоретичні спроби та трансформуються в емоційну поведінку.

Новий підхід до вивчення емоцій запропонували В.Fehr і J.A. Russell [2]. Вчені припустили, що такого як чиста/основна емоція не існує, тобто не існує певного стану, який можна повністю відокремити від неемоційного стану. Більшість фізичних станів

можна позначити як емоції в залежності від ситуації [6]. Емоції не тільки відчуються, на них реагують такі фізіологічні реакції, які включають зміни у вегетативній нервовій системі. Саме вони можуть бути основою для відчуття емоції. Крім того, це відчуття може базуватися навколо певні ділянки мозку, які, у свою чергу, контролюють наші фізіологічні реакції.

Емоції передбачають певну оцінку внутрішніх думок, почуття та спогади, іноді поєднані з оцінкою в навколишнє середовище та фізіологічними змінами, найчастіше пов'язані з поведінкою. Однак те, як ми інтерпретуємо дійсність навколо нас, не завжди сприяє нашому функціонуванню на психологічному та соціальному рівнях. Однак, як тільки ми навчимося мислити певним чином, ми також можемо відучитися від небажаних моделей мислення та замінити їх іншими, більш бажаними. Тому в процесі когнітивно-поведінкової психотерапії здійснюється вплив на когнітивні процеси людини з метою отримання результату у вигляді зміни її функціонування та поведінки, тобто в поведінковій сфері.

У визначенні емоцій доволі складно пояснити, що саме спричиняє фізичні зміни, які зазвичай пов'язані з емоційним станом (вираз обличчя, пітливість тощо). Вчені виділяють певну комбінацію чотирьох факторів: почуття, тілесні реакції, оцінка навколишнього середовища, стимули і поведінка [7]. Теорії емоцій поєднують в собі оцінку стимулу, почуття бути наляканим, фізіологічні реакції та поведінку, щоб пояснити емоційне переживання. На жаль, усі вони роблять це дещо по-різному. Немає згоди щодо того, що з цього буде першим, або взагалі, чи є такі що випереджають інші [8]. Поведінка також може бути зумовлена біологічними факторами. Ще Ч. Дарвін припускав, що ми народжуємося з інстинктами, які штовхають нас до певної форми поведінки. Основна з цих форм поведінки — це інстинкт виживання. Цей інстинкт перемаже будь-якою ціною, очевидно, без нього ми б не вижили. Тому будь-яку поведінку можна розглядати в світлі цієї основної головної про сновної головної проблеми — секс, їжа, пиття, сон тощо.

Теорія інстинкту виявилася проблематичною в генетичному плані для біологів і психологів, але може виявитися більш проблематичною для вивчення мотивованої поведінки. Хоча інстинкти дійсно допомагають нам зрозуміти базову/ранню мотивовану поведінку, вони не допомагають нам зрозуміти більш складну людську діяльність мистецтва або культури, наприклад. Якщо ми збираємося зрозуміти цей тип поведінки, то нам потрібно було б розвинути більше інстинктів, ніж ті, які безпосередньо пов'язані з виживанням. Очевидно, що існує ряд особливостей поведінки, які відокремлюють нас від тварин, якими, на нашу думку, керують ці більш базові інстинкти.

Так наприклад, можлива біологічна альтернатива поняттю інстинктів у детермінації поведінки походить від вивчення «потягів». Теорія інстинктів має довгу історію психології і не обмежується суто біологічними поясненнями/теоріями. Як пояснення біологічної основи поведінки, потяги заводять нас у клітинний і нейрохімічний розділи фізіології. Привід визначається певними потребами тканин і задовольняється через активацію рецепторів мозку. Розуміння цих та інших стимулів, таких як регулювання температури і статі, вимагають розуміння центральної та вегетативної нервової системи операції, які підтримують нормальне функціонування за допомогою гомеостатичної регуляції ендокринної системи.

Абрахам Маслоу виходить з гуманістичної точки зору в психології, що передбачає індивідуалістичний підхід до питання мотивація. Замість того, щоб розглядати внутрішні біологічні фактори як рушійну силу механізму поведінки, його цікавлять когнітивні фактори, які спонукають людей до певних форм поведінки. Маслоу був стурбований ідентифікацією потреби, які «штовхають» людей до поведінки, що виходить за межі найпростішого задоволення потреб виживання. Він запропонував ієрархію потреб з базовими потребами виживання низ та інші психологічні потреби у напрямку до вершини [4]. Відповідно до цієї точки зору, люди еволюціонували за межі вимог простого виживання і зараз рухаються до більших досягнень; найвищий з них самоактуалізація. Це прагнення досягти всього, що можливо індивідуальне досягнення, яке присутнє у всіх людей.

Список використаних джерел

1. Freud, S. (1922). *Beyond the Pleasure Principle*, (authorised translation, 2nd ed,) . London: Hogarth Press/Institute of Psychoanalysis.
 2. Fehr, B. and Russell, J.A. (1984) Concept of emotion viewed from a prototype perspective. *Journal of Experimental Psychology. General*, 113,464–486.
 3. Falk, J.L. (1977). The origins and functions of adjunctive behaviour. *Animal Learning and Behaviour*, 5, 325–335.
 4. Maslow, A.H. (1968). *Towards a Psychology of Being*. 2nd ed. New York: Van Nostrand, Reinhold.
 5. Mook, D.G. (1996). *Motivation: The Organisation of Action*. New York: W.W.Norton.
 6. Parkinson, B. and Colman, A.M. (1995) *Emotion and Motivation*. London/New York: Lpngman
 7. Kleinginna, P.R.J. and Kleinginna, A.M. (1981) A categorical list of emotional definitions, with suggestions for a consensual definition. *Motivation and Emotion*, 5, 345–379.
 8. Garfinkel, P.E. and Garner, D.M. (1982). *Anorexia Nervosa: A Multidimensional Perspective*. New York: Brunner/Mazel Darwin, C.R. (1872). *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. London: John Murray.
-

Тулін К. С.

*доктор філософії з галузі освіта/педагогіка,
асистент кафедри педагогіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

Бутенко Н. В.

*доктор філософії з галузі соціальної роботи,
асистент кафедри соціальної роботи
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ВПЛИВ ЗМІН У ПОЛІТИЦІ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

Міжнародна допомога є одним із ключових джерел підтримки громадських організацій у країнах, що розвиваються, зокрема в Україні. Зміни в зовнішньополітичному курсі таких великих донорів, як Сполучені Штати Америки, можуть мати значний вплив на стабільність та подальший розвиток громадського сектору. У зв'язку з новими політичними рішеннями, прийнятими адміністрацією президента США у 2025 році, багато організацій в Україні зіткнулися з викликами, пов'язаними з фінансовою нестабільністю та пошуком нових джерел фінансування. Ця наукова розвідка спрямована на аналіз наслідків призупинення американської міжнародної допомоги та можливих шляхів адаптації громадянського суспільства України до нових умов.

Відповідно до наказу Президента Сполучених Штатів Америки (США) Дональда Трампа від 20 січня 2025 року під назвою «Переоцінка та перегляд іноземної допомоги сполучених штатів» запроваджується 90-денна пауза в міжнародній допомозі США на розвиток для оцінки програмної ефективності та узгодженості із зовнішньою політикою США. Усі керівники департаментів і агенцій, які відповідають за програми допомоги зовнішньому розвитку США, повинні негайно призупинити нові зобов'язання та виплати коштів допомоги розвитку іноземним країнам і неурядовим організаціям-виконавцям, міжнародним організаціям і підрядникам до перегляду таких програм на ефективність і послідовність програм із зовнішньою політикою США, яка має бути проведена протягом 90 днів після видання вказаного указу [1].

Як реакція на виконання наказу, USAID (основний донор-надавач міжнародної допомоги США) 24 січня 2025 року видав повідомлення всім спеціалістам USAID з укладання контрактів і угод та партнерам-виконавцям про призупинку виконання всіх нових зобов'язань щодо фінансування та субзобов'язань щодо фінансування згідно з угодами про цілі розвитку (DOAGs) до перегляду програм іноземної допомоги, що фінансуються USAID. Відповідно до нього всі проекти, які не входять у перелік виключень, зупиняють свою діяльність на термін до 85 днів [2].

Наступний наказ новообраного президента США від 20 січня 2025 року під назвою «Припинення радикальних і марнотратних державних програм DEI та надання переваг» встановлює, що «у максимально дозволеному законодавством обсязі, припиняється діяльність всіх офісів та посад таких програм як «розмаїття, справедливість та

залучення» (DEI), «різноманітність, справедливість, інклюзія та доступність» (DEIA) та «екологічна справедливість»; зупиняються усі «плани дій щодо акціонерного капіталу», «акційні» дії, ініціативи чи програми, «пов'язані з акціонерним капіталом» гранти або контракти; а також усі вимоги щодо роботи DEI або DEIA для працівників, підрядників або грантодавців» [3].

Відтак, 24 січня 2025 року Центр з контролю та профілактики захворювань (CDC) США поширює лист із посиланням на зазначений наказ щодо негайного припинення в максимальному обсязі всіх програм, роботи персоналу, діяльності або контрактів, які сприяють «різноманітності, справедливості та інклюзії» (DEI) на кожному рівні й діяльності, незалежно від місця розташування чи громадянства співробітників або підрядників, які фінансуються коштами від цієї премії. Будь-які пережитки, залишки або перейменовані частини будь-яких програм DEI, які фінансуються урядом США за рахунок іноземної допомоги, наданої в рамках цієї премії, негайно, повністю та назавжди припиняються в усьому світі, незалежно від мови чи афілійованого перекладу [4].

Відповідно до зазначених нормативних документів діяльність громадських, благодійних та державних організацій України виявилася під загрозою подальшого існування, оскільки у великої кількості із них основним джерелом фінансування виступали проекти фінансової підтримки і допомоги від США. Зокрема, припинили свою діяльність або призупинили роботу багато соціальних ініціатив, орієнтованих на вразливі групи населення, зупинилися або скоротилися програми підтримки економічного розвитку та правового захисту, багато організацій стикнулися з необхідністю значного скорочення персоналу та припинення проектної діяльності.

Питання забезпечення сталості проектів та надання соціальних послуг організаціями виявилось досить актуальним на порядку денному. Більшість організацій були змушені шукати інші шляхи фінансування від джерел, що не відносяться до проектної діяльності США, серед яких: проекти Європейського Союзу а також окремих його країн, пошук джерел співпраці з європейськими фондами та міжнародними організаціями, залучення коштів від приватного сектору, бізнес-структур та благодійних фондів, благодійні внески на краудфандингових платформах збору коштів та проведення фандрейзингових кампаній.

Залежність від єдиного донора зупинила діяльність організацій громадського сектору від подальшого провадження проектів, що покращували та мали значний вплив як на соціальну сферу України так і на багато інших сфер, таких як економічна, правова, сфера бізнесу тощо.

Ситуація із призупиненням або закриттям зовнішньої діяльності США значно відобразилася на стані справ українських організацій. Відтак постали ті питання, пошук відповідей на які необхідно здійснити для подальшого функціонування громадського напрямку загалом. Щоб забезпечити стабільність своєї діяльності в умовах невизначеності та зміні вектору міжнародної допомоги, громадським організаціям в Україні необхідно:

- диверсифікувати джерела фінансування, орієнтуючись на підтримку від країн Європейського Союзу та приватних благодійників;

- формувати довготривалі стратегії сталого розвитку, які передбачають гнучкість у фінансуванні та незалежність від одного донора;
- розвивати партнерства на національному та міжнародному рівнях для створення більш стійких альянсів у громадському секторі;
- адаптувати свою діяльність відповідно до нових реалій, розширюючи спектр послуг та ініціатив, які можуть зацікавити нових потенційних донорів.

Припинення або зменшення міжнародної допомоги США створило серйозні виклики для українського громадського сектору. Водночас ця ситуація відкриває можливості для трансформації та пошуку нових форматів діяльності. Організації, які зможуть адаптуватися до змін і диверсифікувати свої джерела фінансування, матимуть більше шансів на сталий розвиток у майбутньому. Необхідно розробити механізми швидкого реагування на подібні політичні зміни, передбачити вище зазначені ризики у стратегічних планах розвитку організацій та активніше залучати підтримку з альтернативних джерел фінансування.

Список використаних джерел

1. Reevaluating and realigning united states foreign aid. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/reevaluating-and-realigning-united-states-foreign-aid/>
 2. Notice on Implementation of Executive Order on Reevaluating and Realigning United States Foreign Aid. URL: <https://content.govdelivery.com/accounts/USAIDHQ/bulletins/3ceb15a>
 3. Ending Radical and Wasteful Government DEI Programs and Preferencing. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/ending-radical-and-wasteful-government-dei-programs-and-preferencing/>
 4. Research and Sponsored Programs. UW-Madison. URL: [https://rsp.wisc.edu/2025.1.29_CDC_DEI%20-20Restrictions%20\(Domestic\).pdf](https://rsp.wisc.edu/2025.1.29_CDC_DEI%20-20Restrictions%20(Domestic).pdf)
-

Удовенко Ю. М.

*кандидат психологічних наук, доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ*

Манзюк І. С.

*здобувачка освіти 4 курсу
ОПП «Соціальна педагогіка» ОС «Бакалавр»
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Нині у світі понад 360 млн людей мають порушення слуху, що складає близько 5% населення планети. Переважна більшість з них, а саме, 90 %, не чують з дитинства. В Україні приблизно 5% населення стикається з різними формами порушень слуху, серед них і діти. В умовах війни ризик втратити слух значно зростає через гучні вибухи та постріли, перебування у стані постійного стресу та неможливість своєчасного звернення до медичних закладів [2].

Порушення слуху – це загальний термін, що вказує на втрату слуху різного ступеня і який використовується для опису будь-якого рівня, від легкого до значного. Діти зі зниженим слухом – діти з частковою стійкою втратою слуху. Тобто, загальне поняття «порушення слуху» охоплює широкий діапазон: від часткової втрати слуху, що може даватись в знаки лише в гамірних середовищах, до глухоти, коли діти не можуть чути звуки, навіть якщо їх підсилюють (за допомогою слухових апаратів) [4; 5].

Порушення слуху значно ускладнює соціалізацію дітей, що, в першу чергу, пов'язано з відсутністю або різким недорозвиненням мовлення, і як наслідок, порушенням соціальних контактів дитини з навколишнім світом. Для успішної соціалізації особливо важливий етап дитинства, в якому закладається фундамент адаптації. Дитина знайомиться з правилами поведінки, звичаями, манерами, засвоює мовлення оточуючих її людей тощо, опановує людську культуру в широкому сенсі цього слова. Для дітей з порушенням слуху характерні такі ж види діяльності, як і для дітей з нормою слуху, вони люблять бігати, грати, танцювати, веселитися і пустувати, експериментувати з різними предметами, будувати, ліпити і малювати. Проте, психічний розвиток дитини з порушеним слухом відбувається в особливих умовах – умовах обмеження зовнішніх впливів і контактів з навколишнім світом. У результаті цього психічна діяльність такої дитини спрощується, реакції на зовнішні впливи стають менш складними і різноманітними [1].

Поряд з цим, сім'ї з дітьми з порушенням слуху стикаються з численними проблемами як матеріального, психологічного, так і соціального характеру. До них належать: матеріальні труднощі (висока вартість діагностичних процедур, лікування, реабілітації, придбання спеціальних засобів для підтримки слуху дитини), психологічні проблеми (емоційна вразливість, виснаження батьків, почуття провини, соціальна

ізоляція тощо), соціальні проблеми (дискримінація та упередженість з боку суспільства). Для того, щоб допомогти сім'ям з дітьми з порушеннями слуху подолати ці проблеми, їм необхідна комплексна соціально-педагогічна підтримка, а саме: надання інформації про соціальні, правові та освітні ресурси; консультування щодо конструктивних способів вирішення життєвих потреб та труднощів; емоційна підтримка; допомога у взаємодії з державними установами, соціальними службами та громадськими організаціями; сприяння у вирішенні соціально-економічних проблем, таких як житло, робота, фінансові труднощі; консультування та підтримка батьків у питаннях виховання й соціалізації дітей, розв'язання сімейних конфліктів, організація сімейних заходів та програм для зміцнення сімейних зв'язків.

Важливою умовою і чинником вирішення питань діагностики, розвитку, освіти, соціалізації дітей з порушенням слуху є організація супроводу, тобто професійної соціально-педагогічної підтримки. При цьому мета соціально-педагогічної підтримки полягає у створенні сприятливих умов для соціалізації, розвитку дитини з порушенням слуху, її інтеграції у суспільство та забезпечення психоемоційного благополуччя всієї родини. Результатом соціально-педагогічної підтримки має стати наявність умінь та навичок у сімей, необхідних для соціалізації та розвитку дитини в межах її можливостей.

В Україні останніми роками робляться значні кроки у розвитку державної політики щодо підтримки сімей з дітьми з порушеннями слуху. Зокрема, розроблено Концепцію освіти дітей раннього та дошкільного віку, концепцію створення та розвитку системи надання послуги раннього втручання в Україні, створено Державний стандарт / Базовий компонент дошкільної освіти та ін. [3]. Дана тема є актуальною також з точки зору дослідження та розробки нових методів та форм соціально-педагогічної роботи з сім'ями з дітьми з порушеннями слуху.

Поряд з цим ефективним та дієвим є раннє втручання щодо дітей з порушенням слуху, яке дослідниця С. Литовченко визначає як міждисциплінарну сімейноцентровану систему допомоги дітям раннього віку з порушеннями слуху, що передбачає ранній скринінг слуху, аудіологічну діагностику, слухопротезування, реалізацію індивідуальної програми підтримки та спрямовану на попередження виникнення додаткових труднощів у розвитку дитини й підвищення якості життя родини.

Проведений теоретичний аналіз показав, що соціально-педагогічна підтримка є багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та тісної співпраці між різними фахівцями, сім'єю та громадськими організаціями. Ефективність такої підтримки значною мірою залежить від застосування індивідуального, комплексного та сімейно орієнтованого підходів до кожної сім'ї та дитини, а також від доступності необхідних ресурсів і послуг. Соціально-педагогічна підтримка реалізується через різноманітні форми та методи, такі як: консультації та тренінги, групи підтримки, реабілітаційні програми.

Соціально-педагогічна підтримка відіграє важливу роль в інтеграції дітей з порушеннями розвитку у заклади загальної середньої освіти та суспільство в цілому. Вона сприяє створенню інклюзивного середовища, де всі діти можуть розвиватися зі своїми однолітками. Важливо розуміти, що соціально-педагогічна підтримка – це не просто набір послуг, а цілісний підхід, який ґрунтується на принципах поваги до

особистості, інклюзії та рівних можливостей. Її впровадження потребує співпраці всіх зацікавлених сторін: соціальних педагогів, психологів, соціальних працівників, батьків чи інших законних представників дитини та представників громадськості. Поряд з цим інклюзія передбачає створення такого суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал. Соціально-педагогічна підтримка сприяє тому, що інклюзія є не лише пріоритетним підходом, а реальною практикою у ставленні до людей.

Список використаних джерел

1. Гаркуша І. В., Дубінський С. В. Щодо проблеми соціального розвитку дітей з порушеннями слуху. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія». Педагогічні науки. 2021. № 2 (22). С. 68 – 75
 2. Жук В.В., Литвинова В.В., Литовченко С.В. Педагогічна підтримка дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху та їхніх батьків в умовах воєнного стану: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 123 с
 3. Литовченко С. В. Діти з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку: навчання і супровід : монографія / Світлана Литовченко ; Ін-т спеціальної педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ : Симоненко О.І., 2020. 276 с.
 4. Спеціальна педагогіка і психологія : сучас. термінол. словник / за ред. Л. Прохоренко, В. Засенка. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
 5. Таранченко О. М., Федоренко О. Ф. Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у початковій школі: навчально-методичний посібник / О. М. Таранченко, О. Ф. Федоренко. Київ, 2020. 223 с.
-

Фуштей О. В.

кандидат педагогічних наук

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

Барладін Д. А.

студентка 2 курсу,

факультету педагогіки, психології і професійної освіти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛІЄНТСЬКИХ ГРУП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Війна є одним із найважливіших випробувань для суспільства, що впливає не тільки на матеріальне добробут людей, а й на їхній психологічний стан, соціальні зв'язки та здатність адаптуватися до нових реалій. Кожна клієнтська група, яка опинилася у складних життєвих обставинах через воєнні дії, має свої особливості реагування на стрес, втрату, вимушене переміщення чи інші виклики. Умови воєнного часу, які нині для України стали реаліями повсякдення, є для людей складним випробуванням у життєдіяльності, до якого більшість виявилася не готовою, частково змогла впоратися й стабілізувати свої життєві потреби й можливості, мобілізуватися долати труднощі у власному житті, допомагати в цьому іншим [7, с.26].

Військовослужбовці та ветерани часто переживають психологічні наслідки бойових дій, що впливають на їхні стосунки в родині та здатність пристосовуватися до цивільного життя. У дітей та підлітків може розвиватися страх, тривожність, проблеми з навчанням і соціалізацією, тоді як особи літнього віку залишаються самотніми, втрачають звичний ритм життя та доступ до інших послуг [3].

У таких умовах соціально-психологічна підтримка набуває особливого значення. Соціальні працівники та психологи виконують ключову роль у наданні допомоги різним категоріям населення, сприяючи їх адаптації, стабілізації душевного стану та відновленню відчуття безпеки. Важливо, враховувати особливості конкретних груп для забезпечення найефективнішої соціально-психологічної підтримки.

Мета дослідження – дослідити та підтвердити значущість соціально-психологічної допомоги клієнтських груп в умовах воєнного стану.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Війна, безсумнівно, позначається на всіх вікових категоріях населення, а також соціальних групах, проте відмінності індивідуального досвіду війни досить сильно різняться, залежно від отриманого кожним життєвого досвіду, поточного соціального становища, а також існуючого доступу до різноманітних ресурсів. Соціально-психологічні дослідження, цінні розвідки, показують, що кожна група клієнтів, окрема ланка, має особливі проблеми, унікальні виклики, які слід враховувати при розробці програми підтримки та реабілітації, важливої ініціативи, комплексної системи допомоги.

Вимушене переселення спричиняє серйозні психологічні та соціальні дослідження для людей, які залишили свої домівки через бойові дії. ВПО часто переживають дезорієнтацію, після чого їм доводиться адаптуватися до нового середовища, змінювати роботу, заново вибудовувати соціальні зв'язки. Ця група стикається з високим рівнем тривожності, депресії, а в окремих випадках - з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Особливо важливою є підтримка соціальних зв'язків між переселенцями та місцевими громадами, що сприяє швидкій інтеграції та зниженню рівня соціальної ізоляції [1].

Дослідження соціальної допомоги та адаптації внутрішньо переміщеним особам допомагають з'ясувати, які конкретні потреби мають люди, які потрапили в ситуації примусового переміщення. Це може стосуватися як фізичних потреб (наприклад, житло, харчування), так і психологічних (наприклад, психологічна підтримка, стабільність). Розуміння психологічних аспектів адаптації дозволяє розробляти більш ефективні програми підтримки для переміщених осіб. Це може включати психологічну консультацію, психотерапію, групові сесії підтримки тощо [6, с.48].

Люди, які взяли участь у бойових діях, часто мають значний психологічний тягар, пов'язаний із пережитим стресом, втратою побратимів, фізичними та психічними травмами. Однією з основних проблем є адаптація до мирного життя після тривалого перебування в зоні бойових дій. Багато ветеранів стикаються з труднощами у спілкуванні з родиною, нервовим відстороненням, агресивністю або, навпаки, апатією. Ризик розвитку ПТСР, депресії та суїцидальних думок серед цієї групи є надзвичайно високим, що зумовлює потребу в якісних програмах психологічної підтримки та реабілітації, включаючи роботу психотерапевтів, групи взаємодопомоги, арт-терапію та професійну реінтеграцію [2].

Психіка дітей, їхній вразливий емоційний стан, тобто весь комплекс ментальних процесів, особливо схильна до негативного впливу війни. Зазвичай у всіх дітей, які колись пережили обстріли, вимушену евакуацію або ж важку втрату рідних, спостерігається підвищений рівень тривожності, часті нічні кошмари, сильний страх гучних звуків і надзвичайно важке прощання з близькими. У юності, в цей перехідний період, це може проявлятися емоційною мінливістю. Усе це, без винятків, так само знаходить свій вираз у деякій соціальній відокремленості, а також у відповідних складнощах з навчанням, проблемах, що виникають завжди. На психологічний стан впливають також зміни в освітньому процесі (дистанційне навчання чи часткові переїзди). Задля підтримки зазначеної групи, украй необхідним, є активне залучення достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів у кожній школі, обов'язкове систематичне проведення численних корисних групових занять з арт-терапії та пильне створення цілком безпечного середовища, що відчутно допомагає знизити рівень стресу й неабияк сприяє стабілізації емоційного стану.

Люди похилого віку є однією з найуразливішою категорією під час воєнних дій, багато хто з них залишається сам на сам зі своїми страхами, хворобами та обмеженими можливостями для пересування. Втрата соціальних зв'язків, викликаних належним обслуговуванням, обмежений доступ до медичних і соціальних послуг втрачають їхній фізичний та психологічний стан. Для цієї групи вкрай необхідно

забезпечити постійний контакт із соціальними службами, волонтерську допомогу, а також створити програми підтримки, що включають спілкування, психологічну допомогу та соціальну інтеграцію [4].

Кризове консультування для подолання травматичних переживань спрямоване на психологічну підтримку осіб, які пережили травматичні події, такі як бойові дії, втрата оточуючих, вимушене переселення чи фізичне насилля. Основна мета цього підходу – стабілізувати нервовий стан клієнта, допомогти йому впоратися з гострим стресом і запобігти розвитку посттравматичних розладів. Використовуються методи активного слухання, нормалізації емоційних реакцій, роботи з почуттям провини та страху [1].

Підтримка в колективі, а саме долучення до товариств підтримки, візити на зустрічі з психотерапевтом, і навіть контакти з людьми, що мають аналогічний досвід, дуже суттєво впливає на процес одужання. В кожній групі такого типу, як показує будь-яка практика, усі люди можуть вільно ділитися власним пережитим досвідом, неодмінно отримувати необхідне розуміння, а також відчутну підтримку, що безумовно сприяє відновленню важливих соціальних зв'язків і психологічній адаптації, як складової життя. Авжеж, дійсно кожній людині, зокрема й тим, хто страждає від душевних травм, індивідуальна підтримка відчутно допомагає впоратися з особливо важкими емоційними потрясіннями.

Арт-терапія (малювання, ліплення, музикотерапія) допомагає клієнтам виражати свої емоції та переживання без необхідності вербалізувати їх. Тілесно-орієнтована терапія сприяє зняттю напруги та відновленню відчуття безпеки через роботу з тілесними відчуттями. КПТ є одним із найефективніших методів для роботи з тривожністю, депресією та ПТСР, завдяки чому можна змінити негативні установки та навчити клієнта конструктивних стратегій подолання стресу [2].

Розуміння механізмів стресу та методів його подолання є елементом психологічної підтримки. Психосвіта спрямована на те, щоб навчити клієнтів розпізнавати ознаки стресу, використовувати засоби саморегуляції (дихальні вправи, релаксаційні техніки), а також розвивати навички стресостійкості та адаптації до змінених життєвих умов[3]. Це дає можливість охопити більшу кількість людей, які потребують допомоги, зокрема в зонах бойових дій або серед ВПО, які перебувають у тимчасових поселеннях [4].

Війна суттєво змінює соціально-психологічний стан різних груп клієнтів, зокрема внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, ветеранів, дітей, підлітків і людей похилого віку. Кожна з цих категорій має особливі потреби, пов'язані з переживанням стресу, адаптацією до нових умов життя та відновленням психоемоційного балансу. ВПО стикаються з викликами соціальної ізоляції та дезорієнтації, ветерани – з посттравматичним стресовим розладом та проблемами реінтеграції, діти – з емоційною нестабільністю та навчальними труднощами, а люди похилого віку – з почуттям самотності та обмеженим доступом до медичних і соціальних послуг. Звертаючи увагу на специфічні потреби вразливих молодих людей через психологічне втручання, педагогічну підтримку та соціальну допомогу, можна пом'якшити негативні наслідки військового конфлікту та сприяти здоровому розвитку [5, с.72].

Висновки. Отже, з огляду на військові реалії багато людей не мають можливості отримати психологічну допомогу в традиційному форматі. Тому все більшого поширення набувають онлайн-консультації, гарячі лінії підтримки та мобільні психологічні служби, які забезпечать доступ до підтримки вразливих клієнтських груп, навіть у віддалених регіонах та тих, хто не має можливості отримати допомогу особисто. Об'єднання цих методів дає можливість розробити комплексну систему підтримки, яка відповідає сучасним викликам і сприяє соціальній адаптації постраждалих від війни.

Подальші дослідження та розвиток соціально-психологічних технологій необхідні для вдосконалення методів допомоги, особливо в контексті тривалих наслідків війни. Інтеграція міжнародного досвіду, міждисциплінарний підхід та активна взаємодія між державними структурами, громадськими організаціями та волонтерами сприяє підвищенню якості соціальної роботи та психосоціальної підтримки.

Список використаних джерел

1. Бублик Н. В. Психосоціальна підтримка осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Т. 148). С. 54-60.
 2. Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО. Методичні рекомендації щодо надання психологічної допомоги військовослужбовцям та їхнім родинам. Київ, 2023.
 3. Національна психологічна асоціація України. Психологічна допомога дітям в умовах війни: практичні поради та методики. 2023.
 4. Організація Об'єднаних Націй (ООН). Звіт про вплив війни на психічне здоров'я населення України. 2023.
 5. Фуштей О., Глухманюк О. Особливості соціальної роботи з дітьми з гіперактивною поведінкою в умовах воєнного стану Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія, 2024. Вип 77. С.72-77
 6. Фуштей О., Ландік К. Проблеми адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія, 2024. Вип 78. С.47-51
 7. Фуштей О., Саранча І., Франко Н. Соціально-психологічні особливості суб'єктивного благополуччя осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану. Ввічливість. Humanitas, 2023. Вип. 6. С.29-36.
-

Хлівнюк Т. П.
*кандидат політологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи ФПСР
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса*

СОЦІАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Соціальні інвестиції та розвиток людського капіталу є ключовими чинниками модернізації соціальної держави, особливо в умовах війни. Соціальні інвестиції – це вкладення державних, корпоративних та недержавних ресурсів у розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та соціального захисту з метою покращення якості життя населення та стимулювання економічного зростання. Ці інвестиції спрямовані на формування сприятливих умов для розвитку людського потенціалу та соціальної згуртованості [6, с. 127–130].

Людський капітал – це сукупність знань, навичок, здоров'я, досвіду та інших індивідуальних характеристик, які є ключовим ресурсом для економічного розвитку та інновацій. Розвиток людського капіталу забезпечує підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможність країни та сприяє зменшенню соціальної нерівності [5, с. 523–528].

Війна в Україні спричинила значні втрати людського капіталу через міграцію, загибель цивільних та військових, руйнування освітньої інфраструктури та погіршення здоров'я населення. За даними ООН, з початку конфлікту понад 6 мільйонів українців були змушені покинути країну. Це призвело до зниження інтелектуального та творчого потенціалу нації. [4, с. 155-162].

Попри ці виклики, війна також стимулювала зміцнення самоідентифікації громадян, зміну цінностей на користь нематеріальних, відновлення волонтерського руху та формування цифрової культури. [4, с. 59–68]. Ці фактори можуть стати основою для відновлення та розвитку людського капіталу в повоєнний період.

Інвестування в людський капітал під час війни є надзвичайно актуальним для забезпечення стабільності та сталого розвитку країни. [8, с. 46-52] Відновлення освітньої інфраструктури, підтримка здоров'я населення та створення умов для реалізації інноваційного потенціалу є пріоритетними напрямками для соціальних інвестицій.

Сучасні дослідження, зокрема роботи Лосєвої [7, с. 72–80] та Казюки [5, с. 523–528], підтверджують, що інвестиції в соціальну сферу сприяють не лише підвищенню якості життя, а й стимулюють економічне зростання через розвиток інноваційних технологій та підвищення продуктивності праці.

За умов сучасних глобальних викликів, зокрема впливу воєнних дій в Україні, значення соціальних інвестицій набуває особливої актуальності. Війна спричинила як безпосередні руйнування інфраструктури, так і довготривалі наслідки для людського капіталу. Згідно зі статистичними даними Світового банку та дослідженнями Галушки [3, с. 15–24], загальний обсяг ресурсів, необхідних для відновлення економіки України, оцінюється у 524 мільярди доларів США, що свідчить про масштаб проблематики. Крім

того, щорічні втрати через руйнування виробничих потужностей та відтік кваліфікованих кадрів складають близько 5,6 % ВВП, що негативно впливає на податкові надходження та загальний соціально-економічний потенціал країни.

Соціальні інвестиції включають фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інфраструктури. В умовах війни доступ до цих послуг стає нерівномірним, що загострює соціальну нерівність. Дослідники, серед яких Кохан, Гнилянська та Головнюв [6, с. 127–130], відзначають, що посилення державної підтримки у цих сферах є критично важливим для відновлення соціальної згуртованості. Інвестування в освіту дозволяє не лише підвищити рівень професійної підготовки, але й забезпечити швидку інтеграцію ВПО в систему ринку праці. Дослідження Залознової [4, с. 59–68] показують, що програми перепідготовки та підвищення кваліфікації можуть суттєво знизити ризики деградації людського капіталу в умовах кризи.

Особливу увагу слід приділити питанням охорони здоров'я. Руйнування медичної інфраструктури та підвищення рівня психологічного стресу серед населення під час війни створюють додаткові виклики для розвитку людського капіталу. За даними Васильців та співавт. [3, с. 67–75], інвестиції в медицину, зокрема впровадження сучасних технологій у діагностиці та лікуванні, є запорукою відновлення працездатності громадян та зниження рівня захворюваності.

Відновлення економічного потенціалу післявоєнного періоду можливе за умови комплексного підходу до розвитку соціальних інвестицій. Серед пріоритетних напрямів – модернізація освітніх систем, реформа ринку праці та вдосконалення системи соціального захисту. Ефективна стратегія включає як державне фінансування, так і партнерство з недержавним сектором для стимулювання інноваційних процесів. Інвестиції в людський капітал сприяють не лише економічному зростанню, а й зміцненню соціальної згуртованості, що є основою для стабільної соціальної держави.

У контексті соціальних інвестицій та розвитку людського капіталу, інтеграція платформної економіки може забезпечити більш ефективне надання соціальних послуг, доступ до освіти та охорони здоров'я, а також створення нових робочих місць. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню продуктивності праці та конкурентоспроможності країни.

У сучасному світі розвиток платформної економіки відіграє значну роль у модернізації соціальної держави. Платформна економіка, яка базується на використанні цифрових платформ для обміну товарами, послугами та інформацією, створює нові можливості для соціальних інновацій та покращення якості життя громадян. За належного сприяння державних інституцій платформна економіка може сприяти соціальним інноваціям, трансформуючи соціальну державу в напрямку "Соціальної держави 4.0" (Welfare 4.0), яка використовує переваги платформної економіки. [9, с.123-131].

Отже, можна зазначити, що соціальні інвестиції та розвиток людського капіталу виступають ключовими чинниками модернізації соціальної держави. Умови війни значно поглиблюють існуючі проблеми нерівномірного розвитку інфраструктури та людських ресурсів, тому посилення фінансування та впровадження інноваційних програм стають надзвичайно актуальними завданнями. Підвищення доступу до якісних соціальних послуг, модернізація освіти та охорони здоров'я сприятимуть не лише

економічному відновленню, а й створенню основ для стійкого розвитку суспільства в умовах післявоєнної реконструкції.

Список використаних джерел

1. Білецький О.В. Використання людського капіталу в умовах війни: управлінський аспект. Економіка і організація управління)2024. •№ 2(54).С.155-162.
 2. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Лупак Р. Л., Бідак В. І. Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості).Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія економічна. 2022. № 64. С. 67–75.
 3. Галушка З. Людський капітал економіки України: вплив війни та потенціал післявоєнного відновлення. Вісник економічної науки України. 2024. Вип. 32 (8). С. 15–24.
 4. Залознова Ю., Азьмук Н. Людський капітал України в умовах війни: втрати та здобутки. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 38. С. 59–68.
 5. Казюка Н. П. Модернізація людського капіталу як фактор стимулювання розвитку інноваційних економічних систем. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 10. С. 523–528.
 6. Кохан М., Гнилянська Л., Головнєв В. Розвиток людського капіталу та досягнення соціальної згуртованості в умовах формування стратегічного потенціалу та динамічних змін. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 59. С. 127–130.
 7. Лосєва Ю. Г. Роль соціального інвестування у розвитку людського капіталу. Теорія та практика державного управління. 2023. Вип. 1 (76). С. 72–80.
 8. Сакун Л., Бутурлим Т.,Павлуша Т. Проблеми та перспективи інвестування в людський капітал в умовах воєнного часу. Development Service Industry Management,2025.№1.С.46-52.
 9. Хлівнюк, Т. П. Платформа економіка як чинник модернізації соціальної держави. Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences, 2021, №4 (1), С.123-131.
-

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОВИЗНАЧЕННЯ ЗА МЕТОДИКОЮ «САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ» КІЛПАТРИКА ТА КАНТРИЛА

Формування ідентичності є складним процесом, що включає декілька рівнів осмислення власного «Я». Одним із ключових аспектів цього процесу є самовизначення, яке відіграє центральну роль у конструюванні особистісної ідентичності та її адаптації до життєвих змін. В науковій літературі на сьогодні все частіше актуалізується проблема труднощів самовизначення сучасної людини. В роботах українських дослідників самовизначення найчастіше зустрічається в контексті життєвого шляху та ідентичності. Так Вернік О. Л. (2017) аналізує проблематику життєвого шляху як основу самовизначення особистості. В його дослідженні наголошується на зв'язку між індивідуальним досвідом та усвідомленням власної ідентичності. Павленко О. В. (2014) досліджує життєву перспективу особистості як основу її самовизначення, що корелює з вибором майбутнього та особистісними цінностями. В нашій роботі (Царук І. В. (2024)) ми розглядали динамічні аспекти життя як фактор впливу на самовизначення, що узгоджується з сучасними підходами до адаптації особистості до зовнішніх обставин. Швалб Ю. М. (2015, 2022, 2023) акцентує увагу на екологічному вимірі самовизначення, що може бути корисним у дослідженні взаємозв'язку між особистими переконаннями та соціальними процесами. З метою більш глибоко розуміння даного поняття ми провели дослідження за методикою «Самовизначення особистості» Кілпатрика та Кантріла. Опитування проводилося серед 68 респондентів, включаючи жителів Гощанської громади Рівненської області та студентів вищих навчальних закладів Києва, Харкова, Чернігова, Рівного у 2024-му році. Аналіз отриманих відповідей здійснювався за допомогою семантичного аналізу та контент-аналізу, що дозволило виявити основні тенденції формування самовизначення в обставинах, що склалися. Методика пропонує оцінити найкращий та найгірший способи життя, щоб в цих зовнішніх рамках респондент зміг визначитися. Отримані результати дали нам можливість виокремити два полюси самовизначення: негативний та позитивний, що дає нам підстави вважати, що самовизначення може мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Поряд з тим частина відповідей свідчила про те, що люди переживають певні труднощі у самовизначенні, що наводить на думку про існування третьої позиції. Ця позиція-невизначеність, яка відображає ситуацію, коли людина не може чітко окреслити свої життєві орієнтири, цілі та сенси. Отримані результати дослідження нам дають підстави сформулювати поняття позитивного самовизначення у життєвій ситуації ідеального способу життя (образу життя) як про певний цілісний конструкт, що гармонійно поєднує особистий розвиток, соціальні зв'язки, самореалізацію та стабільність, дає можливість жити усвідомлено, відчувати свободу, займатися улюбленою справою, підтримувати баланс між працею та відпочинком, бути здоровим і задоволеним своїм

життям. Негативне самовизначення ми досліджували в ракурсі найгіршого способу життя. Найгірший спосіб життя характеризується комплексом негативних факторів, які впливають на фізичну, емоційну, соціальну та духовну сферу людини. На основі зазначених факторів негативне самовизначення можна виокремити як таку позицію в життєвій ситуації, що характеризується загальною безперспективністю та безпорадністю, відсутністю внутрішнього сенсу життя та внутрішньої гармонії. Це позиція втрати контролю над своїм життям, або повної відмови від нього. Людина не бачить шляхів для покращення ситуації, а її діяльність обмежена. На наступному етапі респонденти мали визначити рівень свого самовизначення по шкалі від одного до десяти. Ми позначили номер позиції як бал вираження рівня самовизначення. 1бал-позиція, що відображає ситуацію найгіршого способу життя, а 10-ть балів- позиція в ситуації ідеального способу життя. Така поляризація даних дає нам можливість виокремити середню зону яку ми визначаємо як невизначеність. Тому, ми розділили запропоновану авторами методики шкалу на три типи самовизначення: негативне - (НСМ), позитивне- (НСМ) та невизначеність (НВ) як показано в Таб.1.

Таблиця 1.

Оцінка типів самовизначення		
Позитивне самовизначення	Негативне самовизначення	Невизначеність
ПСМ>7	НгСМ<=4	4<НВ<=7

В результаті опитування ми отримали наглядну позитивну тенденцію зростання середнього рівня самовизначення, направлену з минулого в майбутнє, як показано на Рис 1.

Рис. 1. Показники рівня самовизначення у часовому вимірі життя за методикою «Самовизначення особистості» Кілпатріка та Кантріла

На другому кроці ми досліджували як визначались респонденти у кількісному співвідношенні. На діаграмі 2 ми показуємо, що попри загальне зростання середнього рівня показників самовизначення та появу переважаючого позитивного типу самовизначення щодо майбутнього, значна кількість респондентів і надалі продовжують перебувати у зоні невизначеності. На момент дослідження у 2024 році число респондентів, що не змогли визначитись, зросло на 23% у порівнянні з 2022 роком і досягла 72%. При цьому, кількість

респондентів, що позитивно самовизначаються, зросла на 11% та знизилась кількість тих, хто негативно визначався у 2022-му році на 34%.

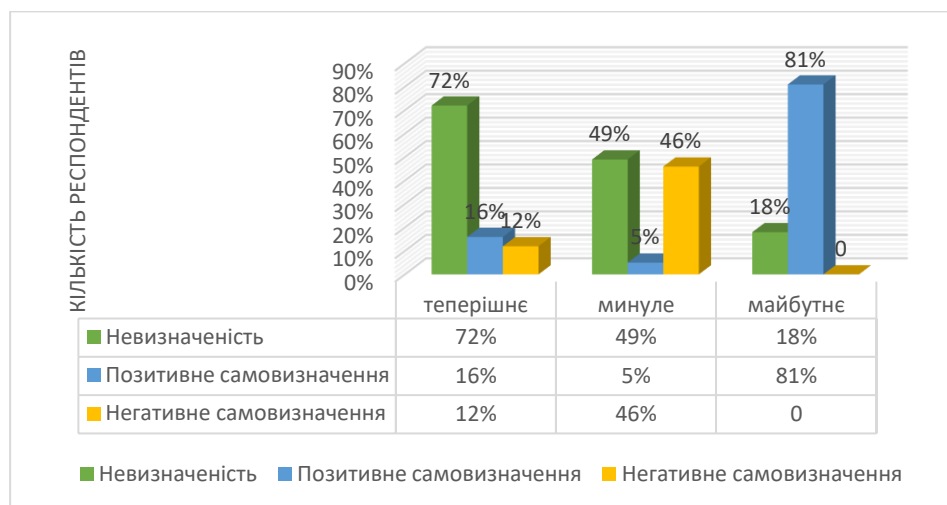

Рис. 2. Динаміка по типу самовизначення респондентів у часовому вимірі життя за методикою «Самовизначення особистості» Кілпатріка та Кантріла

Варто відзначити дещо ірраціональний оптимізм респондентів щодо їх майбутнього самовизначення. На момент дослідження рівень самовизначення учасників уже наближався до верхньої межі між невизначеністю та позитивним самовизначенням, а негативне самовизначення зменшилось на 34%. Однак, як свідчать дослідження останніх років (Павленко, О. В. (2014). життєва перспектива завжди формується на основі минулого досвіду. На нашу думку, саме позитивне самовизначення щодо минулого є необхідною умовою для побудови позитивної життєвої перспективи. Це означає, що без переосмислення власного минулого досвіду, яке було невизначеним, перехід до позитивно визначеного майбутнього є ускладненим. За таких умов бажане майбутнє залишиться лише наміром, або мрією, не отримуючи реального втілення.

Таким чином, ми вважаємо, що:

1. Спосіб життя має безпосередній вплив на самовизначення людини.
2. Позитивне самовизначення має досі недостатньо оцінену функцію – воно дозволяє формувати ідентичність, яка має бути точкою опори для особистості у ситуаціях повної середовищної невизначеності. Тому, одним із ключових завдань психологічних практик в умовах сьогодення є формування позитивного самовизначення людини.
3. Позитивне самовизначення вимагає переусвідомлення не тільки поточної ситуації, а й минулого досвіду, який має стати надійною основою для проектування та здійснення бажаного майбутнього.

Список використаних джерел

1. Вернік О. Л. Проблематика “життєвого шляху” у психологічному дослідженні. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2017. 7(44). С. 30-50. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i44/5.pdf> .

2. Павленко, О. В. (2014). Життєва перспектива та індивідуальний досвід як аспекти проблеми життєвого шляху особистості. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія. Психологія. (1121), 2833. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2014_1121_56_7
 3. Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості: монографія / за ред. Ю.М. Швалба. Київ: Педагогічна думка, 2015. 216с. https://lib.iitta.gov.ua/10595/7/Socialpsychology_base_of_development_the_ecology_oriented_life_style_of_%20personal.pdf.
 4. Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічний зміст екосоціальних катастроф: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. Ю.М. Швалба. м.Київ, 13 травня 2022 р. м. Київ. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка, 2022. 88 с. http://ecopsy.com.ua/data/conf_2022/tezy_ecopsy_13_05_2022.html#a5
 5. Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні механізми суб'єктивного відновлення майбутнього: матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф./ за ред. Ю.М. Швалба. м.Київ, 12-13 травня. 2023 р. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка, 2023. 88 с. http://ecopsy.com.ua/data/conf_2023/tezy_ecopsy_12-13_05_2023.html#a7.
 6. Царук, І.В. (2024). Самовизначення в динамічних характеристиках життя. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія», (76), 12-20. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-76-02>
-

Чернуха Н. М.

*докторка педагогічних наук,
професорка кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,
факультет психологія, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

Жень Шиці

*здобувач вищої освіти,
освітньо-професійної програми «Соціальна педагогіка»
факультет психологія, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ РОЛЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

Проблема формування та розвитку професійних ролей соціального педагога в освітньому середовищі університету останнім часом усе активно порушується у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях. Це зумовлено посиленням вимог до якості освіти й потребою забезпечення соціально-педагогічного супроводу різних соціальних груп населення, які стикаються з новими викликами. Розглядаючи професійну діяльність соціального педагога, сучасні вітчизняні дослідники (О. Безпалько, І. Зверєєва, А. Капська, Н. Олексюк, В. Поліщук, О. Чуйко) акцентують увагу на

багатогранності його ролей, що включають консультативний, виховний, посередницький, координуючий, проєктний та профілактичний напрями.

Так, у працях О. Безпалько (2009) наголошується, що соціальний педагог має виступати посередником між усіма учасниками освітнього процесу, створюючи сприятливі умови для навчання й розвитку особистості студента. Науковиця виокремлює розвинені комунікативні навички, емпатію, толерантність, уміння налагоджувати конструктивний діалог як базові характеристики професійної компетентності фахівця. Також вона вважає, що до функцій соціально-педагогічної діяльності (відповідно і до професійних ролей соціального педагога) відносяться: комунікативна, організаторська, прогностична, охоронно-захисна, діагностична, попереджувально-профілактична, корекційно-реабілітаційна, соціально-терапевтична. При цьому у освітньому середовищі університету, у професійній підготовці сучасних соціальних педагогів важливим є вміння оперативно реагувати на потреби та запити соціальної сфери.

За логікою наукового дослідження доцільним є звернення до професійного портрету соціального педагога (за О. Безпалько), Рис. 1.

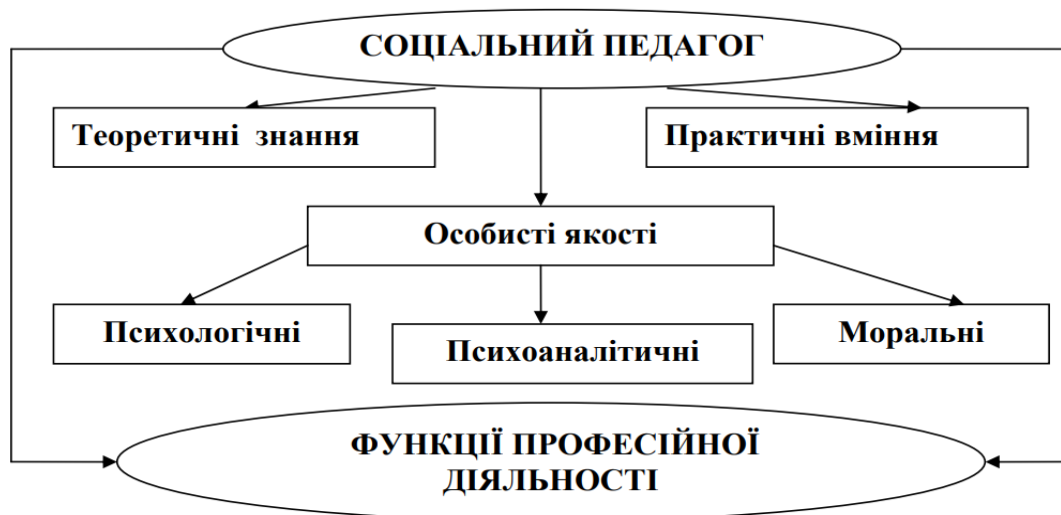

Рис. 1. Професійний портрет соціального педагога (за О. Безпалько)

Поділяємо думку І. Зверевої (2008) про те, що розвиток професійних ролей соціального педагога залежить не лише від його особистісних якостей і фахової підготовки, а й від організаційно-правового середовища закладу вищої освіти, в якому він перебуває. Авторка звертає увагу на те, що адміністрація університету має забезпечити належне місце у структурі закладу вищої освіти для психологічної служби, щоб соціальний педагог міг ефективно виконувати професійні завдання. Університети з розгалуженою мережею соціальних служб зазвичай демонструють кращі результати в питанні адаптації, підтримки та супроводу студентів. Відтак, означене посилює та стверджує тему наукової студентської роботи як актуальну, затребувану соціально-педагогічною практикою в умовах сучасних реалій.

Варто взяти до уваги те, що цю думку підтримує також А. Капська (2006), яка наголошує на необхідності чіткого розподілу функцій соціального педагога відповідно до його ролей, а також взаємодії з іншими підрозділами й професіоналами (психологами,

кураторами академічних груп, представниками студентського самоврядування). Дослідниця пропонує схему поетапного вдосконалення професійних умінь, що включає підготовчий (формування методичної бази), практичний (впровадження технологій соціально-педагогічного супроводу) та рефлексивний (оцінка ефективності та корекція дій) етапи.

Проаналізовані наукові дослідження вказують на багатовимірність професійних ролей соціального педагога в університетському середовищі. Згідно з дослідженнями Т. Абрамович (2018), розвиток професійної компетентності соціального педагога тісно пов'язаний із системою післядипломної освіти, що забезпечує формування ключових компетентностей для роботи в закладі вищої освіти [1]. Є. Гладишко (2023) у своєму дослідженні аналізує роль соціального педагога як медіатора у створенні безпечного освітнього середовища, спираючись на досвід Німеччини. Важливість такої ролі підкреслюється у контексті адаптації студентів, зниження рівня конфліктності в студентських колективах та забезпечення психологічного комфорту у навчальному процесі [3]. Г. Васянович (2017) наголошує на необхідності інтеграції соціальних педагогів у процес формування безпечного освітнього середовища в університетах. Автор підкреслює, що соціальний педагог повинен бути активним учасником превентивних програм, спрямованих на підтримку психоемоційного благополуччя студентів [2].

Щодо практичних аспектів реалізації професійних ролей соціального педагога в освітньому середовищі університету, то вони розглядаються в дослідженнях Є. Гладишко (2023), де акцент робиться на застосуванні медіативних технологій та індивідуальному підході до роботи зі студентами. Авторка підкреслює, що соціальні педагоги сприяють вирішенню конфліктів, організації соціальної підтримки та адаптації студентів[3].

Дослідження І. Семенової та Ю. Платонова (2021) акцентують увагу на використанні інноваційних технологій у роботі соціального педагога. Особливо важливим є застосування цифрових платформ для надання психологічної та соціальної підтримки студентам, що дозволяє підвищити ефективність роботи соціального педагога в університетському середовищі. Також вони вважають, що використання соціальних мереж може значно підвищити рівень комунікації зі студентами та сприяти їхній адаптації до умов навчального процесу.

В українських реаліях військових викликів і посилення кризових явищ актуальними стають праці, де автори звертають увагу на зростання соціально-психологічного навантаження на студентську молодь, інші соціальні групи населення. Згідно з дослідженням Lytovchenko & Lytovchenko (2024), соціальні педагоги в Україні стикаються з новими викликами через війну та вимушену міграцію. Автори наголошують на необхідності оволодіння додатковими навичками кризового консультування та координації волонтерської допомоги.

Вагомим є дослідження Udych, Shulha, Cherpurna, Rudenko i Dzhus (2024), щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні, в якому обговорюються стратегії впровадження інклюзивної освіти в Україні, що включає підготовку педагогів до роботи

в умовах віддаленої взаємодії та підтримки студентів, які втратили сталий освітній контекст через міграцію.

Водночас, результати деяких досліджень свідчать про наявність певних прогалин у регламентації діяльності професійної підготовки соціального педагога в освітньому середовищі університету, зокрема: відсутність чітких критеріїв оцінювання ефективності професійної підготовки соціальних педагогів в університетах призводить до зниження статусу посади та перевантаженості фахівців другорядними завданнями. Це, своєю чергою, уповільнює розвиток їхніх професійних ролей і звужує можливості для підтримки здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Абрамович, Т. В. (2018). Розвиток професійної компетентності соціального педагога у системі післядипломної освіти (Дисертація кандидата педагогічних наук). Рівненський державний гуманітарний університет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. https://www.rshu.edu.ua/images/afto/disert_abramovich.pdf
 2. Васянович, Г. (2017). Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, (4). <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/6794/1/роль%20педагога.pdf>
 3. Гладишко, Є. (2023). Роль соціального педагога як медіатора в організації безпечного освітнього середовища (німецький досвід). Вісник соціальної роботи та соціальної педагогіки, 9(1), 2. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/2>
 4. Чернуха Н. М., Гук О. Ф. (2018). Соціальне виховання у сучасному українському соціумі: реалії, досвід, перспективи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка, 24(2), 153–158.
 5. Chuiko O., Shkuro V., Semigina T. (2024). Continuities and Innovations in Social Work Practice Education in Ukraine: Lessons from the Pandemic and War Context. У R. Guidi & C. Spatscheck (Ред.), Social Work Practice Education Beyond the Pandemic (с. 123–140). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66559-2_8
-

Швалб А. Ю.
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Перелигіна Л. А.
доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри психології діяльності в особливих умовах,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

Професійна діяльність фахівців соціономічних професій часто супроводжується високим рівнем стресу, що може призводити до деструкції психофізіологічних характеристик, зниження ефективності роботи та розвитку синдрому емоційного вигорання. В умовах тривалого впливу психогенних факторів особливо актуальним є питання розвитку психологічної стійкості як запобіжного механізму негативних наслідків професійного стресу.

Психологічна стійкість визначається як сукупність особистісних властивостей, що забезпечують здатність протистояти стресовим факторам, зберігати працездатність та ефективно функціонувати в складних умовах. Основними компонентами психологічної стійкості є когнітивний, емоційний, поведінково-діяльнісний та комунікативний аспекти. [2, с. 100–112]

Фахівці соціономічних професій часто не усвідомлюють впливу професійного стресу на їхній стан, що ускладнює своєчасне звернення за психологічною допомогою. Відсутність корекційних заходів може призводити до підвищеної імпульсивності, агресивних форм поведінки, зниження продуктивності праці та загального життєвого тону.

У попередньому дослідженні [1, с. 125–129] ми виявили, що соціальні працівники та психологи, які працюють із постраждалими від війни, демонструють високий ризик емоційного вигорання та мають низький рівень життєздатності та стійкості до стресу. Це підтверджує необхідність розробки методів психологічної підтримки, спрямованих на підвищення їхньої стійкості до стресу та професійних викликів.

Одним із перспективних напрямків корекційної роботи є використання соціально-психологічного тренінгу. В даному дослідженні ми зосередили увагу на формуванні психологічної стійкості фахівців соціономічних професій засобами тренінгових методик. Зокрема, ми розробили та апробували програму тренінгу, що включала:

Розвиток навичок саморегуляції – використання технік релаксації, дихальних вправ та когнітивно-поведінкових стратегій подолання стресу.

Тренування емоційного інтелекту – розвиток здатності усвідомлювати та регулювати власні емоції, підвищення емпатії та ефективного спілкування.

Моделювання складних професійних ситуацій – робота з кейсами, рольові ігри та рефлексія для підвищення адаптивності в умовах високого емоційного навантаження.

Формування стратегій психологічного захисту – навчання технікам профілактики емоційного вигорання, самодопомоги та професійного розвитку.

При формуванні вибірки враховувалися такі чинники: професійна сфера, рівень кваліфікації, вік, гендерна рівновага та готовність до співпраці. В дослідженні взяли участь 109 осіб (24-46 років). Учасники були поділені на експериментальну та контрольну групи. Експериментальна група проходила СПТ, тоді як контрольна працювала у звичайному режимі.

Розроблений тренінг складався з чотирьох модулів, спрямованих на розвиток саморегуляції, емоційної стійкості, комунікативних навичок та стратегій подолання стресу. Після тренінгу у фахівців експериментальної групи спостерігалось:

- Зниження рівня реактивної тривожності.
- Підвищення нервово-психічної стійкості.
- Поліпшення емоційного стану.

Ці результати підтверджують ефективність соціально-психологічного тренінгу як засобу підвищення психологічної стійкості та запобігання професійному вигоранню.

Результати тренінгу свідчать про позитивні зміни у показниках життєздатності, зниження рівня емоційного виснаження та підвищення загальної стресостійкості учасників. Аналізуючи ефективність програми, ми відзначаємо, що впровадження таких тренінгів може стати дієвим засобом психологічної підтримки фахівців соціономічних професій, що працюють у кризових умовах.

Отже, отримані результати підтверджують ефективність соціально-психологічного тренінгу як методу підвищення психологічної стійкості та професійної адаптації. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення тренінгових програм з урахуванням специфіки роботи в екстремальних умовах та довгостроковий моніторинг їх ефективності.

Висновки. Психологічна стійкість є ключовим чинником збереження працездатності та професійного довголіття фахівців соціономічних професій. Її розвиток потребує цілеспрямованої корекційної роботи, одним із ефективних методів якої є соціально-психологічний тренінг. Проведене дослідження довело його позитивний вплив на рівень життєстійкості учасників, що підкреслює необхідність впровадження таких програм у систему психологічного супроводу професіоналів соціономічного профілю.

Список використаних джерел

1. Перелигіна Л., Швалб А. Дослідження особливостей життєздатності та стійкості до стресу у соціальних працівників та психологів в умовах війни. Тези до VIII Міжнародній науково-практичній конференції з соціальної роботи «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології», 10-11 березня 2023 року, м. Київ. С. 125-129.
2. Швалб А., Перелигіна Л., Балабанова Л. Особливості життєстійкості та емоційного вигорання у внутрішньо переміщених осіб та вимушених емігрантів. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2024. № 2(8). С. 100- 112.

Швалб Ю. М.
*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

СОЦІАЛІЗОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У СТАНДАРТАХ ЖИТТЯ

Проблема соціалізованості індивіда набула особливої значущості в останні три роки внаслідок війни, яка кардинально змінила соціальні умови життєдіяльності мільйонів людей. Втрата домівок, вимушене переселення, фізична загроза життю, втрата близьких та забезпечення, роз'єднання сімей, масова інвалідизація чоловіків та багато інших чинників призвели до масової необхідності вибудовувати власне життя по новому майже з «нуля». В соціогуманітарному плані це означає що людина має володіти певною здатністю і мати певну спроможність на таку зміну форм організації життєдіяльності з мінімальними особистісними проблемами, а у найкращому випадку, ще й з потенціалом особистісного та соціального зростання. У психологічному плані ця проблема обговорюється у термінах «резильєнтності» чи «життєстійкості», а у плані соціальної роботи ми маємо це обговорювати в термінах «соціалізованості» та «соціальної інтегрованості» особистості. Соціалізованості як набутої індивідом здатності до самостійної побудови чи відновлення соціальних зв'язків та відносин, як характеристики і стану особистості у конкретному соціальному оточенні.

Традиційно в соціологічних та психологічних дослідженнях соціалізованість розглядається як відносно умовний показник набутих у процесі соціалізації індивідуальних компетентностей чи якостей. Вочевидь, що змістовне наповнення такого показника (а, точніше, виокремлення набору показників) безпосередньо залежить від розуміння і теоретичної моделі самого процесу соціалізації. В більшості емпіричних досліджень використовують такі показники соціалізації, як: соціальна активність, комунікативні навички, норми та цінності, соціальна адаптація, соціальні ролі та ідентичність, економічна самостійність, освітній рівень та саморозвиток. У найбільш поширеному опитувальнику Д.Віннікота "Індекс соціальної зрілості" закладено п'ять показників: соціальна відповідальність, самостійність, адаптивність, комунікативні навички та емоційна стійкість.

Такий аналітично-діагностичний підхід є цілком допустимим і ефективним у соціологічних або психологічних дослідженнях, де в якості кінцевого результату постає певна емпірично обгрунтована «картина» стану особистості чи умовної групи (за вибіркою). Проте він має і значні обмеження, пов'язані з тим, що будь-який набір індивідуальних показників не показує реальної соціальної ситуації особистості, хоча зрозуміло, що соціалізованість виявляється у якісних показниках взаємодії індивіда із соціальним середовищем. Окрім того, слід підкреслити, що результати такої діагностики майже неможливо «перевести» у формат психолого-соціальної роботи. Тобто, спираючись на отримані результати неможливо побудувати організаційно-управлінську модель практичної діяльності соціального працівника чи психолога.

На сьогодні ми маємо величезну купу фактів, коли люди при значній зміні умов існування (соціальних, економічних, регіональних, сімейних, індивідних тощо) не в змозі побудувати нормальне нове життя, хоча до цього вони були достатньо благополучними і соціально успішними. При цьому дослідження показують, що показники адаптованості та соціалізованості у них в нормі, але вони все ж таки не можуть інтегруватися у нові спільноти і включитися у соціальні процеси за нових умов.

На наш погляд, причини такого стану полягають в тому, що цілісні моделі соціальної взаємодії, які раніше й забезпечували певний рівень соціальної успішності, перестали відповідати зміненим умовам життєдіяльності. Тут треба ввести принципове уточнення: соціальна успішність та благополуччя не є феноменами індивідуального буття, а є результатом взаємодії індивіда і соціального оточення. Так, успішність виникає як результат «зустрічі» дії індивіда та визнання її результатів як значущих певною спільнотою.

Таким же чином ми маємо розглядати соціалізованість особистості не як набір індивідних якостей чи компетентностей, а як відповідність базових моделей соціальної взаємодії, які притаманні даному конкретному індивіду, груповим ментальним моделям, які притаманні даній конкретній спільноті і зафіксовані у певних стандартах організації суспільного буття. Це означає, що такі феномени, як соціальне благополуччя, соціальна успішність, соціальна інтегрованість та інші, виникають і реалізуються у процесах зустрічі (зіткнення) індивідуальних моделей соціальної дії та стандартів тієї спільноти, в який ці дії розгортаються. Слід додати, що індивідуальні моделі можуть значно варіювати у своєму змістовному наповненні, але їх функційна структура відтворює ті стандарти, які були засвоєні індивідом у процесі соціалізації як зразки організації соціальної дії та взаємодій.

У психологічному плані соціальний стандарт значно відрізняється від соціальних норм та правил, бо він цілком охоплює (захоплює) форму організації життя певної групи чи спільноти, а не якісь часткові форми діяльності чи відносин. Ця цілісність задається тим, що у стандарті водночас представлено три базові конструкти життєдіяльності:

- Образ життя як базова міфологема існування людини у світі, як сукупність символіко-метафоричних уявлень про людський світ;
- Спосіб життя як набір усталених нормативно-стильових характеристик організаційних форм життєдіяльності;
- Смысл життя як уявлення і впевненість у наявності призначення людини у цьому світі.

Ще раз підкреслимо, що у кожній соціальній групі ці функційні блоки наповнюються різним змістом, що й утворює умовну психологічну єдність даної групи, тобто подібність психолого-соціальних ознак у представників даної групи, навіть якщо вони по життю й ніколи не зустрічалися. Не дивлячись на можливе (і реальне) різноманіття таких стандартів, ми все ж таки можемо виокремити певні типові за змістом конструкти, які переважають у даному суспільстві на даний час його існування.

За нашими спостереженнями та спираючись на аналіз різноманітних досліджень, ми можемо, поки що гіпотетично, виокремити наступні типи психолого-соціальних життєвих стандартів:

1. Нормативно-адаптивний тип. Цей життєвий стандарт базується на уявленні, що соціальний світ по-принципу є впорядкованим і закономірним, не дивлячись на будь-які уявні відхилення. Тому кожна людина має прийняти цю впорядкованість і слідувати тим нормам і правилам життя, які є на сьогодні таке слідування й забезпечить життєвий спокій і впевненість у правильно прожитому житті.

2. Егоцентрований тип. Цей життєвий стандарт базується на уявленні, що соціальний світ протистоїть світу особистості і боротьба за виживання є його законом. У цій боротьбі все дозволено, усі засоби хороші, якщо призводять до особистої перемоги. Перемога у соціальних змаганнях у вигляді отримання грошей, влади, статусу тощо і є кінцевим сенсом соціального буття.

3. Групо-центрований тип. Цей життєвий стандарт базується на уявленні, що соціальний світ і кожний індивід в ньому тримається тільки за наявності близьких людей (етносу, роду, сім'ї, друзів, духовного братерства тощо). Близькість встановлюється через постійні комунікативні контакти та взаємну підтримку у будь-яких соціальних ситуаціях. Єдність з групою, «не-самотність», залишитися у «доброму споміні» інших є кінцевою цінністю соціального буття.

4. Ініціативно-лідерський тип. Цей життєвий стандарт базується на уявленні, що соціальний світ змінюється і існує тільки за рахунок індивідуальних зусиль і вчинків, які протистоять сірому і безглуздому існуванню буденності. Особисті вчинки визначають зміст і якість соціального буття індивіда, і їх треба здійснювати незважаючи на підтримку чи спротив соціуму. Цей шлях відстоювання власного «Я», власної позиції в соціумі стає кінцевим смыслом існування особистості.

Ця типологія, безумовно, не є вичерпною і в кожному суспільстві існує значна кількість субкультурних груп як носіїв інших життєвих стандартів. Проте ми хотіли показати, що будь-який життєвий стандарт, по-перше, має принципово однакову функційну будову і, по-друге, дає його носію впевненість в тому що все по життю зроблено правильно.

Важливо, що в усталеному соціальному просторі носії різних типів стандартів, практично не пересікаються – у кожного є своя «екологічна ніша», свої «кордони», які вони намагаються не перетинати. Проблеми починаються у тому випадку, коли ці кордони раптово руйнуються і носії різних життєвих стандартів безпосередньо стикаються в одному життєвому просторі. Війна і стала такою подією, яка примушує людей будувати зовсім інші життєві стандарти разом із зовсім іншими людьми і в зовсім іншому соціальному просторі. Усвідомлення цього факту потребує від соціальних працівників і психологів розробки принципово нових технологій надання професійної допомоги українській спільноті у відновленні і встановленні внутрішньої злагоженості суспільного буття.

Шульга І. О.
*методист Одеського обласного ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти,
викладач кафедри психології та соціальної роботи
Одеської Академії неперервної освіти,
у співавторстві з Орленко І. М. Бальбуза О. М.*

АДВОКАЦІЯ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ООП

Метою дослідження є аналіз ролі адвокації у сфері захисту прав дітей з особливими освітніми потребами, визначення значення співпраці між батьками та фахівцями у створенні інклюзивного освітнього середовища, а також окреслення впливу адвокаційних ініціатив на формування демократичного підходу до освіти.

Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. У сучасному суспільстві адвокація виступає важливим інструментом реалізації прав дітей з ООП, зміцнення громадянського суспільства та розширення можливостей батьків впливати на освітню політику. В умовах реформування освітньої системи особливого значення набуває активна участь батьків у створенні та вдосконаленні інклюзивного освітнього простору.

Що таке адвокація?

Адвокація – це суспільні дії заради змін (представництво), спосіб винести проблему на порядок денний, забезпечити вирішення цієї проблеми та сформувати підтримку для роботи як над самою проблемою, так і над її вирішенням. В епоху цифрових технологій і соціальних мереж адвокація — це не просто вплив на громадську політику, а й головним чином вплив на громадську думку.

Чому потрібно займатися адвокацією?

Існує маса причин для заняття адвокацією. Перерахуємо найголовніші з них з точки зору перспективи для цивілізованого суспільства:

- рішення поставлених завдань шляхом конкретних змін у державній політиці;
- зміцнення і розширення повноважень громадянського суспільства;
- просування і зміцнення демократії.

Чим вона корисна?

Основна мета адвокації – допомогти людям набутися впевненості у своїх силах і використовувати цю силу для активної участі у процесі прийняття рішень.

Адвокація - це потужний інструмент просування нових ідей та цінностей, вплив на особу (групу осіб), від якої залежить вирішення проблеми. Це можуть бути як посадові особи, які представляють державні установи, так і представники бізнес-сектору. У сучасних умовах адвокаційні кампанії стають прикладом мирного впливу на владу, містком порозуміння і початком відкритого діалогу між владою та громадою.

Найчастіше займаються адвокатуванням прав своїх дітей батьки, які виховують дітей з ООП. Іноді вони не помічають, що займаються адвокацією, тому що для багатьох стає нормою доводити права своєї дитини до суспільства. Все, що зараз є в нашій країні

стосовно освіти дітей з ООП це все завдяки батькам. Що вони прагнули кращого для своїх дітей. Ідею про інклюзивне навчання саме батьки почали впроваджувати. Знаходили чиновників та зацікавлених людей, щоб виконувалось право на освіту з Конвенції ООН. Ось де які:

Права батьків здобувачів освіти:

1. Обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми відповідної освіти
2. Брати участь у громадському самоврядуванні закладу освіти, зокрема обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування закладів освіти
3. Завчасно отримувати інформацію про всі заплановані у закладі освіти та позапланові педагогічні, психологічні, медичні, соціологічні заходи, дослідження, обстеження, педагогічні експерименти та надавати згоду на участь у них дитини
4. Брати участь у розробленні індивідуальної програми розвитку дитини та/або індивідуального навчального плану
5. Отримувати інформацію про діяльність закладу освіти, результати навчання своїх дітей (дітей, законними представниками яких вони є) і результати оцінювання якості освіти у закладі освіти та його освітньої діяльності.

Дуже важливо присутність батьків у команді супроводу дитини під час навчання.

Тому що саме батьки знають дитину від народження та проводять з нею багато часу. Батьки обізнані у поетапності розвитку власної дитини. Батьки мають унікальний емоційний контакт із власною дитиною. Тільки батьки відповідальні за майбутнє дитини.

Можна виділити основні засади співпраці фахівців та батьків. На самперед це довіра. Батьки повинні довіряти фахівцям, бо без довіри не буде взаєморозуміння. Спільна справа. Об'єднує фахівців та батьків спільна ціль – щоб дитина почувалась в освітньому середовищі вільно та спокійно. Також важливі рівні права та повага один до одного. З самого початку фахівці та батьки розподіляють чіткі обов'язки. Та всі члени команди супроводу повинні розуміти та розподілити між собою відповідальність.

Проблеми, які хвилюють батьків, можуть включати питання навчання і виховання дітей, відповідність розвитку віковим нормам, формування в них суспільно прийнятних правил поведінки, а також багато особистісних проблем, які турбують батьків дитини з особливими освітніми потребами. У зв'язку із цим педагогічним працівникам закладу освіти треба бути готовими до запитань, у разі необхідності надати допомогу, заспокоїти чи, навпаки, сприяти включенню батьків в освітній чи корекційно-розвивальний процес.

Вчителі знають, що під час розмов з батьками можна дізнатися багато нового про дитину. Позитивні, довірливі взаємини між педагогами і родинами сприяють тому, що сім'ї почуваються впевненіше і готові до прийняття необхідних рішень. Для налагодження добрих стосунків потрібні певні знання, вміння та досвід.

Запорукою добрих взаємовідносин між школою і сім'єю є повага, некритичне ставлення і співчуття. Оскільки родини є головними вчителями своїх дітей, вони мають повне право на особливу увагу і повагу з боку професіоналів. Педагоги можуть багато в чому допомогти батькам. Вони можуть почати розмови на теми, про які сім'я говорити

не наважується. Наприклад, чимало батьків «особливих» дітей спочатку приховують свій гнів, образу, розпач. Коли ж бачать, що вчитель розуміє їхні почуття, вони охоче йдуть на контакт з ним.

Педагоги мають позитивно та відкрито ставитися до батьків дітей, незалежно від їхніх людських якостей. Коли вчитель не дає оцінок, не критикує, а делікатно, без будь-якого тиску заохочує родини до прийняття власних рішень, імовірність позитивного результату висока. Якщо ж учитель не схвалює дії батьків стосовно дитини, це може викликати відчуженість і опір з їхнього боку.

Педагоги повинні враховувати сімейні обставини, співчувати родинам і відповідним чином демонструвати це під час спілкування. Спостерігаючи за реакцією батьків, педагог може визначити, чи достатньо ефективно він демонструє своє співчуття. Ті сім'ї, які щиро діляться з ним особистим, напевно відчують співчуття з його боку. Учні ж сімей, які не схильні ділитися своїми турботами, ймовірно, цього не помічають.

Працюючи в інклюзивному класі, головна мета – допомогти батькам відчувати підтримку, повірити в себе та у власні сили. Намагатися максимально відчувати та розуміти потреби батьків, оскільки деяким зручно спілкуватися в письмовій формі, а декому потрібні тільки особисті зустрічі.

Згідно з метою нашого дослідження пропонується Рукомендації для батьків дітей з особливими освітніми потребами.

1. Ніколи не жалійте дитину через те, що вона не така, як усі.
2. Даруйте дитині свою любов та увагу, однак не забувайте про інших членів родини, котрі її теж потребують.
3. Не дивлячись ні на що, зберігайте позитивне ставлення та уявлення про свою дитину.
4. Організуйте свій побут так, щоб ніхто в сім'ї не відчував себе «жертвою», відмовляючись від свого особистого життя.
5. Не відгороджуйте дитину від обов'язків і проблем. Вирішуйте всі справи разом з нею.
6. Слідкуйте за своєю зовнішністю. Дитина повинна пишатися вами.
7. Не бійтеся в чомусь відмовити дитині, якщо вважаєте її вимоги надмірними.
8. Частіше розмовляйте з дитиною. Пам'ятайте, що ні телевизор, ні радіо не замінять їй вас.
9. Не обмежуйте дитину в спілкуванні з ровесниками.
10. Частіше звертайтеся за порадами до педагогів та психологів.
11. Спілкуйтеся з родинами, у яких є діти з особливими освітніми потребами. Передавайте свій досвід і переймайте чужий.
12. Пам'ятайте, що дитина коли-небудь подорослішає і їй доведеться жити самотійно. Готуйте її до самотійного життя. Говоріть з нею про майбутнє.

Висновок

Адвокація є ключовим механізмом впливу на суспільні процеси, зокрема у сфері захисту прав дітей з особливими освітніми потребами. Батьки відіграють визначальну роль у розвитку інклюзивної освіти, активно відстоюючи інтереси своїх дітей, беручи участь у формуванні державної політики та сприяючи її реалізації. Завдяки їхнім

ініціативам було запроваджено механізми підтримки інклюзивного навчання та забезпечено захист освітніх прав дітей з ООП.

Ефективна взаємодія між батьками та фахівцями є основою результативного навчального процесу та гармонійного розвитку дитини. Довіра, спільна мета та рівноправне партнерство сприяють створенню умов, за яких діти отримують якісну освіту та необхідну підтримку. Роль педагогів виходить за межі навчальної діяльності, охоплюючи також підтримку батьків, надання їм необхідної інформації щодо особливостей розвитку дитини та залучення до освітнього процесу.

Успішна адвокація сприяє зміцненню громадянського суспільства, розширенню прав батьків та формуванню демократичних підходів в освітній сфері. Це підтверджує необхідність подальшого розвитку адвокаційних ініціатив та активного залучення батьків до процесу створення інклюзивного освітнього середовища, доступного для всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних можливостей. Таким чином, адвокація виступає не лише засобом впливу, а й рушійною силою соціальних трансформацій, спрямованих на досягнення рівноправного доступу до освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII.
 2. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю.
 3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти" від 15.08.2019 № 872.
 4. Синьова Є. П. Інклюзивна освіта: теорія, практика, перспективи. – Київ: Університет "Україна", 2019.
 5. Савчук Л. О. Співпраця батьків і педагогів у забезпеченні інклюзивного навчання // Науковий вісник педагогічної освіти. – 2020. – №3. – С. 45-52.
 6. Український інститут розвитку освіти. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. – Київ, 2021.
-

Reva S.A.

*Postgraduate student, 3rd year,
Laboratory of Environmental Psychology
G.S.Kostyuk Institute of Psychology,
National Academy of Sciences of Ukraine
Poltava*

Yanovska S.G.

*Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of the Department of Applied Psychology
V.N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv*

TO THE PROBLEM OF MENTAL STATES OF PERSONALITY DEPENDENT ON SOCIAL NETWORKS

The growing popularity of social networks creates the need to understand their impact on the psyche and behavior of users. The analysis of mental states of people who actively interact with social networks is becoming an important task for scientists, psychologists and society as a whole. A research of social networks impact on the emotional state can open new horizons for the development of psychological science and contribute to the creation of strategies to ensure the mental well-being of Internet users.

Combining the approaches of domestic and international scientists, various aspects of this problem were considered. Ukrainian researchers focus on the features of an individual's interaction with social networks in the context of a national and cultural context. While foreign scientists, such as K. Young, offer a global view of the problem, considering the impact of social networks in the light of global trends. Singer and Green make a valuable contribution to our understanding of the topic, highlighting aspects of an individual's interaction with social networks and their impact on mental well-being. Our work is aimed to reveal not only the similarities and differences in the approaches of different researchers, but also to make our own contribution to understanding the relationship between the use of social networks and mental state of an individual.

Research objective: to determine the features of mental states of an individual addicted to social networks.

Research methods and techniques: a questionnaire method to determine the most attractive social networks, the amount of time spent in them; affective changes and states as a result of excessive (impossibility) of being online; determination of the characteristics of work/educational/home indicators due to excessive use of social networks, etc.; the method of incomplete sentences to determine the attitude of the subjects to social networks. The subjects continued the following sentences (formulated by us): "Social networks for me are ...", "Because of my involvement in social networks, I cannot ...", "Thanks to social networks, I ..." The interpretation of the continuation of the sentences was carried out using the method of content analysis; the Kimberly-Young Internet Addiction Test (IAT) to determine the presence of signs of Internet addiction in a person; the "Self-Assessment of Mental States"

method by G. Eysenck to determine the severity of such states as anxiety, aggressiveness, frustration and rigidity in individuals with varying degrees of dependence on social networks; the "Life Satisfaction Index" method by B. Neugarten to determine the level of life satisfaction, optimism, and one's own positive state in individuals with varying degrees of dependence on social networks; methods of mathematical statistics: primary mathematical analysis, content analysis, correlation analysis (Spearman criterion), comparative analysis (Mann-Whitney criterion).

Socio-demographic characteristics of the sample: 60 people selected by distributing a survey on social networks, such as Instagram, Facebook, Telegram. The survey was conducted via the online platform Google Forms. This approach guarantees the objectivity of the selection of respondents, which is important for obtaining representative results. The sample is represented by respondents aged 18 to 30, which corresponds to the group of young people who consciously join social networks. Of this group, 33 participants are female and 27 are male. Considering gender and age, this sample reflects the diversity of social network users in the target segment of the study.

The following conclusions were made based on the results

1. A significant impact of social networks on the daily activity of users and different approaches to time management in this context were identified. A significant number of participants admitted that they spend from 5 to 10 hours a day on social networks. Another part of the respondents indicated that they spend from 2 to 4 hours a day on social networks, and a little number indicated that they are in the networks for up to two hours a day. It was found that the vast majority of the respondents have been active in using social networks for 5-10 years, which is the evidence of a stability and stable presence in the digital space of social networks. Several key trends can be identified in the perception of social networks by the surveyed users: means of communication, an information resource, an opportunity to earn money, sell their services, a tool for work and business development, in addition, social networks for the most are means of recreation, entertainment and distraction from everyday routine. The respondents use social networks to maintain contact with friends, receive news, as well as for development and self-improvement. At the same time, it was determined that social networks have a negative impact on life: spending too much time on them and distraction from real life.

2. The following mental states are evident in the studied users of social networks. The subjects with no Internet addiction are characterized by a high level of life satisfaction, a moderate level of anxiety, aggressiveness and rigidity, and a low level of frustration; in the group with a weak Internet addiction - an average level of life satisfaction, a moderate level of anxiety, frustration, aggressiveness and rigidity; in the group with a significant influence of Internet addiction, a high level of anxiety, rigidity and frustration, a moderate level of aggressiveness and a low level of life satisfaction are observed. Therefore, Internet addiction affects the quality and degree of manifestation of various mental states.

3. As a result of the correlation analysis, it was determined that the Internet addiction indicator has a direct relationship with anxiety, frustration and rigidity; an inverse relationship with life satisfaction. Therefore, the more dependent on the Internet our subjects are, the more anxiety, frustration and rigidity they are characterized by, and the less

satisfied they are with life. Thus, involvement in social networks and the presence of dependence on them is associated with the mental states of users.

4. According to the results of the comparative analysis, it was determined that individuals who spend more time on social networks are younger in age. This can be explained by the fact that young people usually interact more actively with Internet resources and social platforms. The dependence of young people on social networks can be explained by several factors. First, social networks are becoming an important means of communication for young people, allowing them to interact, exchange information and express their opinions. Second, these platforms provide the opportunity to create and maintain a virtual social environment, which is important for social well-being and identity formation.

